Palmiro Togliatti

A demokrácia és a szocializmus problémái

KOSSUTH

PALMIRO TOGLIATTI

A DEMOKRÁCIA ÉS A SZOCIALIZMUS PROBLÉMÁI

PALMIRO TOGLIATTI

A DEMOKRÁCIA ÉS A SZOCIALIZMUS PROBLÉMÁI

VÁLOGATOTT ÍRÁSOK
ÉS BESZÉDEK

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ
1965

Válogatta:

DR. SZÁNTÓ GYÖRGY

© Editori Riuniti, Róma

ELŐSZÓ

1964 augusztusa forrón tűző napsugarainak vakító fényében kísérték utolsó útjára, a Piazza San Giovanni gyásznagygyűlésének színhelyére egymillió olasz munkás, paraszt, értelmiségi, a különböző olasz pártok és a nemzetközi kommunista mozgalom képviselői Palmiro Togliattit, az olasz dolgozó tömegek vezetőjét, az olasz nemzet, a nemzetközi kommunista mozgalom egyik legnagyobb egyéniségét, a lenini politikust, a marxizmus kiváló teoretikusát, a szocialista kultúra zászlóvivőjét.

Togliatti hatalmas munkásságát és annak lényegét összefoglalva nem lehet pontosabb értékelést adni róla, mint amit éppen ő adott Gramsciról e kötetben is megjelenő írásában. Gramscihoz hasonlóan ő is a politika teoretikusa, de mindenekelőtt gyakorlati politikus és harcos volt. „Politizálni számára annyi, mint átalakítani a világot. A politika tartalmazza tehát minden egyes ember valóságos filozófiáját, a politikában van a történelem lényege. Az egyes ember számára, aki elérkezett a valóság kritikai felfogásához és annak a feladatnak megértéséhez, amely rá a valóság átalakításában vár, erkölcsi létének lényege is a politikában rejlik. A politikában kell keresni Antonio Gramsci életének egységét: ez kiinduló-

és végpontja egyaránt. Ennek az egységnek összetevői a kutatás, a munka, a harc és az áldozat."

Togliatti Gramsciról írt szavai az ő saját tevékenységének értékelésévé válnak.

A nemzetközi munkásmozgalom iránt érdeklődő magyar olvasó másodszor jut e kötettel Togliatti összegyűjtött írásaihoz. Először 1952-ben jelentek meg válogatott cikkei és beszédei. 1952 és 1964 között különböző magyar kiadványok esetenként megjelentették Togliatti beszédeit, és az olvasók megismerhették merész, új gondolatait az Olasz Kommunista Párt VIII., IX. és X. kongresszusának közzétett anyagaiból is.

Togliatti három kötetben összegyűjtött válogatott műveinek olaszországi kiadása (1964 október) — amelyből ez a kötet készült — összhangban áll a nemzetközi kommunista mozgalomban kibontakozó új politikai irányvonallal, amelynek kidolgozásában az Olasz Kommunista Pártnak és mindenekelőtt Togliattinak nem csekély része volt. Az utóbbi évtizedben megismert beszédei, cikkei, történelmi tanulmányai, a világ egész helyzetét értékelő jegyzetei jelentős mértékben járultak hozzá az alkotó marxizmus továbbfejlesztéséhez, különösen a kapitalizmus körülményei között harcoló munkásosztály stratégiai-taktikai problémáinak megoldásához, vagy ahhoz az útkereséshez, amely időről időre szenvedélyes vitát vált ki az egész kommunista mozgalomban.

E gyűjteményes kötet magyar kiadóját — az olaszhoz hasonlóan — a történelmi hűség szelleme is vezette. Togliatti olyan beszédeit és írásait is közli, amelyeknek (főleg a harmincas évekről van szó) egyes megállapításait vagy értékeléseit egyrészt a bekövetkező események, de gyakran maga Togliatti korrigálta. És ez utóbbi hozzá-

tartozik Togliattinak, a kiváló leninistának nagyságához. Különösen sokkal járult hozzá Togliatti a Kommunista Internacionálé tevékenységének elemző értékeléséhez, a sztálini személyi kultusz gyökereinek feltárásához, a szociáldemokrácia múltbeli és jelenlegi értékeléséhez és még számos más, a munkásmozgalom számára fontos kérdés helyes felvetéséhez és megoldásához.

Togliatti nem vonta ki magát a történelmi változások, az objektív valóság hatása alól, éppen ellenkezőleg, a történelmi fejlődés érverésén tartotta kezét, ezért volt mindig bátorsága — és erre tanította pártját — az újat keresni, többet tanulni, mindig a helyzet teljes elemzésére törekedni, késznek lenni a hibák felismerésére és kijavítására.

Togliatti marxista—leninista módszerének tanulmányozását csak úgy lehet helyesen megoldani, ha figyelembe vesszük azokat a nagy problémákat, amelyek az olasz társadalmi és politikai mozgalmak, s az olasz munkásmozgalom történetén végighúzódnak. Ezek egyben Togliatti tevékenységének kritériumai és lépcsőfokai is. Néhány kiemelkedő probléma: a munkásosztály politikai pártjának marxista felfogása, a lenini tanítások olaszországi alkalmazása, a kommunista párt nemzeti politikája és az ezzel szorosan egybefűződő kérdéskomplexum, a munkásosztály nemzeti funkciójának és osztályfunkciójának dialektikája, a munkásmozgalom és a katolicizmus viszonya, különös tekintettel az olasz katolikus tömegekre.

Jelentős gazdasági, szociológiai és politikai elemzést nyújtott Togliatti akkor, amidőn az olasz kapitalizmus történetébe ágyazva mutatta ki az olasz társadalomnak a strukturális reformok eszközével történő átalakítása szükségességét. Joggal írhatta e kötetben is megjelenő

cikkében („A kapitalizmus és a strukturális reformok"), hogy: „A strukturális reform mint a demokrácia fejlődésének útja, mint az új társadalom felépítésének eszköze, nem a mi találmányunk, nem is szocialista elvtársainké, sem kifejezetten bármelyik meghatározott politikai csoporté. A strukturális reformok az ellenállás idején létrejött nagy egységmozgalom programjellegű követeléseinek szerves részét alkották és alkotják. E mozgalomnak valóban nemcsak az volt a célja, hogy megszabadítsa Olaszországot a fasizmustól, hanem az is, hogy egyszer s mindenkorra megakadályozza egy nyílt reakciós rendszer újjászületését, s ennek érdekében olyan társadalmat akart megalapozni, amely kitépi a reakció és a társadalmi konzervativizmus gyökereit. Ezért vált nélkülözhetetlenné az ország gazdasági és politikai szervezetének mélyreható átalakítása, amit nagy vonalakban az állam alkotmánya is előírt."

A demokratikus strukturális reformokért folyó harc elválaszthatatlan Togliatti szemléletében — helyesebben az OKP stratégiájában és taktikájában — a szocializmusért demokratikus úton folyó küzdelem egységétől, amelynek ideológiai keretébe és gyakorlatába tartozik a forradalomért vívott harc demokratikus, békés útjának realitása anélkül, hogy a fegyveres harc lehetőségét elvetné. Togliatti e kötetben közölt írásaiban is tükröződik a munkásosztály szövetségesei megnyeréséért folytatott harc, különösen pedig ami e szövetség bázisát alkotja: harc a munkásosztály akcióegységének, perspektivikusan szervezeti egységének, az egységes munkáspártnak megteremtéséért. Mindez elválaszthatatlan a monopolista, a kereszténydemokrata reakció elleni állandó harctól. A munkásosztály egységéért és az egységes munkáspárt megteremtéséért Togliatti sohasem szűnt

meg fáradozni. Ilyen irányú tevékenysége az elvi kiindulópontja tulajdonképpen annak a vitának is, amely Togliatti halála után bontakozott ki az Olasz Kommunista Pártban a munkásosztály egységes pártja megteremtésének szükségességéről és lehetőségéről. Ma is teljesen igazak azok a sorok, amelyeket Togliatti „Az egység dialektikája" című cikkében leírt. „Az egység dialektikája szempontjából döntőek maguk az elvek, amelyekből kiindulunk, s amelyekhez hívek maradunk az előrehaladáshoz szükséges fordulatok és változások idején is. Kétségtelen, hogy magának az egységnek is megvan az elvi értéke, ami főleg akkor látható világosan, ha elgondolkodunk azon, hogy az osztályellenség milyen makacssággal támadja az egységet és mennyire kitartóan igyekszik szakadásokat előidézni. Az egység azonban csak akkor tesz szert teljes jelentőségére, ha olyan helyes politikai irányvonal lényeges mozzanata, amely megfelel mind a valóságos helyzetnek s az abból eredő közvetlen feladatoknak, mind a harc távlatainak és az egész mozgalom alapvető céljaihoz vezető előrehaladásnak."

Togliatti nemcsak az olasz, hanem az egész nemzetközi kommunista mozgalom kiemelkedő személyisége volt. A két világháború között szenvedélyes elméleti és politikai küzdelmet vívott a nemzetközi kommunista mozgalom különböző posztjain, főleg a Kommunista Internacionálé vezetésében. Mélyrehatóan elemezte az előretörő fasizmus osztályjellegét, annak országonként változó sajátosságait és a kommunista mozgalom egységes feladatait a fasizmus elleni harcban. Éppen az ebben a küzdelemben tanúsított következetessége vezette el Togliattit is ahhoz a felismeréshez, hogy a háború és a fasizmus „édes testvérek". E kötet ezért nem véletlenül publikálja Togliattinak a Kommunista Internacionálé

VII. kongresszusán elmondott előadói beszédét, amely különösen a nemzetközi helyzet és várható következményei elemzése szempontjából iskolapéldáját adja a marxista módszer helyes alkalmazásának.

Togliatti utolsó éveiben is élesen bírálta a kommunista mozgalom hibáit, beleértve a győztes szocializmusét is. Bírálata nemritkán heves ellenzést váltott ki. Jellemző példa erre az a két fontos dokumentum, amelyet Togliatti az olasz és a nemzetközi kommunista mozgalomra hagyott (válasz a „Nuovi argomenti" kilenc kérdésére és a jaltai feljegyzés, amely egyben utolsó írása is). Togliatti következetesen harcolt a nemzetközi kommunista mozgalom egységéért, bár a kommunista mozgalom egységéről alkotott koncepciója, amely számos vitára adott okot, a sokféleségen át létrejövő egység volt.

E kötet előszavának nem feladata Palmiro Togliatti életművét elemezni vagy értékelni. Kétségtelen, hogy a nemzetközi kommunista mozgalomnak soha el nem felejthető személyisége távozott el vele. A magyar marxista könyvkiadás Togliatti e gyűjteményes kötetének kiadásával — és ennek tudatában van — még csak kevéssel járul hozzá annak a hagyatéknak a közléséhez, amely Togliattitól maradt a nemzetközi kommunista mozgalomra, akitől mi magyar kommunisták is oly sokat tanultunk.

Budapest, 1965. augusztus 9.

Dr. Szántó György

A NÉMET ÉS AZ OLASZ HELYZET HAMIS PÁRHUZAMBA ÁLLÍTÁSA ELLEN

A német helyzet bizonyos idő óta a nemzetközi proletariátus és a kommunista világmozgalom figyelmének középpontjában áll. Németország egyike azoknak az országoknak, amelyekben a gazdasági válság hevesebb formákat öltött, egyik csomópontja a kapitalista világot gyötrő ellentmondásoknak, amelyek egy új világháború gyorsított ütemű előkészítésére ösztönzik az imperialista államokat, s egyik leggyengébb láncszeme az imperialista rendszernek. Németországban, bármely tőkésországgal hasonlítjuk össze, gyorsabb és nyilvánvalóbb az osztályerők polarizációjának az a folyamata, amelyet az Internacionálé XI. plénumának tézisei a következőképpen írtak le:[1]

„A nagy tömegek növekvő elégedetlensége, a kommunizmus állandóan fokozódó befolyása, a proletárdiktatúra országának megnövekedett tekintélye — mindez egyfelől arra ösztönzi a burzsoáziát, hogy egyre nyíltabban használja fel a diktatúra erőszakszervezeteit, másfelől elősegíti azt, hogy növekedjék a forradalmi nyomás, s egyes országokban érlelődjenek a forradalmi válság feltételei."

[1] A Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának XI. plénumára 1931 áprilisában került sor. (Az olasz kiadó jegyzete.)

Azon országok közül, amelyekre a XI. plénum politikai határozatának fenti passzusa utal, ugyanez a plénum éppen Németországot állította az első helyre. A XI. plénum után a német helyzet az Internacionálé és a német párt elemzésének és előrelátó megállapításainak megfelelően alakult. A fasiszta mozgalom kihasználta a német helyzet bizonyos elemeit, különösen a versailles-i szerződés által Németország számára teremtett feltételeket, ily módon sikerült kiterjesztenie befolyását, megerősödött, és arra a nacionalista hullámra támaszkodva, amely kisebb-nagyobb mértékben a lakosság szinte minden rétegét áthatja, nagy lépéseket tett előre. A fasiszta mozgalom nyomása alatt, az ország gazdaságát valósággal romlásba döntő gazdasági válság nyomása alatt, gyorsan és megdöbbentő arányokban haladt és halad előre az állam fasizálódásának, a nyílt fasiszta diktatúra bevezetésének folyamata. A szociáldemokrácia egész politikájával elősegítette ezt a folyamatot, arra törekedve, hogy a munkásosztály soraiba zavart és bomlást vigyen, a „kisebbik rossz" elmélete segítségével passzivitást idézzen elő, és minden eszközzel megakadályozza a forradalmi osztályharc egységfrontjának kialakulását a burzsoázia gazdasági és politikai offenzívájával szemben, a reakcióval és a fasizmussal szemben. Egyidejűleg azonban — és mindezek ellenére — a forradalmi proletariátus szintén meglehetősen gyors ütemben halad előre erőinek mozgósításában; a kommunista párt fejlődött és megerősödött, kiszélesítette tömegkapcsolatait, és sikerült rendkívül nagy jelentőségű győzelmeket aratnia a választási harcokban (noha némi megrázkódtatásokkal, amelyek elkerülhetetlenek voltak egy olyan bonyolult és nehéz helyzetben, mint a német helyzet). E győzelmek azt jelentik, hogy a kommunista párt kezd rést ütni a

szociáldemokrácia soraiban, s nem csekély számban hódítja meg a szociáldemokrata munkásokat.

Érthető, hogy ebben a helyzetben elvtársaink a legélénkebben érdeklődnek aziránt, ami Németországban történik, a német helyzet és annak perspektívái, a német párt helyzete és feladatai iránt. Az is érthető, hogy hasonlóságokat keresnek a német helyzet és országunk helyzete között, hiszen a fasizmus tíz évvel ezelőtt olyan körülmények között jutott hatalomra nálunk, amelyek első látásra (de csak első látásra és csak azok szemében, akik nem tudnak alaposan, objektíven elemezni) valóban hasonlatosak Németország jelenlegi körülményeihez. De éppen a hasonlóságok keresése, a párhuzamok felállításának megkísérlése közben igen gyakran súlyos hibákat követnek el, olyan hibákat, amelyek megakadályozzák a német események jelentőségének és perspektíváinak alapos megértését. Nem árt ezért, ha tapasztalataink alapján megkíséreljük helyükre rakni a dolgokat.

A nemzetközi kommunista mozgalom soraiban sok szó esik az olasz fasizmusról és sokan vannak, akik az olasz fasizmussal kapcsolatban mélységesen téves dolgokat mondanak. Ennek okát abban találjuk meg, hogy azok a források, amelyekre az olasz fasizmus tanulmányozása közben támaszkodnak, gyakran polgári és szociáldemokrata források, márpedig a polgári és szociáldemokrata szerzők vagy *idealizálják* a fasizmust, vagy pedig arra szorítkoznak, hogy fejlődését pusztán epizodikus és anekdotikus formában írják le. Vannak, akik minduntalan *felfedezik* az olasz fasizmust és valamilyen anekdota, különleges eset, olykor jelentéktelen epizód[2] alapján indo-

[2] A „Der rote Aufbau" című folyóirat 16. számában Wittfogel elvtárs — abból kiindulva, hogy Mussolini egyik 1919. évi cikkében Kurt Eisnert dicsőítette — Kurt Eisnerben az olasz fasiz-

kolatlan párhuzamokat és tarthatatlan elméleteket állítanak fel, amelyek akadályozzák a valóság helyes megértését. A polgári állam fasizálódásának folyamata nem elvont, hanem konkrét, történelmi folyamat, amelyet nem lehet megérteni, ha nem vizsgáljuk meg összefüggését annak a korszaknak körülményeivel, s annak az országnak objektív helyzetével, amelyben végbemegy. A fasiszta mozgalom fejlődése minden országban felmutat közös elemeket, ám bármilyen fontosak is ezek, ahhoz nem elegendők, hogy minden országban azonos szakaszokat, azonos eseményeket határozzanak meg. A közös elemek ismerete a legjobb iránytű a fasizmus lényegének és céljainak megértéséhez. De a fasiszta mozgalom kibontakozásának országonként változó konkrét útjait, azt a módot, ahogyan, és azokat a formákat, amelyek között az egyes országokban a fasizmus céljai megvalósulnak, nem lehet megérteni és még kevésbé lehet meg-

mus valamiféle szellemi atyját „fedezi fel", legalábbis az 1919. évi programot illetően. Nyilvánvaló, hogy ennek sincs nagyobb értéke, mint más olyan „felfedezéseknek", amelyek ennek vagy annak a mozgalomnak az „előfutárait" és „forrásait" mutatják ki, s amelyekre alkalmi közeledéseket véve alapul a német filológusok szoktak jutni. Mussolini cikkeiben nemcsak Kurt Eisnert említi, hanem Sorelt, Bergsont, Paretót, Crocét, Gentilét, sőt Lenint és Trockijt is. Mindez jellemző Mussolinire, akinek műveltsége mindig is a zsibárus műveltsége volt. Kurt Eisner programja — mint a fasizmus 1919. évi programja is — egész sor olyan elemet tartalmaz, amely megvan a „társadalmi reformoknak" közvetlenül a háború után a kispolgári mozgalmak táborában gomba módra elszaporodott összes programjaiban. Mussolininek Kurt Eisnerhez való közelítése ezt a közös elemet — amely egyébként meglehetősen általános jellegű —, világítja meg, de nemigen visz előre bennünket annak pontos megértésében, hogy mi is valójában az olasz fasizmus, mi Mussolini, s még csak arra sem jó, hogy jól megérthessük, mi volt Kurt Eisner. (P. Togliatti jegyzete.)

határozni az olasz tapasztalatokból párhuzam útján alkotott valamiféle séma alapján.

Éppen ezért óvatosan kell eljárnunk akkor is, amikor az olasz fasizmusról mint „klasszikus" fasizmusról beszélünk. Pontosan meg kell határoznunk, hogy mit értünk ezen a kifejezésen. Az a tény, hogy az olasz fasizmus előbb fejlődött ki és szilárdult meg, semhogy hasonló fejlődés ment volna végbe bármilyen más országban, nem elégséges ismérve „klasszikus" voltának. E kifejezést csakis arra lehet használni, hogy bizonyos eredményeket jelöljünk meg vele, amelyeket a fasizmus az állam mint a burzsoáziának a pártok és a parlament rendszerétől teljesen független *nyílt* diktatúrája megszervezésében elért. Ebben az értelemben használják a kifejezést a VI. kongresszus[3] tézisei, amelyek megállapítják, hogy „az olasz fasizmus . . . melynek az utóbbi években sikerült enyhítenie a belső politikai és gazdasági válság következményeit, megteremtette a fasiszta rendszer klasszikus típusát".

Míg ebben az értelemben helyes az olasz fasizmusról mint „klasszikus" fasizmusról beszélni, hiba lenne ugyanakkor olyan következtetésre jutni, hogy fasiszta diktatúra *csak* akkor áll fenn, ha a fasiszta állam e „klasszikus" típusa létrejött, és hogy ha ilyen állam nem vagy csak részben alakult ki, nincs szó fasizmusról. E nézetnek van bizonyos jelentősége a német helyzet megítélésében. Olaszországban a fasiszta diktatúra, a fasiszta rendszer már létezett akkor is, amikor még nem jött létre a „klasszikus" típusú fasiszta állam. A fasiszta diktatúra létezett 1923-ban, amikor Mussolini egy olyan koalíciós kormány feje volt, amelyben a katolikusok és a demokraták

[3] A Kommunista Internacionálé VI. kongresszusa, melyet 1928. július 17-től szeptember 1-ig tartottak meg. — *A szerk.*

is részt vettek. A fasiszta kormány 1923-ban parlamenti többséggel rendelkezett, de *nem támaszkodott* erre a többségre és senki sem állíthatja, hogy *parlamentáris* kormány lett volna. Némi különbséggel ugyanezt lehet elmondani Brüning kormányáról is, amely 1932 közepéig létezett Németországban. Nyilvánvalóan hiba volna a német burzsoázia kormányformájának megváltozását attól a naptól számítani, amelyen Brüninget menesztették, kizárólag arra a tényre alapítva véleményünket, hogy Brüningnek többsége volt a reichstagban, míg utódainak már nincs többségük; s ez a hiba maga után vonná, hogy tagadjuk vagy lebecsüljük a fasiszta diktatúra azon elemeit, amelyek már magában a Brüning-kormányban is megvoltak.

Visszatérve az olasz példára: létezett fasiszta diktatúra Olaszországban 1925-ben, pedig akkor még pártunk legális volt és szószékként használhatta fel a parlamentet; s az olasz helyzet perspektíváit vizsgálva egyáltalán nem lehet kizártnak tartani, hogy egy bizonyos időpontban valamely kiéleződött helyzet nyomása és egy nagy erejű tömegmozgalom fenyegetése alatt a fasizmus megkísérel valamilyen módon visszafordulni, s bizonyos „szabadságot" ad — politikai kompromisszum alapján — meghatározott ellenzéki csoportoknak, hogy e csoportok tevékenysége révén elejét vehesse a néptömegek forradalmi, osztályharcos fellépésének. Az a tény, hogy az olasz szociáldemokrácián belül működik egy olyan áramlat (Barro), amely elkerülhetetlen szükségszerűségnek tartja a fasizmussal való kompromisszumot, továbbá az olasz szociáldemokrácia magatartása általában hozzájárul ahhoz, hogy erre a fejleményre mint valószínűre számítani lehet. Az ilyen perspektíva természetesen egy olaszországi forradalmi helyzet összes elemeinek érlelő-

désétől függ, de helyes utalni erre a lehetőségre, hogy jobban kiemelhessük: még a fasiszta diktatúra „klasszikus", olasz típusát sem lehet valamiféle megrögződött, merev, változhatatlan rendszernek felfogni. A legdühödtebb fasiszta diktatúra is kacérkodhat a parlamentáris rendszer formáival, a pártok rendszerével, ha ez megfelel neki, és ha a körülmények erre kényszerítik.

Még sokkal súlyosabb hiba az olasz fasizmusnak mint „klasszikus" fasizmusnak a meghatározásából kiindulva arra a konklúzióra jutni, hogy azt a *fejlődési vonalat*, amelyet az olasz fasizmus a hatalom meghódítása előtt és után követett, „klasszikusnak", vagyis minden esetben és minden országban *kötelező érvényűnek* kell tekinteni. Egy ilyen konklúziónak csak az lehet a következménye, hogy korlátozzuk, sőt teljesen lehetetlenné tesszük a helyzet alakulásának megértését azokban az országokban, amelyekben a fasizmus döntő politikai tényező vagy most válik azzá, akadályozzuk, hogy a helyzet ilyen alakulásához alkalmazzuk politikánkat, jelszavainkat, egész tevékenységünket. Az olasz fasizmus fejlődési vonalának ilyen idealizálása a forrása a mai német helyzet és az 1922-es olasz helyzet közötti hamis párhuzamoknak. Meg kell tisztítanunk a talajt e hamis párhuzamoktól, s a felszínes és félrevezető analógiák téves módszere helyett az elemzés helyes marxista módszerét kell alkalmaznunk, pontosan megvizsgálva a helyzet összes elemeit, összefonódásukat és mozgásukat.

Az ostobaság teteje az, amit Trockij mond, aki makacsul igyekszik egy elvont, az olasz fasizmus kibontakozásának és hatalomra jutásának — ráadásul nem is helyes — értelmezésére alapozott séma segítségével megítélni a német eseményeket. Trockijt hipnotizálja az a — fele részben plebejus, fele részben dinasztikus és militarista

— jellegzetes fasiszta államcsíny, ami a marcia su Roma[4] volt. Amíg nincs „marcia su Roma", nincs fasiszta diktatúra — íme a trockizmus egész bölcsessége. A „marcia su Roma" jelzi a helyzet minőségi fordulatát, a demarkációs vonalat a nem fasizmus és a fasizmus között. Az egész kommunista politikát e séma szerint kell alakítani. A „marcia su Roma" így válik *mindent eldöntő* mozzanattá.

A megítélésnek ez a módja, amely a belőle adódó politikai következtetések révén a „pontos határidőre" kirobbantandó forradalomra vonatkozó régi, 1917-es és 1923-as trockista tévedésekre emlékeztet, nagyrészt abból származik, hogy a fasizmus kibontakozásában túl nagy, meghatározó funkciót tulajdonítanak a kispolgári mozgalomnak s e mozgalom formáinak. Trockij megismétli azt a hibát, amelyet a fasizmus értékelésében a lengyel párt jobboldala követett el. A fasiszta szervezetek tömegbázisát alkotó kispolgári és deklasszált rétegek mozgalmát nem lehet sem független, sem a fasizmus fejlődését és a hatalomhoz való közeledését meghatározó elemnek tekinteni. A meghatározó elemet minden esetben a finánctőke és a burzsoázia vezető körei, e vezető csoportok által követett közvetlen és távolabbi célok és azok az átrétegeződések és ellentétek alkotják, amelyek az objektív helyzet nyomása alatt bontakoznak ki körükben. Az olasz tapasztalatok e tekintetben igen tanulságosak. A fasiszta mozgalom az olasz politikai életben

[4] 1922. október 28-án Mussolini parancsára az olasz fasiszták megindultak Róma felé. A fővárosba bevonuló fasisztákkal szemben a Facta-kormány fegyveres erői nem tanúsítottak ellenállást. Másnap a király, III. Viktor Emánuel Mussolinit bízta meg kormányalakítással. Ez volt a „marcia su Roma" (Rómába való vonulás), amelynek napját az olasz fasizmus nemzeti ünneppé nyilvánította. — *A szerk.*

csak 1920 végén kezdett döntő szerepet játszani, amikor az ipari és a finánctőke legfontosabb csoportjai elhatározták, hogy a munkás- és paraszttömegek forradalmi mozgalmával szemben minden további habozás nélkül az erőszakos, nyílt, terrorista megtorlások útjára lépnek. A Palazzo d'Accursióban lejátszódott események[5] alig néhány héttel követték a vállalkozói szövetségek gyűléseit, amelyeken e megtorlások irányvonalát megszabták. Ettől kezdve, s a fasiszta mozgalom és rendszer egész további fejlődése során — ha bizonyos időpontokban túlsúlyban levőnek látszott is a plebejus és kispolgári elem, bár mindig csak a formákban, a külsőségekben, a színpadiasságban, a demagógiában — a lényeg mindig az volt, hogy gátlástalanul megvalósították annak a nagyburzsoáziának reakciós politikáját, amely a fasiszta rendszerben teljes mértékben gyakorolja saját diktatúráját. Maga a marcia su Roma sem érthető meg, ha nem tartjuk szem előtt, hogy azt nem csupán a munkásság alapszervezeteinek szinte teljes szétzúzása előzte meg, hanem a fasisztáknak az ország legnagyobb bankjaival, a földbirtokosokkal, az ipari tőkések döntő rétegeivel, a Vatikánnal és a hadsereg vezérkarának egy részével való kétségtelen megegyezése is.[6] Amikor a király és Mussolini jelt adott a fasiszta bandáknak a Rómában való gyülekezésre, lényegében csupán egy olyan folya-

[5] A bolognai Palazzo d'Accursio elleni 1920 novemberi fasiszta rohamról van szó, melynek során erőszakkal feloszlatták a szocialista városi önkormányzatot. — *A szerk.*

[6] E megállapítások pontosságát vitatva egy elvtárs elmondta nekem, hogy Badoglio tábornok hír szerint ötperces tűzzel fenyegette a fasisztákat. Eltekintve most az elbeszélés hitelességének problémájától, a kérdés megértésének kulcsa éppen abban rejlik, hogy Badoglio ötperces tűzzel *fenyegetett*, de *nem rendelt el tüzet, nem rendelhetett el tüzet.* (P. Togliatti jegyzete.)

mat sikerét tette lehetővé, amely nagyrészt már végbement, s amelyet a fasiszta rendszer ezt követő kibontakozásának kellett betetőznie.

Az olasz fasizmus fejlődési folyamatának és hatalomra jutásának idealizálása alkotja annak a pánikkeltő defetista és provokációs propagandának az alapját, amelyre Trockij adott jelt, s amelyet a trockista sajtó több hónapja folytat a német helyzettel kapcsolatban. Trockij, miután 1926 óta félévenként újra és újra megjövendölte és bejelentette az oroszországi thermidort[7] és az ellenforradalmat, most hétről hétre megjövendöli és bejelenti a német fasizmus „marcia su Romá"-ját, a proletariátus és pártja vereségét. E vereség elhárítására nem talált mást, nem talált jobbat, minthogy felszólítsa — a Vörös Hadsereget: avatkozzék be Németországban.

Még jellemzőbb, mennyire képtelen Trockij megérteni a jelenlegi német rendszer lényegét, azt, hogy von Papen kormánya jellegét tekintve fasiszta diktatúra, „klasszikusan" tökéletes fasiszta diktatúra. „Egy ilyen kormány — írja Trockij — nem szűnik meg a tulajdonosok kiszolgálója lenni. De a szolga gazdája hátára ült, felsebzi gazdája nyakszirtjét, és ha a szükség úgy hozza magával, nincsenek gátlásai csizmával belerúgni a képébe"; ez a kormány „független a társadalomtól". Hasonlóképpen jellemzi ma a von Papen-kormányt a német fasiszta sajtó is, amelynek — saját demagógiája alátámasztására — érdekében áll, hogy a jelenlegi kormányra *az osztályok feletti állam* nyíltan fasiszta elméletét alkalmazza. A valóság ezzel szemben az, hogy a jelenlegi kormány fasiszta

[7] A nagy francia polgári forradalom idején a Konvent által bevezetett forradalmi naptár tizenegyedik hónapja. Thermidor: a II. év thermidor 9—10-én (1794. július 27—28-án) végrehajtott népellenes, antidemokratikus államcsíny elnevezése. — *A szerk.*

típusú kormány, amely az ipari tőkések, a nagybirtokosok és a bankárok döntő rétegeire, a Reichswehr fegyveres erejére, az acélsisakosokra és a fasiszta rohamosztagokra támaszkodik, bár ez utóbbiakat egyelőre „tartalékban" tartja. A valóság az, hogy e kormány politikai és társadalmi alapját lényegében a munkásosztály politikai jogai és életszínvonala ellen folytatott könyörtelen offenzívája szabja meg. A von Papen-kormány bércsökkentési kampányt folytat, hatálytalanítja a társadalombiztosítás és a munkanélküli-segélyek rendszerét, és brutális munkásellenes politikáját a szociális demagógiának — úgy látszik, Mussolinitől és pártvezéreitől kölcsönzött — álarcával igyekszik leplezni. A jelenlegi német kormány helyzetének jellemzésére Trockij úr nem talál jobbat, mint hogy azt egy *tű hegyére* tűzött, két oldalról szimmetrikusan megtámasztott és ezáltal kiegyensúlyozott dugóhoz hasonlítja. Összekeverni a tű hegyét a Reichswehr szuronyai százezreinek, az acélsisakosok és a fasiszták fegyverei százezreinek hegyével — ez valóban mindennek a teteje, még ha a marxizmus és a kommunizmus renegátjáról van is szó.

Teljes mértékben helyeselnünk kell tehát azt a megállapítást, hogy ha jól meg akarjuk érteni, melyek a mai német helyzet jellemző vonásai, nemcsak lehetetlen a marcia su Roma idején fennállott olasz helyzet látszólagos analógiájából kiindulni, hanem feltétlenül ki kell domborítani e két helyzet különbségeit is. A magam elé tűzött cél szempontjából elég lesz rámutatni néhány főbb mozzanatra.

Az első — és legfontosabb — különbség, amely azonnal szembeötlik, a marcia su Roma ideje és a jelenlegi periódus között mutatkozik meg. Akkor a világháborút követő első időszak végén, a kapitalizmus viszonylagos

stabilizációja megkezdődésének előestéjén voltunk. Ma viszont a harmadik időszak közepén vagyunk, egy soha nem tapasztalt mértékben kiszélesedő és elmélyülő gazdasági válság kellős közepén, egy olyan válság közepén, amelynek legsúlyosabb megnyilvánulásai éppen Németországban mutatkoztak és mutatkoznak meg. A kapitalizmus viszonylagos stabilizációja véget ért, a kapitalista világ gyorsított ütemben halad a fegyveres konfliktusok, a heves osztályösszeütközések, a háborúk és a forradalmak újabb időszaka felé. Nincs szükség hosszas érvelésre annak megmagyarázásához, hogy az időszak általános jellegében mutatkozó különbségből milyen jelentős eltérés következik az események alakulását és azok perspektíváját illetően.

Másodszor: figyelmet kell fordítanunk a tömegek mozgalmának fejlődési vonalára. Még ma is sokszor halljuk ismételni azt az állítást, hogy az olasz proletariátus a marcia su Roma előtt nem küzdött a fasizmus útjának elrekesztéséért. Ez az állítás történelmileg hamis. Elég arra gondolnunk, hogy a Palazzo d'Accursióban történt eseményektől egészen a marcia su Roma előestéjéig, két éven át minden tartományban, minden városban egymást követték a tömegmozgalmak, és nem volt Olaszországnak egyetlen olyan jelentős központja sem, amely ne felelt volna általános politikai sztrájkkal a fasiszta erőszakra, hogy néhány helyen (Firenzében, Rómában, Bariban, Parmában, Sarzanában, Anconában és másutt) a fasiszta erőszak elleni általános sztrájkok a nyílt felkelés jellegét öltötték, s megérthetjük, mennyire hamis ez az állítás, és mennyire hamis az olasz proletariátusnak olyan beállítása, mintha nem küzdött volna a fasizmus ellen. Az igazság az, hogy ezekre a tömegsztrájkokra — amelyek közül mindegyik összehasonlíthatatlanul széle-

sebb körű és jelentősebb volt, mint a fasizmus elleni összes politikai sztrájkok, melyek mind ez ideig, például Németországban lezajlottak — a munkásmozgalom *hanyatló szakaszában* került sor, amikor még nem létezett olyan kommunista párt, amely politikailag és szervezetileg képes lett volna a proletariátus egész antifasiszta harcának egyesítésére és vezetésére. Mindezek ellenére még két hónappal a marcia su Roma előtt is egész Olaszországot általános sztrájk rázta meg, s ennek során a kommunista pártnak sikerült döntő befolyást gyakorolnia egész vidékek tömegeire. De ez az általános sztrájk az utolsó volt, így tehát el lehet mondani, hogy amikor a fasizmus átvette a hatalmat, a polgárháború döntő küzdelmei már *mögöttünk* voltak. Németországban viszont jelenleg, amikor a fasiszta diktatúra a megvalósulás előrehaladott stádiumában van, a polgárháborúnak még csak az előestéjén vagyunk: a döntő küzdelmek még *előttünk* vannak, a tömegek mozgalma, mely most bontakozik ki, *emelkedő szakaszában* van, s e döntő küzdelmek irányában halad előre. Trockij egész defetista zajongása annak következménye, hogy megismétli azt a hibát, amelyet 1923-ban ő vetett Brandler szemére: összetéveszti a forradalom előretörését a forradalom visszavonulásával.

E két tényezőn kívül azonban egész sor egyéb olyan mozzanatot is ki kell emelni, amelyek következtében a mai Németországban meglevő politikai feltételek meglehetősen mélyen különböznek a marcia su Roma előestéjén Olaszországban fennállott politikai viszonyoktól. Az olasz burzsoázia — mint mondottuk — már jóval a marcia su Roma előtt megkezdte erőinek a fasizmus körüli tömörítését. Ez a folyamat a marcia su Roma idején már eljutott bizonyos fokra. Ennek ellenére az állam

fasizálásában a döntő lépéseket csupán a marcia su Roma *után* tették meg, s a vezető burzsoá erők tömörülésének folyamata csak a marcia su Roma után teljesedett be *a fasiszta diktatúra keretei között*. A marcia su Roma idején az államapparátus még nagyrészt a szétbomlás állapotában volt. A burzsoázia régi államférfiainak egy nagy része mélységesen demoralizálódott. A helyzet tehát sok tekintetben más volt, mint a Németországban ma meglevő helyzet, amelyben az állam fasizálásának folyamata már megkezdődött és évek óta tart, amelyben az államapparátus egynémely alapvető része még szilárd és ellenállásra képes, amelyben Brüning kormányát jogosan lehetett a fasiszta diktatúrát *alkalmazó* kormánynak minősíteni, míg viszont von Papen jelenlegi kormánya — ha nem lehet is *teljes mértékben* fasiszta diktatúrának tekinteni — kétségkívül *fasiszta* kormány, olyan kormány, amely gyorsított ütemben valósítja meg a fasiszta diktatúrát. Ezek a különbségek természetesen összefüggnek mindazokkal az eltérésekkel, amelyek a két ország társadalmi és politikai struktúrája között megvannak, azokkal az eltérésekkel, amelyek a munkásosztály súlya és szervezeti formái tekintetében fennállnak; összefüggnek azzal, hogy a szociáldemokrácia milyen mértékben fasizálódott és illeszkedett be a reakciós és fasiszta állam rendszerébe. Ezek a különbségek ezenkívül a legszorosabb kapcsolatban vannak Németország nemzetközi helyzetével is, amelyet mindig figyelembe kell vennünk, amikor a német helyzet alakulásáról szó esik.

A burzsoázia vezető erői tehát másképpen sorakoztak fel Olaszországban és másképpen Németországban, és mindezen különbségekben kell keresnünk azon látszólag ellentmondásos tény okát, hogy az olasz fasizmus, amelynek pedig sohasem volt a német fasizmuséhoz akárcsak

távolról is hasonlítható tömegereje, plebejus, dinasztikus és militarista jellegű államcsíny révén jutott hatalomra, míg Németországban a fasiszta diktatúra létrehozása sokkal bonyolultabban, mint a németek mondják: „száraz" úton, a *bürokratikus és militarista típusú államcsínyek egész sorozata* révén valósul meg, és nincs kizárva annak lehetősége sem, hogy a teljes fasiszta diktatúra a marcia su Romához hasonló esemény közbejötte nélkül alakul ki.

Végül röviden meg kell vizsgálnunk, hogy milyen képet mutat a fasiszta mozgalom társadalmi összetétele a két országban. Természetesen itt is számot kell vetnünk a két ország eltérő társadalmi struktúrájával és az eltérő időszakokkal, amelyek az osztályok eltérő mozgását határozzák meg. Az alapvető tömeg azonban — mind az egyik, mind a másik esetben — a kispolgárság. Németország jelenlegi sajátos nemzetközi helyzete lehetővé teszi a német fasizmusnak, hogy széles soviniszta kampányt folytasson, s ez jelentősen hozzájárul a fasiszta mozgalom szilárdságának fokozásához, mindenekelőtt azért, mert a kis- és középpolgárság körében ez a kampány sikert ér el. Ha azonban figyelembe vesszük a német burzsoázia vezető csoportjainak gazdasági programját, azt látjuk, hogy e programnak egyik alapvető eleme az infláció. A hatalomra került olasz fasizmus — egy számára különösen súlyos időszakban, 1926—1927-ben — deflációs politikát folytatott, ami bizonyos kis- és középpolgári rétegekben elégedettséget keltett. A mai német kormány viszont máris az infláció útjára lépett, és valószínűleg ezen az úton kellene haladnia egy esetleg utána következő „tisztára" fasiszta kormánynak is. Nyilvánvaló, hogy milyen következményekkel járhat ez a politika azon bázis szilárdságát illetően, mellyel a fasizmus a vá-

rosi kis- és középpolgárság körében rendelkezik. Ha a vidéki kispolgárságot vesszük tekintetbe, egy rendkívül fontos tény azonnal szemünkbe ötlik. Az olasz fasizmus tömegbázisát a falvakban túlnyomórészt a gazdag parasztok és azok a meggazdagodás útján levő és arra törekvő középparasztok alkották, akiknek meggazdagodása attól függött, hogy sikerül-e döntő csapást mérni a mezőgazdasági munkások és a szegényparasztok forradalmi mozgalmára. A fasizmus ezt a döntő csapást megvalósította, megtörte a mezőgazdasági munkások és szegényparasztok szervezett erejét és forradalmi lendületét, s ezzel megnyitotta az utat a falusi kispolgárság új rétegeinek megerősödése előtt. Egyszóval: a fasizmus adott valamit a középparasztok és falusi gazdagok tömegének, amely támogatta őt a vidéken. Egészen más a helyzet Németországban, ahol a fasizmus a falvakban az elszegényedő paraszti rétegeket tömöríti maga körül, olyan rétegeket, amelyeket a válság és az adók tönkretettek, félproletár sorba döntöttek. A fasizmus képtelen gazdaságilag kielégíteni ezeket a társadalmi rétegeket, melyeknek ennélfogva az a sorsuk, hogy a közeljövőben egyre inkább megszenvedjék a válság következményeit. Áttérve a munkásosztályra: míg az olasz fasizmusnak semmiféle tömegbázisa sem volt a munkások, sem pedig a munkanélküliek körében, a német fasizmusnak van ilyen tömegbázisa, mely az üzemekben viszonylagos, de nem elhanyagolható a munkanélküliek körében. S itt is felvetődik a kérdés: hosszabb távlatban tekintve mit adhat a fasizmus azoknak a munkásoknak, akik ma követik? Mindezen okoknál fogva a német fasizmus — 13 millió szavazójával együtt is — a jelen pillanatban sokkal gyengébbnek tűnik belsőleg, mint amilyen az olasz fasiszta mozgalom volt kezdetben, s a fasizmus belső szét-

bomlásának perspektívája is kedvezőbbnek látszik, mint ahogyan a marcia su Roma idején Olaszországban mutatkozott.

A fasiszta mozgalom társadalmi összetételének és belső szétbomlása perspektívájának problémája rendkívüli jelentőségű az egész német helyzet kilátásait illető általános probléma megítélése szempontjából. Az Internacionálé és Németország Kommunista Pártja a jelen időpontban helyesen vázolta fel e kilátásokat. Különösen helyes hangsúlyozni, hogy *a mi perspektívánk döntően a tömegmozgalom alakulásának perspektívája.* A tömegmozgalom alakulása fogja megszabni, hogy a jelenlegi kormány milyen mértékben és milyen módon tudja megvalósítani terveit, ez fogja megszabni a fasizmus egész további fejlődését is.

Két megjegyzést kell azonban tennünk, hogy pontosabbá tegyük ennek az alapvető megállapításnak az értelmét. Először: míg a tömegek mozgalmának kibontakozása egyfelől akadályozni fogja a jelenlegi kormány terveinek megvalósítását, másfelől egy ellenkező hatást is ki fog váltani. A reakció kifejleszti a forradalom erőit, s a forradalom erőinek kifejlődése a maga részéről ösztönzi a reakció erőinek fejlődését és tömörülését. A tömegek lendületesen kibontakozó mozgalma — bizonyos időpontokban és meghatározott feltételek között — meggyorsíthatja a teljes fasiszta diktatúra létrehozásának folyamatát. Ez a folyamat Olaszországban is egymást követő ugrásszerű események révén ment végbe, az objektív nehézségek nyomása alatt. A német kommunista pártnak taktikája meghatározásában és munkájának megszervezésében szem előtt kell tartania, hogy kétségtelenül igen gyors változásokkal, a helyzet hirtelen fordulataival, a folytonosság váratlan megszakadásaival

fogja szembe találni magát. Az Internacionálé pártjai közül ezért ma a német párt az, amelynek a legnagyobb ideológiai szilárdságra, az objektív helyzet pontos elemzésének és megértésének legnagyobb fokú képességére, maximális harci szellemre és kezdeményező készségre van szüksége.

A második megjegyzés arra vonatkozik, hogy milyen módon kell fellépni a tömegek mozgalmának kibontakoztatása érdekében. Azokon az erőkön kívül, amelyek már most a kommunista párt körül tömörülnek, a mai Németországban a tömegerőknek még két nagy tábora létezik: egyfelől a szociáldemokrata és a katolikus munkástömegek, másfelől azok a heterogén tömegek, amelyeket a fasizmusnak sikerült maga mögött felsorakoztatnia és magával ragadnia. A helyzet egész alakulása attól függ, hogy mennyire *gyorsan* fog felbomlani e két tábor és mennyire mélyreható lesz ez a bomlási folyamat. Pártunk cselekvésének arra kell irányulnia, hogy minden eszközzel meggyorsítsa ezt a folyamatot, s mind az egyik, mind a másik táborban kibontakoztassa az osztályellentéteket és a nyílt osztályharcot. Nem kétséges, hogy a parlament tényleges kiiktatása az ország politikai életéből, a munkabérek elleni támadás, az összes kollektív szerződések felülvizsgálata és a társadalombiztosítás rendszerének megszüntetése végett indított offenzíva közvetlen következményeként azt fogja maga után vonni, hogy a dolgozók tömegei aktívabban lépnek fel a parlamenten kívüli harcokban, közvetlen érdekeik védelmében. Nem lehet kizártnak tekinteni a reformista és a katolikus szakszervezetek alapszervezeteinek bizonyos irányú „megélénkülését" sem. *Biztos* azonban, hogy azok a tömegek, amelyek e szervezetekben részt vesznek, aktivizálódni fognak. Éppen ezért a német pártnak

előtérbe kell helyeznie a *reformista szakszervezetekben végzett munkát.* Milyen mértékben és mennyire gyorsan sikerül majd áttörnünk a szociáldemokrácia frontját, mennyire sikerül elválasztanunk a szociáldemokrata és a katolikus munkástömegeket vezetőiktől, hogy megteremtsük velük az osztályharc egységfrontját? Milyen mértékben és mennyire gyorsan sikerül bevinnünk az osztályharcot magukba a fasiszta szervezetekbe és kibontakoztatnunk ezt a harcot soraikban? Íme, ezeknek a problémáknak a megoldásától függ a helyzet alakulása; e problémák megoldása viszont legfőképpen tőlünk függ, a mi helyes politikánktól, a mi munkánktól.

Milyen tapasztalatokat szerzett a mi pártunk, Olaszország Kommunista Pártja a fasizmus elleni harcban? Könnyű belátni, hogy ez igen nagy téma és részletes kifejtést követelne meg. Három fő mozzanatot mégis szükségesnek tartok érinteni, mert ezek közvetlen kapcsolatban állnak azokkal a problémákkal, amelyekkel az eddigiekben foglalkoztam. Lényegében három alapvető hibáról van szó, amelyet pártunk a fasizmus ellen vívott harcában elkövetett, s amely erősen befolyásolta e harc kimenetelét.

Az első hibát pártunk a fasizmus elleni harcban szükséges *egységfront taktikájának* alkalmazási módjában követte el. Pártunk nem tudta úgy alkalmazni az egységfront taktikáját, hogy az megfeleljen a fasizmus elleni harc követelményeinek, amelyek önként adódtak a helyzetből, s amelyeket a tömegek is átéreztek. A legsúlyosabb hibákat e téren a marcia su Roma előtt követtük el, s ezek nagymértékben hozzájárultak a tömegmozgalom menetének módosulásához, pedig megmutatkozott, hogy a tömegek ekkor még hatalmas ellenállási és ellentámadási lehetőségekkel rendelkeztek. Az olasz dolgozó töme-

gek hősies erőfeszítései ebben az időszakban irányítás és vezetés nélkül maradtak; hiányzott a szükséges koordinálás. Az olasz proletariátus által a marcia su Roma előtt a fasizmus ellen vívott harcok története a különálló csaták története, amelyeket nem sikerült összekapcsolni, s amelyek során a proletariátusnak nem sikerült összes erőit egyetlen szervezett frontban egyesítenie. Igaz, akkor mindössze 30 000 tagot számláló kis párt voltunk, épp hogy csak kikerültünk egy szakadásból, s még messze voltunk attól, hogy rendelkezzünk egy bolsevik típusú párt tulajdonságaival, sőt még attól is, hogy akárcsak jól megértsük egy ilyen párt feladatait. Németország Kommunista Pártjának viszont ma több százezer tagja van, megedződött a különféle harcokban, s igen nagy lépéseket tett a bolsevik típusú párttá válás útján. A német párt előtt tehát könnyebben megoldható probléma áll. Az antifasiszta akciók kibontakozása a legutóbbi időkben egyike a legbiztatóbb jeleknek. Helyes kiemelni, amint ezt a német párt is teszi, hogy az antifasiszta akcióknak a legváltozatosabb formákat kell ölteniük, és minden téren ki kell bontakozniuk. Egyidejűleg azonban helyes ragaszkodni ahhoz is, hogy a pártnak különösen nagy erőfeszítéseket kell kifejtenie annak érdekében, hogy politikailag és szervezetileg egyesíteni tudja a tömegek antifasiszta harcát. Ezt a célt pedig csak akkor tudja elérni, ha szüntelenül propagálja a politikai tömegsztrájk, az általános sztrájk jelszavát, ha agitációt fejt ki ennek érdekében. Nem szabad megengedni, hogy e jelszó váratlanul érje a tömegeket, amikor a helyzet váratlanul éles fordulatot vesz. A pártnak egész tömegmunkáját, politikai és szervezeti munkáját, a részleges gazdasági és politikai harcok egész sorozatát kitartóan fel

kell használnia arra, hogy előkészítse az általános sztrájk jelszavának valóra váltását. Ha ez sikerül, ennek a helyzet legközelebbi alakulásában, a döntő pillanatokban döntő jelentősége lehet.

A második mozzanat, amelyre fel szeretném hívni a figyelmet, *a párt funkciójára* vonatkozik, melyet a fasiszta diktatúra elleni harcban be kell töltenie. Amikor a fasizmus átvette a hatalmat (s rámutattam már, hogy a hatalomátvétel csak *egyik* mozzanata volt a fasiszta diktatúra létrejöttének), pártunk soraiban elterjedt az a felfogás, hogy a pártnak immár nincs egyéb funkciója, mint az, hogy mély illegalitásban várja az új, döntő harcok idejének elérkezését. A párt nem értette meg, hogy ezekre a döntő harcokra csak a tömegek közt végzett állandó és kitartó munka eredményeként kerülhet sor, hogy a pártnak minden helyzetben buzdítania és vezetnie kell a tömegeket, közvetlen gazdasági és politikai követeléseikből kiindulva harcba kell vinnie őket a fasizmus ellen. A pártunk által elkövetett hiba jobboldali opportunista hiba volt, amely gyakran baloldaliasággal álcázta magát, s amely a pártot önmagába zárkózott szektává változtatta. Ehhez a hibához kapcsolódott a párt illegalitásának mint egyszerűen a védekezés és a fennmaradás eszközének felfogása, a túlhajtott „illegalizmusra" való törekvés, az a tény, hogy a párt képtelen volt az utolsó percig folytatni a küzdelmet a legalitás talaján, az utolsó percig védelmezni mozgalmunk legalitását. Mindennek az lett a következménye, hogy a párt teljesen elszakadt a tömegektől, s ennek következtében éppen abban az időszakban vált akcióképtelenné, amikor a fasiszta rendszer saját belső ellentmondásai és az általános elégedetlenség nyomása alatt ingadozni kezdett,

sőt, 1924-ben, Matteotti meggyilkolása után közel volt a bukáshoz.

A harmadik mozzanatot *a fasizmusról magáról alkotott nézetek*, a fasiszta rendszer ellenálló képességéről és fennmaradási kilátásairól szóló vélemények alkotják. A marcia su Roma előtt, s egy bizonyos ideig utána is, a mi sorainkban is eléggé elterjedt volt az az elképzelés, hogy a fasizmus nem fog tudni kormányozni, hogy mihelyt kormányra kerül, önmagát fogja leleplezni, önmagától fog „kimerülni" és így tovább. Nem sokkal a marcia su Roma után a párt folyóiratában megjelent egy vezércikk, amely az eseményeket kommentálta, s amelynek értelme körülbelül ebben foglalható össze: „A komédia folytatódik". Az olasz proletariátus és pártunk saját kárán tanulta meg, hogy miféle komédiáról volt szó valójában.

Mindezek a helytelen ítéletek abból a helytelen véleményből fakadtak, hogy a fasizmus — belső ellentmondásainak kibontakozása következtében — magától felbomolhat. Ezért gyakran tévesen ítélték meg a fasizmuson belüli ellenzéki mozgalmakat is. Izgága, ellenzékieskedő áramlatok elkerülhetetlenek egy kispolgári tömegmozgalomban. Az ilyen áramlatok megléte meghatározott időpontokban kétségtelenül csökkenti a mozgalom szilárdságát és egybeforrottságát. Hiba lenne azonban azt hinni, hogy ezek mindig és kizárólag bomlasztó tényezők. A dolog sokkal bonyolultabb. Olaszországban például a fasizmus kibontakozásának döntő pillanataiban az ellenzéki áramlatok megléte igen hasznos volt az ellenség számára: segítette annak megakadályozásában, hogy a fasiszta kispolgárság rétegeiben jelentkező elégedetlenség a rendszer elleni nyílt harc támaszává váljék, elősegítette, hogy ez az elégedetlenség megmaradjon ma-

gának a fasizmusnak a talaján. A súlyosabb időszakokban a fasiszta táboron belül meglevő ellenzéki áramlatok mint magának a fasizmusnak tartalékai léptek fel és működtek. 1924-ben a fasizmust nem Mussolini, hanem Farinacci, a szélsőséges fasiszta ellenzék vezetője, az olasz fasizmus Goebbelse mentette meg. De miért történhetett meg ez? Ennek egyik legfőbb oka, hogy pártunk nem értette meg azt a szükségességet, hogy már az első pillanatoktól kezdve, s a fasizmus egész kibontakozása során behatoljon a fasiszta tömegszervezetek soraiba, s ott elhintse és kifejlessze az osztályharc csíráit, s nem is tudta ezt megtenni. Mivel mi távol maradtunk, elmaradt a forradalmi élcsapat szervezett munkája is: a fasiszta táboron belül meglevő elégedetlenkedő és ellenzéki áramlatoknak mind ez ideig egyszer sem sikerült erőteljesen kibontakozniuk, nem sikerült a fasiszta erők felbomlását lényegesen meggyorsító tényezővé válniuk. Éppen ezért helyeseljük a német elvtársaknak azt a megállapítását, mely szerint nem lehet legyőzni a fasizmust, ha nem sikerül behatolni Hitler frontjába. Ezt a megállapítást a magunk részéről axiómának tartjuk. S ebből le kell vonnunk az összes politikai és *szervezeti* tanulságokat. Nem elég csupán időről időre röpcédulákat osztogatni a fasiszták között. Másfelől hiba az is, ha — amint mi tettük néhányszor — kiléptetjük a fasiszta szervezet soraiból mindazokat az egyszerű tagokat, akiket sikerült befolyásunk alá vonni. Ez a téves gyakorlat végeredményben csupán a fasiszták sorainak megtisztításához vezet. Be kell hatolnunk a fasiszták soraiba, s ott a proletár elemekkel, illetve a proletariátushoz közel álló elemekkel kapcsolatot teremtve állandó, nagy hozzáértéssel végzett, türelmes munkát kell kifejtenünk, ki kell használnunk e szervezetek életének minden sajátosságát, minden

belső ellentétüket, az egyszerű tagok minden lehetséges követelésének támogatásával újra fel kell ébresztenünk bennük az osztályöntudatot, szembe kell fordítanunk őket a fasiszta ideológiával, harcunk frontját ki kell terjesztenünk magának a fasizmusnak táborán belül. Kétségkívül ez a legfontosabb mozzanata azoknak a tapasztalatoknak, amelyeket pártunk a fasizmus elleni harcban szerzett. Mint már említettem, nagy különbség van Németország Kommunista Pártja és a mi pártunk között. Mi sokat tanultunk Németország Kommunista Pártjától, s alaposan tanulmányoznunk és hasznosítanunk kell tapasztalatait; de a német elvtársaknak, akik jól ismerik a mi tapasztalatainkat, a magunk részéről szintén adhatunk egy tanácsot: első perctől kezdve tanulják meg, hogyan kell tömegmunkát végezni az ellenfél szervezeteiben, tanulmányozzák alaposan e munka formáit és módszereit. Mi igen nagy árat fizettünk azért, hogy nem értettük meg ezt a leckét a fasizmus kezdetétől fogva. Ha idejében levontuk volna ezt a tanulságot, ma talán nem lennénk ilyen szigorú, fojtogató illegalitásban, gyorsabban és jobban megtaláltuk volna a széles tömegekhez fűződő kapcsolatok fenntartásának útjait, sohasem vesztettük volna el ezeket a kapcsolatokat. A mi tapasztalatunk ne legyen hiábavaló. Szolgáljon tanulságul azoknak a pártoknak, amelyek már most kénytelenek vagy kényszerülhetnek a jövőben olyan körülmények között dolgozni és harcolni, mint amilyenecket mi már oly régóta ismerünk.

„Stato operaio", 1932 szeptember.
Részlet a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának ülésén elhangzott felszólalásból.

ÚJ VILÁGHÁBORÚ ELŐKÉSZÍTÉSE AZ IMPERIALISTÁK RÉSZÉRŐL ÉS A KOMMUNISTA INTERNACIONÁLÉ FELADATAI

(RÖVIDÍTETT SZÖVEG)

Elvtársak! A háború és a háborúellenes harc problémái mindig is a Kommunista Internacionálé figyelmének középpontjában, pártjaink munkájának középpontjában állottak. *„Emlékezzetek az imperialista háborúra!"* — így szólt az első felhívás, amelyet az Internacionálé az egész világ dolgozóihoz intézett. A háborúellenes harcra szólító felhívást megismételte V. világkongresszusunk[1], és fokozott erővel hangoztattuk újra meg újra 1927-ben és a következő években is, amikor az új imperialista háború kirobbantásának összes objektív előfeltételei megértek, és a kapitalista világ egy új világháború felé kezdett haladni. Az új háború veszélyét azóta küszöbönálló veszélyként jellemeztük, és felhívtuk a proletariátust és a dolgozók széles tömegeit, hogy harcoljanak e veszély ellen; minden erőnkkel támogattuk az összes olyan tömegmozgalmakat, amelyek az imperialista háború elleni tényleges harc talaján bontakoztak ki.

Az események itt is, mint minden egyéb téren, megerősítették a kapitalista világban fennálló viszonyok marxista elemzése alapján általunk felvázolt perspektívákat. S ki merné ma kétségbe vonni, hogy a háború ki-

[1] A Kommunista Internacionálé V. kongresszusa, melyet 1924. június 17-től július 8-ig tartottak. — *A szerk.*

robbantásának késleltetését és azt, hogy a Szovjetunió elleni támadást, amelyet egyes imperialista nagyhatalmak — nem a nemzetközi szociáldemokrácia néhány vezetőjének készséges támogatása nélkül — 1930—1931-re készítettek elő, el lehetett kerülni, többek között annak köszönhetjük, hogy riadót fújtunk, és a munkásosztály jelentékeny része meghallgatta és követte felhívásunkat?

A VI. világkongresszus 1928-ban felvázolta a háborúellenes harc fő vonalát. Ez a vonal kiállta a próbát, ez marad a mi alapvető vonalunk. A VI. kongresszus óta azonban — és főleg a legutóbbi években — a nemzetközi helyzetben mélyreható változások mentek végbe.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

1. A KAPITALIZMUS EGYENLŐTLEN FEJLŐDÉSE A VÁLSÁG ÉVEIBEN

A kapitalista nagyhatalmak közötti kapcsolatoknak sohasem volt és nem is lehet stabil jellegük, ezt lehetetlenné teszi a kapitalizmus egyenlőtlen fejlődésének törvénye.

Sztálin elvtárs, a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának VII. plenáris ülésszakán elmondott zárszavában pontosan meghatározta e törvény megnyilvánulásait: „Éppen mert az elmaradott országok gyorsítják fejlődésüket és nivellálódnak a fejlettebb országokkal, éppen emiatt éleződik ki az a harc, amely azért folyik, hogy egyes országok utolérjenek más országokat, éppen emiatt *nyílik lehetőség* arra, hogy egyes országok megelőzzenek más országokat és kiszorítsák őket a piacokról, megteremtve ezzel a katonai összeütközések előfeltételeit, a kapitalizmus világfrontja gyengülésének

előfeltételeit, annak előfeltételeit, hogy a különböző tőkésországok proletárjai áttörjék ezt a frontot."[2]

A gazdasági világválság és egy sajátos jellegű depresszió veszélye az egyenlőtlen fejlődés egy különleges példáját nyújtja számunkra, s egyúttal minden téren megmutatja a kapitalizmus egyenlőtlen fejlődésének következményeit is.

A világháborúból győztesen kikerült vezető imperialista hatalmak azzal kérkedtek, hogy a versailles-i és a washingtoni szerződésekkel hosszú időre biztosították a nemzetközi viszonyok stabilitását és mind európai, mind világviszonylatban tartós rendet teremtettek. A dolgok azonban másképpen alakultak.

A versailles-i szerződés a következő célkitűzéseken alapult:

1. a legyőzött országokat — különösen Németországot — a politikai alsóbbrendűség állapotában akarták tartani, lehetővé téve kifosztásukat a győztes államok részéről;

2. a győztes államok megegyeztek a hadizsákmány felosztása, az európai határok rögzítése, a gyarmatok és a mandátumterületek felosztása tekintetében oly módon, hogy az egész világon biztosítsák saját hegemóniájukat;

3. gazdasági blokádot és fegyveres ellenforradalmi intervenciót akartak előkészíteni a proletárdiktatúra országa ellen.

A washingtoni szerződés másfelől rögzítette a tengeri nagyhatalmak közti erőviszonyokat, különösen a Csendes-óceán térségében, úgy tekintette Kína hatalmas területét, mint a nagy imperialista kalózok közvetlen terjeszkedésének helyét, s célul tűzte ki, hogy szabályozza

[2] *Sztálin* Művei. 9. köt. Szikra 1952. 113. old.

azt az elkeseredett konkurrenciaharcot és azokat a küzdelmeket, amelyek e terület meghódításáért és kifosztásáért folytak.

E szerződések előírásainak nagyobbik részéről azonnal kiderült, hogy megvalósíthatatlan. A szovjetek köztársaságának bekerítésére, az ellene irányuló agresszióra vonatkozó terveket szétzúzta a szovjet munkások és parasztok hősi harca a polgárháborúban Lenin és Sztálin vezetése alatt, a nemzetközi proletariátus tevékeny támogatásával kivívott győzelmük.

Számunkra azonban most fontos megjegyezni, hogy a háború utáni szerződéseket kikényszerítő győztes hatalmak között is súlyos ellentmondások álltak fenn: ezek a hatalmak egymás vetélytársai voltak, és versengésüknek végeredményben a háború utáni szerződések által teremtett egész rendszert fel kellett robbantania.

A válság bekövetkezésével fokozódik a kapitalizmus fejlődésének egyenlőtlensége. Hirtelen töréseknek, váratlan megrázkódtatásoknak lehetünk tanúi. Azokban az országokban tört ki először a válság, amelyekben a leggyorsabb volt a háború utáni újrakezdés és a legnagyobb a prosperitás, és itt a legsúlyosabbak megnyilvánulásai is. Más országokban — mint például Franciaországban az elmúlt évben — a termelés színvonala továbbra is süllyed, miközben a kapitalista világ legnagyobb részében már új emelkedés tapasztalható. Ily módon új politikai egyensúlyzavarok keletkeznek, a nemzetközi viszonyok alakulását lázas nyugtalanság jellemzi, mely a válság során évről évre fokozódik.

A válság következményei az egyes országokon belül és azok a módszerek, amelyekkel az uralkodó osztályok megpróbálnak kiutat találni nehézségeikből és megkísérlik a dolgozók vállára hárítani a válság terhét, az impe-

rialista burzsoázia agresszivitásának fokozódásához és ahhoz vezetnek, hogy a nemzetközi viszonyokban a feszültség egyre növekszik. A munkanélküliség hatalmas mérvű emelkedése, a bérek csökkenése, a dolgozó parasztok elszegényedése, az összes dolgozók életszínvonalának süllyedése végletesen szűkíti minden egyes ország belső piacát, előidézi a külső piacok megszerzésére irányuló harc fokozódását, s minden mértéken felül kiélezi a világpiacon folyó versenyt. Másfelől viszont a tőkék és a monopóliumok erőteljes koncentrációja, illetve centralizációja — amelyet a válság szintén minden egyes országban meggyorsított — ugyancsak hozzájárul a burzsoázia imperialista agresszivitásának fokozódásához. A burzsoázia legreakciósabb elemei minden országban háborúra törekszenek. Ezek az elemek úgy tekintik a háborút, mint a legjobb eszközt — bizonyos időpontban mint egyetlen eszközt — a válság által teremtett nehézségek leküzdésére.

2. A SZOVJETUNIÓ HATALMA, JAPÁN AGRESSZÍV TERVEI ÉS A FASIZMUS ELŐRETÖRÉSE

Elvtársak! A kapitalista világ új háború felé rohan. De konkrétan honnan származik ma a háború veszélye, kik a háborús gyújtogatók, milyen háborút akarnak és készítenek elő? Ha válaszolni akarunk ezekre a kérdésekre, figyelmünket a következő három alapvető tényre kell összpontosítanunk:

1. a Szovjetunió hatalmas fejlődése,
2. a japán katonai klikk távol-keleti agressziója,

3. a fasizmus európai és különösen németországi előretörése.

A forradalom erőinek fejlődése mindig is egyike volt azoknak a tényezőknek, amelyek a legmélyrehatóbban befolyásolták a nemzetközi viszonyokat. A Szovjetunió jelenlegi fejlődése azonban újfajta tény, amelynek történelmi jelentősége felülmúlja mindazt, amit az elmúlt korok történelméből ismerünk, olyan új tény, amely már széttöri a régi kapitalista világ kereteit, tendenciája az összes fennálló viszonyok gyökeres megváltoztatása, s amely az egész nemzetközi helyzet alakulásának új irányát határozza meg.

A Szovjetunió minden tekintetben, mind belül, mind a nemzetközi viszonyok terén megerősödött, s az egyetlen szilárd, rendíthetetlen és biztos erő, amely a béke megvédésére irányuló politika bástyája lehet. A Szovjetunió nemzetközi helyzetének megszilárdulása egyenes következménye annak, hogy a proletárdiktatúra és a szocializmus pozíciói az ország életének minden területén megszilárdultak.

1918—1920-ban az antant-hatalmak által a Szovjetunió ellen bevetett intervenciós hadseregek oldalán ott álltak azoknak az orosz kapitalistáknak és földbirtokosoknak erői, akiket az októberi forradalom megfosztott a hatalomtól. Az imperialista intervenció csapatai egyes esetekben arra szorítkozhattak, hogy csatasorba állítsák, felfegyverezzék és a fiatal szovjetköztársaság ellen támadásra vezessék a reakciós osztályok még szét nem vert erőit. 1930-ban az Iparpárt[3] pere felfedte, hogy a Szov-

[3] A Szovjetunióban 1926 és 1930 között működő illegális, ellenforradalmi szervezet, melyet a külföldre menekült orosz nagytőkések egy csoportja irányított. A szervezet tagjait a Szovjetunió Legfelsőbb Bírósága 1930 decemberében nyilvános per után ítélte el. — *A szerk.*

jetunió elleni intervenciót szervező imperialista hatalmak számítottak a proletárdiktatúrával szemben az országon belül ellenséges érzülettel viseltető összes elemek ellenforradalmi szervezetének támogatására.

Az erőviszonyoknak a legutóbbi évek során a Szovjetunióban bekövetkezett változása, amelyben kifejeződik, hogy a Szovjetunióban a szocializmus véglegesen és visszavonhatatlanul győzött a kapitalizmus felett, halálos csapást mért a Szovjetunió elleni támadás e bűnös terveire, s az ellenforradalmi intervenció hadseregeit megfosztotta annak lehetőségétől, hogy a Szovjetunión belül támogatást kapjanak a proletárdiktatúrával ellenségesen szemben álló osztályoktól.

De a Szovjetunió lakosságának e nagyobb osztályegyöntetűsége nem az egyetlen tényező, amelyet tekintetbe kell vennünk. Nem csupán arról van szó, hogy a Szovjetunió proletárjai és kolhozparasztjai mint az új, szocialista társadalom építőinek összeforrott tömegei szegülnek szembe a kapitalistákkal, mint olyan tömegek, amelyek készek minden eszközzel, az élet feláldozása árán is, megvédeni a forradalom vívmányait. A szovjetek országának technikai ellátottsága, ami az első ötéves terv győzelmének és a második ötéves terv első fele teljesítésének eredménye, lehetővé teszi, hogy a szovjet dolgozók a saját erejükbe vetett szilárd hittel tekintsenek az imperialista országok támadása elé.

A Szovjetunió hatalmas tekintélyt élvez nem csupán a világ kommunista pártjai, hanem a szociáldemokrata és a párton kívüli munkások, a kisparasztok és a kispolgárság, az értelmiség és az ifjúság körében is. Szerte a világon emberek milliói készek minden erejükkel harcolni a Szovjetunió megvédéséért. Mindez nem utolsó-

sorban segíti elő, hogy a proletárdiktatúra országa oly erős pozíciókkal rendelkezik a kapitalista államokkal szemben.

Miután áttekintettük a Szovjetunió fejlődésének ezen elemeit, le kell vonnunk a következtetést: a Szovjetunió és a kapitalista államok közötti erőviszonyok jelenleg új szakaszukba léptek, amelynek fő jellemzője a proletárdiktatúra országának és békepolitikájának növekvő tekintélye.

Eme új tény kihatásait minden területen tapasztalhatjuk, s ezt politikánk meghatározásában maximálisan figyelembe kell vennünk.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Elvtársak! A fasizmusnak Németországban és Európa néhány más országában aratott győzelme, a fasizmus általános előretörése alkotja a harmadik új tényezőt, amely hozzájárul a jelenlegi nemzetközi helyzet meghatározásához; s erre különösen fel kívánom hívni figyelmüket.

A fasizmus előretörése a rothadó kapitalizmus brutális válasza arra a győzelemre, melyet a proletárdiktatúra országában a szocializmus aratott. A fasizmus együtt jár az osztályharc rendkívüli kiéleződésével, ennélfogva végletesen súlyosbítja a háborús veszélyt. Sztálin elvtárs több alkalommal felhívta figyelmünket arra, hogy a fasiszta diktatúra a burzsoázia hátországának az új háborút szolgáló egyik szervezeti formája. A fasiszta diktatúra közvetlenül összefügg a háború előkészítésével. A fasiszta diktatúra létrehozása sajátos jelleget és irányt ad az új imperialista háború előkészítésének. A fasizmus előretörése egyik legnyilvánvalóbb formája annak, hogy a kapitalista világ egy új világháború felé rohan. A német nemzetiszocializmusnak, a fasizmus legagresszívabb változatának győzelme nem csupán egy olyan párt győ-

zelme volt, amely a legféktelenebb sovinizmuson alapul és a háborút közvetlen céljának tekinti, hanem egy olyan párt győzelme is, amely minden kendőzés nélkül hirdeti, hogy közvetlen célja ellenforradalmi háborút folytatni a Szovjetunió ellen, a munkásosztály forradalmi mozgalma ellen, az egész világ elnyomott népeinek felszabadító mozgalma ellen.

A német nemzetiszocializmus az Európában élő összes németek felszabadításának és egyesítésének követelésével álcázza háborús provokációit. A valóságban az a célja, hogy megszerezze a hegemóniát az európai kontinensen, s e hegemónia kivívása érdekében a Szovjetunió elleni reakciós keresztes hadjárat élére szándékozik állni. A nemzetiszocialista Harmadik Birodalom külpolitikájának céljait olyan világosan fejtették ki, hogy ezzel kapcsolatban nem merülhetnek fel kételyek.

„Mi, nemzetiszocialisták — írja Hitler —, tudatosan véget vetünk a háború előtti külpolitikának.

Arról a pontról indulunk el, ahol Németország hatszáz évvel ezelőtt megállt. Véget vetünk a germánok örökösen Dél- és Nyugat-Európa irányában haladó mozgásának, s tekintetünket a keleti földekre fordítjuk. Véget vetünk a háború előtti gyarmati és kereskedelmi politikának, s áttérünk a jövő politikájára, a területi hódítások politikájára.

De amikor ma Európában új földekről beszélünk, elsősorban csakis Oroszországot, s az őt körülvevő és neki alárendelt államokat vehetjük célba. Maga a sors mutatja nekünk ezt az utat."

A Harmadik Birodalom vezetőinek egész tevékenysége, minden, amit hatalomra kerülésük óta tettek, megerősíti a nemzetiszocializmusnak ezt az alapvető külpolitikai irányát. Ismételten visszautasították egy olyan

egyezmény aláírását, amely biztosítaná Kelet-Európa országainak határait és békéjét, ami nem csekély jelentőségű megerősítése külpolitikai irányelvüknek. Hitler az ez év május 21-én Németország külpolitikájáról elmondott legutóbbi beszédében — a képmutatás és a demagógia e mesterművében — újra megerősítette, hogy a nemzetiszocializmus egész politikája a Szovjetunió elleni agresszióra irányul. Ezúttal azonban e politikát sokkal hihetőbben indokolta, mint a középkori teuton lovagok hódító vállalkozásaira való hivatkozásokkal.

„Erkölcsi nézeteink — mondja — homlokegyenest ellenkeznek Szovjet-Oroszország erkölcsi nézeteivel... Németország megmentette Európát a kommunizmustól... A nemzetiszocializmus nem kérheti német honfitársait, a nemzetiszocializmus híveit, hogy támogassanak egy olyan rendszert, amelyet mi halálos ellenségünknek tekintünk."

Valóban, nem lehet mélyebb ellentét, mint amilyen a proletárdiktatúra országa és a nemzetiszocializmus országa között fennáll. A német fasizmus a legféktelenebb kapitalista reakció, a munkások, a dolgozó parasztok, a nemzeti kisebbségek és az egész német nép véres elnyomásának bajnoka. A szovjethatalom a munkásosztály szabadságát, az összes dolgozóknak mindenfajta elnyomástól és kizsákmányolástól való megszabadítását, a népek önrendelkezési jogát testesíti meg. A fasiszta Németország a tőke mágnásainak és a feudális nagybirtok bárónak uralma. A Szovjetunió a szabad munka, a tudatos fegyelem, a haladás és az alkotó kultúra országa. A német fasizmus a haldokló burzsoázia által a proletariátus ellen vívott polgárháború előharcosa. Ennélfogva egyszersmind a proletárdiktatúra országa elleni háború bajnoka is. A nemzetiszocialista sajtónak „a bolsevizmus

felszámolására" izgató háborús propagandájában a fő téma a barbár imperialista agresszió hirdetése mellett a burzsoázia legreakciósabb rétegei féktelen osztálygyűlöletének hirdetése a proletariátus ellen.

Annak a ténynek, hogy az egész kapitalista Európa legtöbb lakost számláló országában olyan párt van hatalmon, amely ennyire élesen veti fel a háború kérdését, a legyőzhetetlen proletárforradalom országa elleni irtóháború kérdését, ma figyelmünk és tevékenységünk középpontjában kell állnia. A bolsevikok egyik alapvető tulajdonsága, forradalmi stratégiájuk egyik sarkalatos pontja az, hogy képesek minden időpontban felismerni a fő ellenséget és minden erejüket összpontosítani e fő ellenség ellen. Ha ez így van, úgy most, a jelenlegi helyzetben különösen fontos, hogy erről a képességünkről bizonyságot tegyünk. Összpontosítsuk harcunkat a német fasizmus ellen, a fő háborús gyújtogató, a Szovjetunió és a proletárforradalom halálos ellensége ellen: ez ma minden forradalmár kötelessége. Aki ezt nem érti meg, az semmit sem ért meg azokból a formákból, melyeket ma a reakció és a forradalom közötti harc Európában ölt.

A fasizmus agresszív politikájának tett minden engedmény a béke ellenségeinek munkáját könnyíti meg, s így lépés a háború kirobbantása felé.

Nem hagyjuk félrevezetni magunkat azoktól a pacifista nyilatkozatoktól, amelyekkel a fasiszták igyekeznek álcázni háborús politikájukat. Nem hagyjuk félrevezetni magunkat attól a képmutató agitációtól, amelyet a nemzetiszocialista vezetők folytatnak Európa különböző országai német lakosságának nemzeti követeléseivel kapcsolatban. Ezeket a követeléseket mi mindig megértettük, mindig támogattuk, s megértjük és támo-

gatjuk őket ma is. Nem vagyunk hívei sem Németország bekerítésének, sem a német ajkú lakosok elnyomásának és erőszakos szétválasztásának. A német nép teljes nemzeti és társadalmi felszabadítása, az összes német anyanyelvű népek szabadsága mellett vagyunk, elismerjük a nemzeti és politikai egységhez való jogukat. A német nép felszabadulása azonban a nemzetiszocialista rendszer leverésével kezdődik, elkerülhetetlenül ezzel kell kezdődnie. A nemzetiszocialista párt, amely Németország munkásait és parasztjait a koncentrációs táborok, a börtönök, a kínzások barbár rendszerének vetette alá, nem lehet a német anyanyelvű népek nemzeti felszabadításának bajnoka.

A nemzetiszocialista vezetők számára az Európa különböző országaiban élő német ajkú lakosság nemzeti törekvései csupán ürügyet szolgáltatnak, amelyet cinikus módon használnak fel arra, hogy megszerezzék a hódító és ellenforradalmi háborús terveikhez szükséges támogatást. Nem mutatta-e meg ezt maga Hitler, amikor feláldozta Dél-Tirol német lakosságának érdekeit?

A német fasizmus arra törekszik, hogy hódító tervei szempontjából kedvező reakciós blokkokat hozzon létre, ezért támogatja a különböző országokban működő fasiszta klikkeket és legreakciósabb pártokat.

E politika első konkrét aktusa az 1934 elején a német nemzetiszocializmus és a lengyel fasizmus között megkötött paktum volt. Ez az egyezmény lényegesen különbözik a háború után kötött szerződések nagy részétől. Titkos egyezmény, s e visszatérés a titkos diplomácia módszereihez a nemzetiszocializmus további „érdeme". Mit szólnak e visszatéréshez a Labour Party vezetői, akik abban az illúzióban ringatták magukat, hogy a titkos diplomácia vége a háború uralmának végét fogja je-

lenteni, s akik ma közvetve ténylegesen elősegítik a nemzetiszocializmus európai politikáját?

Mindaz, amit a Lengyelország és Németország közötti paktumról tudunk, azt mutatja, hogy a háború előkészítése céljából kötött agresszív paktumról van szó.

A paktum a legcsekélyebb utalást sem tartalmazza arra vonatkozólag, hogy az egyezmény érvényét veszti abban az esetben, ha az aláírók egyike követ el agressziót. Arra törekszik, hogy összehangolja a lengyel és német propagandát s e két ország tevékenységét az emigráns ukrán ellenforradalmárok bandái és Nyugat-Ukrajna ellenforradalmi burzsoáziája körében. Mindez azt jelenti, hogy a lengyel fasizmus ennek a paktumnak az aláírásával csatlakozott Németország keleti irányú területi terjeszkedésének terveihez, Szovjet-Ukrajna inváziójának és gyarmatosításának bűnös terveihez.

Nem időzöm annál a ténynél, hogy a Lengyelország és Németország közötti egyezmény tele van ellentmondásokkal, amelyek különösen nyilvánvalóan mutatkoztak meg a legutóbbi napokban Danziggal kapcsolatban. A német fasizmus azzal a klikkel kötött paktumot, amely ma Lengyelországot kormányozza, de korántsem mondott le lengyelellenes követeléseiről; csupán zsoldosokat akar toborozni saját bűnös szovjetellenes kalandjához. Az a terv, hogy a nemzetiszocialista expanzió fenyegetését úgy hárítsák el Lengyelország felől, hogy e fenyegetést a Szovjetunió ellen irányítják, méltó azokhoz a reakciós kalandorokhoz, akik a lengyel nép függetlenségét is hajlandók eljátszani. Teljesen világos, hogy ha a német nemzetiszocializmusnak — annak a segítségnek köszönhetően, amelyet ma a lengyel fasizmus nyújt neki — sikerülne megszilárdulnia Európában, ha sikerülne területi hódításokra irányuló szándékainak csupán egy

részét is megvalósítania, a lengyel nép sorsa egyáltalán nem lenne irigylésre méltó. Egészen csekély politikai tisztánlátás is elegendő ahhoz, hogy előreláthassuk: Németország jelenlegi gazdái a legjobb esetben is csak azt a sorsot tartogatják a lengyel nép számára, hogy újra kérdésessé tegyék nemzeti függetlenségét, újra felidézzék az erőszakos felosztás fenyegetését. S a lengyel közvélemény egyre jobban meg is érti ezt.

A Lengyelországgal megkötött egyezmény ugródeszkául szolgált a német nemzetiszocializmusnak arra, hogy kiterjessze intrikáinak hálózatát. Ennek az egyezménynek közvetlen következményeként súlyosbodott a csehszlovák határokat és Csehszlovákia függetlenségét fenyegető veszély; agresszívabbá vált az a harc, melyet a német nemzetiszocializmus a balti országok függetlenségének felszámolásáért folytat; a végletekig kiéleződött az osztrák kérdés. A nemzetiszocializmus — miután szétrombolta a francia—lengyel szövetséget — fel akarja bomlasztani a kisantantot[4] is, és azt Közép-Európában fasiszta országok új tömbjével akarja helyettesíteni, amelynek tengelyét Lengyelországnak, Magyarországnak és Bulgáriának kellene alkotnia. A német nemzetiszocialisták Jugoszláviának ígérik az osztrák területek egy részét, s ily módon megkísérlik Jugoszláviát is bevonni ebbe a tömbbe, mint ahogyan erőfeszítéseket tesznek Románia külpolitikai orientációjának megváltoztatására is.

E reakciós tervnek szerves része az a nyílt, arcátlan segítség, amelyet a hitlerista nemzetiszocializmus nyújt minden ország fasiszta mozgalmának. A német fasizmus

[4] A kisantant 1920—1939-ben Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia közötti, francia irányítás alatt álló politikai szövetség volt. — *A szerk.*

háborús uszításra használja fel nemzetközi kapcsolatait és egész Európában — Angliától a Balkánig, Finnországtól Spanyolországig, Hollandiától Olaszországig — mozgósít és cselekvésre ösztönöz minden háborús pártot.

Ily módon egyre világosabban kirajzolódik Európában a kapitalista államoknak egy olyan csoportja, melyben a legharciasabb és a legreakciósabb erők töltenek be vezető szerepet, azok az erők, amelyek közvetlenül érdekeltek általában a háború és különösen a Szovjetunió elleni háború mielőbbi kirobbantásában. A másik oldalon kirajzolódik a kapitalista országoknak egy olyan csoportja, amelyben az országok nagy része megőrizte a parlamentáris rendszert, s amely többé-kevésbé érdekelt a béke fenntartásában.

De a reakciónak még mindig vannak olyan prófétái, akiknek van merszük azt állítani, hogy a reakciós és fasiszta pártoknak minden országban bekövetkező győzelme elősegítené a béke ügyét, minthogy ezek a pártok, amelyek ideológiájuknál fogva közelebb állnak egymáshoz, könnyebben megegyezésre juthatnának egymással.

Nézzük meg azonban, mi történik a fasiszta Németország és a fasiszta Olaszország között. Németországnak Ausztria annektálásával kapcsolatos álláspontja, amely az anschluss kérdését Közép-Európa legégetőbb problémájává tette, továbbá a nemzetiszocializmus mozgalmának ausztriai kibontakozása és az ottani ismételt fasiszta puccskísérletek közvetlen fenyegetés veszélyét idézik fel az olasz imperializmus határain. A német imperializmus új „Drang nach Osten"-je, fasiszta kiadásban, összeütközik az olasz fasizmus imperialista terjeszkedésének vonalával. A konfliktusok új tűzfészke alakul ki ily módon, mely Közép-Európában megakadályozza a

viszonyok bármiféle stabilizálódását, lehetetlenné tesz minden nyugalmat.

A legarcátlanabbul hazudik, aki azt állítja, hogy Európa és a világ békéje olyan fasiszta diktatúrák egyetértésére épülhet, amelyek teljesen megsemmisítették a polgári demokratikus szabadságjogokat és rabszolgasorba döntötték a dolgozókat.

Közvetlenül a háború után szokás volt mondogatni, hogy vannak Európában különösen veszélyes háborús tűzfészkek, az úgynevezett balkanizált övezetek, amelyekből könnyebben pattanhat ki a háború szikrája, mint máshonnan. Ma nincs többé egyetlen olyan európai övezet sem, amely — ebből a szempontból — ne lenne balkanizált övezet; nincs e kontinens még kapitalista uralom alatt levő részén egyetlen szöglet sem, amelyben az államok és a nemzetek ne állnának szemben egymással, állig felfegyverkezve készen arra, hogy a bizonytalan béke jelenlegi állapotából néhány óra leforgása alatt a nyílt hadiállapotra térjenek át.

Ez a közvetlen következménye a fasizmus és különösen a német nemzetiszocializmus előretörésének, győzelmeinek és intrikáinak. A fasiszták és a burzsoázia többi háborús pártjának minden további lépése csak siettetheti a kapitalista világ háborús szakadékba zuhanását.

Íme elvtársak, ez a másik — de egyáltalán nem másodrendű — oka annak, miért állítjuk ma egységfront- és népfrontpolitikánk középpontjába a demokratikus szabadságjogok védelmét. Nem nézhetjük közömbösen, hogyan jön létre a burzsoázia legharciasabb és legsovinisztább csoportjai által irányított államok rendszere, hogyan törnek előre a szélsőséges háborús pártok az egész világon, hogyan törekszenek kialakítani a fasiszta országoknak a Szovjetunió elleni háború megvívását

szolgáló blokkját. E téren, mint minden egyéb területen, feladatunk nemcsak abban áll, hogy passzívan regisztráljuk az eseményeket: alakítanunk kell a politikát, azaz be kell avatkoznunk az események menetébe, meg kell kísérelnünk módosítani azt, vagy legalábbis lassítani a háborúhoz való közeledést.

Nem nehéz előrelátni, mit jelentene Európa számára a német fasizmus győztes háborúja. Egy ilyen háború a nemzeti függetlenség végét jelentené a csehek számára, a litvánok és a Baltikum többi kis nemzete, a lengyelek, a hollandok és a belgák számára. Európa minden népe megérti ezt, amit jól mutat az a lelkesedés, amellyel a nemzetiszocializmus által nemzeti függetlenségükben fenyegetett népek üdvözlik a Szovjetuniónak az európai politikába való egyre aktívabb és egyre nagyobb tiszteletet parancsoló beavatkozását, minthogy a Szovjetunió aktív nemzetközi politikája elzárja a német fasiszták támadásának útját.

Ezért a tüzet ma a béke fő ellensége, a német fasizmus elleni harcra összpontosítjuk, ami nem akadályoz meg bennünket abban, hogy a többi országban is erőteljes harcot folytassunk a „saját" imperializmus ellen, mindazon szélsőséges háborús pártok ellen, amelyek a német fasizmushoz csatlakoztak. Ilyen módon töltjük be feladatunkat, amely ránk mint a munkásosztály és a dolgozók összes szabadságjogainak, összes vívmányainak eltökélt védelmezőire hárul, így maradunk hűségesek a nemzeti függetlenség megvédelmezésének ügyéhez.

3. AZ IMPERIALISTA NAGYHATALMAK MAGATARTÁSA

Milyen magatartást tanúsítanak az imperialista nagyhatalmak a német fasizmus és a japán militarizmus háborús tevékenységének növekedése láttán?

Emlékeztetnünk kell arra, hogy a német nemzetiszocializmus és a japán militarizmus nem csupán a Szovjetunió elleni háború kirobbantásának célját tűzik maguk elé, hanem egyidejűleg hegemóniájukért is harcolnak. A Szovjetunió elleni agresszió csupán része általános expanziós és hódító terveiknek. Ezek a tervek, amelyek a jelenlegi erőviszonyok megváltoztatására irányulnak, a kialakult érdekek egész rendszerébe ütköznek, s még inkább kiélezik az imperialista nagyhatalmak közötti ellentmondásokat, nem csupán Európában, hanem az egész világon.

Mandzsúriának Japán részéről történt elfoglalása és Japánnak egész Kína meghódítására irányuló agresszív előnyomulása kiélezi az imperialisták csendes-óceáni versengését. Japánnak kínai területen való előnyomulása közvetlenül érinti mind Angliát, mind az Egyesült Államokat. Anglia és az Egyesült Államok között azonban olyan antagonizmus áll fenn, amely mélyebb az imperialista világot megosztó egyéb ellentéteknél, mert világméretekben nyilvánul meg, mert ez a két ország a világ minden részén szembe találja magát egymással, s mert az Egyesült Államok imperialistáinak elkerülhetetlenül arra kell törekedniük, hogy aláássák Anglia gyarmati és tengeri elsőbbségét. Az Egyesült Államok katonai ereje és csendes-óceáni stratégiai helyzete azonban, annak ellenére, hogy az utóbbi években óriási méretekben növelte

fegyverzetét, még nem áll arányban gazdasági hatalmával és fejlettségével.

Olyan imperialista állammal állunk ezért szemben, amely nem tűz maga elé közvetlen hódító célokat — ismétlem: *közvetlen* hódító célokat —, hanem amelynek érdeke, hogy időt nyerjen, egy ideig késleltesse, ha lehet, a fegyveres konfliktust, s az így nyert időt saját pozícióinak megerősítésére használja fel. Ezért az Egyesült Államok egész sor kezdeményezésének lehetünk tanúi, amelynek célja, hogy fokozatosan megjavítsa helyzetét a Csendes-óceán térségében. Ezek a kezdeményezések részben arra irányulnak, hogy megerősítsék a Csendes-óceán térségében már meglevő hatalmas haditengerészeti támaszpontokat, részben pedig arra, hogy új tengeri és légi támaszpontokat hozzanak létre az óceán nyugati felében, az Aleut-szigeteken, Alaszkában stb. Az Egyesült Államok mindezekkel a kezdeményezésekkel Japán hasonló lépéseire válaszol. Japán olyan új pozíciók meghódítására törekszik, amelyek utat nyitnak előtte Dél-Ázsia és az Indiai-óceán felé. A fegyverkezési verseny és egy nagy háború stratégiai előkészítéséért vívott harc teljes erővel folyik a Távol-Keleten és a Csendes-óceán egész térségében.

Ha arra szorítkozunk, hogy egyfelől az imperialista konkurrenciaharcba elkésve bekapcsolódó, másfelől a gyarmati hódításokkal és birtokokkal már eltelt országok ellentétét domborítsuk ki, úgy Anglia magatartását az Egyesült Államokétól erősen eltérőnek találjuk. Túlságosan elhamarkodott következtetés volna azonban az az állítás, hogy az előbbiek a háború, az utóbbiak a béke hívei. A dolog nem ilyen egyszerű. Anglia, amelynek vitathatatlanul a legnagyobb gyarmatbirodalma van, egyáltalán nem békepolitikát folytat.

Először is: a világ minden részére kiterjedő birodalmának védelme arra ösztönzi, hogy jelen legyen és beavatkozzék minden konfliktusba, amely a földgolyónak legtávolabbi pontjain és legkülönbözőbb vidékein kitör vagy kitörőben van. Politikája tele van ellentmondásokkal, s ezek az ellentmondások a maguk részéről a bizonytalanság tényezőjévé, új konfliktusok okává válnak.

Másodszor: az angol burzsoázia a gyarmati népek felszabadító mozgalma elleni megtorlás bajnoka, éppen úgy, ahogy a német fasiszták a burzsoázia által a munkásosztály felett gyakorolt nyílt diktatúra bajnokai.

Marx Károly 1848 végén a következőképpen határozta meg, hogy milyen magatartást tanúsít Anglia az európai forradalmak fejlődésével szemben: „Anglia, miként Napóleon idején, az ellenforradalmi seregek élén áll majd, de a háború által maga vetődik a forradalmi mozgalom élére és be fogja váltani a XVIII. század forradalmával szemben fennálló tartozását."[5]

Az angol politika döntő mozgatója ma is Anglia gyarmati hegemóniájának megvédéséért, a forradalom és a nemzeti felszabadító mozgalmak ellen folytatott harc követelménye. Ezt a követelményt mindenekelőtt a burzsoázia legreakciósabb csoportjai képviselik. Másképpen nem lehet megmagyarázni az angol imperializmusnak a német nemzetiszocializmus iránt tanúsított magatartását. Anglia az utóbbi időkben nemegyszer támogatta a német nemzetiszocializmust azokkal az erőkkel szemben, amelyek igyekeztek és igyekszenek szembeszegülni Németország háborús politikájával. Anglia nyílt vagy burkolt támogatásával, sőt Anglia ösztönzésére teremtette újjá a nemzetiszocializmus a német imperialista tömeg-

[5] *Marx—Engels* Művei. 6. köt. Budapest 1962. 142. old.

hadsereget. Anglia törvényesítette az imperialista Németország felfegyverkezését, amikor nemrég megkötötte azt a haditengerészeti egyezményt, amely szentesítette a versailles-i szerződés katonai záradékainak semmibevételét, jelt adott az új európai haditengerészeti fegyverkezési versenyre, s egyidejűleg az agresszió új eszközét hozta létre a Baltikumban, a Szovjetunió kapujánál.

Ha elgondolkozunk azon, hogy az 1914—1918. évi háború lényegében az angol imperializmus és a német imperializmus közötti konfliktusból keletkezett, s hogy a nemzetiszocializmus terjeszkedése minden irányban érvényesül, hogy a nemzetiszocializmus új gyarmatbirodalmat és európai hegemóniát is követel magának, világossá válik, hogy ugyanaz a probléma, amely 1914—1918-ban felvetődött, fel fog vetődni újra, de sokkal élesebben. Könnyű megérteni, hogy az a támogatás, amelyet az angol burzsoázia legreakciósabb körei nyújtanak a német fasizmusnak, nem egyéb, mint a Szovjetunió elleni háború előkészítésének közvetlen, illetve közvetett támogatása. Az angol imperializmus és különösen az angol burzsoázia legreakciósabb része (mert itt is differenciáltan kell felvetnünk a kérdést) történelmi feladatának tekinti, hogy halálos csapást mérjen a szocializmus országára, vagy legalábbis az európai és távolkeleti háborúk sorozata révén hosszú időre meggyengítse a Szovjetuniót. Lengyelország magatartása, amelyre oly nagy befolyást gyakorol az angol imperializmus, megerősíti ezt a megállapítást.

Klasszikus példáját látjuk itt annak az imperialista országokban mindig meglevő tendenciának, hogy ellentmondásaikat a Szovjetunió elleni intervenció megszervezésével oldják meg. A reakciós angol burzsoázia arra számít, hogy a Szovjetunió felé terelheti az angol impe-

rializmus pozícióit fenyegető német imperializmus és a japán imperializmus nyomását. A valóságban azonban ma oly bonyolult a nemzetközi helyzet, a háború különféle tűzfészkei olyan szorosan összefüggnek egymással, hogy az imperialista háború „lokalizálásának" minden terve, a német fasizmus, illetve a japán imperializmus háborús terveinek ilyen módon való korlátozása tisztára utópia. Az angol burzsoázia azokkal az engedményekkel, amelyeket az európai és a távol-keleti háborús gyújtogatóknak tesz, a nekik nyújtott támogatással hozzájárul egy új világháború kitörésének meggyorsításához, amelybe pedig a brit birodalom is elkerülhetetlenül bele fog sodródni.

Más szerepet játszik ma Franciaország. A francia burzsoázia még elég értelmes ahhoz, hogy ne feledje: a hitlerizmus evangéliumában kendőzés nélkül benne van, hogy Franciaország a német imperializmus hagyományos ellensége Európában. A francia burzsoázia még elég értelmes ahhoz, hogy megértse: minden egyes lépés, amelyet a nemzetiszocializmus az európai hegemónia meghódításának útján tesz, elkerülhetetlenül veszélyezteti Franciaország biztonságát és a francia terület integritását. Ez az oka annak, hogy a francia burzsoázia különösen tudatosan védelmezi a status quót, ami egyszersmind a béke védelmezését és Franciaországnak a német fasizmus minden irányú agresszív terveivel való szembeszegülését is jelenti.

Természetesen egyikünk sem merne túlzott illúziókat táplálni a francia burzsoáziának e békepolitikával kapcsolatos egyértelmű állásfoglalása felől. A francia imperializmus magatartása is tele van ellentmondásokkal, s ezek mind az országon belül, mind nemzetközi téren megnyilvánulnak. A francia burzsoázia egy jelentékeny

része már régóta dédelgeti a német imperializmussal való megegyezés terveit, erre törekszenek a burzsoázia legreakciósabb rétegei, Tardieu[6], a Croix-de-Feu[7], az egyház, a hadsereg fasizálásán fáradozó reakciós elemek. E megállapítással egyidejűleg azonban ki kell emelnünk azt is, hogy a francia burzsoázia jelenlegi politikája egyúttal az országban meglevő osztályerőviszonyok és különösen a francia nép tömegei nyomásának kifejeződése; a francia nép hallani sem akar egy Hitlerrel kötendő szovjetellenes egyezményről, mert gyűlöli a hitleri rendszert és reményeit a proletárdiktatúra országába veti. Éppen ezért a mi Francia Kommunista Pártunk egységfront- és népfrontpolitikája a béke biztosítéka nemcsak Franciaország, hanem az egész világ dolgozói számára is.

Az imperialista nagyhatalmak közötti viszonyok e nagyon is rövid áttekintéséből az alábbi főbb következtetések adódnak:

1. A kapitalista világ és a szocializmus világa közötti ellentét továbbra is a jelenlegi történelmi korszak legmélyebb ellentéte.

2. Ez az ellentét ma mindenekelőtt abban a tényben fejeződik ki, hogy két imperialista nagyhatalom, Németország és Japán nyíltan a Szovjetunió elleni háborúra szólít fel, e háború előkészítése és megvívása érdekében igyekszik megteremteni a reakciós és fasiszta államok

[6] André Tardieu francia jobboldali politikus, 1919-től többször volt miniszter, 1929—1930-ban és 1932-ben mint miniszterelnök élesen szovjetellenes politikát folytatott. Később Franciaország fasizálásának híve lett. — *A szerk.*

[7] Magyarul: Tűzkereszt. A Tűzkereszttel kitüntetett volt frontharcosok szervezeteként jött létre 1927-ben, később mások is beléphettek; a szervezet 1935-ben 260 000 tagot számlált. A Croix-de-Feu fasiszta típusú szélsőségesen soviniszta, kommunista- és szocialistaellenes tömegszervezet volt. — *A szerk.*

tömbjét, s erőfeszítéseihez támogatást és ösztönzést kap a legnagyobb imperialista ország, Anglia burzsoáziájának legreakciósabb rétegeitől.

3. A német fasizmus és a japán militarizmus agresszív politikája elkerülhetetlenül kiváltja az összes nemzetközi ellentmondások újabb kiéleződését, egyidejűleg azonban differenciálja is az imperialista nagyhatalmak politikáját; e hatalmak némelyike érdekelt a status quo fenntartásában s a béke ideiglenes és feltételes megvédésében.

E megállapítások összességéből következik, hogy a nemzetközi helyzet különlegesen kiélezett, különlegesen feszült, a háború egyik vagy másik övezetben egyik pillanatról a másikra kitörhet, hogy bármilyen háború elkerülhetetlenül világháborúvá fog válni. E megállapítások összességéből azonban az is következik, hogy az imperialista nagyhatalmak közötti ellentmondások fejlődésük során bizonyos mértékig, bizonyos időpontokban és bizonyos feltételek között megakadályozhatják, hogy a Szovjetunió elleni háború megvívására a hatalmak új blokkja jöhessen létre. Ez pedig jelentős fejlődési lehetőséget nyújt a Szovjetunió békepolitikája számára.

4. A FASISZTA OLASZORSZÁG AGRESSZIÓJA ABESSZÍNIA ELLEN ÉS A GYARMATI KÉRDÉSEK KIÉLEZŐDÉSE

Engedjék meg, hogy külön foglalkozzam a fasiszta Olaszország politikájával, kelet-afrikai gyarmati és háborús expanziójával, amely elsősorban Abesszínia ellen irányul.

Néhány megjegyzésre szorítkozom.

Első megjegyzés: Olaszország példája a legvilágosabban megmutatja nekünk, hogy a fasiszta rendszereket politikájuk alakulása és ellentmondásai elkerülhetetlenül háborúba taszítják.

Az olasz fasizmus igazán nem dicsekedhet azzal, hogy külpolitikai vonalvezetése következetes volt. Mussolini 1923-ban, közvetlenül hatalomra kerülése után az imperialista Franciaországot támogatta a Ruhr-vidék megszállásában. A következő években, 1934-ig, politikájának fő vonala éppen ellenkezőleg az volt, hogy harcoljon a francia imperializmus európai hegemóniájának aláásásáért a „revizionista"[8] hatalmak blokkjának megszervezése révén. Ebben az időszakban az olasz fasizmus Anglia iránti „hagyományos barátságát" fitogtatta, közben azonban Anglia ellen intrikált Kisázsiában és a Vörös-tenger térségében. Az Arab-félsziget partjain az egyik arab királyságot, Jement, háborúra uszította egy másik arab királyság, a brit birodalom csatlósa, Hedzsász[9] ellen.

Ma az olasz fasizmus harcban áll az angol imperializmussal Abesszínia kérdésében, s a fasiszta újságok azzal fenyegetik Angliát, hogy az olaszok fél óra alatt szétrombolják a hatalmas máltai haditengerészeti támaszpontot.

Az olasz fasizmus külpolitikai fordulatainak egymásrakövetkezésében mégis megnyilvánul egy alapvető motívum. Ez pedig az a törekvés, hogy fegyverekkel oldja

[8] Ti. a versailles-i békeszerződés revíziójára törekvő. — *A szerk.*

[9] Az Arab-félsziget Vörös-tenger menti része, Mekkától északra. Az első világháború után megindult a versengés Hedzsász és Nedzsd emirátus között. A két emirátus uniója 1932-ben a Szaúd-Arábia nevet kapta. — *A szerk.*

meg a rendszer problémáit, belső és külső ellentmondásait. A fasiszta rendszer vezetőinek gondolatait a háború utáni vágy tartja fogva, az a vágy, hogy katonai győzelemmel szilárdítsák meg a diktatúra alapjait. A nemzetközi politika minden fordulatát ürügyül akarják felhasználni. Az olasz imperializmust mindeddig csak az a körülmény tartotta féken, hogy Olaszország a nagyhatalmakhoz képest katonailag gyenge, és hogy az olasz népben nem él a hódítás szelleme. Az a nép, amely hősiesen verekedett a barikádokon és a polgárháborúban, a nemzeti függetlenségért vívott harcok idején, amikor tudatában volt annak, hogy saját jogaiért és szabadságáért küzd, nem akar harcolni megvetett kormányzói gyarmati kalandjainak sikeréért.

Második megjegyzés: Az abesszíniai konfliktus egyszersmind a fasizmus nacionalista és soviniszta demagógiájának eredménye, ide torkolltak az úgynevezett népi kampányok, amelyekkel a fasizmus igyekezett félrevezetni a tömegeket. Valahányszor nehézségek keletkeznek, valahányszor az ország helyzete rosszabbodik, a fasizmus újabb demagóg kampányt indít. Elérkezik azonban egy pillanat, amikor minden demagógia kezd hiábavalóvá válni, s a fasizmus saját, mindenre elszánt sovinizmusának kelepcéjébe esik. Azoknak a burzsoá csoportoknak a nyomása alatt, melyek leginkább érdekeltek abban, hogy a háborúban keressenek kiutat, a fasizmus beleveti magát a háborúba, amelyet „a világ higiéniájának" hirdetett, s amelyre feltétlenül szüksége van az előtte álló problémák megoldása érdekében. A háború az ultima ratiója[10] minden fasiszta rendszernek.

Harmadik megjegyzés: Olaszország kelet-afrikai ka-

[10] Utolsó érve (latin). — *A szerk.*

tonai hadjáratának következményeként újra kiéleződtek és tovább fognak éleződni a kapitalista nagyhatalmak közötti ellentétek, éspedig nem csupán az olasz támadás által érintett övezetben, hanem minden más övezetben is. E hadjárat visszahatása Európában máris igen erőteljes, s még erőteljesebb lesz, ha a konfliktust fegyverekkel fogják megoldani. Nincs egyetlen olyan nagy tőkésország sem, amelyet ez a konfliktus közvetlenül vagy közvetve ne érintene. Angliát, amely úgynevezett pacifista indokok alapján helyezkedik szembe Olaszország háborús politikájával, a valóságban önző, imperialista, nagyhatalmi érdekei vezérlik; az etióp császárság Olaszország általi megszállásában az első olyan konkrét lépést látja, amely módosítja az afrikai gyarmatbirtokok térképét, s ezzel felveti a világ újrafelosztásának kérdését. Olyan időpontban, amikor Németországban nagy kampány folyik a gyarmati követelések érdekében, amikor még Lengyelország is gyarmatokat követel, Olaszország fellépése veszélyes precedenst jelent.

5. KÖZPONTI JELSZAVUNK: HARC A BÉKÉÉRT ÉS A SZOVJETUNIÓ MEGVÉDÉSÉÉRT

A háború felé rohanó kapitalista világ visszataszító valósága láttán a férfiak, a nők, a fiatalok, a katonák milliói kérdezik aggódva: a mi sorsunk tehát végzetszerűen meg van szabva? Nem lehet elhárítani a bennünket fenyegető rettenetes csapást?

Mi kommunisták, a munkásosztály élcsapata, tudjuk, hogyan kell válaszolni erre a kérdésre. Tudjuk, hogy a

kapitalista rendszer fejlődésével szükségszerűen együtt jár a háború. A kapitalista társadalomból, abból a társadalomból, amely a kizsákmányoláson és a profit hajszolásán alapul, nem származhat más, mint a háború. De azt is tudjuk, hogy az emberi társadalom fejlődésének összes kérdéseit végső fokon a harc, a tömegek harca dönti el. Ezért fordulunk felhívásunkkal a háborút elutasító nagy tömegekhez: „Egyesítsük erőinket! Harcoljunk együtt a békéért! Szervezzük meg mindazok egységfrontját, akik meg akarják védeni, fenn akarják tartani a békét!"

A békéért vívott harc a legsúlyosabb pillanatokban sem reménytelen harc. Nem reménytelen, mert a békéért vívott harcunkban ma a munkásosztály erőire támaszkodunk, amely a Szovjetunióban a hatalom birtokosa. Nézzék meg, mit tett a Szovjetunió. A háború évek óta fenyegeti határait. A békéért vívott állhatatos harccal azonban, feláldozva a béke ügyének mindazt, amit szükséges volt feláldozni, saját nagy erejére támaszkodva a Szovjetuniónak mind ez ideig sikerült elkerülnie a háborút. Ha a Szovjetunió nem létezne, a két háború közötti intervallum nem lenne ilyen hosszú. A népeket már régóta a háború újabb rettenetes vágóhídjára hajtották volna. A békéért vívott harcunknak tehát, amelyben a Szovjetunió erejére támaszkodunk, minden eshetősége megvan a sikerre. Minden megnyert hónapnak, minden megnyert hétnek óriási értéke van az emberiség számára. A Kommunista Internacionálé, mely tudatában van a tömegek leghőbb vágyainak és az egész emberiség létérdekeinek, a béke és a Szovjetunió megvédéséért vívott hadjárat élére áll. A béke jelszava központi jelszavunkká válik a háború elleni harcban.

Amikor a világháború idején Lenin vitát folytatott a

trockizmussal a béke jelszaváról, ez a polémia az ellen a mensevik irányzat ellen irányult, amely a béke jelszavát szembeállította azzal a jelszóval, hogy a saját imperialista ország vereségére kell törekedni, s az imperialista háborút a burzsoázia elleni polgárháborúvá kell átalakítani. Az imperialista háború alatt valóban nem lehetett többé szó a béke megőrzésének feladatáról; a mély válságot, a kapitalista világ ellen a háború által kiváltott gyűlölethullámot a proletárforradalom, a burzsoázia osztályuralmának megdöntése érdekében kellett kihasználni. Ekkor az imperialista hatalmak beszéltek a népnek az „igazságos", a „demokratikus" békéről, hogy leplezzék háborújuk imperialista céljait, s a haza védelmének soviniszta politikáját kényszerítsék a tömegekre.

Ma, elvtársak, nemcsak hogy nem tesszük félre az imperialista háborúnak polgárháborúvá való átalakítása jelszavát, hanem kijelentjük, hogy háború esetén ez marad a bolsevikok központi, alapvető jelszava. Amikor ma állhatatosan küzdünk a békéért, egyúttal arra törekszünk, hogy a forradalmi élcsapat körül tömörítsük a munkások, a dolgozó parasztok, és a kispolgárok tömegeit is, amelyeket a proletariátusnak vezetnie kell majd az imperialista háborúnak a burzsoázia ellen irányuló polgárháborúvá való átalakításában.

„Az imperialista háborúnak polgárháborúvá való átalakítása — mondják a VI. világkongresszus tézisei — mindenekelőtt azt jelenti, hogy *forradalmi tömegtüntetésekre kerül majd sor.*"[11] Ezek az akciók annál inkább lesznek lehetségesek, s annál nagyobb veszélyt jelentenek a burzsoázia számára, minél inkább sikerül már most

[11] A Kommunista Internacionálé és a háború. A Kommunista Internacionálé VI. világkongresszusa által jóváhagyott tézisek. Bruxelles, Edizioni di coltura sociale 1929. 23. old., olaszul.

mélyen behatolnunk a tömegek közé, s a békéért, a dolgozók legerősebb törekvéséért harcolva megerősítenünk tömegkapcsolatainkat, még mielőtt kitörne a háború.

Hogy közvetlenül a háború után nem állítottuk agitációnk középpontjába a béke jelszavát, annak az volt az oka, hogy a „béke" akkor mindenki számára a versailles-i békét jelentette, amelyet pedig elítéltünk, s amely ellen harcoltunk. Még a látszatát is el akartuk kerülni annak, hogy akár csak közvetve is támogatjuk a versailles-i rendszert. Ma, amikor a versailles-i rendszer már összeomlott, s a német nemzetiszocializmus új háborúra tör, hogy Európa népeire az elnyomásnak a versailles-inál is szörnyűbb rendszerét kényszerítse rá, ma a béke védelmezésének egészen más a tartalma.

Mi nem azért védjük a békét, mert tehetetlen tolsztojánusok vagyunk, hanem mert biztosítani akarjuk a forradalom győzelméhez szükséges előfeltételeket. Ha a háború holnap kitörne, a legnagyobb eltökéltséggel és minden erőnkkel vetnénk magunkat a harcba, mert tudnánk, hogy ez a harc élethalálharc lesz köztünk és a burzsoázia között. Tudjuk, hogy erőnk nem csekély. De elegendő-e már ahhoz, hogy a helyzet magaslatán álljunk, úgy, ahogy az akkor felmerülő hatalmas feladatok megkövetelik majd?

A munkásosztály egységfrontja a jelen pillanatig csak egy nagy tőkésországban ért el jelentős előrehaladást. A munkásosztály politikai egységének egyetlen forradalmi pártban való helyreállítása még csak most kezd felvetődni konkrét probléma formájában. E probléma még távolról sincs megoldva.

„A tőke érdeke — írta Lenin — részenként szétverni az ellenséget (a forradalmi proletariátust), még mielőtt minden ország munkásai egyesültek (a valóságban,

vagyis megkezdve a forradalmat). A mi érdekünk — minden lehetőt elkövetni, kihasználni a legkisebb eshetőséget is, hogy elhalasszuk a döntő összecsapást addig a pillanatig (vagy a pillanat »*utánig*«), amikor a nagy nemzetközi hadsereg forradalmi osztagai egyesülnek."[12]

Amikor cselekvésünk középpontjába a békéért vívott harcot állítjuk, ezzel egyszersmind a leghatározottabban megcáfoljuk azokat a rágalmakat, melyeket a polgároktól a trockista ellenforradalmárokig minden rendű és rangú ellenfeleink szórnak ránk, akiknek van merszük azt állítani, hogy a kommunisták háborút akarnak, a háborúba vetik reményeiket, mert úgy vélik, hogy a háború olyan helyzetet fog teremteni, amelyben lehetővé válik a forradalomért és a hatalom meghódításáért vívott harc.

Igen jól tudjuk, hogy sok országban, mindenekelőtt ott, ahol fasiszta diktatúra áll fenn, vannak munkások, akik úgy gondolkodnak, kénytelenek úgy gondolkodni, hogy csak a háború adhatja majd meg osztályuknak a forradalmi harc újrakezdésének lehetőségét. Tapasztaltuk ezt az irányzatot Olaszországban, s ma tapasztaljuk Németországban is. Tudjuk, hogy ez az irányzat mindenekelőtt a munkásosztály által elszenvedett vereségektől demoralizálódott elemek körében nyilvánul meg. Sorainkban ez az irányzat az opportunista elemek körében jelentkezik, akik tagadják a tömegmunka kifejtésének lehetőségét, tagadják, hogy minden körülmények között, a legális lehetőségek bármilyen minimumát is fel kell használni a harcra. Minden engedmény, amelyet ennek az irányzatnak, a háború kirobbanását kívánó elemeknek tennénk — még ha forradalmi frázisokkal leple-

[12] *Lenin* Művei. 27. köt. Szikra 1952. 333. old.

zik is opportunizmusukat —, csak eltávolíthat minket a tömegektől. Sőt, a tapasztalat már megmutatta, hogy mindazok, akik a munkásmozgalmon belül az imperialista háborút mint olyan eszközt magasztalták, amelylyel meg lehet nyitni az utat a forradalom előtt, szükségszerűen odáig jutottak, hogy megszakították kapcsolataikat a munkásosztállyal, és ma a fasizmus táborában vannak.

Amikor a békéért harcolunk, a legjobb módját választjuk a Szovjetunió védelmezésének. Senki számára sem kétséges, hogy a legközelebbi háború, még ha úgy kezdődne is, mint két imperialista nagyhatalom közötti háború, vagy mint egy imperialista nagyhatalomnak egy kis ország elleni háborúja, elkerülhetetlenül a Szovjetunió elleni háborúvá való átalakulás tendenciáját fogja magában hordani, s elkerülhetetlenül át is fog alakulni a Szovjetunió elleni háborúvá. Minden megnyert év, minden megnyert hónap biztosíték számunkra, hogy a Szovjetunió erősebb lesz, s megfelelő válaszban részesíti az imperialista támadókat. Ilyen módon a békéért vívott harcunk közvetlenül kapcsolódik a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége által folytatott békepolitikához.

A béke ügye és a Szovjetunió védelmének ügye elválaszthatatlan egymástól, és nincs olyan dolgozó, aki ne akarna harcolni érte.

6. A SZOVJETUNIÓ BÉKEPOLITIKÁJA

Úgy gondolom, nincs többé olyan dolgozó, aki kételkedhetne abban, hogy a Szovjetunió politikája békepolitika. Az a tény azonban, hogy a Szovjetunió békepoli-

tikát folytat, nem véletlenszerű, nem valamiféle sajátos körülményekhez kapcsolódó tény. Ez a politika szervesen következik magából a szovjethatalom természetéből, egész történetéből, mindabból, ami a Szovjetunió lényege, mindabból, amit a Szovjetunió tesz.

Talán 1917-ben nem a béke jelszava volt az egyik fő jelszó, amellyel a bolsevikok a hatalom meghódításáért küzdöttek? A szovjet kormány megalakulásának első óráitól kezdve úgy lépett fel a tömegek előtt, mint az a kormány, amely az imperialista háború befejezéséért harcol, mint az a kormány, amely békét kötött. A békéről szóló dekrétum volt az első, amelyet Lenin beszámolója alapján a munkás- és parasztküldöttek szovjetjeinek kongresszusa 1917. november 8-án, közvetlenül a szovjet kormány megalakulása után jóváhagyott. E dekrétumot, amely egy ténylegesen demokratikus béke azonnali megkötését javasolta, s amely érvénytelenítette az összes háborús szerződéseket, nem követte a béke megkötése, mert ezt valamennyi imperialista állam visszautasította; de biztosította a szovjethatalom számára a dolgozók nagy tömegének megingathatatlan támogatását, s hozzájárult tömegbázisának kialakításához, amelyet a szovjethatalom azóta egyre inkább kiszélesített és megszilárdított.

A munkás- és a paraszttömegeknek szovjet kormányukhoz fűződő, a békepolitikán alapuló eltéphetetlen kapcsolatait megszilárdította a breszt-litovszki béke megkötése — az a béke, amely például szolgálhat számunkra arra, hogy milyen feltételeket kényszerítenének a német imperialisták az egész világra, ha sikerülne megvalósítaniuk terveiket.

Lenin és a bolsevik párt elkeseredett harcot folytatott a magukat „baloldaliaknak" nevező kommunisták kis-

polgári kalandorpolitikája ellen. Ezek a „baloldaliak" Breszt-Litovszk idején „forradalmi" háborúról álmodoztak. Lenin és a bolsevik párt megmagyarázta a tömegeknek, hogy a szovjet kormány nem folytat „presztízs"-politikát, külpolitikájában kizárólag a forradalom pozícióinak megőrzésének és megszilárdításának érdekeit tartja szem előtt.

„. . . politikánk és propagandánk — írta Lenin — egyáltalán nem arra irányul, hogy háborúba hajszoljuk a népeket, hanem arra, hogy véget vessünk a háborúnak. És a tapasztalat eléggé megmutatta, hogy csakis a szocialista forradalom képes kivezetni a népeket az örökös háborúkból. . . . De ha mi, akik minden tőlünk telhetőt megteszünk ennek a forradalomnak siettetése érdekében, gyenge szocialista köztársaság vagyunk, amelyet a rabló imperialisták támadnak, vajon helyes-e politikánk, amely az imperialisták közötti viszálykodás kihasználására irányul, hogy megnehezítse számukra az ellenünk való egyesülést? Természetesen — ez a politika helyes. Négy éven át folytattuk ezt a politikát. És e politika megnyilvánulásának fő ténye a breszti szerződés volt. Amíg a német imperializmus ellenállt, az imperialisták közötti ellentétek kihasználása útján akkor is tartani tudtuk magunkat, amikor a Vörös Hadsereget még nem teremtettük meg."[13]

E békepolitikának köszönhetően a Szovjetuniónak mindeddig sikerült meghiúsítania az elszigetelésére és bekerítésére kidolgozott imperialista terveket. Minden csak valamennyire is jelentős kapitalista állam kénytelen volt felvenni a Szovjetunióval a diplomáciai kapcsolatokat. A Szovjetunió megnemtámadási szerződést

[13] *Lenin* Művei. 31. köt. Szikra 1951. 485. old.

kötött minden vele szomszédos országgal, kivéve Japánt, amely visszautasította egy ilyen szerződés megkötését. A genovai konferenciától[14] kezdve a genfi leszerelési konferenciáig[15] a Szovjetunió mindig energikusan állást foglalt a teljes leszerelés mellett, s amikor az erre vonatkozó javaslatait visszautasították, részleges leszerelésre tett javaslatot abból a célból, hogy az utolsó pillanatig küzdjön a háborús veszély csökkentéséért.

A háború után a szociáldemokrácia több országban hatalomra jutott. De akad-e akár csak egyetlen szociáldemokrata kormány, amely csupán az egy századrészét is megtette a békéért annak, amit a szovjet kormány tett? Akad-e egyetlen szociáldemokrata kormány, amely kinyilvánította, hogy érvényteleníti a burzsoázia által a háború előkészítése érdekében kötött összes titkos szerződéseket? Lemondott-e ünnepélyesen bármely szociáldemokrata kormány minden olyan „történelmi" jogáról, amely ellenkezik egy másik nép és a béke érdekeivel?

A szovjet kormány a Távol-Keleten hidegvért és szilárdságot tanúsítva a japán tábornokok provokációival szemben csodálatraméltó példáját nyújtja annak, hogy hogyan kell harcolni a békéért. Van-e, volt-e valaha is olyan kormány, amely képes lett volna megtenni azt, amit a szovjet kormány tett a békéért, amikor eladta a Kelet-kínai Vasutat? A Szovjetunió megmutatta, ho-

[14] A genovai konferenciát 1922-ben nemzetközi gazdasági és pénzügyi kérdések megvitatására hívták össze. A konferencián 29 állam (köztük a fiatal szovjetállam) képviselői vettek részt. — *A szerk.*

[15] A Népszövetség genfi leszerelési konferenciáján (1932—1935) a Szovjetunió javasolta, hogy hozzanak határozatot az általános és teljes leszerelésről, vagy legalábbis a fegyverzet arányos és fokozatos csökkentéséről. Javaslatait azonban az imperialista hatalmak elutasították, végül is a konferencia határozathozatal nélkül feloszlott. — *A szerk.*

gyan jár el az, aki el akarja kerülni a háborút. Csak a hatalomra jutott munkásosztály tud ilyen nyugodt s ugyanakkor ennyire merész békepolitikát folytatni.

E békepolitikával a Szovjetunió bebizonyította, hogy csak a szocializmus azonos a békével. Ezért ez a politika mozgósította és mozgósítja az összes országok proletárjait a szocializmusért vívott harcban. Ez a politika sorakoztatja fel a munkásosztály körül a dolgozók, a parasztok, az értelmiségiek millióit, akik gyűlölik a háborút és fenn akarják tartani a békét.

De a Szovjetunió békepolitikája, elvtársak, nem az ellenség előtti kapituláció politikája, nem olyan politika, amely arra késztetné a Szovjetuniót, hogy behunyja szemét a valóság előtt s lemondjon a forradalom vívmányainak védelméről.

---

7. A KÖLCSÖNÖS SEGÉLYNYÚJTÁSI SZERZŐDÉSEK ÉS A NEMZETKÖZI PROLETARIÁTUS

Elvtársak! A Szovjetunió békepolitikája magában foglalja azt is, hogy a proletárállam kihasználja a kapitalista országok közötti ellentmondásokat. E politika lehetőségei ezért ezen ellentmondások mélysége és jellege szerint szélesednek vagy szűkülnek, konkrét formái az egész nemzetközi helyzet változásainak megfelelően szükségszerűen módosulnak.

Ezt nem értették meg azok, akik annyira megdöbbentek, amikor a Szovjetunió megváltoztatta a Népszövetség iránti magatartását. A Népszövetség megalakulásakor az antant-hatalmak által irányított nemzetközi szer-

vezet volt, azzal a rendeltetéssel, hogy biztosítsa a háború utáni szerződésekkel megteremtett állítólagos „rend" fennmaradását. A Népszövetséget megszületésétől kezdve ellentmondások és belső harcok aknázták alá. Most, amikor a világ újrafelosztásának kérdése rendkívül élesen vetődik fel, amikor világossá válnak egyes imperialista nagyhatalmak háborús törekvései, azoké, amelyek elérkezettnek látják az időt e kérdés fegyverekkel való eldöntésére, a Népszövetség egész épülete kezd meginogni.

A tömegek látják, hogy a Népszövetség tehetetlen a japánok mandzsúriai inváziójával, az Egyesült Államok és Anglia vazallusai által Dél-Amerikában folytatott háborúkkal, az Abesszínia elleni olasz agresszióval szemben. E tehetetlenség mellett azonban azok a hatalmak, amelyek jelenleg közvetlenül nem érdekeltek a háborúban, nem kevés ingadozást, sőt ellenállást is tanúsítanak. A legagresszívabb országok kilépnek a Népszövetségből: Japán 1932-ben, Németország 1934-ben. A Népszövetség — jóllehet szervezetét és alapszabályát tekintve formailag mit sem változott — bizonyos fokig akadályozza a legagresszívabb államok terveinek megvalósítását, s ezért felhasználható a háború kitörésének késleltetésére. A Szovjetunió számot vetett ezzel az új helyzettel, s ezért változtatta meg a Népszövetség iránti magatartását. A Szovjetuniónak a Népszövetségbe való belépése megértette a tömegekkel, hogy a Szovjetunió vezetői nem doktrinérek, hanem marxisták, akik helyesen értékelik a kapitalista világban fennálló erőviszonyokat, és a legkisebb lehetőséget is ki tudják használni a béke és a forradalom érdekeinek védelmében folytatott tevékenységük kiszélesítésére.

Ahogy a háborús veszély fokozódott és a háborúra

készülő országok, valamint a béke fenntartásában pillanatnyilag érdekelt országok közötti ellentmondás elmélyült, a Népszövetségbe való belépést további, még határozottabb lépések követték a Szovjetunió békepolitikájának továbbfejlesztésére. A tőkésországok közötti ellentmondást minden korábbinál jobban lehetett kihasználni, mert ennek következtében a Szovjetunió békepolitikájának állandó céljai és némely kapitalista állam politikájának ideiglenes céljai átmenetileg egybeestek. A Szovjetunió ezenkívül nagy lépést tett néhány olyan kis és gyenge országhoz való közeledés érdekében, melyeknek függetlenségét, mint mondottuk, a német fasizmus háborús tervei fenyegetik. A közeledés ezekhez az államokhoz, amelyek számára a nemzetiszocializmus agressziója rendkívül konkrét és aktuális fenyegetés, mint ismeretes, szükségessé tette az agresszor fogalmának meghatározását. Ez a meghatározás itt nem diplomáciai szempontból érdekel bennünket; számunkra azért érdekes, mert bizonyos mértékben világosan tükröződik benne az a tényleges kötelék, amely a proletárforradalom vívmányait védelmező szovjet dolgozók, a szabadságukat és nemzeti integritásukat védelmező kis népek, a kis nemzetiségek és a béke összes barátai között alakul ki.

Nekünk, akik tudjuk, hogy milyen szerepet tölt be a nemzeti kérdés a népek életében, ma abszolút valószínűnek kell tartanunk azt a feltevést, hogy a német nemzetiszocializmus által kiprovokált háború esetén Európa egyes népei — amelyek oly sok szenvedés árán vívták ki függetlenségüket — inkább a Szovjetunió oldalán fognak küzdeni, semhogy elveszítsék önállóságukat; a Szovjetunió oldalán, amely az egyetlen ország az egész világon, ahol a nemzeti kérdést a népek törekvéseivel összhangban oldották meg, elismerve minden nemzetiség

számára az önrendelkezés jogát. Mi mindenesetre tudjuk, hogy ez az érdeke Csehszlovákia, Litvánia és több más kis ország népeinek, és tudjuk, hogy a munkásosztály forradalmi élcsapatának feladata megakadályozni, hogy ezeknek az országoknak a burzsoáziája a népek érdekeivel ellenkező politikát folytasson.

Az agresszor meghatározását a keleti paktum megkötésére vonatkozó javaslat követte. Ez a javaslat annak felismerésén alapult, hogy a béke egy és oszthatatlan, s lehetetlen elválasztani a kelet-európai országok határait fenyegető háborús veszélyt a nyugati országok határain keletkező veszélytől. E javaslat célja a háborús gyújtogatók sarokba szorítása volt, s egyesíteni kívánta a béke minden hívét, bárkik legyenek is.

Mint ismeretes, a háborús gyújtogatók elutasították a keleti paktumra vonatkozó javaslatot. E tény szükségszerű következményeként különlegesen szoros kapcsolat jött létre a Szovjetunió és a jelenlegi háborús gyújtogatókkal szembeni aktív ellenállásban érdekelt államok között, ez pedig kölcsönös segélynyújtási szerződések megkötéséhez vezetett egyfelől a Szovjetunió, másfelől Franciaország, illetve Csehszlovákia között.

E szerződések kérdése egyike a nemzetközi közvéleményt a jelen pillanatban legjobban érdeklő kérdéseknek. Szükséges tehát, hogy kissé részletesebben beszéljünk róla. A Szovjetunió által kötött kölcsönös segélynyújtási szerződések a Szovjetunió békepolitikájának fejlődési vonalát követik, amelynek alapjait már Lenin lerakta. Ezek békepaktumok, amelyeket nyilvánosságra hoztak, nem pedig titkos háborús paktumok, amilyeneket a cári diplomácia kötött, vagy amilyen a német fasizmus és a fasiszta Lengyelország között jött létre. E szerződések ugyanakkor lényegesen különböznek mind-

azoktól a plátói jellegű aktusoktól és nyilatkozatoktól is, amelyeknek nincs tényleges politikai tartalmuk, tele vannak képmutatással, s amelyekhez a háború utáni diplomácia szoktatott bennünket a Kellogg-paktumtól[16] a leszerelési konferencia záróközleményéig.

A Szovjetunió által kötött kölcsönös segélynyújtási szerződések egy pozitív politika komoly lépései, amely politika arra törekszik, hogy a béke aktív védelmére egyesítse mindazokat az erőket, amelyeket a jelen pillanatban egyesíteni lehet. Éppen ezért meglepő számunkra, hogy bárki is csodálkozhatott Sztálin elvtárs ama nyilatkozatán, amely a Franciaországgal megkötött szerződéssel kapcsolatban megállapította: a Szovjetunió „megérti és teljes mértékben helyesli Franciaország nemzetvédelmi politikáját, amely az ország fegyveres erőit a biztonságához szükséges színvonalon kívánja tartani". Azt hiszem, inkább azon kellene csodálkozni, ha ilyesféle nyilatkozat nem hangzott volna el, hiszen egy ilyen világos állásfoglalás elmaradása e szerződést mint a pozitív békepolitika eszközét minden hatékonyságától megfosztotta volna.

Elméleti szempontból nem lehet kétségbe vonni annak lehetőségét, hogy a munkások állama és valamely kapitalista állam között meghatározott feltételek esetén katonai együttműködés is létrejöhet. Lenin több alkalommal foglalkozott e tárggyal írásaiban.

1918-ban, amikor az angol—francia koalíció katonai egyezményt ajánlott fel a szovjetköztársaságnak, az

[16] A Kellogg—Briand-paktum F. B. Kellogg amerikai és A. Briand francia külügyminiszter javaslatára létrehozott megállapodás, melyet 1928-ban 15 állam (az Egyesült Államok, Franciaország, Nagy-Britannia, Németország, Olaszország, Japán stb.) képviselői írtak alá, és amely általános békés óhajokat tartalmazott. — *A szerk.*

Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottsága visszautasította ezt az ajánlatot, de *nem elvi okokból, hanem a politikai célszerűséget tartva szem előtt,* minthogy az akkori helyzetben az egyezmény megkötését nem tekintette hasznosnak.

„Korántsem mondunk le általában arról — írta akkor Lenin —, hogy katonai egyezményeket kössünk valamelyik imperialista koalícióval a másik ellen azokban az esetekben, amikor ez az egyezmény — nem sértve a szovjethatalom alapjait — megszilárdíthatná a szovjethatalom helyzetét és megbéníthatná valamely imperialista hatalomnak ránk gyakorolt nyomását, de a jelen pillanatban nem léphetünk katonai egyezményre az angol—francia koalícióval."[17]

Így tehát, elvtársak, a bolsevikoknak ebben a kérdésben elfoglalt álláspontja teljesen világos. A bolsevikok nem sértve a szovjethatalom alapjait, sőt erősítve őket, mindent megtesznek, ami szükséges, hogy a kapitalista országok ne alkothassanak szilárd tömböt a Szovjetunió ellen. A bolsevikok joggal tekintik a német fasizmus gyalogságát, lovasságát, ágyúit, tankjait és bombázóit igen konkrét dolgoknak, s arra törekszenek, hogy nem kevésbé konkrét dolgokat állítsanak szembe velük. A Szovjetunió hatalmon levő proletariátusa és bolsevik pártja nem tanúsíthatott más magatartást, s nem is volt szabad más magatartást tanúsítania, mint amilyet tanúsított.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

[17] *Lenin* Művei. 27. köt. 362. old.

8. EGYSÉGFRONT A BÉKÉÉRT ÉS A SZOVJETUNIÓ VÉDELMÉÉRT VÍVOTT HARCBAN

Elvtársak! A békéért, az imperialista háború ellen, a Szovjetunió védelméért vívott harcban a mi alapvető politikai feladatunk ma az, hogy megteremtsük a munkás- és paraszttömegek, a kispolgárság és az értelmiség legszélesebb egységfrontját. Egységfront-politikánk, elvtársak, épp ezen a téren, a békéért vívott harc terén érheti el a legnagyobb eredményeket.

A legutóbbi években nem véletlenül tette meg a háborúellenes mozgalom az első jelentős lépést annak az ellenállásnak a leküzdése érdekében, amelyet a szociáldemokrata szervezetek tanúsítanak az egységfronttal szemben. A háborúellenes mozgalom kezdeti jelszavát az amszterdami kongresszuson[18] e küzdelem oly nagy lelkesítői fogalmazták meg, mint Romain Rolland és Henri Barbusse. A kommunisták minden erejükkel elősegítették és a jövőben is minden erejükkel elő fogják segíteni e mozgalom fejlődését. Mégsem lehetünk elégedettek sem az e téren eddig elért eredményekkel, sem általában a háborúellenes harc egységfrontjának előrehaladásával. A háborúellenes egységfront-mozgalom szélessége még nem áll arányban a kapitalizmus háborús előkészületeinek intenzitásával, még nem áll arányban a háborús veszély közelségével és intenzitásával. Valamennyi szekciónknak feladata, hogy megtegyen mindent, ami szükséges mindazoknak a harcba való bevonásához, akik nem akarják a háborút, akik gyűlölik a háborút, mindazokat, akik békét akarnak: a szociáldemokrata munkásokat, a

[18] A háborúellenes szervezetek 1932-ben megtartott világkongresszusa. — *A szerk.*

pacifisták tömegeit, a nőket, a fiatalokat, a háború által fenyegetett nemzeti kisebbségeket.

A szociáldemokrata pártokra jellemző zavar és belső bomlás különösen a szociáldemokrata pártoknak a háború problémáival kapcsolatos álláspontjában mutatkozik meg. Azok a szociáldemokrata pártok, amelyek néhány évvel ezelőtt — ha meglehetősen bizonytalanul is — a haza védelme ellen nyilatkoztak, s háború esetére tervbe vették a tömegakciók bizonyos formáit, később egyre nyíltabban tértek át az imperialista burzsoáziával való együttműködésre a polgári haza védelme érdekében.

Ezt tette Svájc, Hollandia, Finnország szociáldemokrata pártja. Így cselekedett a Labour Party és az Angol Szakszervezetek Kongresszusa. Másfelől azonban a szociáldemokrata munkások tömegei körében növekszik az a kívánság, hogy harcoljanak a háború ellen, a Szovjetunió megvédéséért és a békéért, s a szociáldemokrata pártokban és szervezetekben a háború kérdésében differenciálódási folyamat megy végbe. Franciaországban a szociáldemokrata párt baloldalán, ha nagy ingadozásokkal is, olyan irányzat alakul ki, amely a háború elleni forradalmi harcra törekszik, s elutasítja a hazának a kapitalista rendszerben való védelmét. Azokban a szociáldemokrata pártokban, amelyeket a fasizmus emigrációba kényszerített, tapasztaljuk olyan — egyelőre elég bátortalan — irányzatok kialakulását, amelyek a háborúellenes harcot igyekeznek összekapcsolni a fasizmus megdöntésére irányuló harccal. Csak üdvözölhetjük, és minden módon segítjük is ezt a folyamatot, amelynek során a szociáldemokrata baloldal bizonyos csoportjai forradalmi álláspontot kezdenek elfoglalni. Egységfrontban a szociáldemokrata munkásokkal elő tudjuk majd segíteni ezt a folyamatot, sohasem mondva le arról, hogy

rendszeresen rámutassunk minden ingadozásra és elméleti pontatlanságra, minthogy a kérdés egyike a marxista—leninista elmélet legnagyobb körültekintést kívánó és legfontosabb kérdéseinek.

A II. Internacionálé Végrehajtó Bizottságának legutóbbi ülésén elfogadtak egy határozatot a háborúellenes harcra vonatkozólag, amelyben leszögezik, hogy a tüzet a német nemzetiszocializmus ellen kell összpontosítani, s megerősítik a Szovjetunió megvédésének szükségességét is. Azzal kapcsolatban, hogy milyen magatartást tanúsítson a munkásosztály háború esetén, a határozat a stuttgarti kongresszus[19] határozatára hivatkozik.

Jogunk van megkérdezni a szociáldemokrata vezetőket: mi az értéke annak, hogy önök a stuttgarti határozatra hivatkoznak, amely arról szólt, hogy a háború előidézte általános válságot a tőkés osztályuralom bukásának meggyorsítására kell kihasználni, ha közben semmit sem tesznek a szóban forgó irányelv alkalmazásáért? A stuttgarti határozat irányelveinek megvalósításához már most feltétlenül szükséges, hogy a békéért vívott harcban megvalósítsuk a munkásosztály akcióegységét. Ha önök továbbra is ellenzik az egységfrontot, ha továbbra is akadályozzák megalakulását, a stuttgarti határozatra való hivatkozás teljesen értéktelen, nem biztosíték az önök jövőbeli állásfoglalására nézve, mint ahogyan magának az 1907-es stuttgarti határozatnak a megszavazása sem volt biztosíték a II. Internacionálé 1914. augusztus 4-én[20] bekövetkezett csődje ellen.

[19] A II. Internacionálé 1907-ben Stuttgartban megtartott kongresszusa, melynek munkájában Lenin is részt vett. — *A szerk.*

[20] Ezen a napon szavazták meg a német szociáldemokrata képviselők a reichstagban az imperialista háborúhoz a kormány által kért hadihiteleket. — *A szerk.*

A pacifista mozgalomban is igen érdekes differenciálódást figyelhetünk meg. A kapitalisták és a fasiszták által előkészített háború borzalmainak tudata egyre jelentősebb rétegeket késztet arra, hogy pacifista alapon szembeszegüljenek a háborúval. Az a béke melletti népszavazás, amelyet a Népszövetség Barátainak Ligája szervezett Angliában, s amelyben tizenegy millió ember, az ország felnőtt lakosságának több mint a fele vett részt, ragyogó példája annak, hogy mennyire széles a pacifista áramlat a tömegek között. A népszavazásban résztvevők nagy többsége nemcsak a háborúval szembeni gyűlöletének adott kifejezést, hanem annak a vágyának is, hogy a háborús gyújtogatók és agresszorok ellen hatékony eszközökkel vegyék fel a harcot. Mi forradalmi munkások megértjük és helyesen értékeljük e tömegek pacifista törekvéseit, még ha olykor naiv, politikailag hibás formában fejeződnek is ki.

A mi helyünk ezeknek a tömegeknek az oldalán van. A mi dolgunk, hogy megmagyarázzuk nekik azt, amit ma még nem értenek meg, s ugyanakkor segítsük őket harcukban mindannak megvalósításáért, ami béketörekvéseikben helyes és emberi. Erre annál is nagyobb szükség van, mivel nem lehetünk abszolút biztosak abban, hogy a pacifista tömegek milyen utat követnek majd a jövőben. Ha a munkástömegekkel és a munkásosztály élcsapatával fognak együtt haladni, hatalmas akadállyá válhatnak a háborús gyújtogatók, magának a háborúnak útjában. Az ellenkező esetben viszont a pacifista illúziók, amelyek még uralkodnak e tömegek között, olyan állásfoglalásokra késztethetik őket, amelyek a háború megakadályozása helyett alkalmasakká válnak arra, hogy az új imperialista háború előkészítői saját céljaikra használhassák fel őket. A német nemzetiszocializ-

mus vezetői háborús kampányukban talán nem folyamodnak hazug pacifista demagógiához? S a pacifista táborban nincs-e olyan áramlat, amelyet részben félrevezetett emberek, részben azonban ellenforradalmár elemek és a kommunizmus renegátjai indítanak el, s amely azzal az ürüggyel, hogy „igazságot" akar szolgáltatni Németországnak is, valójában a nemzetiszocializmus pacifizmusnak álcázott háborús propagandáját segíti?

Be kell tehát jutnunk a pacifista tömegek közé, és széles körű felvilágosító munkát kell végeznünk, olyan szervezeti formákat alkalmazva és akciókat folytatva, amelyek összhangban állnak e tömegek tudatosságával, s amelyek alkalmasak arra, hogy segítségükkel megtehessék az első lépéseket a háború és a kapitalizmus elleni eredményes harc útján. Két dolgot azonban mindig szem előtt kell tartanunk. Először is, a pacifista tömegszervezeteknek nem lehet és nem szabad kommunista szervezeteknek lenniük. Másodszor, a kommunistáknak, akik ezekben a szervezetekben dolgoznak, sohasem szabad lemondaniuk arról, hogy a legnagyobb türelemmel és kitartással magyarázzák meg szempontjaikat a háborúellenes harc minden kérdésében.

Ilyen módon sikerülni fog megszabadítanunk az őszinte pacifistákat illúzióiktól és téves véleményeiktől, és lelepleznünk azokat a képmutató pacifistákat, akik politikájukkal a háború előkészítését álcázzák.

El kell ismernünk, hogy elvtársaink sok esetben sajnos éppen az ellenkező vonalat követik: egyrészt arra törekszenek, hogy kommunista jellegűvé tegyék a pacifista tömegszervezeteket, amelyekben hibás pártirányítási módszereket honosítanak meg; másrészt viszont elhanyagolják azt a kötelességüket, hogy a háborúellenes

harc kérdéseiben kialakított helyes leninista állásfoglalásunkat propagálják. Ezt a két hibát ki kell javítani.

A munkások, a dolgozó parasztok, a dolgozó lakosság összes rétegei közvetlen gazdasági és politikai követeléseiért folyó harcnak elsőrendű helyet kell elfoglalnia a békéért vívott harc egységfrontjának megszervezésében. Maguk a háborús előkészületek, amelyeket a burzsoázia a dolgozók rovására folytat, arra ösztönzik a tömegeket, hogy fokozzák a közvetlen követeléseikért vívott küzdelmet.

Nézzék meg a katonai költségvetéseket, amelyek ezekben az években soha nem tapasztalt összegekre rúgnak. Ez azt jelenti, hogy a parasztokra, a kisiparosokra és a kiskereskedőkre nehezedő adóterhek állandóan növekszenek. A hadiipar profitjai szintén soha nem tapasztalt szintet érnek el, miközben a bérek egyre jobban csökkennek. A bérek csökkenését különösen azokban az országokban érzik meg, amelyek a legnagyobb erővel készülnek a háborúra.

A háborús előkészületeket — mindenekelőtt a fasiszta országokban — az egész hadiiparra kiterjesztett szervezeti rendszabályok kísérik, az egész nemzetgazdaságot a háborús szükségleteknek rendelik alá. Mindez közvetlenül kihat a munkások helyzetére, éspedig gazdasági és politikai tekintetben egyaránt. Németországban most valósítják meg az ipar háborús megszervezésének tervét. Ugyanez történik Japánban. Olaszországban a korporációk[21] bevezetése csupán egyik formája az ipar centralizálásának, ami szintén a háború előkészítését szolgálja.

A hadiipari üzemekben a munkásokat máris katonai

[21] A fasiszta Olaszországban valamely szakma munkásai és munkáltatói „közös érdekképviseleteiként" létrehozott testületek, melyek a fasiszta párt ellenőrzése alatt álltak. — *A szerk.*

rendszernek vetik alá. Ez a tény fokozottan mutatja, hogy intenzív felvilágosító és szervező munkát kell végeznünk ezekben az iparágakban.

Sajnos meg kell mondanunk, hogy ezen a téren rendkívül súlyos fogyatékosságok vannak a békéért vívott harcunk megszervezésében.

A munkások, a parasztok, általában az összes dolgozók közvetlen követeléseiért vívott harc a leghatékonyabb eszköz, amelyet a fasizmus soviniszta demagógiájának leleplezésére felhasználhatunk, amellyel megcáfolhatjuk az általa terjesztett hazugságokat: a fajelmélet, a „mindenki érdekében vívott háború", az „osztályok feletti állam", „a kapitalista nemzetek ellen harcoló proletár nemzetek" hazugságait, a „ki kell vívnunk a magunk helyét a nap alatt" és az ehhez hasonló hazug kijelentéseket.

A proletariátus és a dolgozó tömegek tényleges érdekeiért, a kizsákmányolók, az elnyomók ellen folytatott harcban a munkások és az összes dolgozók a proletár internacionalizmus szellemében nevelődnek. Ebben a harcban kovácsolódik ki az a fegyver, amely végül is lehetővé fogja tenni számunkra a soviniszta propaganda elleni eredményes harcot. Ahhoz azonban, hogy ez a fegyver hatékony legyen, értenünk kell ahhoz, hogy ne csupán a közvetlen gazdasági érdekek védelmét vegyük kezünkbe, hanem a tömegek politikai követeléseinek és törekvéseinek ügyét is. Értenünk kell ahhoz, hogy tolmácsoljuk minden érdeküket, be kell bizonyítanunk, hogy csakis a munkásosztály és élcsapata oldhatja meg egy adott ország összes dolgozóinak problémáit.

Nem ismétlem meg ezzel kapcsolatban a Dimitrov elvtárs által arról mondottakat, hogy magunkénak kell vallanunk a nép forradalmi hagyományait, meg kell tud-

nunk érteni és védelmeznünk kell nemzeti törekvéseit. Az imperialista háború elleni harcunkban különösen nagy fontossága van annak az irányelvnek, amelyet Dimitrov elvtárs fogalmazott meg történelmi jelentőségű előadói beszédében, annak a feladatnak, amelyet a forradalmi munkások, mindannyiunk számára megszabott, s amely a népek nemzeti felszabadításáért vívott harcban foglalható össze. E feladat fontossága abból adódik, hogy Európában nemzeti felszabadító háborúkra, világméretekben pedig a gyarmati népeknek az imperializmus elleni újabb forradalmi mozgalmára lehet számítani.

A másik nagy fogyatékosság a nők körében végzett munka nem kielégítő fejlődésében mutatkozik meg. Nyíltan el kell ismernünk, hogy a nők körében végzett munka egy idő óta nem áll nagyon magas színvonalon pártjainkban. A háborúellenes harc szempontjából ez egyike a legsúlyosabb fogyatékosságoknak. A nemzetiszocializmus visszavetette a nőket abba a helyzetbe, amilyenben száz évvel ezelőtt voltak. Mind Németországban, mind a többi országban, a lázas háborús készülődés közvetlenül sújtja a nőket. A drágaság, az adók növekedése, a militarizálással összefüggő intézkedések az élet minden területén súlyosan érintik a nőket, úgy is mint munkásnőket, úgy is mint háziasszonyokat, mint anyákat és jegyeseket. Több országban már közvetlenül is bevonták a nőket a katonai előkészületekbe. Németországban és Japánban ezek az előkészületek fokozott ütemben haladnak előre. Általában mindenütt arra készülnek, hogy biztosítsák a nők aktív részvételét a háborúban, nem csupán a gyárakban, hanem a hadseregekben is. A hadiüzemekben már ma is igen nagy számban használnak fel nőket, mert alacsonyabb bért kell fizetni nekik és kíméletlenebbül lehet kizsákmányolni őket.

Németországban, ahol 1933-ban — a fasiszta kormány utasításainak megfelelően — 150 000 munkásnőt bocsátottak el a gyárakból, a hadiüzemekből egyetlen nőt sem küldtek el; ellenkezőleg, ezrével vettek fel új munkásnőket azokba a gyárakba, amelyek hadicélokra termelnek.

Mindennek megállapítása mellett sem szabad azonban behunynunk szemünket az előtt, hogy a burzsoázia, s elsősorban a burzsoázia legreakciósabb pártjai milyen nagy figyelmet szentelnek a nőknek a legkülönfélébb szervezetekbe való bevonására. Képtelenség lenne azt hinni, hogy mindez a tevékenység nem nyújt eredményeket a burzsoázia számára. Igaz, a nők körében rendkívül erősek a pacifista törekvések. Ismeretes, hogy a háborúellenes tüntetésekben, a háború ellen, így például a mérges gázzal folytatott hadgyakorlatok ellen tiltakozó akciókban, amelyekre különböző országokban több alkalommal is sor került, a nők elsőrendűen fontos szerepet töltöttek be. Ezzel azonban nem szabad beérnünk. A burzsoázia és különösen a fasiszták által a nők megszervezésében alkalmazott formákkal és módszerekkel még nem szegezünk szembe elég eredményes tevékenységet. Be kell hát látnunk, hogy ezen a téren munkánk még nem áll a pártjaink előtt levő feladatok magaslatán, pedig a mi pártjaink az egyedüliek, amelyek a nők teljes egyenjogúságáért harcolnak és következetesen küzdenek a békéért.

Franciaországban igen érdekes példáját látjuk annak, hogyan fejlődik ki a nők háborúellenes és antifasiszta tömegmozgalma. E mozgalomhoz széles tömegeket felölelő pacifista szervezetek tartoznak, amelyek a legkülönfélébb politikai áramlatokhoz tartozó, továbbá párton kívüli nők százezreit foglalják magukban. A kommunis-

ták részvétele ebben a mozgalomban nagyszerű dolog, s csak sajnálhatjuk, hogy a francia példát a többi országban még nem követték. A mozgalomban való aktív részvételnek köszönhetően elvtársaink megtalálták a módját annak, hogy kapcsolatot teremtsenek a nők olyan tömegével, amely mind ez ideig teljesen távol maradt minden politikai tevékenységtől. De még Franciaországban sem értette meg minden elvtársunk, hogy a kommunistáknak milyen magatartást kell tanúsítaniuk e mozgalom iránt. Elvtársaink nem mindig értik meg, hogy csakis akkor tudunk közeledni azokhoz a női tömegekhez, amelyek még nem állnak a mi befolyásunk alatt, csakis akkor sikerül bejutnunk általában a pacifista tömegek közé, ha figyelembe vesszük annak a szervezetnek a jellegét, amelyhez tartoznak.

A legkevésbé sem szabad e szervezet lerombolására törekednünk; épp ellenkezőleg, meg kell találnunk a legváltozatosabb formákat annak érdekében, hogy együttműködhessünk vele és bejuthassunk soraiba. Egyes esetekben a mi elvtársaink, akik nem értették meg és nem követték ezt a helyes szervezeti és politikai vonalat, a meglevő szervezetekben végzendő széles körű tömegmunkát a kommunista nők szűk körű és szektás szervezetének megteremtésével helyettesítették. Ez nehezíti a békéért és a háború ellen harcoló nők igazi tömegmozgalmának létrehozását.

Ugyanezt az elmaradást tapasztalhatjuk az ifjúság háborúellenes egységfrontjának megszervezésében. Pedig az ifjúság érzi meg leginkább az új imperialista háború előkészületeinek következményeit. S a burzsoázia épp az ifjúság körében fejt ki rendkívül intenzív tevékenységet a háború előkészítése érdekében. A fasizmus

elsősorban soviniszta propagandájával, háborús propagandájával vonzza magához a fiatalokat. Másfelől az ifjúságot a katonai felkészülés következtében szinte már minden országban teljesen magához rántja a háború szörnyű gépezete.

A katonai felkészülés ma már a fasiszta országokban általános, s nyíltabb vagy burkoltabb formában a demokratikus államokra is átterjed. Németországban az ifjúság megszervezésének minden formája többé vagy kevésbé a katonai kiképzéshez kapcsolódik. Olaszországban a katonai felkészítés nyolcesztendős korban kezdődik, s nemrégiben egy újabb szervezetet hoztak létre, ezúttal a hat éven aluli gyermekek számára, szintén a militarista és soviniszta propaganda folytatására.

A burzsoáziának az ifjúság militarizálása érdekében kifejtett rendkívül kiterjedt tevékenységével hasonlóan kiterjedt tevékenységet kell szembeszegeznünk, hogy kiragadjuk a fiatal nemzedékeket a burzsoázia és a fasizmus befolyása alól. El kell ismernünk, elvtársak, hogy tevékenységünk ezen a téren — az utóbbi időben elért eredmények ellenére — még nem kielégítő.

Nem lehet tagadni, hogy miközben sok polgári pártnak és áramlatnak — a fasisztáktól a katolikusokig — sikerült széles körű és szervezett ifjúsági mozgalmat teremteniük, nekünk még nem sikerült ezt a célt a szükséges mértékben elérni. Ez háborúellenes harcunk egyik alapvető gyengesége. Ennek az elmaradásnak egyik — s nem is a legjelentéktelenebb — oka kétségtelenül az, hogy lebecsültük a burzsoáziának a fiatal nemzedékekre gyakorolt befolyását.

Megelégedtünk annak megállapításával — ami tény —, hogy a tömegek osztályöntudatát elaltatni, az osztályharcot álcázni hosszú időre nem lehet. Ez igaz is. Azok a

tapasztalatok, amelyekre a fiatalok az üzemekben szert tesznek, s azok a tapasztalatok, amelyekre a háborúban fognak szert tenni, elkerülhetetlenül előidézik majd az ifjú nemzedékre gyakorolt burzsoá és fasiszta befolyás megsemmisülését. De mi nem várhatunk, nem szabad várnunk. Meg kell akadályoznunk, hogy a fasiszta tömegszervezetekbe beléptetett fiatalok ugyanarra a tragikus tapasztalatra jussanak, mint amire a mi nemzedékünk jutott a világháborúban. Azt akarjuk, hogy az ifjúság már most a mi oldalunkon álljon a békéért vívott harcban. Irányítanunk és gyorsítanunk kell tehát azt a folyamatot, amelynek során az ifjú nemzedékekre gyakorolt burzsoá befolyás szétfoszlik. Közelednünk kell a fiatalokhoz, hogy megértsük, mi lakozik a fejükben és a szívükben. S ahhoz, hogy közeledhessünk hozzájuk, a legcsekélyebb habozás nélkül új nyelven kell beszélnünk, félre kell tennünk a formulákat, széttörnünk a régi sémákat, megváltoztatnunk munkamódszereinket, módosítanunk szervezeti formáinkat. Ebből a célból mindenekelőtt komolyan, figyelmesen és szüntelenül tanulmányoznunk kell mindazt, ami a fiatal nemzedékek körében történik. Az egyes országokban és nemzetközi szinten ifjúsági mozgalmunkat vezető elvtársainknak gyakrabban kellene emlékezetükbe idézniük azokat a szavakat, amelyekkel Lenin utoljára fordult a Kommunista Ifjúsági Internacionáléhoz, az Internacionálé III. világkongresszusához intézett levelében:

„Remélem, hogy a magas cím sem felejteti el önökkel a legfontosabbat — azt, hogy gyakorlati módon előbbre kell lendíteniük az ifjúság képzését és a tanulást."[22]

Arra van szükség, elvtársak, hogy önök ne elégedjenek

[22] *Lenin* Művei. 33. köt. Szikra 1953. 446. old.

meg *magas címükkel.* Csak a tanulás, s mindannak megismerése, ami az új nemzedékek körében történik, fogja lehetővé tenni, hogy betöltsék feladatukat.

Nem kell félnünk odamenni, ahol ma a fiatalok vannak. Ez azt jelenti, hogy a békéért és a háború ellen vívott harcban kialakítandó ifjúsági egységfront szervezeti formáinak igen hajlékonynak kell lenniük, országok és helyzetek szerint erősen kell differenciálódniuk. A polgári demokratikus országokban a francia elvtársak példáját kell követnünk, akik végül is rájöttek, hogyan találják meg az utat az ifjúság megnyerésére. Csak üdvözölhetjük és minden erőnkkel támogatjuk az olyan kezdeményezéseket, mint a diákok kongresszusának kezdeményezései, a háborúellenes és antifasiszta harc nemzetközi ifjúsági bizottságának igen széles körű tevékenységet tükröző legutóbbi megnyilvánulásai. Amikor részt veszünk ezekben a mozgalmakban, tudnunk kell irányító szerepet betölteni bennük anélkül, hogy ezzel hivalkodnánk, meg kell nyernünk a fiatalok bizalmát, akik bennünk fogják látni létérdekeik, törekvéseik legszenvedélyesebb, legmeggyőződésesebb képviselőit.

A fasiszta országokban feltétlenül meg kell szüntetnünk azt a szakadékot, amely egyes esetekben már megvan, vagy pedig most jön létre a forradalmi és kommunista munkások idősebb nemzedékei, valamint a dolgozók fiatal nemzedékei között.

Egyszer s mindenkorra véget kell vetnünk az olyasféle helyzetnek, mint amilyen Olaszországban alakult ki, ahol például egy nagy ipari városban több száz elvtárs között már egyetlen húsz évnél fiatalabb sincs, miközben a fasiszta szervezetekbe tízezrével léptetik be őket. Ez annál is fontosabb, mivel tapasztalatból tudjuk, hogy a fasiszta szervezet fiataljainak tízezrei, amikor kapcso-

latba kerülnek velünk, hamarosan képesek lesznek arra, hogy tiltakozzanak, fellázadjanak és harcoljanak a fasiszták ellen. Az idősebb és a fiatal nemzedékek közötti szakadék megszüntetésére csak egyetlen módszer van: be kell hatolni a fasiszta szervezetekbe, dolgozni kell ezekben a szervezetekben, a helyzet által megkövetelt formák között magában a fasiszta szervezetben kell megteremtenünk az egységfrontot és sejtjeinket. El kell érnünk, hogy a fasiszta ifjúsági szervezetek egész csoportjait támaszpontunkká alakítsuk át háborúellenes tömegmunkánk érdekében.

Nem akarjuk átengedni az ifjúságot a fasizmusnak! Nem akarjuk engedni, hogy az ifjúság a háborús gyújtogatók rohamosztagává alakuljon át! Azt akarjuk, hogy az ifjúság a békéért vívott harcunk rohamosztaga legyen!

9. A HADSEREG ÉS FELADATAINK

Elvtársak! A hadseregben végzett munkánkat illetően először is azt kell figyelembe vennünk, hogy a kapitalista hadseregek egyre inkább tömegjelleget öltenek. A háború utáni első években a fegyverkezési verseny jellegét mindenekelőtt a minőség megjavításáért, nem pedig a hadseregek számszerű növeléséért folyó verseny határozta meg. Ebben az időszakban egyes burzsoá katonai szakértők olyan elméletet dolgoztak ki, mely szerint az eljövendő háborút többé nem tömeghadseregekkel, hanem a hivatásos katonák erősen felfegyverzett és gépesített kis hadseregeivel fogják megvívni. Az imperialista verseny kibontakozása azonban véget vetett a burzsoázia kísérleteinek, hogy meglegyen a tömeghadseregek nélkül is.

Németország titokban folytatott fegyverkezése már 1935 előtt megbontotta a katonai erők egyensúlyát és jelt adott az új fegyverkezési versenyre. 1935 elején, miután a német nemzetiszocialisták dekrétumot bocsátottak ki a német hadseregnek a kötelező katonai szolgálat alapján való újjáalakításáról, az európai erőviszonyok lényegesen módosultak. Az a tény, hogy Európa közepén óriási, állig felfegyverzett és erősen gépesített hadsereg áll a német fasizmus barbár agresszivitásának rendelkezésére, soha nem tapasztalt mértékben fokozta a fegyverkezési versenyt. A fasiszta Olaszországban, amely közvetlenül fenyegetettnek érzi magát az Ausztria annexiójára vonatkozó tervek miatt, egymás után hoznak rendelkezéseket a részleges mozgósításról, s ennek következtében ma már csaknem egymillió ember áll fegyverben. Anglia, amelynek vezető körei támogatják a német fegyverkezést, Franciaország és az összes többi európai ország szintén katonai erőinek fokozásával felelt Németország fegyverkezési kihívására.

Másfelől maga a technikai haladás is tömegjelleget kényszerít a hadseregekre. Minél bonyolultabbak a fegyverek, annál több ember szükséges kezelésükhöz. Egyébként a legutóbbi háború tapasztalatai is azt bizonyították, hogy a hadseregek fölénye jelentős mértékben attól is függ, hogy a döntő pillanatokban mekkora tartalékokkal rendelkeznek. A hatalmas modern hadseregeknek ugyanilyen hatalmas tartalékokra van szükségük.

A hadseregek tömegjellegének ez a fokozódása, amelyet az egész lakosság kiképzésének és mozgósításának előírásával a legújabb burzsoá katonai törvények is oly világosan tükröznek, kiélezi azt az ellentmondást, amely a burzsoá hadseregek tömegjellege és ama reakciós célok között fennáll, melyek érdekében a burzsoázia felhasz-

nálja őket. A fasizmus előretörése ezt az ellentmondást még élesebbé teszi. Mivel a burzsoázia nem csökkentheti hadseregének tömegjellegét, a hadsereg fasizálásához folyamodik, hogy elkerülje a katonák fellázadásának veszélyét.

A hadsereg fasizálása egész sor szervezeti intézkedésben és különösen a hadsereg soraiban végzett speciális propagandában tükröződik.

A soviniszta propagandát még sohasem űzték olyan erőteljesen és annyira változatos eszközökkel a katonák körében, mint ma. A fasizmus a katonák körében folytatott propagandájával arra törekszik, hogy a hadsereget politikai támaszpontjává változtassa. Egyidejűleg minden hadseregben növekszik azoknak az elemeknek a száma, akiket a burzsoázia a legmegbízhatóbbaknak tekint, részben a nekik nyújtott kiváltságok révén, részben annak következtében, hogy állandó kötelékek fűzik őket a katonai szervezetekhez (hivatásos katonák).

Az 1914-es német hadseregben (a háború előestéjén) 145 064 hivatásos katona szolgált, vagyis az egész hadsereg 18 százaléka állandó állományban volt. A jelenlegi német hadseregben az állandó állomány létszáma 397 000, vagyis az egész hadsereg 30 százaléka hivatásos katonákból áll.

Olaszországban és a többi fasiszta országban a polgárháború céljaira szervezett, különféle formákban létrehozott fasiszta katonai szervezetek a hadsereg fasizálásának támaszpontjaiul szolgálnak. A főparancsnokság, a főtisztek, a kiképzők, egyes műszaki hadtestek minden ország hadseregében a fasizmus bástyáivá válnak.

A polgári demokratikus országokban a hadsereg fasizálásának ezt a folyamatát a háború előkészítésének legveszélyesebb formájaként kell jellemeznünk. A hadsereg

fasizálásával kapcsolatban a békéért vívott következetes és eltökélt harcunk megköveteli, hogy a hadseregben is végezzünk antifasiszta munkát. Nem engedhetjük át a fasisztáknak a katonák tömegeit. A fasisztáknak a hadseregbe való behatolása fenyegeti a békét. Minden hatékony intézkedés e behatolás ellen a békét védelmező lépés.

A fasiszták beviszik a hadseregbe a maguk munkásellenes, háborúra uszító, soviniszta politikáját. Éppen ezért a polgári demokratikus országokban a munkásosztály követeli a hadsereg demokratizálását, követeli, hogy az összes politikai jogokat terjesszék ki a katonákra is. Követeljük, hogy minden katonának legyen joga és szabadsága kifejezni véleményét a hadseregben a fasiszták által folytatott háborús propagandáról, legyen módja kifejezni békeakaratát mind a hadseregen belül, mind azon kívül. Követeljük, hogy adják meg a katonáknak az összes politikai jogokat, mert biztosak vagyunk abban, hogy a katonák akaratának szabad kinyilvánítása csak megzavarhatja a burzsoázia és a fasizmus háborús terveit.

Ugyanezen okokból követeljük, hogy a fasiszta tiszteket távolítsák el a hadseregből, s hogy a reakciós vezérkarokat helyezzék a munkásszervezetek részvételével gyakorolt demokratikus ellenőrzés alá.

Ezekkel a követeléseinkkel az a célunk, hogy minden eszközzel megakadályozzuk a fasizmus előretörését azokban az országokban, amelyekben még nincs hatalmon. Ezt megköveteli egységfront- és népfrontpolitikánk fejlesztése is.

„A forradalmi hadsereg és a forradalmi kormány — ugyanannak az éremnek két oldala — mondja Lenin. — Mindkét intézmény egyformán szükséges a felkelés

sikeréhez és vívmányainak tartóssá tételéhez. Olyan két jelszó ez, amelyet feltétlenül ki kell tűznünk és meg kell magyaráznunk mint egyedül következetes forradalmi jelszavakat."[23]

Nem lehet komolyan beszélni az egységfront és a népfront kormányának megalakításáról a fasizmus útjának eltorlaszolása érdekében, ha egyidejűleg nem vetjük fel a jelenlegi burzsoá hadseregnek a néppel a legszorosabb kapcsolatban álló néphadsereggé való átalakításának kérdését. Ebben a hadseregben csökkenteni kell a szolgálati időt; olyan intézkedéseket kell hozni, amelyek mindenfajta fegyverzetet a nép rendelkezésére bocsátanak, végérvényesen eltávolítanak minden reakciós elemet a hadsereg tisztikarából és különösen a parancsnoki karból. Mindezekkel a követelésekkel csupán arra törekszünk, hogy szétromboljuk a fasizmus egyik támaszpontját és megfékezzük a rohanást a háború felé.

Az általunk javasolt intézkedések tehát a jelen pillanatban mindenekelőtt Európa azon országai számára hasznosak és szükségesek, amelyeket nemzetiszocialista támadás fenyeget, amelyekben egy nemzeti felszabadító háborúra reális kilátás van. Ezekben az országokban és ebben a helyzetben a hadsereg demokratizálásának legmerészebb intézkedéseire feltétlenül szükség van. Egy kis ország nemzeti felszabadító háborúja a német nemzetiszocializmus erői ellen csak abban az esetben arathat győzelmet, ha ennek az országnak a hadseregét forradalmi szellem lelkesíti.

A mi fő feladatunk tehát megteremteni a nép és a hadsereg szoros kapcsolatát. Ezért harcba szállunk a katonák közvetlen követeléseiért, amelyek kiindulópontjai

[23] *Lenin* Művei. 8. köt. Szikra 1954. 578. old.

voltak a katonáknak az utóbbi időben a burzsoá hadseregekben lezajlott összes mozgalmainak.

A fasiszta országokban is igyekeznünk kell kihasználni a legkisebb legális és féllegális cselekvési lehetőséget is annak érdekében, hogy kapcsolatot teremtsünk a nép, mindenekelőtt a munkásosztály, valamint a katonák tömegei között.

Be kell tehát hatolnunk minden olyan tömegszervezetbe, amely az ifjúság katonai kiképzését szolgálja és dolgoznunk kell ezekben a szervezetekben. Ezzel kapcsolatban szögezzük le: a VI. kongresszus téziseinek azt a pontját, amely szerint a kommunistáknak nem szabad felszólítaniuk az ifjúmunkásokat a katonai kiképzést szolgáló önkéntes szervezetekbe való belépésre, ma igen rugalmasan kell értelmeznünk. A mai helyzetben hiba lenne nem belépni a katonai kiképzést szolgáló szervezetekbe azokban az országokban, ahol ezek a szervezetek tömegjelleget öltöttek. Be kell lépnünk e szervezetekbe és dolgoznunk kell bennük.

Ugyanez az általános irányelv vonatkozik a légoltalmi szervezetekre is. Azoknak a kommunista pártoknak, amelyek elhatározták, hogy bojkottálják ezeket a szervezeteket, ki kell javítaniuk ezt a hibát. A gázálarcot olyannak kell tekintenünk, mint az összes többi fegyvert, amelynek használatát a munkásoknak meg kell tanulniuk, s ezen a téren is egész sor közvetlen követeléssel kell fellépnünk a tömegek érdekében. Így például követelnünk kell, hogy ne legyen különbség a gazdagok által megvásárolható gázálarcok és a munkások által megvásárolható gázálarcok között. Követelnünk kell, hogy a legjobb minőségű gázálarcokat ingyenesen osszák szét a dolgozók között. Tiltakoznunk kell azellen, hogy bombabiztos óvóhelyek csak a gazdagok házában épülnek

és így tovább. Ilyen irányú egész munkánkat össze kell kapcsolnunk a háború ellen és a békéért vívott propagandánkkal és harcunkkal.

A hadseregben végzendő munkánknak ez az újfajta megközelítése, amely a pozitív tartalmú tömegmunkát tartja helyesnek abból a célból, hogy a hadsereget szembefordíthassuk a fasizmussal, a legjobb felkészülés annak a bolsevik irányelvnek gyakorlati alkalmazására, amely szerint a háború kitörésének pillanatában a kommunistáknak nem szabad a tömegeket a katonai szolgálat megtagadására felszólítaniuk, hanem be kell lépniük a hadseregbe és oda kell áthelyezniük munkájuk középpontját. Tekintettel a háborús veszély realitására, figyelembe véve az e téren — így például Olaszország Kommunista Pártja által is — elkövetett hibákat, ezt az irányelvet ismételten alá kell húznunk. Mi nem vagyunk anarchisták. A mozgósítás bojkottálása, a hadsereg bojkottja, az üzemekben végzett szabotázs, a katonai szolgálat megtagadása stb. nem a mi háborúellenes harcunk formái, mert elválasztanak bennünket a tömegektől, s mert csak a burzsoáziát segíthetik abban, hogy még keményebben sújthasson le a kommunista élcsapatra.

10. A BÉKÉÉRT ÉS A FORRADALOMÉRT VÍVOTT HARC

Elvtársak! Beszámolóm végéhez értem.

1907-ben a II. Internacionálé stuttgarti kongresszusa határozatot fogadott el a háborúellenes harc kérdéséről; ezt a határozatot a Lenin és Rosa Luxemburg által beterjesztett, itt következő módosítással szavazták meg:

„Ha . . . a háború mégis kitörne, (a szocialista pártoknak) minden erejükkel arra kell törekedniük, hogy a háború előidézte gazdasági és politikai válságot a néptömegek politikai tudatának felébresztésére és a tőkés osztályuralom bukásának meggyorsítására használják ki."

Mi, akik folytatói vagyunk mindannak, ami a régi, háború előtti II. Internacionáléban marxista és forradalmi volt, felvettük e módosítás szövegét a háborúellenes harcról szóló határozatba, amelyet a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa elé terjesztünk szavazásra.

Mindazonáltal világosan kell látnunk, hogy milyen különbség van a mai helyzet, a munkásmozgalom mai helyzete és azon helyzet között, amely a stuttgarti kongresszus idején állt fenn akkor, amikor ezt a módosítást megszavazták. Elég talán, ha annyit mondok, hogy 1907-ben már eluralkodott a reformizmus és a centrizmus a régi, háború előtti Internacionáléban, s e ténynek az augusztus 4-i csődhöz kellett vezetnie; a szociáldemokrácia vezetői szinte kivétel nélkül felsorakoztak a burzsoá haza védelmére.

Egyetlen párt akadt, a bolsevik párt, amely igyekezett a háború által előidézett gazdasági és politikai válságot a tőkés osztályuralom bukásának meggyorsítására kihasználni, kiadta az imperialista háborúnak a burzsoázia elleni polgárháborúvá való átváltoztatása jelszavát, és következetes harcot folytatott e jelszó megvalósításáért. Mi ezt a jelszót, a bolsevik párt példáját követjük és fel fogjuk hívni a munkásosztályt e jelszó, e példa követésére.

De milyen a helyzet ma? Az 1914-es kis létszámú bolsevik párt megnőtt, nagy és dicső párt lett, amely ha-

talmon van a Szovjetunióban és vezető szekciója a Kommunista Internacionálénak. Hála a bolsevik párt, Lenin és Sztálin pártja győzelmet hozó tevékenységének, kialakult és megszilárdult a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, ahol a szocializmus végleges győzelmet aratott. A Kommunista Internacionálénak ma szekciói vannak minden nagy tőkésországban és a gyarmati országok többségében. A Kommunista Internacionálé szekciói között ott van a Kínai Kommunista Párt, amely szintén hatalmon van egy olyan területen, ahol 60 millió kínai él. A Kommunista Internacionálé összes szekciói megedződtek azokban a tizenhat éve vívott harcokban, amelyeket a burzsoázia, a szociáldemokrácia, a jobboldali és a „baloldali" opportunizmus ellen folytattak. A VII. kongresszus bebizonyította Internacionálénk semmihez sem hasonlítható ideológiai összeforrottságát. Szekcióink egyes országokban már igazi nagy tömegpártokká alakulnak át.

Leninnek és Sztálinnak az imperialista háború elleni harcra vonatkozó elméletét nemcsak alaposan tanulmányoztuk az egész nemzetközi kommunista mozgalomban, hanem a háborút követő években egyes esetekben már gyakorlatilag is alkalmaztuk. Az ezekben az években lezajlott háborúk során néhány pártunk már tűzpróba elé került és kiállta ezt a próbát. Francia és német elvtársaink harca a Ruhr-vidék megszállása idején, hősi japán pártunk tevékenysége Mandzsúria japán megszállásának idején[24], a Sanghaj elleni támadás pillanatában: olyan példák, amelyekre büszkén mutathatunk rá a munkásosztály előtt. S végül, kínai pártunk bebizonyította, hogy nemcsak a háborúellenes harchoz ért, hanem

[24] A japánok 1931 szeptemberében szállták meg Mandzsúriát. — *A szerk.*

meg tudja szervezni és vezetni tudja a forradalmi háborút is, méghozzá a legnehezebb feltételek között.

Kijelenthetjük-e mindezen tapasztalatok alapján, hogy ha kitörne a háború, nem lesznek ingadozások sorainkban, nem fogunk elkövetni hibákat? Nem volna bölcs dolog ilyesmit állítani. Jól tudjuk, hogy mihelyt kitör a háború, a burzsoázia minden erejével igyekszik majd befolyásolni a munkásosztályt, s a kommunista élcsapat a legnagyobb nehézségekkel fogja szembetalálni magát. Mégis kijelenthetjük, hogy eltérően attól, ami 1914-ben történt, minden országban nem egyes elszigetelt emberek, hanem szilárd és fegyelmezett élcsapatok maradnak majd hűségesek a marxizmus—leninizmus forradalmi tanításaihoz, s minden erejüket latba fogják vetni, hogy az orosz bolsevikok példáját követve a gyakorlatban alkalmazzák ezeket a tanításokat. S ez lesz az első olyan tény, amelynek jelentőségét a burzsoázia hamarosan tapasztalni fogja.

De magának a burzsoáziának a helyzete is lényegesen más ma, a forradalmak és a háborúk második ciklusának küszöbén, mint 1914-ben volt. Akkor még olyan szilárd volt a burzsoázia uralma, hogy mindenütt a parlamentáris demokrácia módszereivel tudott kormányozni. Ma már a kapitalista világot annyira megrázták az általános válság évtizedei és a világgazdasági válság évei, hogy az összes kapitalista államban a stabilitás teljes hiánya uralkodik. A burzsoázia a fasiszta diktatúrához folyamodik, hogy hatalmát megszilárditsa, de ezzel csak fokozza a kapitalizmus ellentmondásait és minden országban végletesen kiélezi az osztályharcot. Ma, amikor a háború egyik napról a másikra kitörhet, a tömegeknek a kapitalista rendszerrel szembeni elégedetlensége általánossá válik, nagymértékben kiterjed a középosztályokra

is; „a támadás eszméje érlelődik a tömegek tudatában", s a Szovjetunió példája egyre nagyobb tekintélyt ad a szocializmusnak, olyan tekintélyt, amilyennel eddig még sohasem rendelkezett. Ázsiában, Afrikában és Dél-Amerikában már hallani lehet a gyarmati népek felkelésének dübörgését.

Milyen lesz az új háború? Katonai vezetők, tudósok és regényírók próbálták meg, hogy lefessék a gépesített háború, a vegyi háború, a baktériumháború borzalmait. Ezen a téren semmit sem láthatunk előre, mert a legszenzációsabb felfedezéseket titokban tartják, s elképzelni sem tudjuk, a barbárság milyen fokára jutnak majd el a kapitalisták. Azok a „kis" háborúk, amelyeket az utóbbi években Dél-Amerikában Anglia és az Egyesült Államok vazallus államai folytattak egymás ellen, félelmes példát nyújtottak ezzel kapcsolatban. Paraguayban egymillió lakosra ötvenezer halott jutott, Bolíviában három és félmillió lakosra hetvenezer halott: szörnyű számok ezek, ha arányosan egybevetjük a nagy tőkésországok veszteségével a legutóbbi háborúban. Ezekben a kis országokban azért kellett befejezni a háborút, mert a borzalmak már olyan fokot értek el, hogy az egész lakosság felkelt, hogy véget vessen a háborúnak. Pedig csupán „kis" háborúkról volt szó.

Nem láthatjuk előre, mi fog történni akkor, ha majd a tökéletesített fegyvereket általánosan be fogják vetni. Csak azt tudhatjuk, hogy a legközelebbi háború egész országok háborúja lesz; el fog tűnni a különbség a front és a hátország között, s a háború szét fogja rombolni mindazt, ami egy nemzet modern és civilizált életét lehetővé teszi. A legközelebbi háború a munkások elleni, a nők és a gyermekek elleni háború lesz. Irtóháború lesz. Ez a háború fasiszta háború lesz.

A legutóbbi világháborúban két-három év telt el, amíg a katonák tömegei a fronton és a polgári lakosság tömegei a hátországban először kezdtek felkelő akciókba. Ne vegyék zokon tőlünk a burzsoá urak, ha ezúttal erre sokkal rövidebb időn belül fog sor kerülni. Biztosak vagyunk abban, hogy nagy szolgálatot teszünk az emberiségnek, ha igyekszünk majd, amennyire csak lehet, megrövidíteni ezt az időt. A nemzetközi helyzetnek, a tömegek mozgalmának s e mozgalom perspektíváinak legobjektívebb vizsgálata elkerülhetetlenül arra a következtetésre juttat bennünket, hogy a háború kezdete ezúttal minden kapitalista országban a forradalmi válság kezdetét fogja jelenteni; e válság idején minden erőnkkel a tömegek élén fogunk küzdeni, hogy az imperialista háborút polgárháborúvá változtassuk át, küzdeni fogunk a forradalomért és a hatalom meghódításáért.

Ez a perspektíva azonban nem jelenti, elvtársak, hogy az előttünk álló feladat könnyű.

„A forradalom győzelme sohasem jön el magától. A forradalom győzelmét elő kell készíteni és ki kell vívni. Előkészíteni és kivívni pedig csak erős forradalmi proletárpárt tudja."[25]

A világproletariátus vezetőjének, Sztálin elvtársnak ezek a szavai különösen nagy jelentőségre tesznek szert ma, amikor egy új világháború kitörését előrelátva vizsgáljuk meg feladatainkat.

Azok a nehézségek, amelyekkel munkánkban ma találkozunk, eltörpülnek majd azokhoz képest, amelyekbe bele fogunk ütközni, amikor majd a háború feltételei között fogjuk vívni harcunkat a burzsoázia ellen.

„Lehetetlen, hogy a háború ne kavarja fel a tömegek-

[25] *Sztálin:* A leninizmus kérdései. Szikra 1952. 550. old.

ben a legviharosabb érzelmeket, amelyek véget vetnek a megszokott álmos lelkiállapotnak. Forradalmi taktika pedig *lehetetlen*, ha nincs összhangban ezekkel az új, viharos érzelmekkel."[26]

Így írt Lenin 1915-ben. A bolsevikokat kivéve az összes forradalmi pártok csődöt mondtak, amikor az elé a feladat elé kerültek, hogy vezessék a tömegeket az összes érzelmek és az összes osztályviszonyok végletes feszültsége idején.

Hogyan végződött a francia katonák nagy felkelése a Chemin des Dames-i vérfürdő[27] után? Mi történt az olasz hadsereg 1917. évi caporettói veresége és széthullása[28] után? A burzsoázia veresége, de még a burzsoá hadsereg szétesése sem azonos a forradalom győzelmével. A bolsevikok a burzsoázia vereségét és a cári hadsereg széthullását a forradalom győzelmévé tudták átváltoztatni, mert kapcsolatban álltak a katonák és a nép tömegeivel, s mert politikai vonaluk e tömegek legmélyebb törekvéseit fejezte ki.

Csak a bolsevikok voltak képesek arra, hogy betöltsék a tömegek vezetésének feladatát valamennyi osztályellentét végletes kiéleződésének pillanatában.

S itt szeretnék visszatérni arra a pontra, ahonnan kiindultam. A múlt században, körülbelül annak utolsó

[26] *Lenin* Művei. 21. köt. Szikra 1951. 279. old.

[27] 1917. április 18-án és 19-én francia hadtestek elfoglalták a Chemin des Dames utat, de ennél tovább nem tudtak előnyomulni. A sikertelen hadművelet után, melynek során a franciák 122 000 halottat és sebesültet vesztettek, a francia katonák között zavargások kezdődtek. Fellépésüket a hadvezetőség kíméletlenül megtorolta. — *A szerk.*

[28] 1917. október 24-én kezdődött a caporettói csata, amelyben az osztrák—magyar és a segítségükre érkezett német csapatok áttörték az olasz hadsereg védelmét és az olasz frontot a Piavéhoz vetették vissza. — *A szerk.*

évtizedéig, amikor a munkásmozgalmat Marx és Engels irányították, a munkásosztálynak több alkalommal állást kellett foglalnia a háború kérdésében, olyan időpontban, amikor a burzsoázia számos országban még a demokratikus forradalom fejlődésével összefüggő progresszív funkciót töltött be. Marx és Engels ezt a tényezőt minden esetben figyelembe vették, amikor minden egyes háborúval kapcsolatban meghatározták magatartásukat.

Amikor megkezdődik az imperializmus időszaka, a burzsoáziának ez a progresszív funkciója megszűnik: a burzsoázia háborúinak jellege megváltozik, imperialista háborúkká válnak. Azok, akik nem értették meg ezt az átmenetet és ezt az átalakulást, a legsúlyosabb hibákat és bűnöket követték el a munkásosztály ellen.

A Szovjetunió létezése világtörténelmi jelentőségű új tényező, amely gyökeresen módosítja korszakunk jellegét. Háború esetén tehát egész taktikánkat úgy kell meghatároznunk, hogy figyelembe vegyük e tényezőt. Már a Kommunista Internacionálé VI. világkongresszusának tézisei számoltak ezzel, amikor megállapították, hogy a Szovjetunió elleni háború esetén a lövészárokbarátkozás jelszavát a Vörös Hadsereghez való átállás jelszavának kell felváltania. A VI. világkongresszus tézisei ezenkívül kimondják, hogy a Szovjetunió elleni imperialista háború esetén „a taktikát és a harci eszközök megválasztását nem csupán az osztályharcnak a saját országban meglevő érdekei határoznák meg, hanem a frontokon folyó háború érdekei is, minthogy a burzsoáziának a proletárállam elleni osztályháborújáról volna szó"[29].

Abban a határozati javaslatban, amelyet a VII. kong-

[29] A Kommunista Internacionálé és a háború. 33. old.

resszus elé bocsátunk szavazásra, még pontosabban fogalmazzuk meg ezt az irányelvet, amikor megállapítjuk, hogy a Szovjetunió elleni ellenforradalmi háború esetén a kommunistáknak „fel kell hívniuk az összes dolgozókat, minden eszközzel és bármi áron segítsék elő a Vörös Hadsereg győzelmét az imperialista hadseregek felett".

Azt hiszem, ez az irányelv eléggé világos, s megfelel a dolgozók milliói érzelmeinek. S ha valaki azt kérdi tőlünk, mit jelenthet ez az irányelv, s mit fogunk tenni a háború konkrét eseteiben, egyetlen választ adhatunk: minden esetben marxistákként, bolsevikokként fogunk eljárni, vagyis azzal fogjuk kezdeni, hogy pontosan értékeljük a konkrét helyzetet, a háború jellegét, minden meghatározott pillanat osztályerőviszonyait, saját erőnket és ellenfeleink erejét, s a helyzet pontos értékelése alapján fogjuk megszabni legközelebbi tennivalóinkat és akciónk konkrét formáját. Nem fogjuk soha elfelejteni, hogy a bolsevikok egyik legfontosabb vonása az, hogy a legnagyobb elvhűséget egyesíteni tudják a legnagyobb manőverezési képességgel és a legnagyobb rugalmassággal.

Nézzék a kínai Vörös Hadseregben harcoló elvtársainkat! Amikor a reakciós csapatok támadása következtében kiúttalannak látszó helyzetbe kerültek, el tudták hagyni ideiglenesen azokat a tartományokat, amelyeket nem védelmezhettek többé, s át tudták helyezni a harcot más vidékekre, ily módon kiterjedtebb és szilárdabb pozíciókat hódítva meg, mint amilyenekkel korábban rendelkeztek. A háromezer kilométeres hősies menetelést, amelyet a kínai Vörös Hadsereg Közép-Kína vidékein keresztül hajtott végre, nemcsak a benne részt vevő harcosok hősiessége miatt csodáljuk, hanem ama rendkívüli politikai érettség és hajlékonyság miatt is, amely ezt a

manővert jellemezte. Egy ilyen valóban leninista akciót csakis olyan párt dolgozhatott ki és irányíthatott, amely kijárta a bolsevizmus iskoláját. Bárcsak minden pártunk ugyanilyen bolsevik képességről tenne bizonyságot a háború folyamán! Bárcsak minden pártunk máris úgy dolgozna, hogy megszerezze ezt a képességet! Pártjainknak ma ebből a szempontból kell megvizsgálniuk gyengeségeiket és bírálniuk őket.

Meg szeretném kérdezni például a Németország Kommunista Pártjában dolgozó elvtársainkat: eléggé szoros kapcsolatot teremtettek-e már a fiatal dolgozókkal, akiket a nemzetiszocializmus ágyútöltelékké akar változtatni? Nem. Önök még nincsenek elég szoros kapcsolatban a fiataloknak e tömegével, sem hadiüzemeik munkásaival, sem a falvak parasztjaival; önök nem lehetnek biztosak abban, hogy a háború kitörésekor ezek a tömegek Liebknecht és Rosa útját fogják járni, azt az utat, amelyet önök mutatnak nekik. Önöknek igen nagy és nehéz, valóban bolsevik munkát kell végezniük, hogy kiragadják őket a sovinizmus befolyása alól.

Szeretnék szólni spanyol elvtársainkhoz is. Tapssal köszöntöttük önöket, mert tudjuk, hogy harcosaik bátran verekedtek a barikádokon. De talán nagyobb szolgálatot tettek volna a Kommunista Internacionálé összes pártjának és ennek a kongresszusnak, önök, akik még nemrég a polgárháború tüzében voltak, ha szigorú bírálatnak vetették volna alá szervezeteiknek az utcai harcok napjaiban tanúsított magatartását. S akkor talán arra a következtetésre jutottak volna, hogy szervezeteik mint olyanok még nem álltak Marxnak és Leninnek a felkelésről szóló tanításai magaslatán, nem értették meg, hogy nem elég hősi halált halni a barikádokon, hanem egész bonyolultságában vezetni kell a tömegharcot, so-

hasem szabad elveszíteni a kezdeményezést, ki kell tudni ragadni a vezetést az ingadozó elemek kezéből, akik az első nehézségek láttán feltétlenül kapitulalnak. Ha szigorúan megbírálták volna a harc alatt végzett tevékenységüket, nagymértékben segítették volna más országokbeli elvtársaikat, hogy megértsék, milyen nehéz feladat a burzsoázia elleni polgárháborúvá átváltoztatni az imperialista háborút, milyen nehéz feladatok várnak a kommunista pártokra a polgárháború folyamán.

A francia pártban küzdő elvtársainkhoz is szeretnék szólni: taktikájuk merész fordulatával magasra tudták emelni országukban a mi lobogónkat. Ez a tény sokra kötelezi önöket, nemcsak előttünk, hanem a tömegek előtt is. S az osztályharc halad tovább; a történelem által kijelölt feladatok magaslatán kell állnunk. Háború esetén az önök feladatai a legnehezebbek, a legbonyolultabbak lesznek. Forradalmi hagyományaik vannak, köztük 1793 jakobinusainak, Robespierre-nek és Carnot-nak példája: ők egyszerre tudták vezetni az országon belüli polgárháborút s ugyanakkor visszaverni a reakciónak Franciaország határai ellen irányuló támadását. Forradalmi hagyományuk a párizsi kommün, amely magasra tudta emelni az ország védelmének zászlaját és át tudta alakítani azt a forradalom védelmének zászlajává. De a kommün által mutatott úton nem akarunk még egyszer vereséget szenvedni, mi győzni akarunk. Ehhez az kell, hogy a Franciaország népét alkotó munkás-, paraszt- és kispolgári tömegek támogassanak bennünket. Vasszilárdságú vezetésre van szükség, igazi leninista és sztálinista pártra, amely nagy történelmi feladata magaslatán áll.

Szeretnék az összes itt képviselt pártban küzdő elvtársainkhoz fordulni: a háború igen bonyolult politikai ügy

lesz, egyszersmind azonban igen egyszerű és igen konkrét ügy is, ami azokat a feltételeket illeti, amelyek közt dolgoznunk és harcolnunk kell majd. A puszta lelkesedés nem lesz elegendő. Igen valószínű, hogy írásos határozatok és irányelvek nem fognak többé az önök rendelkezésére állni. Az üzemekben, a lövészárkokban kell majd eldönteni a legnehezebb problémákat is, ingadozás nélkül, mert minden ingadozást túlságosan drágán kellene megfizetnünk. Szükséges tehát, hogy mostantól minden pártunkat, a párt minden szervezetét, minden káderét, minden tagját a legnagyobb mértékű kezdeményező készségre és személyes felelősségérzetre neveljük. Ezt pedig csak akkor érhetjük el, ha a legalaposabb ideológiai előkészítő munkát végezzük el s a legszorosabb kapcsolatban leszünk a tömegekkel.

Mi ma a békéért vívott harc nagy hadserege vagyunk. Nem láthatjuk előre, senki sem láthatja előre, hogy meddig fog folytatódni, meddig folytatódhat a békéért vívott harcunk. Talán egy évig, talán tovább, talán csak néhány hónapig. Minden pillanatban készen kell állnunk.

Kongresszusunk felrajzolta a lenini cselekvés vonalát. Ezzel már rendelkezünk a győzelem első biztosítékával. Nagy erő vezet minket, a bolsevik párt. Olyan vezetőnk van, Sztálin elvtárs személyében, akiről tudjuk, hogy a legnehezebb pillanatokban mindig megszabta a győzelemhez vezető vonalat: Sztálin elvtársat küldte Lenin a polgárháború éveiben az összes olyan frontokra, ahol a Szovjetunió dolgozóinak ügye veszni látszott. S Permtől Caricinig, Petrográdtól a déli frontig ő mindenütt megfordította a helyzetet, megverte az ellenséget és biztosította a győzelmet.

A bolsevikok világpártja és Sztálin — ez ma a mi világméretű győzelmünk biztosítéka! Zárjuk szorosra so-

rainkat, elvtársak, az imperialista háború ellen, a békéért, a Szovjetunió megvédéséért vívott harcban!

Emeljük magasra a proletár internacionalizmus zászlaját, Marx, Engels, Lenin és Sztálin zászlaját!

Éljen a forradalom és a szocializmus győzelme az egész világon!

1935. augusztus 13—14.
Előadói beszéd a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusán.

Mi jellemzi a jelenlegi helyzetet, ha egészében vizsgáljuk és nem csupán a már szabad városok és vidékek vonatkozásában? Az ország területének több mint felét még a németek tartják elfoglalva, ezek a vidékek a barbár hitlerista megszállás borzalmaitól és gyalázatosságaitól szenvednek. De az országnak már szabad részén is ma minden romokban hever: a hadsereg, a gazdasági élet, a közigazgatás, sőt még a nép erkölcsi állapota is. Nem csupán a dolgok omlottak össze, hanem elsősorban és mindenekfelett a lelkek is. Mindenfelé a levertség, a kiábrándultság és a keserűség uralkodik. A nép érzi, hogy szakadékba taszították, érzi, hogy nem felelős teljes mértékben ezért a katasztrófáért, keresi a kivezető utat, de még nem találta meg. Mindenkiben mélységes bizonytalanság él a jövőt illetően, mert még azok sem tudják, mit hoz számukra a holnap, akik egyénileg azt hitték, hogy társadalmi pozíciójuk a lehető legszilárdabb. Szinte azt mondhatnánk, hogy többé-kevésbé mindenki proletárnak érzi magát; mindenki érzi, hogy sorsa nemcsak azoktól a személyes erőfeszítésektől függ, amelyeket egyéni vagy családi problémáinak megoldása érdekében tenni fog, hanem azoktól az erőfeszítésektől is, amelyeket az egész ország tesz majd, hogy kijuthasson

a jelenlegi rettenetes helyzetből, s a lehető legrövidebb idő alatt felszabadulhasson az idegen megszállás alól és visszaszerezhesse szabadságát. Ez a helyzet nekünk kommunistáknak és minden jó olasznak parancsoló kötelességeket diktál, amelyeket fel kell ismernünk és teljesítenünk kell.

A múltban gyakran találkoztunk súlyos helyzetekkel, amelyeket az uralkodó osztályok politikája teremtett az ország számára. Legnagyobbrészt azonban mind mi, mind a dolgozó tömegekhez forduló többi párt beértük azzal, hogy megbélyegezzük e politika következményeit és így szóljunk a néphez: nézd, tudd meg és lásd, milyen bűnöket követnek el azok, akik téged kormányoznak, s milyen rossz az a rendszer, amelyben élsz. Ez az álláspontunk lényegében egy más, jobb rendszert propagálók egyesületének álláspontja volt. De vajon szorítkozhatunk-e ilyenfajta álláspontra ma is? Az olasz népnek, a német csizma alatt szenvedő és sínylődő több mint harmincmillió olasznak s az itt a szabad övezetekben oly súlyos problémákkal küszködő másik tízmilliónak ismételgethetjük-e mi csupán azt, hogy nem mi vagyunk a hibásak, és hogy vessenek a felelősekre?

Ha ilyen álláspontra szorítkoznánk, súlyos hibát követnénk el: gyakorlatilag elszakadnánk a nemzet életétől. A nemzet nem szorítkozhat arra, hogy tudomást vesz a katasztrófáról és megállapítja, kik a felelősek. A nemzet keresi a szabadulás útját, ki akar jutni a szakadékból, amelybe taszították. A mi kötelességünk, hogy konkrétan megjelöljük ezt az utat, s a jelenlegi időpont adott feltételeiből kiindulva, lépésről lépésre vezessük a népet ez út felé és ezen az úton. Ha ezt elutasítanánk, vagy nem tudnánk megtenni, ha újra csak olyan propagandisták egyesületének szerepét töltenénk be, akik meg-

átkozzák a multat s egy távoli jövőről álmodoznak, de semmit sem tudnak tanácsolni, sem cselekedni a jelenben, akkor nem csupán magát a pártot ítélnénk tehetetlen tengődésre, nem csupán a pártot fosztanánk meg a gyors és biztos fejlődéstől. Ha ilyesmit tennénk, ennek sokkal súlyosabb következménye lenne: a munkásosztály, a nép, az egész nemzet nélkülözné azt a vezetőt, amelyre szüksége van, azt az élcsapatot, amely képes elfogulatlanul és nyugodtan megvizsgálni minden helyzetet, amely minden helyzetből kiutat tud mutatni s vezetni tudja a népet ezen az úton, sohasem veszítve szem elől az ország újjászületésének s a nép leghőbb vágyai valóra váltásának végső céljait.

Mi a munkásosztály pártja vagyunk és nem tagadjuk meg, sohasem fogjuk megtagadni pártunknak ezt a jellegét. De a munkásosztály sohasem állt idegenül a nemzet érdekei előtt. Tekintsenek a múltba, emlékezzenek arra, hogy a nemzeti risorgimento[1] kezdetén, amikor még csak kisszámú és egymástól elszigetelt munkáscsoportok léteztek, amelyeknek még nem volt világos osztályöntudatuk, sem gazdag politikai tapasztalatuk, ezek a csoportok adták a leghősiesebb harcosokat az ország felszabadulásáért, az idegen uralom ellen vívott városi és falusi tömegharcok számára. Munkások és kézművesek voltak Milánó „öt napja"[2] legjobb harcosai. A munkások voltak az értelmiség legjobb képviselőivel együtt az olasz szabadság utolsó bástyái, ellenállásának

[1] Új életre ébredés: az olasz nép nemzeti felszabadulásáért és az ország egyesítéséért a XIX. században folytatott mozgalom és harc neve. — *A szerk.*

[2] 1848. március 18-án fegyveres felkelés kezdődött Milánóban. *Öt napon* át heves harc dúlt a felkelők és az osztrák csapatok között. Március 22-én a Radetzky tábornagy parancsnoksága alatt álló osztrák csapatok kivonultak Milánóból. — *A szerk.*

lelkesítői a következő évben is. Munkások és kézművesek küzdöttek Garibaldi légióiban; ott találjuk őket mindenütt, ahol hazánk szabadságáért és függetlenségéért harcolni és meghalni kellett. Mi magunkénak valljuk az olasz munkásosztálynak e hagyományait. Magunkénak valljuk az olasz szocializmus, a munkástömegek és a nép ama nagy mozgalmának hagyományait, amely utat törve a politika színterére, követelte a dolgozók érdekeinek és jogainak elismerését, követelte a nép számára az őt megillető helyet az ország vezetésében, nagy nemzeti funkciót töltött be az egész olasz élet megjavításában, új erőhöz juttatásában és megújításában.

Ma, amikor újra Olaszország egysége, szabadsága és függetlensége forog kockán, amikor a reakciós vezető körök megbuktak, mert maga a történelem mutatta meg, hogy imperialista rabló és háborús politikájuk csak katasztrófába sodorhatta Olaszországot, a munkásosztály biztos léptekkel indul meg előre, és kötelességei tudatában követeli a maga jogait, hogy mint az egész nép vezetője döntő befolyást gyakorolhasson a nemzet egész életére.

Mi felvesszük és magunkénak valljuk a nemzeti érdekek zászlaját, amelyet a fasizmus sárba tiport és elárult; örökre felszámoljuk a fasiszta bűnözők ideológiáját, az imperialista banditizmus gyászos terveit; megsemmisítjük Mussolini zsarnokságának minden gyökerét. S ezen az úton olyan új tartalmat adunk majd a nemzet életének, amely összhangban áll a néptömegek szükségleteivel, érdekeivel és vágyaival.

Amikor a nemzet érdekeit védelmezzük, amikor élére állunk az Olaszországot a német megszállás alól felszabadító harcnak, a proletármozgalom igazi és nagy hagyományainak folytatói vagyunk. Marx és Engels tanítását

és hagyományait követjük, akik sohasem tagadták meg saját nemzetük érdekeit, mindig védelmezték őket mind az idegen támadókkal és megszállókkal szemben, mind pedig azokkal a reakciós csoportokkal szemben, amelyek ezeket az érdekeket lábbal tiporták. A nagy Lenin tanítását követjük, aki magáénak vallotta az orosz nemzeti büszkeséget, aki pártja feladatának tartotta az orosz liberális és demokratikus gondolat hagyományainak folytatását, aki megalapította azt a szovjet államot, amely Oroszország népeinek új, emelkedettebb nemzeti öntudatot adott. Dimitrov elvtárs példáját követjük, aki Lipcsében a fasiszta bírák előtt, az egész világ csodálatát kiváltó büszkeséggel vallotta magát a bolgár nép fiának, magáénak vallotta népe hagyományait, s úgy lépett fel, mint a bolgár nép elnyomatás ellen vívott harcainak folytatója. Sztálin gondolatainak és tetteinek példáját követjük, annak az embernek példáját, aki a Nagy Októberi Szocialista Forradalom vívmányainak alapján, a szocialista építés több mint húsz esztendeje alatt elért eredmények alapján meg tudta teremteni az egész nép egységét, a Szovjetunió területén élő minden nemzet egységét a megszállók ellen, a hitlerizmus, a fasizmus végleges szétzúzásáért vívott szent harcban. Azon az úton haladunk, amelyet ezek a nagy tanítóink jelöltek ki számunkra.

Nem mond-e eleget az a tény, hogy éppen a Szovjetunió, a proletárhatalom és a szocializmus országa ad példát minden szabad embernek arra, hogy hogyan kell egyesülni és harcolni a hazának és az egész világnak a hitlerista barbárságtól való megmentéséért?

Tudom, elvtársak, hogy ma nem az a feladat áll az olasz munkások előtt, hogy azt cselekedjék, amit az orosz munkások tettek. Az olasz munkásosztálynak ma a jelen

súlyos, rettenetes problémáit kell megoldania saját cselekvésén, saját harcán keresztül. Feladata kimondani azt a szót, megadni azt az irányelvet, amely az egész országnak kiutat mutat a rázúdított katasztrófából. Nagy baj lenne, ha ma nem értenénk meg ezt a feladatot vagy elutasítanánk teljesítését. Nagy baj lenne, ha a munkásosztály ma nem töltené be nemzeti szerepét, ha a munkásosztály leghatározottabb elemei hagynák magukat elszigetelni, ha a demokratikus erők hagynák magukat megosztani. Azonnal tanúi lennénk a régi reakciós erők feléledésének, sőt diadalának, a jelenlegi helyzetünkért felelős intézmények, politikai alakulatok és emberek felülkerekedésének. Emlékezzenek a háború előtti Olaszországra, arra a szánalmas demokráciára, nyomorék liberalizmusra, azokra a demokratákra és liberálisokra, akik alapjában véve mindnyájan szívükben hordozták a fasizmust, azokra a nagybirtokosokra, akik megteremtették a fasizmust, azokra a gyárosokra, akiknek nem volt elég, hogy a gyárakban nap mint nap kizsákmányolták a munkásokat, s akik megszervezték és ösztönözték a fekete inges bandákat, finanszírozták a nemzet szabadsága ellen irányuló legsötétebb vállalkozásokat, s mindnyájan együtt húsz éven át hatalmon tartották Mussolini nemzetellenes rendszerét. Emlékezzenek arra a parlamentre, amely örömmel hagyta magát felszámolni, hogy helyet engedjen azoknak, akik a nép összes szabadságjogainak tagadói és szétrombolói voltak s így is léptek fel.

Elvtársak! Mi nem akarjuk, hogy az az Olaszország új életre keljen. Demokratikus Olaszországot akarunk, de olyan erős demokráciát, amely megsemmisíti a fasizmus minden maradványát, s nem enged új erőre kapni semmit, ami újratermelné a fasizmust vagy olyasmit,

ami arra hasonlítana. Mint kommunista párt, mint a munkásosztály pártja bátran követeljük azt a jogunkat, hogy részt vehessünk ennek az új Olaszországnak a felépítésében, tudva, hogy ha nem követelnénk ezt a jogot és nem tudnánk — ma és a jövőben — betölteni ezt a funkciót, Olaszország nem épülhetne újjá és országunk nehéz jövő elé nézne. Az idegen megszállás lerázásáért ma vívott roppant nehéz harcban, abban a küzdelemben, amely az újjáépítés haladéktalan megkezdéséért és megvalósításáért indult meg, mi a demokratikus, antifasiszta és nemzeti erők közös frontjában való egyesülésre szólítunk fel minden becsületes olaszt, mindazokat, akik szenvednek attól a helyzettől, amelybe Olaszország került, mindazokat, akik gyorsan véget akarnak vetni ennek a helyzetnek. Ezért, elvtársak, a mi politikánk nemzeti politika és egységpolitika.

Tegnapelőtt hallottuk a fasiszta rádió egyik közleményét. Torinóban, április 2-án illetve 3-án letartóztattak egy csoportot. Tagjai a fasiszta rádió szerint Észak-Olaszország e nagy ipari városában a nemzeti felszabadító mozgalom vezetői, a németek és szolgáik, a fasiszta hazaárulók elleni fegyveres mozgalom szervezői voltak. Egy látszatper lefolytatása után e hazafiak közül nyolcat halálra ítéltek. Április 5-re virradó éjjel az ítéletet végrehajtották. E hősök, e mártírok között első helyen Perotti Giuseppe hadmérnök tábornok neve áll. Utána következnek: Isolo Brassani egyetemi tanár; Bruno Bardisi tüzérségi százados; Aurelio Giambone géplakatos, kommunista munkás, a párt egyik legjobb kádere; Enrico Giacchini tisztviselő; Giulio Biglieri könyvkereskedő; Massimo Armentano tisztviselő; Guido Bevilacqua munkás.

A csoport öt tagját életfogytiglani kényszermunkára ítélték. Az elítéltek között első helyen Gustavo Lepardi és Giuseppe Giraud nevét olvasom. Mindketten tüzérségi alezredesek. Emlékezzünk ezekre a nevekre. Örökké élni fognak történelmünk lapjain.

E férfiak egysége, akik bizonyosan azon fáradoztak vállvetve, hogy megszervezzék az ellenállás frontját, akik együtt küzdöttek, s talán meg is szorították egymás kezét, talán meg is ölelték egymást, mielőtt emelt fővel a kivégzőosztag elé álltak volna, s akik között hadmérnök, tábornok, egyetemi tanár, tüzérségi alezredes, kommunista munkás és tisztviselő van, íme, elvtársaim és barátaim, ez a mi nemzeti egységpolitikánk. Erre gondolunk, amikor azt mondjuk, hogy hazánk összes állampolgárainak — a politikai véleményeltéréseken, a vallásos hit különbözőségén, a társadalmi hovatartozás különbségein felülemelkedve — egyesülniük kell, kezet kell nyújtaniuk egymásnak, küzdeniük kell hazánk felszabadításáért az idegen megszállás és a fasiszta árulók uralma alól.

Az eddig elmondottakból két következtetést vonok le, ezek állnak beszámolóm középpontjában: az első — és bocsássák meg, hogy kizárólag a kifejtés megkönnyítése végett ezt teszem az első helyre — pártunkra vonatkozik; a második az egész országgal kapcsolatos.

Nyilvánvaló, hogy attól a perctől kezdve, hogy mi az eddigiekben kifejtett módon vetjük fel a munkásosztály és annak élcsapata — pártja — feladatait, pártunk jellegének mélyrehatóan meg kell változnia, különböznie kell attól, ami fennállásának első szakaszában, majd az üldöztetés és az illegalitás időszakában volt. Nem lehetünk továbbra is a kommunizmus és a marxizmus álta-

lános eszméit terjesztő propagandisták kis zárt körű egyesülete.

Olyan nagy párttá, tömegpárttá kell válnunk, amely a munkásosztályból meríti legfőbb erejét, amelyhez az élenjáró értelmiség és a parasztság legjobbjai csatlakoznak, s amely ily módon rendelkezik majd mindazokkal az erőkkel és mindazokkal a képességekkel, amelyek az Olaszország felszabadításáért és újjáépítéséért vívott harcban a nagy munkás- és dolgozó tömegek irányításához szükségesek. Ez a két fő célkitűzés szabja meg pártunk fő irányvonalát, ennek kell alárendelni azokat a taktikai lépéseket, amelyeket meghatározott helyzetekben kell tennünk. Olyan politikával kell rendelkeznünk, amely lehetővé teszi számunkra, hogy mindig vállvetve haladhassunk szocialista barátainkkal és testvéreinkkel, akikkel az akcióegységre vonatkozó egyezséget kötöttünk. Ez az egyezség a jövőre vonatkozólag a munkásosztály egységes pártja megteremtésének lehetőségét is számba veszi. Akcióegységünk a szocialistákkal — akiknek egyik kiváló vezetőjét Longobardi elvtárs személyében örömmel üdvözlöm körünkben — egyik legfontosabb biztosítéka annak, hogy a munkásosztálynak sikerülni fog végleges vereséget mérnie a reakciós, fasiszta és félfasiszta csoportokra, maga körül tömörítenie az ország összes haladó erőit, s velük együtt menetelni a biztos gazdasági, politikai és társadalmi újjászületés felé. Olyan politikát kell folytatnunk, amelynek alapján a munkásosztály és pártunk létrehozhatja mindazokat a szövetségeket, amelyek jelenleg és a jövőben szükségesek a nemzet élete súlyos, nagy problémáinak megoldásához. Nem szabad — nem is akarunk összeütközésbe kerülni a katolikus paraszti tömegekkel, amelyekkel ma és holnap is meg kell talál-

nunk a megértés és a közös cselekvés területét, mert tudjuk, hogy ők is szenvedtek a fasizmustól, ugyanúgy gyűlölik a fasizmust, mint mi, szövetségeseinkké válhatnak és kell is válniuk egy jobb Olaszország, egy demokratikus Olaszország felépítésében. Olyan politikát kell folytatnunk, amely lehetővé teszi az összes antifasiszta és demokratikus erők egy blokkban való egyesítését, minden valóban nemzeti erő tömörítését, lehetővé teszi, hogy ezt a blokkot szembeszegezzük a német megszállókkal és a fasizmus maradványaival, kiűzzük az előbbieket és megsemmisítsük az utóbbiakat, hogy ily módon megteremthessük egy igazi, határozott demokratikus rendszer létrehozásának és megszilárdításának feltételeit.

Olyan politikát kell folytatnunk, amely — miközben megteremti ennek az egységnek a feltételeit és lehetővé teszi megvalósítását — egyszersmind megbénítja az egység ellenségeit, zavart teremt a reakció táborában és közelebb hozza bukását.

Maga az olasz helyzet írja elő, hogy olyan kommunista pártot teremtsünk, amelynek megvan az ereje és a képessége annak az egységes pozitív tevékenységnek a vezetéséhez, amelyet nagy vonalakban ismertettem önök előtt. Nem érhetjük be azzal, hogy bírálunk vagy ostorozunk, még ha ezt a legkiválóbban tesszük is; megoldásokat kell találnunk az összes nemzeti problémákra, a megfelelő időpontban meg kell ismertetnünk e megoldásokat a néppel, s tudnunk kell vezetni az egész országot ezek megvalósítása érdekében. Amikor ily módon alakítjuk át pártunkat, meg vagyunk győződve arról, hogy nem csupán magunkért, hanem egész Olaszország érdekében dolgozunk. Az olasz nemzetnek ma nagy és erős kommunista pártra van szüksége, és mi meg fogjuk teremteni ezt a pártot!

A második következtetésem közvetlenül a jelenlegi politikai helyzetre vonatkozik. Nem mondhatjuk, hogy elégedettek vagyunk a kialakult helyzettel, akár a már felszabadított vidékekről, akár egész Olaszországról van szó.

A népet — helyesebben annak leghaladóbb és legöntudatosabb részét — a megszállt közép- és észak-olaszországi tartományokban gyűlölet tölti el a megszállók és az árulók iránt. Rettenthetetlenül küzd és vállal áldozatokat. Naponta meggyőződhetünk erről a városok tucatjaiból hozzánk érkező hírekből. Harcosok támadnak, akiket az a szent cél lelkesít, hogy mielőbb megszabadítsák egész Olaszországot a hitlerista és fasiszta gyalázattól. Partizánok légiói alakulnak, felszabadító bizottságok szerveződnek, mozgalom jön létre, amely újjászületésünk rendkívül fontos szakaszát fogja jelölni. Hadd tegyem mégis hozzá, hogy az előttünk álló hatalmas feladatokhoz képest a megszállt vidékeken folyó jelenlegi mozgalmat csupán a megszállt területek egész lakosságának igazi és nagy általános felkeléséhez szükséges szerveződés és felkészülés szakaszának tekinthetjük, mely felkelésnek a szövetségesek katonai hadműveleteivel összhangban kell majd kitörnie s elvezetnie végleges felszabadulásunkhoz. A megszállt területeken az illegális mozgalomnak, a tömegmozgalomnak és a hazafiak fegyveres mozgalmának nagyobb lendületet kell vennie, a nép új rétegeit kell bevonnia soraiba, általános tűzvésszé, viharrá kell válnia. Erre azonban rendkívül nagy befolyást gyakorol a felszabadított vidékeken kialakult helyzet, ahol ha nem is a nép, de bizonyos vezető csoportok, úgy látszik, túlságosan gyorsan megfeledkeznek arról, ami ma mindannyiunk számára a legfontosabb. Szeptember óta tart az idegen megszállás,

s azóta az országnak csupán egy része — területének kevesebb mint fele, lakosainak kevesebb mint egynegyede — szabadult fel. Az ország felszabadítását mielőbb véghez kell vinni. Ez alapvető kötelességünk, amelynek minden egyebet alá kell rendelnünk. E kötelesség teljesítésének bármiféle halogatása bűn testvéreinkkel szemben, bűn a hazával szemben. Minden újabb napnak, amely zűrzavar közepette és tétlenségben telik el, kínt és gyötrelmet kell jelentenie minden jó olasz számára. Nemzetünk érdeke s a testvéreink iránt érzett szeretet, mindazok iránt érzett szeretet, akik a mi nyelvünket beszélik, a mi szokásaink szerint élnek és egy és ugyanazon földnek a szülöttei, azt diktálja nekünk, hogy Olaszország, egész Olaszország a lehető legrövidebb időn belül szabaduljon fel. Ezért akarjuk a hitleri Németország mielőbbi legyőzését és szétzúzását, ezért akarjuk, hogy Olaszország is tegyen háborús erőfeszítéseket és vegye ki részét e feladat megvalósításából.

Az azonban, amit mi közvetlen nemzeti érdekeinkből kiindulva követelünk, egyszersmind a nagy demokratikus szövetséges országoknak, továbbá mindazon népeknek is érdekük, amelyek ma még a hitleri iga alatt szenvednek és szabadságuk visszaszerzéséért harcolnak. Igaz, hogy a hitleri Németországot a Vörös Hadseregnek előbb hősi ellenállása, majd nagy győztes offenzívái a katasztrófa szélére sodorták. Igaz, hogy a hitleri Németországra súlyos csapásokat mértek az angol—amerikai fegyverek sikerei. Ennek ellenére azonban a hitleri Németország még erős, még nincs leverve. A demokratikus koalíció közös érdeke tehát, hogy országunk saját erőfeszítéseivel járuljon hozzá a hitleristák legyőzéséhez.

Mi nem hiszünk azoknak, akik azt mondják, hogy Olaszország nem képes többé háborús erőfeszítésekre. Tapasztaljuk, hogy Olaszország megszállt részében — a német invázió teremtette szörnyű feltételekkel dacolva — történik háborús erőfeszítés, amely egyelőre kizárólag vagy csaknem kizárólag a népi szervezetek tevékenységén alapul. Mi az oka annak, hogy itt, ahol lehetőség van a nyílt cselekvésre, a népre támaszkodó kormány megteremtésére, nem kerül sor háborús erőfeszítésekre, illetve csak ennyire korlátozott mértékben kerül rájuk sor? Mi ma megszállt ország vagyunk, amely foggal és körömmel védi szabadságát, függetlenségét. Később meg fogjuk vizsgálni, ki a felelős a helyzetért. Meg fogjuk vizsgálni, hogy azok a személyek, akik július végétől szeptember elejéig[3] irányították az olasz politikát, tudtak volna-e úgy cselekedni, ahogyan szükséges lett volna ekkora katasztrófa elkerülése végett. Ma azonban nemzeti kötelességünk nem lehet vita tárgya és egyformán vonatkozik mindenkire; azt írja elő, hogy mindnyájan egyesüljünk és harcoljunk, hogy kiűzhessük az idegeneket hazánk földjéről. Az az ország, amelynek háborút kell folytatnia, hogy felszabadíthassa magát az idegen megszállás alól, nem merítheti ki erejét belső vitákban és vádaskodásokban; erősnek kell lennie, hogy a harcmezőn és az országon belül is, minden ellenségével szemben megállja a helyét. Ezért mondtuk, hogy elősegítünk

[3] A szövetségesek 1943 júliusi szicíliai partraszállása után az uralkodó osztályok nagy része Mussolini ellen fordult és a néptömegek harcát is felhasználva megbuktatta Mussolini fasiszta rendszerét (1943. július 25.); a fasiszta pártot feloszlatták s a P. Badoglio-féle új kormány ugyanezen év szeptember 3-án fegyverszünetet kért. Öt nap múlva, szeptember 8-án a németek által megszállt Észak-Olaszországban a kiszabadított Mussolini vezetésével bábállamot szerveztek, amely tovább folytatta a háborút a hitleri Németország oldalán. — *A szerk.*

mindent, ami erősíti az országot a hitleri Németország elleni háborúban és szemben állunk mindennel, ami gyengíti. Egész politikánkat ez az elv szabja meg.

Ha azután, elvtársaim és barátaim, egy pillantást vetünk a jövőbe, nem ringatjuk magunkat illúziókba. A jelenlegi helyzetben — amelyet, úgy hiszem, sikerült pontosan jellemeznem, amikor azt állítottam, hogy egyfelől egy tekintély nélküli hatalom, másfelől egy hatalom nélküli tekintély létezik egymás mellett —, a kis politikai alakulatoknak e gomba módra való elszaporodása, a mesterkedések és intrikák ez újbóli kivirágzása közepette, amik miatt időnként oly nehéz megtalálni az egység útját és fenntartani az egységet, egyre inkább gyengítjük magunkat. Ha ez a helyzet továbbra is fennmarad, a végén teljesen kimerült, elgyötört, lényegében felbomló országgá válunk. Érdekükben áll ez önöknek? Nem, mert mi tudjuk, hogy egy elgyengült, megosztott és széthullott ország nehezen védheti meg saját szabadságát és függetlenségét. Azt akarjuk, hogy a holnap Olaszországa egységes, szabad és független legyen. Ha vannak olyan reakciós, fasiszta vagy félfasiszta csoportok, amelyeknek érdekük, hogy fokozzák és állandósítsák a zűrzavart, mert azt remélik, hogy így könnyebben kaparhatják ki maguknak a tűzből a gesztenyét, mindannyiunknak egyesült erővel kell szembeszállnunk velük. Meggyőződésünkké kell válnia, hogy csak ha ma egyesülünk, tudjuk folytatni a háborút, elősegíteni, hogy az egész világon győzzön a szabadság, így tudjuk biztosítani jövőnket, így tudjuk biztossá tenni, hogy hazánk olyan ország legyen, amilyent apáink akartak, s amelyért a nemzeti megújhodás, a risorgimento több mint fél évszázadán át fáradoztak és harcoltak.

Mindezeken kívül van egy sor gyakorlati probléma

is, amelyekkel ma sajnos nincs időm részletesen foglalkozni. Ezek a nép különböző rétegeit mélységesen érintő problémák, mint a bérek és az élelmezés, a kenyér, a tészta, az olaj, a lakás problémája. Néha úgy tűnik, hogy e problémák megoldhatatlanok, s megoldásukat valóban sok nehézség akadályozza. Amikor azonban elmélyültebben vizsgáljuk a dolgokat, kiderül, hogy mindezek egyetlen alapvető politikai problémához kapcsolódnak, ahhoz ugyanis, hogy az országban nincs hadirend és fegyelem. De nem is lesz mindaddig, amíg nem lesz a nagy demokratikus pártok és tömegmozgalmak csatlakozása révén a nép támogatását élvező kormányunk. Ez a feltétel a mai napig még nem valósult meg, s mindaddig, amíg nem valósul meg, nehezen léphetünk előre, bármelyik területről legyen is szó. Sőt, ha nem változik meg a felszabadított vidékeken kialakult politikai helyzet, előre látható az is, hogy minden téren csak még rosszabbul fognak menni a dolgok.

Hogyan jutottunk el a jelenlegi helyzethez, és milyen akadályok gátolják előrehaladásunkat? Ezzel elérkeztem ahhoz a ponthoz, amely az általunk kezdeményezett politikai cselekvés talán legnehezebb, egyszersmind azonban legfontosabb pontja is.

Amikor a németek megszállták Olaszországot, hadat üzentek nekik. A hadüzeneten kívül később sok más nyilatkozatot is hallottunk a legkülönfélébb politikai irányzatokhoz tartozó személyiségektől, akik egybehangzóan állították, hogy a háború tényleges folytatását kívánják. A nép eközben szerveződni kezdett az eszméinek és törekvéseinek megfelelő politikai pártok körül. Ily módon nagy népi tömegmozgalom jött létre, amely napról napra erősebbé és szervezettebbé válik. Ebben az időszakban a különböző erők felmérték egy-

mást, az emberek és a pártok kezdtek megismerkedni. A néptömegek újjászerveződése eme időszakának legnagyobb eredménye az antifasiszta demokratikus és liberális erők egysége, amely a felszabadítási bizottságok mozgalmában és azok Bariban megtartott kongresszusán valósult meg. Ennek az eredménynek nem szabad most sem veszendőbe mennie, sem veszélybe kerülnie. Míg azonban kezdetben úgy látszott, hogy hamar és túlságosan nagy nehézségek nélkül eljuthatunk egy demokratikus és antifasiszta hadi kormány megteremtéséhez, a későbbiekben fokozatosan szakadék keletkezett és lett egyre mélyebb két szemben álló tábor között: az egyik oldalon vannak a demokratikus és liberális pártok, a másikon a jelenlegi kormány és támogatói. Az a meggyőződésünk, hogy ha ki akarunk jutni abból a helyzetből, amelyben Olaszország nem képes rendezett és komoly háborús erőfeszítésre, meg kell szüntetnünk ezt a szakadást, mely végzetes az országra nézve, csak az ellenségnek és azoknak a reakciós elemeknek kedvez, akik igyekeznek fenntartani ezt a helyzetet, hogy hasznot húzzanak belőle.

Van itt azonban egy áthidalhatatlannak látszó akadály is: az államforma kérdése, vagyis a monarchia és a király kérdése.

Olaszországnak e tekintetben igazán nincs szerencséje.

Ha megvizsgáljuk történelmi fejlődésünket az évszázadokon át, elmondhatjuk, hogy nekünk nem volt monarchiánk akkor, amikor a monarchia hasznos lett volna, mert segítségével néhány száz évvel előbb valósulhatott volna meg Olaszország egysége, ami lehetővé tette volna, hogy hamarabb legyen erős és tiszteletet kivívó nemzetté. Volt viszont monarchiánk és van is, amikor már

nagyszerűen meglettünk volna és meglennénk nélküle. A monarchia egyébként mint politikai intézmény hazánk életének legutóbbi évtizedeiben nem töltötte be azt a funkciót, amelyet az alkotmányjog egykori teoretikusai tulajdonítottak neki: nem volt az az egyensúlyi tényező, amelynek meg kellett volna akadályoznia, hogy bizonyos gazdasági és politikai csoportok kizárólagos önző érdekeiket a nemzeti érdekek fölé helyezzék, erőszakosan nyomják el a népet és katasztrófába sodorják az országot. A monarchia, amelynek képviselnie és biztosítania kellett volna a nemzet életének folytonosságát és épségét, nem csupán nem töltötte be ezt a feladatát, hanem el is árulta azt. Nem kell messzire mennünk ahhoz, hogy az egész mai valóságban megtaláljuk a monarchia intézménye csődjének bizonyítékait. Ezért, amikor majd a monarchia meg fog jelenni a nép ítélőszéke előtt, nem kétséges, hogyan kell majd ítélkezni felette.

Mégis tény, elvtársak, hogy a monarchia problémáját a fennálló helyzet miatt mind ez ideig nem lehetett megoldani. De tény az is, hogy ha makacsul ebből a problémából akarnánk megalkotni azt a tengelyt, amely körül az ország egész életének forognia kellene, akkor egyetlen lépéssel sem tudnánk eltávolodni a mai helyzettől, egy helyben topognánk, lehetetlenné válna a demokratikus kormány létrehozása és annak a nemzeti egységnek a megvalósítása, amely nélkül rendezett és nagyszabású háborús erőfeszítések nem lehetségesek. Először is, ma még nem szabad az egész ország, ezért nem lehet kikérni az egész lakosság véleményét. Másodszor, a három demokratikus nagyhatalom, Nagy-Britannia, a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok között létrejött egy megállapodás, amely szerint az államforma kérdését magának a népnek szabadon csak az ellenségeskedések

megszűnése után lehet megoldania. Nem szabad tehát már most végleges megoldást követelnünk, hacsak nem akarunk megmaradni abban a zsákutcában, amelyben most vagyunk. Hadd fűzzek azonban mindehhez egy másik megfontolást is: azoknak a kísérleteknek legalább-is egy része, amelyeket ma igen tekintélyes és általunk tisztelt személyek tesznek az államforma kérdésének megoldására, talán inkább abból az óhajból fakad, hogy megmentsék a monarchia intézményét, semmint abból, hogy mielőbb kiutat találjanak a jelenlegi helyzetből. Mi semmiképpen sem vagyunk érdekeltek abban, hogy ezen a téren befejezett tények elé állítsanak bárkit; nem akarjuk, hogy a nemzet jogait még egyszer félreismerjék vagy illetéktelenek bitorolják; tudjuk, hogy a nép nem felejt, s ezért nem sürgős nekünk e kérdés eldöntése. Sürgős viszont nekünk és egész Olaszországnak a végzetes megosztottság leküzdése, mert az késlelteti az ország felszabadulását. S végül szeretném hozzátenni, hogy ha makacsul az arra vonatkozó vitákat, megbeszéléseket, tárgyalásokat és mesterkedéseket állítjuk a politikai helyzet középpontjába, hogy hogyan lehet már ma kompromisszumos megoldást találni az államforma problémájára, mi magunk teremtünk kedvezőbb talajt a reakciós intrikák kibontakozásához. Márpedig ezek az intrikák nem csupán a népakarat érvényesülését akarják megakadályozni vagy késleltetni, hanem az az elkerülhetetlen következményük is megvan, hogy akadályozzák a hitleri Németország és Mussolini elleni háború tényleges folytatását. Mivel a probléma így vetődik fel, minthogy az alapvető cél a háború folytatása és a hadi kormány létrehozása, minthogy hosszú hónapok óta olyan kérdés körül forgunk, amelyet nem tudunk megoldani, és minthogy a bari kongresszus határozata

maga is elismerte, hogy az államforma problémájának megoldását el kell halasztani az országos népszavazás napjáig, mi, kommunisták, akiket senki sem gyanusíthat semmiféle monarchikus típusú államforma iránti szimpátiával, logikusan és realista módon azt indítványozzuk: ma ne foglalkozzunk ezzel a problémával; térjünk át a jelenlegi helyzet igazi feladatának megoldására, teremtsünk olyan kormányt, amely egész tevékenységét az idegen megszállás mielőbbi megszüntetésére és a fasiszta rendszer minden maradványának felszámolására összpontosítja. Ez a mi álláspontunk, amely akkor, amikor ismeretessé vált, talán meglepett egyesecket, mégis egyedül ez felel meg Olaszország érdekeinek s egyidejűleg a nagy demokratikus szövetséges nemzetek érdekeinek is. Ezt az álláspontot fenntartjuk. Az azóta a mai napig bekövetkezett események között nem akadt egy sem, amely megváltoztatását szükségessé tenné. Ezt az álláspontot terjesztettük elő és védelmeztük a Felszabadított Olaszország Végrehajtó Tanácsában. Reméljük, hogy ez az álláspont mindenkit segít abban, hogy kikerüljünk abból a zsákutcából, amelyben most vagyunk.

Az új, nemzeti, demokratikus hadi egységkormány megalakításával kapcsolatban azonban három feltételt szabtunk. Az első az, hogy senki ne bontsa meg a demokratikus és liberális antifasiszta erők egységét, sőt terjesszük ki és erősítsük meg, mert Mussolini rendszerének bukása óta ez az olasz nép legnagyobb vívmánya felszabadulásáért folyó harcában. Mindenki tudja, hogy a legutóbbi hetekben már olyan helyzet alakult ki, amelyben ez az egység komoly veszélyben forgott. Azt mondogatták, hogy az antifasiszta erők blokkja rövidesen ketté fog törni. Már új jobboldali és új baloldali blokkról beszéltek, s a baloldalon belül igyekeztek azokra a pár-

tokra összpontosítani a tüzet, amelyek a munkásosztály pártjainak vallják magukat, hogy elszigeteljék őket. Nem ezt az utat kell követnünk, ha meg akarjuk menteni Olaszországot. Ez az út csak a reakció, egy többé vagy kevésbé álcázott fasizmus újjászületéséhez vezethet. A szervezett erők blokkjának nemcsak hogy fenn kell maradnia, hanem politikánknak lehetővé kell tennie harci frontunk kiszélesítését is, hogy ez a front magába foglalja mindazokat, akik küzdeni akarnak a németek és a hazaárulók ellen. A viszály csak bajainkat szaporíthatja. Az egység győzelmünk legjobb biztosítéka.

Másodszor, kívánjuk, hogy az olasz népnek a legünnepélyesebben biztosítsák, hogy az ország felszabadulása után minden állampolgár részvételével általános, szabad, közvetlen és titkos szavazással választhassa meg az alkotmányozó nemzetgyűlést, amely az ország sorsáról és államformájáról dönteni fog. Demokratikus szempontból ez az álláspont a lehető legkifogástalanabb. Nem tartalmaz erőszakos lépést senki ellen, nem zár ki senkit a nemzeti életből, kivéve a fasiszta árulókat. Az őszinte és becsületes monarchistáknak meg kell adni a lehetőséget, hogy a kapott szavazatok arányában jelen legyenek az alkotmányozó nemzetgyűlésben. Ennek alapján joggal szólíthatjuk fel őket, hogy vegyenek részt a felszabadító háborúban, állítsák a haza szolgálatába erőiket és szaktudásukat, mondjanak le minden kísérletről, hogy akadályt gördítsenek a népakarat érvényesülése elé.

A minap azt mondta valaki, hogy az alkotmányozó nemzetgyűlés jelszava egyesekben félelmet kelthet. Azt hiszem, ez a jelszó csak azokban kelthet félelmet, akik meg akarják fosztani a népet attól, hogy szabadon és maga döntsön saját sorsáról. Amikor mi az alkotmányozó nemzetgyűlés összehívását követeljük, az olasz ri-

sorgimento legjobb demokratikus hagyományait folytatjuk. 1848 márciusában a milánói hazafiak, akik az „öt nap" hősies harcát vezették, felszólították a szárd király[4] erőit, hogy harcolják végig az osztrákok ellen azt a háborút, amit ők kezdtek meg; egyszersmind azonban azt a feltételt is szabták, hogy mihelyt a háború véget ér, hívjanak össze nemzetgyűlést, amelyen a nép döntsön az ország sorsáról és főleg arról, hogy az olasz állam monarchia legyen-e vagy köztársaság. Ez azonban csupán epizód maradt. Az alkotmányozó nemzetgyűlésért vívott küzdelem mégis vörös fonálként húzódik végig a mi risorgimentónk egész történetén, s épp ez teszi lehetővé, hogy felismerjük, melyek voltak azok az elemek és erők, amelyek — miközben hőn óhajtották egy valóban nemzeti harci front megalakítását a szabad, független és egységes Olaszország megteremtése végett — biztosítani akarták a népnek azt a szent jogot, hogy létrehozza magának a szükségleteinek és törekvéseinek megfelelő alkotmányt. Ha ezt a jogot tiszteletben tartották volna, Olaszország kétségkívül sokkal gyorsabban menetelhetett volna előre a művelődés és a haladás útján, elkerülhette volna a reakció időszakainak fájdalmas kitérőit, s talán ma nem lennénk abban a helyzetben, amelyben vagyunk. Amikor a háború utáni időkre nézve közvetlen politikai programunk alapjává az alkotmányozó nemzetgyűlés összehívását tesszük, risorgimentónk legkiválóbbjainak — Carlo Cattaneónak, Giuseppe Mazzininak és Giuseppe Garibaldinak — társaságába kerülünk, s mi jól érezzük magunkat ebben a társaságban.

[4] Károly Albert szárd király (1798—1849) a nép követelésére üzent hadat Ausztriának. Ugyancsak ő volt az, aki a forradalmi fellendülés nyomására liberális alkotmányt léptetett életbe a Szárd Királyságban. — *A szerk.*

Mi terjeszteni fogjuk ezt a jelszót a nép körében. Kötelezzük magunkat, hogy egész Olaszország ébredő reményeit és várakozását erre a jelszóra összpontosítjuk. Ez ideig még nem valósítottuk meg ezt a feladatot a kellő mértékben. A népnek tudnia kell, hogy ha ma erőfeszítésekre szólítjuk fel, ha felhívjuk, hogy hozzon áldozatokat és viselje el a nélkülözéseket, mert nem tudjuk megadni neki mindazt, ami az élethez szükséges, mindezt azért tesszük, mert biztosítani akarjuk számára, hogy holnap szabadon dönthessen az ország sorsáról. S az alkotmányozó nemzetgyűlésen keresztül maga a nép fogja meghozni az intézkedéseket, a nép fogja lerögzíteni a szükséges biztosítékokat, hogy ami egyszer megtörtént, ne ismétlődhessék meg soha többé.

A harmadik feltétel, amit szabunk, az, hogy a megalakuló, a tömegpártokon nyugvó demokratikus kormánynak legyen világos, határozott, pontos programja mind a háborút, mind a nép nyomorúságának enyhítését illetően, s fordítsa minden erejét e program megvalósítására.

E három feltétellel készek vagyunk figyelmen kívül hagyni vagy későbbre halasztani minden egyéb probléma megoldását; úgy látjuk, hogy e három feltétel alapján ténylegesen megvalósulhat a nemzeti erők legszélesebb egysége a háború érdekében, a megszállók szétzúzása és a fasizmus felszámolása, a felszabadulás és a győzelem, vagyis mindazoknak a feladatoknak a teljesítése érdekében, amelyekre a nemzet összes egészséges erői törekszenek.

Mindezzel kapcsolatban sok ellenvetés hangzott el, s én most hamarjában megkísérlem egymás után megvizsgálni őket.

Azt mondták nekünk: „De hiszen önök lemondanak

a forradalomról, nem forradalmárok többé!" Amikor azok, akik ebben a megrovásban részesítenek bennünket, olyan emberek, akik soha semmilyen közösséget nem vállaltak, még távolról sem, semmiféle forradalmi álláspontal, akkor kísértésbe jövök, hogy ezt válaszoljam nekik: „Bízzák csak ránk! Ne aggassza ez önöket; ez a mi ügyünk, s valamivel jobban értünk hozzá, mint önök!"

Szükséges azonban, hogy ehhez hozzáfűzzek még valamit, pontosabbá téve álláspontunkat, hogy megérthessék, milyen felelősségérzettel szándékozunk ma politikánkat folytatni. Amikor — tekintélyes személyektől is — azt halljuk, hogy a néphez fordulva szüntelenül ismételgetik: „Cselekedjetek! Cselekedjetek! Ne késlekedjetek! Térjetek át a cselekvésre!", mi sem hallgathatunk. Nem leszünk mi azok, akiknek szemére lehet majd vetni, hogy ellenzik a saját érdekeit védelmező nép cselekvését. Amikor azonban egy politikai vezető és főleg egy tekintélyes politikai vezető minduntalan azt mondja és ismétli a népnek, hogy „Cselekedjetek, cselekedjetek!", kötelessége, hogy konkrétan megmondja, milyen cselekvésről van szó. Ez az első dolog. Másodszor kötelessége, hogy élére álljon ennek a cselekvésnek. De mindenekfelett elfogadhatatlan az ehhez hasonló eljárás akkor, ha többé vagy kevésbé titkos tárgyalások és olyan tettek előkészületei kísérik, amelyek nem felelnek meg a szavaknak.

Olaszország már felszabadított területe, de különösen a fronthoz legközelebb eső vidékek közvetlen hadtápterületei az angol—amerikai hadseregnek, amely harcban áll a hitleri Németországgal, küzd Olaszország felszabadításáért. Kötelességünk, hogy e hadtápterület rendjét és fegyelmét biztosítsuk. Nem az a forradalmár, aki többet

kiabál és háborog, hanem aki konkrétan törekszik azoknak a feladatoknak a megoldására, amelyeket a történelem állít a népek és az osztályok elé, s amelyeket ez utóbbiaknak meg kell oldaniuk, ha meg akarják nyitni az emberi haladás útját. Melyek tehát ma a forradalmi feladatok az egész világon és konkrétan a mi országunkban? A válasz nem lehet kétséges. A legforradalmibb feladat minden szabadságszerető és haladást kívánó ember szemében a hitleri Németországnak, a reakció e bástyájának, a sötét barbárság e fészkének szétzúzása. Nekünk olaszoknak legforradalmibb feladatunk: hazánk felszabadítása az idegen megszállás és a fasiszta árulók uralma alól.

Másodszor, szemünkre vetették, hogy a „kollaboráció" hívei, „kormánypártiak" lettünk, ami összeegyeztethetetlen azzal, hogy marxista párt harcosai vagyunk.

Ez a szemrehányás elveink nem ismerésén alapul. Amikor egy ország idegen megszállás alatt áll, amikor élethalálharcot kell vívnia saját nemzeti függetlenségéért, saját egységéért és szabadságáért, és a munkásosztály ebben az országban jelentékeny erő, mi mindig lehetségesnek tartottuk a munkáspártok részvételét egy olyan hatalomban, amely az idegen megszállás mielőbbi felszámolásáért folytatott harc feladatát tűzi maga elé. A hitlerista megszállók kiűzéséért vívott háború igazságos háború, amelyet mi helyeslünk, s amelynek vezetésében készek vagyunk részt venni.

Ezen a ponton a mi politikai irányvonalunk nem követ el hibát. Ami pedig a kormányban való részvétel konkrét módját, vagyis a tárcákat, azok számát és fontosságát illeti, ez számunkra nem döntő kérdés. A döntő az, hogy valóban létrejöjjön az az erős, tekintélyes, demokratikus kormány, amely komolyan folytatja a háborút

és az egész országban megteremti az ehhez szükséges légkört. Nagyszerű példa áll előttünk és éppen a jelenkori Európa történetében: a népi és köztársasági Spanyolország példája, ahol a munkásosztály élcsapata — a kommunista párt — néhány képviselője részt vett a kormányszervek munkájában, anélkül, hogy vezető posztokat követelt volna magának, s ily módon elősegítette az összes nemzeti erők összefogását, s azt a csodálatraméltó tényt, hogy a spanyol nép csaknem három éven át ellenállt a hitleri Németország és a fasiszta Olaszország szövetkezett erői támadásának. Ez a példa talán a szavaknál is jobban megvilágíthatja önöknek, hogyan kell a kommunistáknak minden helyzetben vállalniuk a rájuk háruló felelősségteljes feladatokat, hogyan kell teljesíteniük kötelességeiket.

A kormány tevékenységében való részvételnek van egy másik, korlátozottabb, mintegy köznapibb oldala is, aminek azonban szintén szentelnünk kell néhány szót. A néhány nap alatt, amióta ide megérkeztem, alkalmam volt sok elvtárssal találkozni, és főleg sok olyan elvtárssal, aki felelős posztot tölt be a közigazgatási és kormányzati szervekben. Tapasztaltam, hogy ezek az elvtársak kitartó, kemény és fáradságos munkát végeznek, nap mint nap harcolnak azoknak a bonyolult és nehéz problémáknak a megoldásáért, amelyektől a dolgozó tömegek léte függ. Mondhatják-e önök, hogy ezek az elvtársak a „kollaboráció" megvetendő hívei? Nem, ezek az elvtársak derék harcosok. A népért és a háború megnyeréséért dolgoznak. Kötelességüket teljesítik, s mi csak azt kívánhatjuk, mindnyájunk javára, hogy számuk növekedjék, s hogy az összes antifasiszta pártok versenyezzenek velünk ezen a területen, az egészséges politikai és közigazgatási vezetés helyreállításának, a

szervezésnek és az ország egész légköre megjavításának közös munkájában.

Azt is mondták nekünk, hogy a nép nem fog megérteni minket. Említettem már, hogy vannak még olyan elemek, akik a homályban reakciós intrikákat szőnek, és akiknek érdekük, hogy Olaszország egyre gyengébb legyen. Meglehet, hogy ezek az elemek úgy tesznek, mintha nem értenének bennünket, miközben nagyon is jól értik, hogy mit akarunk. Ami viszont a népet illeti, megelégedéssel állapíthatjuk meg, hogy az nem csupán megértette, hanem helyeselte is cselekvésünket. A munkások, amikor meghallgatták pártjuk szavát, megértették, hogy mi olyan politikai feltételeket akarunk teremteni, amelyek között — egy háborús politika kereteiben — komolyan kell fáradozni a dolgozók elemi szükségleteinek kielégítése érdekében, és elsősorban az ipar többé-kevésbé normális működése újrakezdésének meggyorsítása érdekében. A munkások ezenkívül azt is megértették, hogy éppen nekik kell az ország felszabadulásáért és újjászületéséért vívott harc élére állniuk, mert csak ily módon lehet megmenteni Olaszországot, csak ily módon nyílnak meg a jövendő összes kapui a népi erők előtt. Talán mindenki másnál jobban megértették politikánkat az értelmiségi középrétegek, amelyek már érezték a meginduló mesterkedések és intrikák fojtogató légkörét, megértették, hogy meg kell szüntetni azt, ha nem akarjuk tehetetlenségre és felbomlásra ítélni sorainkat. Végül hiszem és remélem, hogy megértettek bennünket a fiatalok; e fiataloknak, akiket a fasizmus talán inkább kiábrándított, becsapott és elárult, mint a nemzet bármely más rétegét, ha él bennük a nemzeti érzés, ma még mélyebben át kell érezniük a szégyent és a megaláztatást azért a romlásért, amelybe

Olaszországot vezetői taszították. Mivel kevésbé ragaszkodnak bizonyos szűk korlátok között mozgó hagyományokhoz és csoport-előítéletekhez, mivel önzetlenebbek és nemesebbek, a fiatalok tudják, hogy Olaszország új életre keltése az ő feladatuk; akarják ezt és készek küzdeni is érte; ők azt nem tudják megérteni, hogy a szabadság és a demokrácia alapján miért nem sikerül létrehozni minden olasz összefogását a német iga lerázásáért vívott háborúban. Mi lelkesedést és áldozatkészséget kérünk a fiataloktól a győzelem érdekében; de nekünk magunknak is példát kell mutatnunk az egységre és a fegyelemre; be kell bizonyítanunk nekik, hogy megértjük a nemzet érdekeit és mi magunk is fel tudjuk áldozni ez utóbbiaknak a mi külön érdekeinket. Az olasz fiatalok nemzedékei az ország felszabadításáért vívott harc első soraiban sorakoznak fel, lemossák magukról a fasizmus szennyét, új életet kezdenek, rálépnek arra az útra, amelyen haladva az új Olaszország egyik vezető erejévé lesznek.

Van, aki azt mondta nekünk, hogy mi a demokratikus pártokat mindannak megtagadására akarjuk kényszeríteni, amit ez ideig tettek, vagy legalábbis azt kívánjuk tőlük, hogy tekintsék hiábavalónak eddigi erőfeszítéseiket, s hogy ennek káros kihatásai lesznek egész mozgalmunkra.

Ez a kifogás sem helytálló. Mi egyáltalán nem követeljük, hogy bárki is megtagadja a közösen végzett munkát, azt a tevékenységet, amelyet a demokratikus és antifasiszta pártok a fasizmus bukása és a fegyverszünet után, a bari kongresszuson és azt követően kifejtettek. Ennek a tevékenységnek nagyszerű pozitív eredménye volt: ez késztette a népet a reakciós és félfasiszta klikkekkel való szembefordulásra, amire feltétlenül szükség

volt, s amire a jövőben is szükség lesz; ez rakta le a hazánk megújulásához vezető ama nagy út első köveit, amely az alkotmányozó nemzetgyűlés döntései felé vezet; ez ismertette meg a világgal azt az Olaszországot, amely már nem a zsarnokok és a rabszolgák földje, hanem újra a szabadság útját járó ország; ez teremtette meg a felszabadítási bizottságok mozgalmának egységét, amit mi oly sokra értékelünk, s amire úgy fogunk vigyázni, mint szemünk fényére. Mi nem tagadunk meg semmit. Csupán azt kérjük, hogy azok, akiknek van politikai érzékük, lássák be, olyan ponthoz érkeztek el, hogy — ha tovább akarnak haladni előre és nem akarnak kárt okozni az országnak — elegendő bátorsággal kell rendelkezniük az eddig követett irányvonal módosításához.

Azt is mondták végül, s talán ez a legkomolyabb ellenvetés, hogy nem fog sikerülni semmit sem tennünk, mert még túl sok fasiszta szaladgál, túl sok reakciós fészkelte be magát mindenüvé, s ezek meg fogják kötni a kezünket, el fognak hallgattatni bennünket és végül is fölénk kerekednek.

Elvtársak! Mi nem rejtjük véka alá a helyzet nehézségeit. S ha valaki azt hiszi, politikánk új irányvonala annyit jelent, hogy szerintünk le lehet győzni a reakciós és nemzetellenes erőket anélkül, hogy a néppel együtt, a népre támaszkodva szüntelen és szenvedélyes harcot vívnánk ellenük, akkor mélységesen téved. Tudjuk, hogy vannak tevékeny fasiszták és reakciósok, tudjuk, hogy szabotálni akarják háborús erőfeszítéseinket, de mi azt kívánjuk, hogy minden fegyverrel küzdjünk ellenük, beleértve azokat a fegyvereket is, amelyeket a demokratikus kormányban való részvétel fog adni az antifasiszta pártok kezébe. Ennek a kormánynak saját

programmal kell rendelkeznie, és őrködnie kell azon, hogy ez a program meg is valósuljon. Erre fogunk súlyt helyezni azon a napon, amelyen áttérünk az új kormány megalakítására, nem pedig olyan tárgyalásokra, amelyekre ennek vagy annak a személyiségnek a kielégítése érdekében kerülhetne sor.

1944. április 11.
Részlet „A kommunisták nemzeti egységpolitikájáról" című, a nápolyi kommunista pártszervezet kádereinek tartott beszámolóból.

Semmiféle politikát nem lehet megvalósítani, ha nincs párt, mely képes bevinni azt a tömegekbe, a nép soraiba, ismertetni az üzemekben, az utcán, a házakban, s amely vezetni tudja a népet e politika megvalósítása érdekében. A mi pártunknak szert kell tennie erre a képességre. Ehhez azonban elsősorban az szükséges, hogy pártunknak meglegyen a maga sajátos arculata, amely minden más párttól megkülönbözteti, meg tudja nyerni a tömegek bizalmát, s a dolgozók felismerjék pártunkban azt a vezető erőt, amelyre szükségük van.

Az összes olasz politikai alakulatok közül nekünk kell a legeltökéltebben, a legvilágosabban Hitler-ellenes pártnak lennünk. A hitleri Németország legyőzését és megsemmisítését akarjuk, s minden eszközzel harcolunk a hitlerizmus ellen, annak teljes összeomlásáig. Attól a pillanattól kezdve, hogy a hitleri Németország megszállta hazánk egy részét és 35 millió olaszt leigázott, ez az eltökéltség tett minket a nemzeti felszabadító harc élvonalában küzdő párttá.

Az összes olasz politikai alakulatok között a mi pártunk a legeltökéltebben és a legvilágosabban antifasiszta párt, nemcsak azért, mert múltunkban nincs egyetlen olyan kompromisszum sem, amelyet szemünkre

vethetnének, hanem azért is, mert mi jobban értjük, hogy mik voltak és mik ma is a fasizmus gyökerei, s miként kell ezeket kitépni, ha egyszer s mindenkorra meg akarunk szabadulni a fasizmustól.

Mi az egység pártja vagyunk. A munkásosztály egységének, az antifasiszta erők egységének, a hitleri Németország és a szolgálatába szegődött árulók ellen harcoló nemzet egységének pártja vagyunk. Elsősorban pártunk feladata, hogy meghiúsítsa a megmenekülésünkhöz elengedhetetlen egységet fenyegető mesterkedéseket, bárhonnan származzanak is. Az egység ellenségeivel szemben a pártokat, a szervezeteket, az egész országot figyelmeztetjük a veszélyre.

A nép ma szenved, anyagilag és erkölcsileg egyaránt. A kommunisták kötelessége, hogy közvetlen kapcsolatban legyenek a nép összes rétegeivel, a szenvedőkkel, a dolgozó munkásokkal és a munkanélküliekkel, a munkásnőkkel és a háziasszonyokkal, az értelmiségiekkel, a parasztokkal. Minden szükségletüket meg kell tudnunk érteni, s kötelességünk mindent megtenni kielégítésükért.

Az a párt vagyunk, amely a legnagyobb bizalommal tekint a fiatalokra. Az ifjúság szomorú tapasztalatokon ment keresztül, de semmi okunk sincs arra, hogy kétségbeessünk miattuk. Ha a fasizmus félelmetes összeomlása egyelőre betöltetlen űrt hagyott is sok fiatal lelkében, akik még nem értik meg, hogy most hogyan lehet az ország megújhodására és a társadalmi igazságosságra irányuló törekvéseiket megvalósítani, a mi feladatunk, hogy megmutassuk nekik: az őket lelkesítő eszmények a mi eszményeink is, s csak ma, a fasizmus galád hazugságainak elutasítása után nyílnak meg a fiatalok előtt a jövendő útjai.

S végezetül: a mi pártunk csak akkor teljesítheti feladatait, ha egységes és fegyelmezett. Ha ez megvalósul, ha pártunk szilárd és minden ellenséges behatolástól mentes lesz, meg tudunk birkózni azokkal a feladatokkal, amelyeket ma a történelem állít a munkásosztály és élcsapata elé.

„Rinascita", 1944 június. I. évfolyam 1. szám.

HARCUNK A DEMOKRÁCIÁÉRT ÉS A SZOCIALIZMUSÉRT

Mi ténylegesen új szervezetet teremtettünk Olaszországban. A mai Olasz Kommunista Párt nagyon sok mindenben különbözik attól, ami a szocialista párt volt akár legeredményesebb korszakában is, és szinte minden jellemző vonásában eltér tőle. Pártunk ugyanakkor igen sok tekintetben különbözik attól is, ami maga volt a múltban: tömegpárt, de egyidejűleg vezető erő is. Olyan párt, amely minden probléma iránt érdeklődik, amit a dolgozó tömegek bármely rétege szívén visel, de e problémák nem pusztán azért érdeklik, hogy bírálhasson, hanem azért, hogy konkrétan és gyorsan meg is oldja őket. Egyidejűleg harcol és épít; nem csupán propagandájával és agitációjával hódítja meg a tömegeket, hanem minden téren — kormányzati, közigazgatási, szakszervezeti és szövetkezeti téren — kifejtett konstruktív tevékenységével, a társadalmi munka minden ágában kifejtett aktivitásával.

Hozzá kell tennem, hogy amikor kiadtuk az új párt megteremtésének jelszavát, arra gondoltunk, hogy e feladatot a szocialista párttal való fuzionálással kell megvalósítanunk. Arra gondoltunk, hogy a kommunista és a szocialista párt gazdag konkrét történelmi tapasztalatainak összegeződéséből gyorsabban jöhetne létre

az olasz dolgozók új nagy pártja, amely saját tevékenysége és szövetségesei révén Olaszország újjáépítésének és megújításának élére állhatna. Ma nem tudjuk megmondani, hogy eljutunk-e és ha igen mikor a szocialista párttal való egyesülésig. Sajnos, úgy látszik, hogy a szocialista vezetők — szinte kivétel nélkül — olyan mértékben hagyják magukat a reakciós szitkozódástól befolyásolni, hogy egyenesen szégyellnek a velünk való fúzióról és a két párt egységéről beszélni. Ennek ellenére nyilvánvaló, hogy a fúzió számunkra továbbra is fontos célkitűzés lesz és törekszünk megvalósítására. A munkásosztály és a dolgozók egyetlen pártjának megteremtése egyik alapvető célunk marad. Nyilvánvaló azonban az is, hogy annak az új pártnak a megteremtésével, amelyre a dolgozóknak szükségük van, nem várhatunk addig, amíg ezt a célt elérhetjük. Annak a tevékenységnek nagy részét, amelynek elgondolásunk szerint a fúzió útján keletkező pártot kellett volna jellemeznie, most egyedül kell, mint kommunista pártnak, megvalósítanunk. A feladat súlyossága és nehéz volta részben épp ebből származik. Nem zárkózhatunk magunkba, nem várhatjuk ölbe tett kézzel az események bekövetkezését, nem szorítkozhatunk az események alakulásának bírálatára. Nem tarthatunk ki azoknak régi szektás álláspontja mellett, akik 1919—1920-ban azt mondták nekünk: előbb szervezzük meg a pártot, mert csak ez után lehet majd gondolni a forradalom megszervezésére. A pártot és a forradalmat, a tömegek pártját és mozgalmát egyidejűleg kell szervezni. Természetesen az ilyen feladatot nem lehet egy csapásra megoldani. Ezért nem lehettünk azonnal azzá, amivé lenni akartunk, s nem mondhatjuk el, hogy most már azzá lettünk. Múlt évi

kongresszusunk[1] megtette az első lépést ezen az úton. Mostani értekezletünk — azt hiszem — még nagyobb előrelépést fog eredményezni.

S ezen a ponton a politikai kérdések szervezési kérdésekké válnak. Értekezletünkön sok szó esett a szervezésről. Mégis az volt a benyomásom, hogy egyes elvtársaink még kissé furcsán beszéltek erről a kérdésről, mintha még mindig azt hinnék, hogy a kommunista szervező munka olyan művészet, amelyet néhány elvont, élettelen képletecskében össze lehet foglalni. Nem így van. Nekünk megvannak alapvető elveink, amelyek lényegében a valóság értelmezésének elvei és ezért vezérfonalat adnak kezünkbe a politikai cselekvéshez. A kommunista szervező munka művészete azonban ennél egyszerűbb. Mindenekelőtt ismerni kell az embereket, jól kell ismerni a párt kádereit és aktíváit, hogy mindenkit a megfelelő helyre állíthassunk, ahol képessége és tehetsége teljes mértékben kibontakozhat, s ahol minden vonatkozásban a maximumot tudja nyújtani. Ismerni kell az országot, a tartományt, a várost, a községet, amelyben dolgozunk; ismerni a dolgozó tömegeket, érdekeiket, szükségleteiket. Tudnunk kell jól elosztani az embereket, kijelölni a nekik megfelelő feladatokat; el kell érnünk, hogy tevékenyen dolgozzanak a kijelölt vonalon, hogy egyre többet kezdeményezzenek, s az egész párt valóban azzá váljék, amivé kell: élcsapattá, a dolgozó tömegeknek a saját érdekeikért és saját követeléseikért vívott minden csatáját irányító állandó harci eszközzé. Ez a szervezés egész művészete, s természetesen nincsenek egyszer s mindenkorra rögzített végérvényes szabályai. Szüntelenül előre kell haladnunk, s minden időpontban meg kell tudnunk érteni, hogy mi a

[1] Az OKP 1946-ban megtartott V. kongresszusa. — *A szerk.*

legfontosabb teendőnk annak érdekében, hogy a pártot mint élcsapatot, mint a vezetés eszközét, mint a harc szervét megszervezzük.

Ebben az alapvető, de szükségszerűen általánosságban mozgó keretben meg kellett jelölnünk mai alapvető feladatainkat s fel kellett tárnunk hibáinkat is. Úgy látom, hogy az értekezlet ezeket a következőképpen jellemezte: már tömegpárt vagyunk, de még meg kell szereznünk a káderek pártjának fő jellemzőit is, ezért határozottan növelnünk kell a párt kádereinek számát, javítanunk munkájukat, és maradéktalanul megvalósítanunk azt a követelményt, hogy minden kommunistának legyen saját feladata, amit lelkiismeretesen végezzen el. A pártban mindenki számára van munka; a pártban mindenkinek dolgoznia kell. Természetesen ezeket az alapvető célokat nem érhetjük el egyszerűen azzal, hogy a párttal valami módon új szervezési elveket sajátíttatunk el. Céljainkat elsősorban azzal érhetjük el, hogy emeljük az egész párt és főként kádereinek ideológiai színvonalát.

Ennél a pontnál szeretnék kissé tovább időzni, hogy aláhúzzam a kérdés nagy jelentőségét. Forradalmi elmélet nélkül nincs forradalmi párt. Élenjáró elmélet nélkül nincs élcsapat. Pártunkban ezek az igazságok kissé feledésbe merültek. Ez az oka annak, hogy ma párttagjaink túlságosan keveset olvasnak és tanulnak, túl keveset foglalkoznak elméleti kérdésekkel. Ne gondolják azonban, hogy én mindezt csupán az elvtársak tömegével szemben gyakorolt bírálatként mondom. A bírálat minden káderünkre, az alapszervezeti, a kerületi és a területi szervezetekben, sőt a Központi Bizottságban és a párt vezetőségében dolgozó káderekre is vonatkozik. Elvtársaink e szervek mindegyikében túl

keveset olvasnak, túl keveset foglalkoznak az elmélettel, s éppen olyan időpontban, amikor az elméleti munka szükségesebb, mint valaha.

A kommunista pártoknak mindig is intenzív ideológiai tevékenységet kellett kifejteniük. De különösen nélkülözhetetlen ez jelenleg, azon a fejlődési fokon, amelyre a munkásmozgalom ma nemcsak hazánkban, hanem nemzetközileg is elérkezett, s a fejlődésnek azon a pontján, ahová maga a marxizmus eljutott. A marxizmus — mindenütt olvashatták — nem dogma, nem katekizmus, hanem vezérfonal a cselekvéshez. Márpedig a munkásosztály cselekvése ma olyan ponthoz érkezett el, hogy a további fejlődés érdekében új utakat kell követnie, olyan utakat, amelyeken eddig nem jártunk. Kijelölni ezeket az utakat, előrelátni, hogyan kell tovább fejlődnünk, hogy biztos léptekkel haladhassunk előre — íme, ehhez kell ma érteniük a marxista munkáspártok vezetőinek. Nem lehet a múlt kérdésfelvetéseit és tételeit ismételgetni; tudni kell valami újat teremteni, olyan politikai és szervezeti tevékenységet kell kifejteni, amely megfelel a hazai és a nemzetközi viszonyoknak, amelyek közt világszerte kibontakozik a demokráciáért és a szocializmusért folyó harc. Már maga a nemzetközi tapasztalat is mond nekünk valami igen fontosat, olyasvalamit, amin talán még azok az elvtársaink sem gondolkodtak el, akik a legtöbbet tanulnak. A nemzetközi tapasztalat azt mutatja, hogy a világszerte folyó osztályharc jelenlegi feltételei között a munkásosztály és az élenjáró dolgozók tömegei a szocializmushoz — vagyis a legteljesebb demokráciához, ami maga a szocializmus — vezető új utakat találhatnak, olyan új utakat, amelyek eltérnek például a Szovjetunió munkásosztálya és dolgozói által követett úttól. Felhívom az önök figyelmét egy nagy példára:

Jugoszláviáéra. Nyilvánvaló, hogy Jugoszláviában ma fejlett demokratikus rendszer van, amely a szocializmus irányában halad előre; de az is nyilvánvaló, hogy ez nem olyan, mint a szovjetek Oroszországában az októberi forradalom után kialakult rendszer. Nem mondhatjuk, hogy Jugoszláviában proletárdiktatúra van, nincsenek szovjetek sem; léteznek viszont a hatalom szervezetének olyan új formái, amelyeket a népi demokrácia általános fogalmával jelölhetünk meg, léteznek új szervek, amelyek a nemzeti felszabadító harcban jöttek létre, s amelyek révén a néptömegek uralmukat gyakorolni tudják. Kétségkívül valami új jelentkezik itt, amelyet alaposan ismernünk, tanulmányoznunk, értenünk kell. Ha az olasz demokrácia úgy fejlődhetett volna tovább, hogy megtartja a nemzeti felszabadító bizottságokat, mint a különböző pártok közötti érintkezés, mint az ország demokratizálásáért vívott harc szerveit és mint az új hatalom alapját, nálunk is valami — bár csupán néhány szempontból — hasonló jött volna létre ahhoz, ami Jugoszláviában kialakult. Egy nagy eltérés is jelentkezett volna azonban. A jugoszláv Felszabadító Front ugyanis különbözik az olasz felszabadító mozgalomtól, minthogy az előbbi tömegszervezet, míg a mi mozgalmunk a pártok szövetségén alapult. Ezt az utat azonban Olaszország nem járhatta, éspedig nem a nemzeti felszabadító mozgalom gyengesége, hanem nemzetközi okok miatt. Ha ezt az utat járhattuk volna, ez is új, az addigitól eltérő lett volna. Nyilvánvaló, hogy azt a harcot, amelyet elvtársaink Franciaországban a demokráciáért, hazájuk gazdasági és társadalmi megújulásának irányában, vagyis a szocializmus irányában folytatnak, más formák közt vívják, mint a Jugoszláviában, vagy Csehszlovákiában, vagy Lengyelországban vívott harc formái. Azt

látjuk tehát, hogy a kapitalizmus fejlettségbeli eltéréseinek, a nemzeti hagyományoknak és sajátosságoknak, s a második világháború idején a különböző országokban kialakult helyzetnek megfelelően minden egyes ország sajátos formák közt halad a demokrácia és a szocializmus felé. Úgy gondolom, hogy a jelenlegi helyzetnek, a nemzetközi osztályharc fejlődése útjának ez a legérdekesebb jellemvonása.

De ha ez igaz — s én azt hiszem, hogy igaz —, ebből az is következik, hogy nekünk meg kell szereznünk azt az ideológiai, politikai és szervezési képességet, amely lehetővé teszi számunkra, hogy megtaláljuk a mi utunkat, a demokrácia fejlesztéséért, a leghaladóbb demokratikus reformok megvalósításáért és a szocializmusért vívott harc olasz útját, azt az utat, amelyet hazánk sajátosságai, hagyományai és körülményei szabnak meg. E feladatot csak úgy valósíthatjuk meg, ha pártunk ideológiai munkája valamiképpen kollektív üggyé válik, amelyből egyaránt kiveszik részüket a párt régi és új káderei, vagyis ha a pártban többet tanulunk. S mit kell tanulni? Elsősorban alapvető elméletünket, a munkásosztály politikai elméletét, tehát a marxizmust, a leninizmust kell tanulmányoznunk, azt az iránytűt, amely történelmünk húsz éve alatt vezetett bennünket, s amely ahhoz is el fog vezetni, hogy megtaláljuk a helyes utat, a demokráciáért és a szocializmusért vívott harc olasz útját. A marxizmust és a leninizmust azonban jól kell tanulmányozni, nem azért, hogy elvont tételeket sajátítsunk el, hanem azért, hogy megtanuljuk egyik helyzetnek a másiktól való megkülönböztetését, hogy lássuk, miként cselekedtek a különböző helyzetekben a proletár politika nagy tanítói Marxtól Engelsig, Leninig és Sztálinig, hogy megtanuljuk az általános és a különös

meghatározásának igen nehéz művészetét, s úgy alkalmazkodjunk ez utóbbihoz, hogy közben ne tévesszük szem elől a legfőbb célokat. Ezenkívül szükségesnek tartom, hogy kádereink ideológiai képzése két másik irányban is megvalósuljon: először is elmélyültebben kell tanulmányoznunk hazánk történetét, amelyet nem ismerünk eléggé, s amelyet az ifjabb nemzedékek egyáltalán nem, vagy alig ismernek, mert csupán a retorikus, idealista, monarchista, nacionalista stb. hamisításokon keresztül tanultak róla. Meg kell állapítanunk az igazságot, meg kell tanulnunk, hogy hazánk története is osztályharcok története, s meg kell mutatnunk, hogy e harcok során milyen demokratikus erőfeszítéseket fejtettek ki a fejlett, haladó erők, először a polgárság, azután a parasztok, a munkások és így tovább, hogy demokratizálhassák Olaszországot. Pontosan meg kell tehát határoznunk, mely nemzeti hagyományoknak vagyunk folytatói, s melyeket kell elutasítanunk, mert nem a mi hagyományaink, mert még ma is ólomsúlyként nehezednek az olasz népre, s mint holt teher különösen az értelmiség egy igen nagy részét akadályozzák az előrehaladásban, a munkásosztályhoz való csatlakozásban és abban, hogy progresszív szerepet töltsön be a politikai harc kibontakozásában. Kádereink ideológiai képzésének további irányát a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom tapasztalatai — a legutóbbi nagy háború előtti, alatti és utáni tapasztalatai — elmélyült tanulmányozásának kell alkotnia. Még nem tanulmányoztuk elég jól és elmélyülten azt a kérdést, hogy hogyan járultak hozzá Olaszország demokratái a spanyol polgárháborúhoz, s mit jelentett a spanyol polgárháború egész Európa és az egész világ munkásainak és demokratáinak antifasiszta és antihitlerista nemzetközi harca

kibontakozásában. Ugyanígy, a demokráciáért és a fasizmus ellen vívott nemzetközi harc számos döntő epizódja ismeretlen még, elsősorban a fiatalok előtt, de a politikával foglalkozók tömegei és az értelmiségiek nagy része előtt is. Nekünk kell megismertetnünk ezeket az eseményeket. Kommunista feladatunk, hogy elmélyülten feldolgozzuk e tapasztalatokat, hogy előrehaladhassunk és erőinkhez mérten — bocsássák meg e talán kissé becsvágyó kijelentést — hozzájárulhassunk annak az élő marxizmusnak a továbbfejlesztéséhez, amely nem egyéb, mint azoknak a harci tapasztalatoknak az általánosítása, amelyekre minden ország munkásosztálya és minden nép szert tesz a munka felszabadításáért, a demokráciáért és a szocializmusért vívott küzdelmében.

Áttérek most azokra a konkrét szervezeti kérdésekre, amelyeket értekezletünkön és az erre a célra kiküldött bizottságban nagy alapossággal vizsgáltak meg. Secchia elvtársra vár, hogy beszámoljon majd arról, milyen konklúziókra jutott a bizottság az egyes pontokra vonatkozóan. Én csupán röviden kívánok válaszolni mindenekelőtt annak az elvtársnak, aki ma reggel arról a szervezeti anarchiára hajló irányzatról beszélt, amely állítólag olyannyira megnyilvánult értekezletünkön. Ez az észrevétel talán abból származik, hogy ez az elvtársunk olyan szervezetből jött, ahol bizonyos anarchikus tendenciák és szervezeti zűrzavar mutatkoznak, s ahol még szívósan kell dolgozni ezek leküzdéséért. Attól viszont nem kell megijedni, hogy itt különböző megoldások is felvetődtek olyan problémákat illetően, amelyek részben most jelentkeznek első ízben. Mindenekelőtt figyelembe kell vennünk, hogy teljesen új probléma egy olyan nagy tömegpárt operatív irányítása, amelynek — mint a mienknek — 2 200 000 tagja van. Teljesen új az a

probléma, hogy ilyen nagy tömegpárt miként szervezheti meg aktivitását minden irányban, vagyis az összes társadalmi rétegek irányában, amelyeket vezetni és befolyásolni akar. A probléma valóban új, s a munkásmozgalom történetében, még a bolsevizmusnak a hatalom meghódítása előtti történetében sem találunk rá kész megoldásokat. Saját tapasztalataink felhasználásával és a többi pártok tapasztalatainak tanulmányozása révén magunknak kell kidolgoznunk őket. Nem kell tehát elcsüggednünk, ha itt olykor ellentétes vélemények hangzanak el. Végül is kellően világos következtetésekhez kell majd eljutnunk, amihez máris a legjobb úton vagyunk.

Az első és talán a legfontosabb következtetés — úgy vélem — az, hogy pártunk szervezeti formáinak a lehető legegyszerűbbeknek kell lenniük. Alapszervezetünknek — az üzemi vagy körzeti sejtnek — olyan egyszerűnek kell tehát lennie, hogy egy nem több mint három vagy öt elvtársból álló csoport irányíthassa. Ezért, amikor arról értesülünk, hogy még mindig vannak 2000, 4000, 6000 tagot számláló sejtjeink, azonnal leszögezhetjük, hogy ezek nem sejtek, hanem a sejtek halmazai; ezek lehetnek területi vagy kerületi szervezetek, ha úgy tetszik, vagy a helyi szükségleteknek és körülményeknek megfelelően azokká válhatnak, de nincs szó és nem lehet szó pusztán sejtekről. A sejtet irányító elvtársaknak a sejtnek szinte minden egyes tagját személyesen kell ismerniük. Ezen elvtársak között meg kell lennie a kölcsönös ellenőrzés lehetőségének. Mindez megköveteli — anélkül, hogy bármiképpen is visszatérnénk az illegalitás idején szokásos öt vagy három főből álló csoportokhoz, hiszen az ilyesmi képtelenség lenne — a sejtek tagságának számbeli korlátozottságát.

Arra kell törekednünk továbbá, hogy a pártban a lehető legkevesebb közbülső szerv legyen: csak így tartható fenn a vezetés hatékonysága. El fogjuk azonban fogadni azoknak a közbülső szerveknek a jogosultságát, amelyek nélkülözhetetleneknek fognak bizonyulni a jó és rendszeres operatív irányításhoz.

A párt különböző szervei közül ma különösen a sejteket összefogó pártbizottságok érdekelnek bennünket. A pártbizottságokra az eddiginél sokkal nagyobb gondot kell fordítanunk. Ne legyenek többé pusztán valamilyen bürokratikus lépcsőfokok, s különösen a pártbizottságok végrehajtó bizottsága és vezetői ne elégedjenek meg a postafiók szerepével, ne szorítkozzanak arra, hogy átvegyék a körleveleket és kiadják az utasításokat, illetve adminisztratív rendelkezéseket. A szó teljes értelmében politikai vezető szervekké kell válniuk. A területi, városi, kerületi bizottságoknak tehát nagy figyelmet kell szentelniük e pártbizottságok káderkérdéseinek helyes megoldására, mint ahogyan mi is figyelmet szentelünk a területi, városi, kerületi káderproblémákra. Törődniük kell azzal, hogy minden pártbizottság élén olyan emberek (vagy legalábbis egy olyan ember) álljanak, akik biztosítani tudják a párt tevékenységének politikai vezetését ott, ahol a pártbizottság működik.

Az általános szervezeti keret rögzítése után a legnagyobb figyelemmel kell majd tanulmányoznunk a párt munkájának formáit, hogy változatosabbá tegyük, s mindenekelőtt növeljük az olyan egyszerű pártmunka szerepét, amelyet a lakosság meghatározott csoportjaival kapcsolatban a kevésbé képzett elvtársak is elvégezhetnek. A pártmunka formái természetesen igen változatosak, s én nem kívánok itt valamennyire — a szakszervezeti, a helyi önkormányzatokban végzett munká-

ra, a sajtó terjesztésére, a nők, a fiúk, a lányok körében kifejtett munka minden formájára — kitérni. Minderről volt szó itt, s mi majd igyekszünk a tevékenység minden területére vonatkozólag olyan részletes instrukciókat kidolgozni, amelyek elősegíthetik, hogy a párt tevékenysége mindezekben a szektorokban megjavuljon. Ha azonban meg akarjuk valósítani azt az irányelvet, hogy a pártban mindenki számára van munka s a pártban mindenkinek dolgoznia kell, elsősorban arra van szükség, hogy a párt kapcsolatait a lakosság minden rétegével megsokszorozzuk, ehhez pedig a munka egyszerű formáinak sokaságát kell felhasználnunk. El kell terjesztenünk az e téren már megszerzett tapasztalatokat, s új tapasztalatokra kell szert tennünk.

A káderproblémáról szinte minden felszólaló beszélt, rámutatva arra, hogy pártunk növekedése következtében valósággal általános káderhiány van pártunkban. Nagyon igaz, hogy egyre szélesebb körű tevékenységünkhöz képest túlságosan is kevés káderünk van; az is igaz azonban, hogy ez részben a mi hibánk. A kádermunkát sok szervezetünkben még igen szűk térre korlátozzák. Mesterséges akadályokat állítanak a káderek fejlődése elé, s főleg a párt ifjabb harcosainak fontos megbízásokkal való ellátását nehezítik. Ezenkívül azért is szenvedünk káderhiánytól, mert nem bontakoztatjuk ki a párt munkáját minden irányban, ennek következtében nem fejlesztjük ki minden elvtárs képességeit, sőt ki sem próbáljuk tehetségüket. Nekem mindig az a véleményem, hogy ha egy szervezetben sok a passzív elvtárs — bár a hiba nagy részben őket terheli, mert kötelességüknek kellene érezniük, hogy aktívak legyenek —, a hibát igen sok esetben a vezetők követik el, akik képtelenek minden elvtársukat aktivizálni, nem választanak, nem jelölnek

ki mindenki számára olyan munkaterületet, amelyen tevékenykedhet és fejlődhet. A fiatal káderek irányításában nagy hibák vannak, különösen Dél-Olaszországban. Vannak régi vezető elvtársak, vannak — mondhatjuk így is — régi, ha úgy tetszik, dicső és érdemdús zászlóvivőink, akik akadályozzák a párt fejlődését, mert nem nyitják meg az utat az új káderek előrehaladása előtt, s amikor a fiatal káderek mégis nekiindulnak s elkezdenek dolgozni és elkövetnek egy hibát, olyan módon bírálják meg őket, hogy elveszik a kedvüket és visszavetik őket fejlődésükben. Ezeket a szokásokat fel kell számolni, s mindenekelőtt Délen, hiszen ott különösen igaz, hogy a fiatal káderek számos pártbizottság irányításának átvételével egy-egy helységben vagy meghatározott övezetekben valósággal megfordíthatnák a helyzetet ott, ahol a régi káderek nem tudják többé az egész nép vezetésének funkcióját betölteni. Elő kell tehát léptetni a fiatalokat, s amikor hibát követnek el, meg kell bírálni őket, de oly módon, hogy a kritika bátorítsa őket. A párt régi kádereit élesebben kell bírálni, mint a fiatalokat. Ezt az irányelvet kiváltképpen a fiatal értelmiségiek vonatkozásában kell érvényesíteni.

Olaszországban sok olyan értelmiségi van, akihez közelednünk kell, meg kell értenünk gondolkodásmódját és igényeit. Lehetetlen, hogy az értelmiségiek azonnal a miénkhez hasonló munkastílusra és gondolkodásmódra tegyenek szert. Ha tehát nem vigyázunk, veszélyes súrlódási felületek keletkezhetnek köztünk és az értelmiségiek között, akik közvetlenül a felszabadulás után készek voltak, nem mondom, hogy mind egy szálig a kommunista pártba való belépésre, de arra igenis, hogy széleskörűen együttműködjenek velünk és később, az idők folyamán, sokan a párt jó kádereivé váljanak. Meg kell

tudnunk határozni ezeket a súrlódási felületeket és magának a súrlódásnak az okait, amiket okosan meg kell szüntetnünk. E társadalmi csoportok sajátos jellemző vonásai megkövetelik, hogy megtaláljuk azokat a különleges formákat, amelyek közt a párt vonzerőt gyakorolhat az értelmiségiekre és vezetheti őket.

Néhány felszólalás a pártvezetés problémáinak vizsgálatával is foglalkozott, s az ezzel kapcsolatban elhangzott bírálatok legnagyobbrészt helyesek; a párt vezetősége elfogadja ezeket a bírálatokat és igyekezni fog a szervezési szükségleteknek jobban megfelelő módon dolgozni. Fel kívánom azonban hívni figyelmüket néhány tényezőre, mindenekelőtt arra, hogy a vezetőség történelmileg alakult ki, a párt több mint kétévtizedes története, a harc különböző szakaszai során; a vezető mag különböző elvtársak csoportjaiból alakult ki. Nyilvánvaló és világos mindenki előtt, hogy a párt vezetősége ma egységes, szilárd, homogén; ehhez az eredményhez azonban meghatározott munka, meghatározott, körültekintő vezetési tevékenység kellett. Igaz, hogy ma túlságosan is korlátozott a part vezetőinek, vagyis azoknak az elvtársaknak a száma, akik teljes mértékben a párt vezetőinek tekintik magukat, s el kell kerülnünk azt a veszélyt, hogy a vezetés túlzott mértékben egyes személyekhez kapcsolódjék; a vezetésnek mindig kollektívnek kell lennie. Ez azt jelenti, hogy új elvtársaknak kell nemcsak helyi szervezetük, hanem az egész párt vezetőinek tekinteni magukat s nekünk is úgy kell tekinteni őket. Nyilvánvaló, hogy szavaim korábbi tevékenységünk kritikáját is tartalmazzák: a vezetőség kötelessége, hogy megkönnyítse a fiatal elvtársak vezetői képességeinek kibontakoztatását. Szükséges, hogy a párt új vezetőit népszerűvé és ismertté tegyük. A fejlődésnek

arra a pontjára jutottunk el, amikor Olaszországban az ismert kommunista vezetőket nem a tízes, hanem a százas nagyságrendben kell számolni. E folyamat megkönnyítésére fog szolgálni a regionális bizottságok megszervezése; e szervekkel mi a vezetési tevékenység decentralizálásának egyik formáját kívánjuk megteremteni, nem pedig egyszerűen csak egy újabb területi pártszervet felállítani. Csak ha így tekintjük a regionális bizottságokat, járulhatnak hozzá ez utóbbiak a vezetés fejlesztéséhez és megerősítéséhez. Máskülönben fennáll az a veszély, hogy akadályozzák a párt központja és a területi szervezetek közötti kapcsolatokat.

Azoknak az elvtársaknak, akik a párt vezetését bírálták, emlékezniük kell végül arra is, hogy június 2. óta tudatosan azt a vonalat követtük, hogy a vezetőségből a lehető legtöbb elvtársat a nagy helyi szervezetek élére állítsuk. Ez annyira így van, hogy ma (helyesebben néhány hónapja) összesen öt állandóan Rómában tevékenykedő elvtárs szenteli magát kizárólag a párt vezetésének, míg a vezetőség többi tagja nem a központban, hanem a nagy helyi szervezetek, illetve a tömegszervezetek élén dolgozik. A vezetőség két tagja egész tevékenységét a parlamenti munkának szenteli. Mint látják, máris hozzákezdtünk a vezetőség erőinek decentralizálásához, ami lehetővé fogja tenni a Központi Bizottságban dolgozó elvtársaknak és magának a vezetőségnek, hogy konkrétan végezhesse irányító funkcióit és még szorosabb kapcsolatot teremtsen a párt szervezetei és központja között.

Elvtársak, beszédem végéhez értem. Bocsássák meg, ha felszólalásom tovább tartott, mint ahogy magam is gondoltam és szándékoztam. Értekezletünk ma este befejezi munkáját. Meghallgatjuk még a különböző bizottságok elnökeinek beszámolóit, s tekintettel arra,

hogy a pártértekezlet csupán konzultatív fórum, a végleges határozatokat ezt követően a párt vezetősége fogja kidolgozni és megküldeni a megfelelő pártszerveknek. Ezek értekezletünk konkrét konklúzióit fogják tartalmazni. Ezenkívül azonban, a határozatokon kívül, amelyeket el fogunk fogadni és amelyek az egész párt normáivá lesznek, értekezletünk nyomán a párt és a pártmunka új fellendülésének kell bekövetkeznie.

Elvtársak! Számbelileg és szervezetileg ma oly erősek vagyunk, politikai vonalunk oly szilárd, hogy ha sikerül kellően fellendítenünk minden egyes elvtársunk, minden szervezetünk és a párt minden — bármely szinten működő — vezető szervének munkáját, biztosak lehetünk abban, hogy pártunk ténylegesen döntően járulhat hozzá a demokrácia és a szocializmus győzelméhez. Olyan erővé válhatunk, amely nem mint egyetlen erő, egyetlen párt irányítaná Olaszországot — ahogyan ellenfeleink állítják —, hanem mint a dolgozók, minden demokrata közös fellépésének, a nemzeti élet megújulásáért vívott küzdelmének döntő, lelkesítő ereje. Emlékezzenek rá elvtársak, hogy azért válhattunk azzá, amik vagyunk, vagyis nagy tömegpárttá, amely biztosan halad célja, a nép többségének meghódítása felé, mert elvtársaink, aktíváink odaadó munkát végeztek, legjobbjaink súlyos áldozatokat vállaltak. Pártunk életének nem egy időszakában álltak előttünk roppant nehéz feladatok, olyan feladatok, amelyeket egyesek olykor nem is hittek megvalósíthatóknak. Mi keményen léptünk fel az ilyen vélemények hangoztatói ellen, kiűztük őket sorainkból, mert amikor a párt az ország objektív és szubjektív helyzetének megfelelő helyes politikai elemzés alapján kijelöl egy célt, mindenáron elegendő erőt és energiát kell éreznie magában, meg kell találnia a megfelelő szervezeti

formákat és munkaképességet, a szükséges lendületet ahhoz, hogy célját el is érje. Az utóbbi években ez szinte mindig sikerült nekünk; mindenekelőtt sikerült a párt életének legutóbbi időszakában, a partizánakciók megszervezésének, a németek és a fasiszták ellen vívott olasz népi felszabadító háború megszervezésének időszakában. Ma az az új cél áll előttünk, amelyet pártunk V. kongresszusa határozott meg: demokratikus módon meg kell újítani Olaszországot, meg kell nyitni a munkásosztály és az olasz nép előtt a demokráciához és a szocializmushoz vezető utat. Ez a cél történelmileg megérett és konkrétan megfelel az olasz helyzetnek. Ez a cél következik hazánk egész történetéből, abból a nemzeti és nemzetközi helyzetből, amelyben élünk. Ma az a feladat tehát, hogy a párt egyesítsen minden erőt, rendelkezzék a szükséges energiával, s haladjon előre e cél megvalósítása felé. Fáradozásainkkal, párttagságunk odaadásával, áldozatkészségével, képzettségével és tehetségével ezt a célt, ezt a győzelmet el kell és el is fogjuk érni.

1947. január 10.
Részlet az Olasz Kommunista Párt Firenzében megtartott, szervezési kérdésekkel foglalkozó országos értekezletén tartott beszédből.

DEMOKRATIKUS ÉS HALADÓ ALKOTMÁNYT![1]

(RÖVIDÍTETT SZÖVEG)

ELNÖK: Szólásra iratkozott fel tisztelt Togliatti képviselőtársam. Ezennel megadom a szót.

TOGLIATTI: Tisztelt elnök úr, tisztelt képviselőtársaim! Nem én kívántam, nem is érdemem vagy hibám, hanem kizárólag a véletlen műve, hogy a vita végén szólalok fel. Ennek a ténynek köszönhetem, hogy végigkövethettem az Olasz Köztársaság alkotmányának tervezetéről itt lefolyt egész előzetes vitát, figyelemmel kísérhettem e vita különböző mozzanatait azon képviselőtársaim beszédében, akik valóban az előttünk levő tárgy, az általunk kitűzött feladat magaslatán álltak, s azoknak a kollégáknak a felszólalásait is, akik részletkérdéseknél, olykor másodlagos jelentőségű pontoknál időztek.

E pillanatban azonban, ha megkísérlem felidézni a vita egészét, nem tudok szabadulni a zavar bizonyos érzésétől és önkéntelenül is felmerül bennem a kérdés:

[1] 1947 februárjában terjesztették az alkotmányozó nemzetgyűlés elé az Olasz Köztársaság alkotmányának első tervezetét amelyet az ún. hetvenötök bizottsága dolgozott ki. Mielőtt az egyes cikkelyek vizsgálatára áttértek volna, általános vita zajlott le, amelyben minden párt képviselője felszólalt. (Az olasz kiadó jegyzete.)

valóban sikerült-e nekünk, nem mint egyedeknek, hanem mint testületnek — az ország által megválasztott első nagy olasz demokratikus nemzetgyűlésnek, amelynek feladata az országnak adandó alkotmány megvitatása —, sikerült-e jól megragadnunk és kellően kiemelnünk azt az első és legfontosabb kérdést, amely előttünk áll és amelyet a nép színe előtt vitatunk? A kérdés, amelyre választ kell adnunk, s amely véleményem szerint mindenki előtt világos, a következő: milyen alkotmányt adjunk Olaszországnak? Nyilvánvalóan olyat, amilyenre Olaszországnak történelme e sajátos, meghatározott, konkrét időpontjában szüksége van. De milyen alkotmányra van szüksége ma Olaszországnak? S itt az általam felvetett kérdés szorosan kapcsolódik egy másik, nagyobb kérdéshez, amelyre az előttem felszólaló szónokok már igyekeztek válaszolni. Miért kell új alkotmányt kidolgoznunk? Pontos és konkrét választ kell adnunk ezekre a kérdésekre, amelyek e pillanatban nem csupán előttünk, hanem az egész nép előtt is felvetődnek, mert csak így tudunk helyes irányt szabni az eldöntendő feladatoknak, akár az alkotmányos rend általános problémáiról, akár azokról az egyes, konkrét kérdésekről van szó, amelyekkel az egész tervezet vitája során találkozunk.

Nitti képviselőtársam ugyanerre a kérdésre keresve a választ, azt mondta, hogy azért kell új alkotmányt kidolgoznunk, mert legyőzöttek vagyunk, s mert minden legyőzött nép kénytelen — mintegy a történelem törvényének engedelmeskedve — új alkotmányt adni magának.

Ez igaz, de nem a teljes igazság. Azt mondhatnám, hogy nem pontosan fogalmazott igazság, nem felel meg teljesen és igazán hazánk mai helyzetének. A valóság-

ban az az elv, amely szerint vereségek után az alkotmányoknak meg kell változniuk, illetve megváltoznak, nem feltétlenül érvényesül s nem is érvényesült mindig a múltban sem. Erre számtalan példát lehetne felhozni. Ez az elv a történelemnek egy meghatározott időszakában honosodott meg, éspedig akkor, amikor a népek életében fokozatosan megszilárdult a nép kormányának, a népért a nép által működő kormánynak demokratikus elve. Sőt azt mondanám, hogy még a demokratikus elvnek mint az államok sarkalatos elvének megszilárdulása után is előfordulnak esetek — éspedig azokban az országokban, amelyekben nincs következetesen demokratikus rendszer —, amikor a vereség nem hagy maga után mély nyomokat. Idézni lehetne az osztrák—magyar birodalom példáját, amelyet az 1866-os vereség[2] nem juttatott katasztrofális helyzetbe, hanem inkább megerősödve került ki abból. Amikor azonban a demokratikus elv megszilárdul és erős gyökereket ereszt a népek tudatában és a nemzeti, valamint a nemzetközi életben, a Nitti képviselőtársam által említett elv is érvényesül, mégpedig igen egyszerű okból: ebben a népek saját történelmükért, saját sorsukért viselt felelősségének elve fejeződik ki. Minél elevenebb a demokrácia igénye, annál inkább érzik át ezt a felelősséget is, aminek következtében olykor megtörténik, hogy egy és ugyanaz a nemzedék tanúja valamely történelmi drámának, majd végrehajtója annak az ítéletnek, amely e dráma következtében a nép lelkiismeretében fogalmazódik meg. S akkor a filozófus és költő mélyenszántó szavai valósággá válnak: *die Weltgeschichte wird Welt-*

[2] 1866-ban a sadowai (königgrätzi) ütközetben Poroszország súlyos katonai vereséget mért Ausztriára. — *A szerk.*

gericht, a világtörténelem világtörvényszékké[3] válik, mégpedig azért, mert a népek felelősséget éreznek saját sorsukért, maguk és gyermekeik sorsáért.

Igaza van Nitti képviselőtársamnak, amikor azt mondja, hogy felelősek vagyunk a jövőért gyermekeink és unokáink előtt. Ezért dolgozunk ki új alkotmányt, ezért akarunk új alkotmányos rendet megalapozni, számot vetve a történtekkel, azaz levonva a tanulságot egy olyan történelmi és politikai folyamatból, amely nemzeti katasztrófával végződött.

Ez a katasztrófa, uraim, egyidejűleg egy uralkodó osztály bukása is volt. Ez tehát az előttünk álló igazi kérdés, amelyet az alkotmányról folytatott egész vitában szem előtt kell tartanunk. Valóban, az olasz népnek ma fel kell tennie a kérdést, hogy vajon az elszenvedett vereség, a ránk zúdított balsors elkerülhetetlen, a népeket és a rendszereket gyötrő olyasfajta kataklizma volt-e, mint például a barbárok inváziói a múltban, amely ellen olykor a megmenekülés érdekében tett minden erőfeszítés hiábavaló. A válasz nem lehet kétséges. Ez a vereség nem volt elkerülhetetlen. Nem valamiféle kataklizmával állunk szemben. Olyan katasztrófával állunk szemben, amelyet egy meghatározott politikához kell kapcsolnunk s e politika következményének kell tekintenünk. Egy olyan uralkodó osztály akarta ezt a politikát, amely nem volt képes látni, még kevésbé előrelátni, mert még akkor is, amikor szeme láttára romboltak szét a nemzet egész életének anyagi és erkölcsi javait, amikor már módjában állt előrelátni, hogy végzetes pusztulás felé sodorják az országot, hagyta cse-

[3] A *Weltgericht* német kifejezés megszokott jelentése a vallási értelemben vett *utolsó ítéletet* jelöli; másik jelentése: világtörvényszék. — *A szerk.*

lekedni a romboló erőket és bűntársukká vált, mert saját önző kasztérdekeit az összesség érdekei fölé helyezte, hogy megőrizhessen meghatározott politikai, gazdasági és társadalmi struktúrákat. A régi olasz uralkodó osztály, amikor ezt a végzetes hibát elkövette, elárulta, hogy nem nemzeti osztály többé, mert nemzetinek csak azt az osztályt lehet tekinteni, amely a maga pozícióinak védelmezése és erősítése közben egyszersmind minden ember, mondhatnánk, az egész emberiség érdekeit védelmezi és erősíti. E történelmileg vitathatatlan tényből nekünk ma le kell vonnunk az összes következtetéseket.

Képviselőtársaim! Én tiszteletet, sőt a tiszteletnél is többet érzek ama férfiak iránt, akik olyan csoportokhoz tartoznak, amelyek a régi uralkodó osztály szerves részét alkották, s most itt ülnek ebben a teremben. Tevékenységük bizonyos vonatkozásait tekintve nem vonakodom őket mestereknek tekinteni; mellékes, hogy kis vagy nagy kezdőbetűvel írjuk e szót. Mindig kész vagyok meghallgatni tanácsaikat. Nem tudom azonban elfojtani azt az érzést, nem tudom elhallgatni azt a tényt, hogy ezek a férfiak is viselik egy részét annak a felelősségnek, amely az olasz népet sújtó katasztrófáért a régi uralkodó osztályra hárul. Mert önöknek volt szemük, de nem láttak. Amikor a fasiszták felgyújtották a munkaközvetítő irodákat, amikor szétrombolták a mi szervezeteinket, amikor betiltották a katolikus szövetkezeteket, amikor fegyverrel támadtak a helyi önkormányzatokra vagy őrült nacionalista szónoklataikat elkezdték, nem állítom, hogy önök közvetlen bűntársaik lettek volna, de kétségtelenül módjukban állt volna kimondani azokat a szavakat, amelyek egyesítették volna az egész népet, eredményes ellenállásra lelkesítették volna a bar-

bárság áradatával szemben. De önök nem álltak a helyzet magaslatán; s nem véletlenül nem találták meg azokat a szavakat, amelyeket ki kellett volna mondaniuk.

Önök azt gondolták, hogy másodlagos jelentőségű problémákról, tolerálható „kilengésekről", illetve olyan módszerekről van szó, amelyeket önök megengedhetőnek tartottak a „felforgatók" észheztérítésére. De kik ezek a „felforgatók"? A „felforgatók" — maga az új vezető osztály, amely előrenyomul, meghódítja saját pozícióit, megvalósítja saját eszményeit, az új vezető osztály, amely ki akarja vívni az őt megillető helyet a közélet és az állam vezetésében, s azt kívánja, hogy az egész nemzet új életet kezdjen. Önök azért engedték, hogy a fasizmus elkövesse a nemzet legértékesebb javait elpusztító bűnös tetteit, mert fel akarták tartóztatni ennek a dolgozó osztályokból származó új vezető osztálynak előrehaladását. Ez az önök felelőssége, s mi ezt nem tudjuk nem látni. Lehet, hogy önök maguk is érzik ezt, s ebből ered az a keserűség, amelyet beszédeikből kiveszek. Nem azért vetettem fel ezt a kérdést, s nem azért kívánom részletezni, hogy személyi polémiát folytassak, hanem azért, hogy megvizsgáljuk egy rendszer, tehát egy uralkodó osztály felelősségének kérdését és ezt az egész vitában központi helyre állítsuk.

Ezért mondtunk nemet, amikor azt javasolták nekünk, hogy térjünk vissza a korábbi alkotmányos rendszerhez; ezért akartuk, tisztelt Rubilli képviselőtársam, az alkotmányozó nemzetgyűlés összehívását, s most a maga teljességében áll az alkotmányozó nemzetgyűlés előtt nemzeti életünk legégetőbb és leghalaszthatatlanabb kérdése, egy egész politikai és társadalmi rendszer felelősségének kérdése, alkotmányos vonatkozásaival együtt.

Mit tettünk eddig e kérdés megoldása végett? Első-

sorban megdöntöttük a monarchia intézményét, s létrehoztuk a köztársasági rendszert. Jaj lett volna, ha ezt nem tettük volna! Valóban, tisztelt La Pira képviselőtársam, ebben az esetben homokra építettük volna az új alkotmányt, mivel hazugságra építettük volna. Bármilyen alkotmányt alkottunk volna is, ha ez a romlásunkért felelős monarchia alkotmánya lett volna, erkölcsileg szörnyűséget követtünk volna el, olyasmit, ami semmiképpen sem állhatta volna ki nem csupán az emberek kritikáját, de a dolgok kritikáját sem.

Néhányan azok közül, akik elsősorban voltak felelősek katasztrófánkért, súlyos büntetést kaptak. Ezek eltűntek. Másokkal nagylelkűek akartunk lenni, hogy ne vájjunk túlságosan mély sebeket a haza testén. A felelősség kérdése azonban az uralkodó osztályt mint olyat illetően továbbra is nyitva marad. S nyitva marad az a kérdés, hogy az új vezető osztálynak el kell foglalnia helyét az egész nemzeti élet élén. Az új alkotmánynak olyannak kell lennie, hogy legalábbis utat nyisson e probléma megoldásához.

De a felelősség kérdése mellett azonnal felvetődik a jövőre vonatkozó biztosítékok kérdése is. Azt akarjuk, hogy az, ami egyszer megtörtént, többé ne ismétlődhessék meg. Nem akarunk többé céltáblái lenni annak a többé vagy kevésbé nyílt, többé vagy kevésbé nyilvánvaló játéknak, amelyet bizonyos csoportok folytatnak, amelyek kezében összpontosul az ország gazdagsága és amelyek szeretnék tetszésük szerint intézni az olasz politikai életet. Ez történt a múltban. El akarjuk kerülni, hogy ugyanez folytatódjék a jövőben. Ezért követelünk alkotmányos biztosítékokat is.

Éppen ezért tisztelt Lucifero képviselőtársam, nem egyszerűen nem fasiszta alkotmányt, hanem antifasiszta

alkotmányt akarunk. Amikor ezzel a jelzővel kívánjuk illetni a készülő alkotmányt, pontosan ki akarjuk nyilvánítani, hogy az alkotmánynak — mind általános tartalmában, mind konkrét előírásaiban — biztosítania kell, hogy ami egyszer megtörtént, többé ne történhessék meg, hogy a szabadság eszményeit többé senki ne tiporhassa el, hogy többé ne semmisülhessen meg az a demokratikus — jogi és alkotmányos — rend, amelynek alapjait itt rakjuk le. De ennek egyedüli reális és komoly biztosítéka az, ha az állam élére új erők kerülnek, ha az állam élén új erők érvényesülnek, olyanok, amelyek már természetüknél fogva demokratikusak és újító szelleműek. Ilyen erők pedig, uraim, a munka erői!

Úgy vélem, ez az egyetlen lehetséges konkrét felvetése az új alkotmány kérdésének.

A kérdésnek ilyen felvetése, mint látják, eltekint az ideológiáktól. Lucifero képviselőtársam csodálkozott, amikor én az első albizottság egyik ülésén kijelentettem, hogy olyan alkotmányt óhajtunk, amely eltekint az ideológiáktól . . .

Lucifero: Ennek én örültem, tisztelt Togliatti képviselőtársam.

Togliatti: Rendben van, de látja, tisztelt Lucifero képviselőtársam, számunkra ez elemi dolog. Az ideológia nem az államé, az ideológia az egyeseké, vagy ha ön úgy kívánja, a pártoké, s még ez utóbbiaké sem mindig, mert el tudok képzelni olyan pártot, amelyben különböző ideológiai áramlatok egyesülnek egy közös program megvalósítása érdekében. Kérdésfeltevésünk tehát nem ideológiai, hanem konkrét politikai jellegű, annak a helyzetnek pontos felmérésén alapszik, amelyben ma Olaszország van.

Ezért nem követelünk szocialista alkotmányt. Tudjuk,

hogy a szocialista állam megteremtésének feladata ma nem áll az olasz nemzet előtt. Az a feladat, amelyet ma meg kell oldanunk — nem tudom, könnyebb-e vagy nehezebb — bizonyosan közelebbi. Ma arról van szó, hogy a fasiszta zsarnoki rendszer utolsó maradványait is megsemmisítsük és biztosítsuk, hogy a fasiszta zsarnokság soha többé ne születhessék újra; arról van szó, hogy biztosítsuk egy új, demokratikus, újító szellemű, haladó vezető osztály élre kerülését, olyan vezető osztályét, amely már természeténél fogva is hatékony és reális biztosítékot nyújt arra, hogy az ország soha többé nem sodródhat arra az útra, amely a katasztrófába, a pusztulásba vezetett.

Ilyen nézőpontból kell szemügyre vennünk — és én így is teszem — valamennyi előttünk álló alkotmányos kérdést, amelyet az elkövetkező hónapokban vitatni fogunk.

E vitában, amelyet joggal határoztak meg előzetes vitaként, először is megkísérlem felsorolni azokat a lényegbevágó érdekeket, amelyeket az alkotmánynak az olasz nép számára biztosítania kell, azokat az érdekeket, amelyektől nem tekinthetünk el, ha el akarjuk érni az alapvető célt, melyet igyekeztem meghatározni, s amelyeket az alkotmány révén intézményesíteni vagy helyreállítani szükséges. Azt hiszem, hogy három ilyen lényegbevágó érdekről van szó: az első a szabadság és a népfelségjog tiszteletben tartása; a második a nemzet politikai és erkölcsi egysége; a harmadik a társadalmi haladás, amely egy új vezető osztály élre kerüléséhez kapcsolódik. Ha sikerül olyan alkotmányt teremtenünk, amely biztosítja a nemzetnek ezeket az érdekeket, akkor nem — mint itt elhangzott — a részletkérdéseket tisztázó ideiglenes alkotmányt dolgozunk ki, hanem olyat,

ami ténylegesen meg fog maradni, mint a frigyládában őrzött könyv, olyan alkotmányt, amely az olasz népet történelme hosszú időszakán át vezetni fogja és meg fogja világítani útját. Az általam megjelölt követelmények valóban nem átmeneti jellegűek, hanem olyan tartós és konkrét követelmények, amelyek az előttünk álló, meghatározott történelmi helyzetnek felelnek meg.

Véleményem szerint az általam felsorolt feladatok megoldásához nincs szükség arra, amit itt kompromisszumos alkotmánynak neveztek. Mit nevezünk kompromisszumnak? Azok a képviselőtársaim, akik ezzel a kifejezéssel éltek, bizonyos rosszalló értelmet fűztek hozzá. Ennek a szónak azonban önmagában nincs ilyen értelme; de ha önök ezt az értelmet tulajdonítják neki, rendben van, ne használjuk ezt a szót. A valóságban mi nem törekedtünk káros eszközökkel megvalósítandó kompromisszumra. Legalábbis ezt mondhatom az alkotmánynak arról a részéről, amelynek kidolgozásában magam is igyekeztem aktívan részt venni. Helyesebb volna azt mondani, hogy egységre törekedtünk, vagyis meg akartuk határozni, mi lehet az a közös platform, amelyen a különböző ideológiai és politikai áramlatok találkozhatnak. Ennek olyannak kell lennie, amely elég szilárd ahhoz, hogy alkotmányt, vagyis egy új rendszert, új államot építhessünk rá, s elég széles ahhoz, hogy túlhaladja azoknak az egyes pártoknak esetleges politikai egyezményeit, amelyek parlamenti többséget alkotnak vagy alkothatnak. Úgy vélem, ezt a módszert kellett és kell követnünk, ha komoly munkát akarunk végezni, s örülök, hogy közvetlenül előttem szólalt fel La Pira képviselőtársam, akinek beszédét a sűrűn előforduló latin idézetek ellenére szenvedélyes érdeklődéssel hallgattam, mert úgy véltem, hogy expozéjának első részé-

ben igen eredményesen járult hozzá nem csupán annak feltárásához, hogy milyen utat követve jutottunk el az ilyen típusú alkotmányhoz és a meghatározott, konkrét formulákhoz, hanem azt is megmutatta, hogy milyen úton jutottunk el ahhoz az egységhez, amely e megfogalmazásokat lehetővé tette.

Ténylegesen két nagy áramlat találkozott itt: a mi részünkről egy emberi és társadalmi — bocsássák meg e nyelvileg helytelen kifejezést — szolidarizmus; a másik részről egy más ideológiai sugallatú és eredetű szolidarizmus, amely azonban az alkotmányos probléma különböző vonatkozásainak felvetésében és megoldásában a mieinkhez hasonló eredményekhez jutott el. Ez volt a helyzet a munkajognak, az ún. társadalmi jogoknak megerősítésében, ez történt a gazdaság világának új felfogásában, amely szerint azt nem individualisztikusnak, nem is atomisztikusnak, hanem a szolidaritáson és a munka erőinek túlsúlyán alapulónak kell felfogni; ez az eset a tulajdonjog korlátainak új felfogásában is. Az ideológiailag nem azonos pontokról kiinduló két áramlat találkozását nem akadályozhatta az a felfogás sem, amely az emberi személyiség méltóságát az emberi és állampolgári jogok alapjának tekinti, mint tisztelt La Pira képviselőtársam is. Miért is képezett volna akadályt ez a felfogás? Épp ellenkezőleg: ez is találkozási ponttá vált a mi szocialista és kommunista áramlatunk és a keresztény szolidarisztikus áramlat között. Ne feledjék, hogy a szocializmus és a kommunizmus az emberi személyiség teljes érvényre juttatására törekszik, ami véleményünk szerint csak akkor valósulhat meg, ha majd széttörnek a gazdasági szolgaság bilincsei, amelyek ma még az emberek nagy többségét, a dolgozókat gúzsba kötik és elnyomják.

Uraim, ha e két eltérő felfogásnak közös területen való találkozását „kompromisszumnak" akarják minősíteni, ám legyen. Az én szememben viszont valami sokkal nemesebb és emelkedettebb dologról van szó: annak az egységnek a kereséséről, melyre szükség van egy olyan alkotmány megteremtéséhez, amely nem az egyik vagy a másik párté, nem az egyik vagy a másik ideológiáé, hanem valamennyi olasz dolgozóé és így az egész nemzeté.

Nem zárom ki, hogy némely esetben olyan más módszer alkalmazására is sor került, amelyet én káros kompromisszumnak neveznék. Az ilyen kompromisszum nem eszmék és elvek, illetve azok következései és következményei alapján végzett munka, hanem kizárólag szavakon való lovagolás: törlik az egyik szót és beírnak helyette egy másikat, amely megközelítőleg ugyanazt jelenti, de kevésbé kelt félelmet, vagy másképpen is értelmezhető, vagyis, ami világos, azt zavarossá teszik. Többen is alkalmazták ezt a módszert; ami engem illet, mindig igyekeztem kerülni. Tény, hogy az alkotmány véglegesen megszerkesztett szövegének néhány pontjában érezni lehet ennek a káros kompromisszumos módszernek a hatását; s néhány kitétel, amely az albizottságok eredeti megfogalmazásában világosabb és egyszerűbb volt, a későbbi — mondhatnám — csiszolgatások során elvesztette azt a jelentőségét, amivel rendelkeznie kellene.[4]

Nem értek egyet azon bírálatok lényegével, amelyeket Orlando képviselőtársam fogalmazott meg. Észrevételeinek egy része helyes, s ezeket figyelembe vesszük.

[4] A kritika Meuccio Ruini tevékenységére vonatkozik; ő volt a „hetvenötök bizottságának" elnöke és a nemzetgyűlés elé terjesztett alkotmánytervezet szövegének szerkesztője. (Az olasz kiadó jegyzete.)

Jobban, pontosabban fogjuk megfogalmazni egyik-másik intézmény hatáskörét, a hatalom egyik-másik szervének funkcióit. Nekem azonban úgy tűnt, tisztelt Orlando képviselőtársam, hogy amikor ön a parlamentáris rendszer egyik meghatározásából indult ki — márpedig a parlamentáris rendszernek többféle meghatározása is lehetséges, hiszen jellemzőit a különböző elméletek, az elmélet és a gyakorlat különböző irányzatainak megfelelően különféleképpen lehet meghatározni — úgy tűnt tehát nekem, hogy ön megállt egy bizonyos pontnál, és így szólt: „itt hiányzik valami" (s nem tudom, hogy ön mit keresett: azt-e, ami fenntartja az egyensúlyt, azt-e, aminek kezdeményező szerepe van, azt-e, ami szentesít) és, tisztelt Orlando képviselőtársam, nekem az volt a benyomásom — bocsássa meg, ha rosszmájú vagyok — hogy ön olyasvalamit keresett, amit mi nem is akartunk bevenni az alkotmányba: ön a királyt kereste.

Mi következetesen köztársasági alkotmányt akartunk kidolgozni, amely a népfelségjog teljes elismerésén és azon az elven alapul, hogy minden hatalom a néptől származik. Lehetséges, hogy nem írtuk le jól e hatalom egyik-másik szervét, s hogy egyes dolgokat pontosabban kell megfogalmazni. Maradnia kell viszont annak az alapvető elvnek, hogy a felségjog a népben testesül meg, csak a népben testesül meg, mert ez az igazi köztársasági elv. A köztársaság nem egyszerűen az a rendszer, amely elűzte a Savoyai-dinasztiát[5]; a köztársaság olyan rend-

[5] A Savoyai-dinasztiát a XI. században alapította I. Umberto, létrehozva a Savoyából és Piemontból álló egyik észak-olaszországi államot. Az uralkodóház tagjai a savoyai grófság, majd hercegség, később a Szárd (vagy Szardíniai) Királyság, végül az egységes Olaszország uralkodói voltak (1946-ig). A dinasztia utolsó uralkodó tagja II. Umberto olasz király (1944—1946) volt, akit a köztársaság megteremtésekor lemondattak. — *A szerk.*

szer, amelyben a nép ténylegesen gyakorolja a felségjogot és a népfelségjog az állam egész életében megnyilvánul.

Említettem, tisztelt képviselőtársaim, hogy három alapvető követelményt kell kielégítenünk: a szabadság követelményét; a nemzet politikai és erkölcsi egységének követelményét; a társadalmi haladás, a vezető osztály megújulásának követelményét. Engedjék meg, hogy néhány szót szenteljek ezen alapvető követelmények mindegyikének.

Az első pontot illetően rövid leszek, mert az előttem felszólaló tisztelt Laconi képviselőtársam világosan megfogalmazta azt a bírálatot, amelyet az elénk terjesztett tervezettel kapcsolatban e tekintetben gyakorolni kívánunk. Egyetértünk az állampolgárok politikai jogainak megfogalmazásával; nem értünk viszont teljesen egyet azzal, ahogy az alkotmányos előírások rendelkeznek, vagyis magával a rendszerrel, amelyen keresztül a népfelségjog megnyilvánul és megvalósul. Mindenekelőtt nehézkesnek és zavarosnak találjuk a törvényhozói eljárást. Másodszor, bíráljuk a tervezet hamis kétkamarás jellegét. Elvileg ellenezzük a kétkamarás rendszert; már kezdetben megmondtuk azonban, hogy ezen állásfoglalásunkkal nem fogunk okot adni a konfliktusra. Nem a formát, hanem a tartalmat akarjuk tekinteni; elfogadjuk tehát a kétkamarás rendszert is, de azzal a feltétellel, hogy ha két kamara lesz, mindkettő a népfelségjog elvén nyugodjék, mindkettőt a nép teremtse meg demokratikus úton. Ebből a szempontból nem tartjuk elfogadhatónak az 56. cikkelyt, amely megszabja a szenátorrá választhatók kategóriáit, ezekben a cenzusos rendszer visszatérését látjuk. Az egyik megyében megvizsgáltuk, hogy az 56. cikkely alapján hány szenátorrá

választható állampolgára lehetne egy olyan pártnak, amely a tulajdonosok osztályát képviseli, s hány egy olyan pártnak, amely — mint a mienk — a dolgozó osztályok pártja. Az arány tíz az egyhez, s azt hiszem, hogy más megyékben, különösen Délen, az arány még kedvezőtlenebb lenne.

Felettébb vitathatónak látszik számomra a 88. cikkely is, amellyel a kormányzati stabilitás régi kérdésének megoldását kísérelték meg. Szerintem itt tényleges elfordulás tapasztalható a tisztán parlamentáris típusú demokratikus rendszertől. Ez a cikkely előírja, hogy a kormánnyal szembeni bizalmatlansági indítványt — noha a bizalmatlansági indítványnak minden vitában és minden helyzetben való állandó lehetősége igen lényeges a parlamentarizmus szempontjából — csak akkor lehet megvitatni, ha a nemzetgyűlés tagjainak legalább egynegyede terjeszti elő. Ez azt jelenti, hogy például az autonomista csoport, amelynek tíz képviselője van, sohasem kezdeményezheti bizalmatlansági indítvány megvitatását, hacsak nem akar kopogtatni valamelyik tömegpárt ajtaján, kérve, hogy adja meg neki azt a száz vagy százötven szavazatot, amelyre szüksége van. Úgy látom, hogy éppen akkor, amikor mindenki bírálja a nagy pártok olyan rendszerét, amely elnyomná a parlament szabadságát, engedményt tettek ennek a rendszernek, méghozzá a legkárosabb módon.

Miért hagyták jóvá ezeket az előírásokat? S miért találunk egész sor ilyen irányú gyengeséget az elénk terjesztett alkotmányos rendszerben? Nenni képviselőtársam válaszolt már erre a kérdésre s mondanivalója helyesnek látszik számomra. Mindezeket az előírásokat a félelem szülte: attól félnek, hogy holnapra a dolgozó osztályok törekvéseit szabadon és közvetlenül kifejező

új többség jön létre. Minthogy ezek az osztályok az ország politikai, gazdasági, társadalmi struktúrájának mélyreható megújítására törekszenek, erre az eshetőségre akarnak biztosítékokat teremteni maguknak, fékeket akarnak, ebből fakad a törvényhozási eljárás nehézkessége, lassúsága és minden egyéb hibája. Ebből fakad az alkotmánybíróság furcsasága is, e különös szervé, amelyről nem tudni, hogy mi akar lenni, s amelynek révén illusztris állampolgárokat az egész nemzetgyűlés, a parlament és a demokrácia egész rendszere fölé helyeznének, hogy mindezek bírái legyenek. De kik lennének ezek a bírák? Honnan vennék hatalmukat, ha nem a nép hivatott megválasztásukra? Mindezt, ismétlem, az a félelem sugallta, amelyről már szóltam. De vigyázzanak, mert itt hibát követnek el. Megértem, hogy vannak olyan társadalmi csoportok, amelyeket aggodalommal töltene el egy új vezető osztály előretörése, mert féltik ma elfoglalt pozícióikat, melyeket fel kell majd adniuk, és ellenségesen állnak szemben bármiféle mélyreható társadalmi átalakulással. Megértem, hogy az önzés félelmet diktálhat ezeknek a társadalmi csoportoknak, s ez készteti őket az olyasfajta alkotmányos előírások javaslására, amelyeket most bírálok; de nem értem meg, hogyan tanúsíthatnak hasonló magatartást előrelátó politikusok. A problémák olyan ponthoz jutottak el az olasz társadalom fejlődésében, hogy az előrelátó politikusoknak arra kell törekedniük, hogy az összes társadalmi átalakulásokat, s az azokkal kapcsolatban felvetődő összes kérdéseket a nemzetgyűlésben vitassák és oldják meg, méghozzá azzal a gyorsasággal és energiával, amelyet a dolgozó tömegek követelnek, s megkövetel maguknak a dolgoknak az alakulása is. Ha mindezekkel az akadályokkal, képtelenségekkel,

bizalmi szavazásokkal, második kamarákkal, ismételt népszavazásokkal, alkotmánybíróságokkal stb. fékezni akarják az előrehaladást, milyen eredményt fognak elérni? Fel fogják idézni a közvetlen akciókat: vagyis kiemelik sarkaiból a parlament intézményét, éles társadalmi és politikai konfliktusok magját vetik el az alkotmányban. Mi úgy véljük, hogy ezt nem szabad megtenni.

Azok, akik azt akarják, hogy hazánk a szabadság útján és nyugodt politikai légkörben meneteljen a jövő társadalmi haladása felé, nem szabad, hogy akadályokat gördítsenek a népakarat érvényesülésének és diadalának útjába. Engedni kell, hogy a népakarat a parlamentáris, a demokratikus intézmények révén, alkotmányos alapon nyilvánuljon meg. Baj lenne, ha olyan alkotmányt dolgoznánk ki, amely mesterséges akadályokat gördít a népakarat kifejezésre jutása elé.

Az alkotmánytervezetnek ebben a részében azonban a merészségnek és a következetesség szellemének hiányát is tapasztalom. Nem rendelkeztek elegendő bátorsággal ahhoz, hogy felvessenek és megoldjanak két nagy kérdést, amelyet demokratikus szellemben kell megközelíteni és új módon kell megoldani: a bíróságok kérdésére és az ellenőrzés szerveinek és ezek hatáskörének kérdésére gondolok.

Ami a bíróságokat illeti: a bizottságban csak nehezen sikerült keresztülvinni az esküdtszékhez való visszatérést, s itt hallottam, amint egyik tisztelt képviselőtársam tiltakozva mondta, hogy ez minden állampolgárra vonatkozik. Az az elv, amely szerint egy állampolgárnak, akinek életéből tíz vagy húsz, vagy még több évet elvesznek, vagy akit politikai bűncselekményért bíróság elé állítanak és elítélnek, joga van ahhoz,

hogy a vele egyenlő állampolgárokból álló bíróság ítélkezzék felette, a demokrácia egyik legnagyobb vívmánya. Ennek ellenzése kétségkívül azt mutatja, hogy annak a reakciós jogi szellemnek a maradványaival állunk szemben, amelyet még nem sikerült felszámolnunk. Nekem az a véleményem, hogy a bíróság rendszerében sokkal erőteljesebben kellett volna érvényesítenünk a bírák választhatóságára irányuló törekvést, ami nagy előrelépés lett volna annak érdekében, hogy kiragadjuk a bíróságot jelenlegi nehéz helyzetéből, amikor is egy korona és tekintély nélküli uralkodóhoz hasonlatos. Csak ha majd közvetlen kapcsolat jön létre a nép, a felségjog letéteményese és a bíróság között, érezheti magát ez utóbbi a tényleges hatalom részesének, s csak akkor élvezheti a demokratikus társadalomban a nép teljes bizalmát.

Egy másik probléma, amelyet a bizottság nem oldott meg, sőt még csak meg sem vizsgált, az ellenőrzés kérdése. E tekintetben a törvényre, a legfőbb állami számvevőszékre és az államtanácsra utaltak, mintha nem alkotmányjogi problémáról lenne szó. Ez az egész rendszer azonban elavult. Mindenki, aki közülünk megfordult már minisztériumban, látta, hogy ez a rendszer nem működik többé. Olyan legfőbb állami számvevőszék ez, amelynek egy nyugdíj rendezéséhez két évre van szüksége, míg más civilizált országokban ugyanezt két hét alatt intézik; olyan ellenőrző szerv, amely a fasiszta zsarnokság két évtizede alatt nem ellenőrzött semmit, nem akadályozta meg a közpénzek elherdálását. Most viszont akadályt akadályra halmoz, hogy meggátolja az elengedhetetlen demokratikus intézkedések megvalósítását. Olyan dolgok ezek, amelyeket alaposan meg kell újítani. Igazi alkotmányos munka lenne meg-

vizsgálni, hogyan lehet az ellenőrzés új intézményeit úgy megszervezni, hogy ilyen vagy olyan formában a népfelségjogra támaszkodjanak és kapcsolatban álljanak a néppel. Az önkormányzati rendszer talán elősegítheti ezt; bizonyos, hogy ebben az irányban kell elindulni, ha modern demokráciát akarunk megalapozni, s el kell vetni azokat az intézményeket és formulákat, amelyek ma már túlhaladottak és nem sokra jók.

Összefoglalva, ami a szabadság kérdéseit illeti, pártunk következetesen demokratikus irányvonalat fog követni, vagyis következetesen fog harcolni azért, hogy az alkotmány népi alkotmány legyen, mely a népet ismeri el a felségjog megtestesítőjének, hogy az alkotmányos rend tegye lehetővé a népfelségjog érvényesülését, s hogy az jellemezze a nemzet egész életét.

S e pontnál engedd meg nekem, Lussu barátom, hogy megmondjam neked: amikor a demokráciáért és a demokrácia sorsáért aggódva errefelé fordultál, és megkérdezted, vajon igazi és őszinte demokraták ülnek-e itt, eltévesztetted az irányt. Nem ebbe az irányba kell nézned, ha meg akarod találni a demokrácia ellenségeit. Az olasz munkásmozgalom sohasem rombolta szét a demokratikus törvényességet és sohasem fenyegette a demokráciát. Vagy talán azt akarod szemünkre vetni, hogy fegyvert fogtunk a felszabadító háború megvívására, vagy azokhoz akarsz csatlakozni, akik szemünkre vetik, hogy a fasiszta zsarnokság vezetőit a helyszínen likvidáltuk?

Lussu: Ellenkezőleg!

Togliatti: Engedd meg akkor, hogy kifejezzem csodálkozásomat afelett, hogy észre kell vennem magatartásodban a frontoknak azt a jellegzetes összetévesztését, ami végzetes a demokráciára. Jaj a demokráciá-

nak, amikor nem tudja többé felismerni, hogy melyik oldalon vannak az ellenségei! Nem hiszem, hogy jó demokrata lehetsz, ha nem tudod meglátni, melyik oldalon vannak az ellenségeid.

LUSSU: A kellő időben válaszolni fogok.

TOGLIATTI: Jogodban áll.

Áttérek most az általam megjelölt második alapvető követelményre: a nemzet politikai és erkölcsi egységére, amelyet részben meg kell menteni, nagy részben meg kell szilárdítani. Sokat tettünk már a nemzet politikai és erkölcsi egységének megmentéséért, különösen sokat tettünk ezért mi, a dolgozók leghaladóbb pártja; meg kell azonban még szilárdítanunk azt, amit megmentettünk.

Két kérdés merül fel itt, s kérem önöket, hallgassák meg türelemmel, amit az állam és az egyház viszonyáról és a regionalizmusról el kell mondanom.

Nem osztom véleményét annak, aki e teremben azt mondta, hogy a vallási béke fenntartásának kérdése nem létezik. Nem igaz, ez a kérdés létezik. Mindazok, akik a június 2-t megelőző választási hadjáratban részt vettek, találkoztak e kérdéssel. Jobb tehát, ha elismerjük és tudjuk, hogy országunk vallási békéjét a kormányok és a kormányzatért felelős pártok megfontolt tevékenysége tartja fenn, illetve azon tömegpártoké, amelyek mint ilyenek legalábbis szerepet játszanak a nemzet életének irányításában.

Lucifero képviselőtársam azt javasolta, hogy fohászkodjunk istenhez. Ez igazán egyike ama javaslatoknak, amelyek a legnagyobb kételyeket ébresztették bennem, minthogy képtelen vagyok felfogni, hogyan lehet istent egy politikai gyűlésben megszavazni és húsz vagy ötven szavazattal vagy akár kétszázszavazatos többséggel

elfogadni. Amikor azután hallhattam kollégámat olyan modorban beszélni istenről, ahogyan a mi népgyűlési szónokaink szoktak beszélni szónoklataik végére érve, amikor az összegyűlt választók tapsait kívánják elnyerni, eszembe jutott az első és a második parancsolat.

A vallási béke problémája mindenképpen létezik. El kell ismerni, hogy a vallási béke két oszlopa: a lateráni szerződés és a konkordátum[6], amelyek, mint mindnyájan tudjuk, az ismert módon kapcsolódnak egymáshoz. Senki sem kérte közülünk, hogy nyissunk vitát a szerződés és a konkordátum kérdéséről, s különösen a mi pártunk soraiból nem kérte ezt senki. A múlt évben V. kongresszusunk alkalmából ilyen értelemben világosan állást foglaltunk. Amikor azonban önök azt követelik, hogy a szerződést és a konkordátumot — az 5. cikkelyre való hivatkozással — vegyük fel az alkotmányba, a probléma felvetődik, s mi kénytelenek vagyunk vitatkozni.

Több okunk is van arra, hogy vitatkozzunk. Mindenekelőtt, tisztelt Orlando képviselőtársam, le kell szögeznem: nem igaz, hogy én támogattam a lateráni egyezményeknek az alkotmányba történő felvételét az 5. cikkelyre való hivatkozás útján. Ellene szavaztam, s ezúttal is, mindaddig, amíg a problémát a jelenlegi módon fogják felvetni, ellene fogunk szavazni. E kifeje-

[6] A lateráni szerződést 1929. február 11-én az olasz fasiszta kormány és XI. Pius pápa kötötte meg Rómában (a lateráni palotában) az olasz állam és a pápaság viszonyának rendezéséről. A szerződésben az olasz állam elismerte a Vatikánt mint szuverén államot. Az ún. konkordátum előjogokat biztosított az Olaszországban működő katolikus egyháznak. A szerződést és a konkordátumot gyűjtőnéven lateráni egyezményeknek nevezik. Ezek az olasz fasizmus bukása után is érvényben maradtak. — *A szerk.*

zett hivatkozással ugyanis valójában a statútum[7] 1. cikkelyéhez térnénk vissza. Nos, ne feledjük, hogy a statútum 1. cikkelyét mindazokban a vitákban idejét múltnak tekintették, amelyekre először az 1849-es, majd a későbbi subalpin parlamentekben[8], illetve az egymást követő olasz parlamentekben sor került. Ebből a szempontból elegendő emlékeztetnünk arra a beszédre, amelyet Marco Minghetti tartott a kezességi törvény[9] feletti vitában, aki a dolgot nyíltan nevén nevezve kijelentette, hogy az 1. cikkelyt kizárólag azért hagyják meg a statútumban, hogy ne kelljen eljárást kezdeni az alkotmány revíziójára. Csak a lateráni szerződés támasztotta fel halottaiból és elevenítette fel újra ezt a cikkelyt, s ez a fő oka annak, hogy nem helyeseljük a lateráni egyezményeknek az új alkotmányba való felvételét. Amikor önök vissza akarnak fordítani bennünket az államvalláshoz, olyasmihez akarnak visszafordítani bennünket, amit a mi lelkiismeretünk nem tud elfogadni.

Önök azt mondják: „a mi szabadságunkról van szó", vagyis az egyház szabadságáról.

Nem, senki sem sérti az önök szabadságát; senki sem javasolta és senki sem javasolja, hogy térjünk vissza ahhoz a rendszerhez, amelyben az államnak hatalma van az egyház fölött, senki sem óhajt ebben a nemzetgyűlésben polgári alkotmányt javasolni a klérusnak, így hát az önök szabadsága biztonságban van.

[7] A Szárd Királyságban Károly Albert 1848 márciusában dekrétumot adott ki az alkotmány (statútum) bevezetéséről. — *A szerk.*

[8] A Szárd Királyságot Subalpiniának is nevezték, innen a „subalpin parlament" megjelölés. — *A szerk.*

[9] A kezességi törvényben az olasz kormány körvonalazta és elismerte a pápa egyházi hatalmát. Marco Minghetti (1818—1886) olasz politikus, 1860 után több tárcát és több ízben kormányelnöki funkciót töltött be. — *A szerk.*

De önöknek is el kell ismerniük, hogy a szerződésben és a konkordátumban van valami, ami sérti a mi állampolgári lelkiismereti szabadságunkat, s amit jó lenne — tiszelt La Pira képviselőtársam utalt erre a lehetőségre — alkalmas időpontban kiküszöbölni. Miért vegyük fel tehát ilyen ünnepélyes módon az alkotmányba?

Meg szeretném mondani azonban, hogy bennünket egy másik kérdés is aggaszt. Ezt e nemzetgyűlésben tartott egyik korábbi beszédemben felvetettem, amikor az egyezmények esetleges megújításáról szóltam. Erre azért lenne szükség, hogy eltűnjenek az egyezményről a fasizmus képviselőinek aláírásai és megfelelő változtatásokat eszközöljünk. Hadd jelentsem ki azonban, hogy ezt a kérdést csupán azért vetettem fel, hogy gondolkozzunk a dolgon; valószínűleg nem vetettük volna fel saját iniciatívánkból, ha nem hangzott volna el az a javaslat, hogy az egyezményeket vegyük fel az alkotmányba, s megvitatását sem fogjuk sürgetni az esetben, ha alkotmányos keretek között megtaláljuk azt a megoldást, amelyet Orlando képviselőtársunk kívánt tegnap, vagyis olyan megoldást, amelyet a nemzetgyűlés egyhangúlag megszavaz.

S itt merül fel egy meglehetősen súlyos és nagy kérdés: a katolikus egyház és a demokratikus köztársasági rendszer viszonyának kérdése. A püspöki kar új eskütétele jól halad; a konkordátum és a szerződés azonban többet jelent az eskütételnél, kötelezettséget, nagy kötelezettséget jelent.

Most, amikor e témával kapcsolatban dokumentációt kerestem, történetesen kezembe került az egyházjogi törvények egy felettébb autentikus szövege, amelyet a Rómában működő pápai gregoriánus egyetemen kézikönyvként használnak, s amelyben a Szentszék által kö-

tendő konkordátumokkal, azok feltételeivel és módjával kapcsolatban a következő állásfoglalást találtam, amely eléggé jellemző ahhoz, hogy engedelmükkel idézzem: „... *Sedes Apostolica, ne evidenti ludibrio exponatur, conventiones in forma solemni inire non solet, nisi gubernium civile necessitate petendi consensus comitiorum publicorum non sit adstrictum ...*"

EGY HANG: Lefordítaná?

TOGLIATTI: A nem kereszténydemokrata kollégák számára le is fordíthatom a szöveget, amely így hangzik:

„Az Apostoli Szék, hogy elkerülje súlyos csalódások kockázatát, rendszerint nem köt ünnepélyes formák között egyezményeket, hacsak nem olyan kormányokkal, amelyek nem kénytelenek képviseleti testület jóváhagyását kérni."

Tisztelt Orlando képviselőtársam, ebben az autentikus megfogalmazásban talán megfelelőbb magyarázatot találhat annál, amit ön igyekezett adni arról, hogy milyen módon kötötték meg az olasz állam és a katolikus egyház közötti egyezményeket. Nyilvánvaló, hogy a hasonló kijelentésekkel szemben kételyeket érzünk.

E kérdés végére érve, mindenesetre megismétlem, hogy a vallási béke kérdése létezik, és hogy ezen a nemzetgyűlésen és e nemzetgyűlésen kívül közös megegyezéssel tennünk kell valamit, hogy biztosítsuk e kérdés megoldását, vagyis az olasz nép vallási békéjét szilárddá és tartóssá tegyük. Olyan alkotmányt akarunk, amely a jövő felé tekint. A múltban már megoldott problémák nem érdekelnek bennünket többé; arra törekszünk azonban, hogy a szabadságnak azokat a pozícióit, amelyeket apáink és nagyapáink emlékezetes harcokban vívtak ki, ne engedjük elveszni. És önök, kereszténydemokrata kollégáim, azt hiszem, helyesen fognak eljárni, segíteni

fogják a nemzet politikai és erkölcsi egységének megszilárdulását, ha nem állítanak minket és a nemzetgyűlés más jelentős pártjait túlságosan súlyos alternatívák elé, hanem velünk együtt keresik majd azt a legmegfelelőbb formát vagy formulát, amely mindenki megelégedésére és a lehető legnagyobb többség egyetértésével oldja meg a kérdést.

Áttérek a regionalizmus problémájára. Az ezzel kapcsolatos fejezet sok kétséget ébreszt bennünk, s nem tudom, mai formájában megszavazhatjuk-e.

Két különböző jelentőségű és létszámú párttal van dolgunk: a történelmi köztársasági párt és a kereszténydemokrata párt egyaránt eltökélten regionalistának vallja magát és szempontjait érvényre is juttatta az alkotmánytervezet szövegében. A történelmi köztársasági párt nemes hagyományt képvisel, a regionalizmus azonban csupán egy része ennek a hagyománynak, bár talán a legérdekesebb és minden bizonnyal a leghaladóbb része. A kereszténydemokrata párt a politikai elméletek és álláspontok egész komplexumát képviseli, s már csak ezért is komolytalan dolog lenne, ha elsiklanánk megállapításai és követelései felett. Nagyon tárgyilagos szellemben kell tehát a kérdést megvitatnunk, hogy megpróbáljuk együtt megtalálni a helyes utat.

Senki sem mondhatja meg ma, hogy helyes volt-e úgy megszervezni Olaszországot, ahogyan 1860 után megszervezték. A központosított államszervezetnek az a típusa, amelyet akkor alkalmaztak Olaszországban, a különböző uralkodó osztályok összefogásának eredménye volt: ezt akarta a Dél uralkodó osztálya, ezt akarta Észak uralkodó osztálya. Lehetett volna-e más utat választani? Nem tudom. A történelem így alakult és nincs tovább. Tény viszont, hogy ezen az úton járva előreha-

ladtunk, elértünk bizonyos pozíciókat, és a lényeget tekintve azt kell mondanunk, hogy a nemzeti egységet — egy olyan rendszernek tulajdoníthatóan, amelynek kétségkívül súlyos, sőt igen súlyos hibái voltak — mindenesetre sikerült megőriznünk. Márpedig a nemzeti egység értékes dolog, különösen egy olyan ország számára, amely csak rövid ideje rendelkezik vele. Hány éve annak, hogy nemzetileg egységes ország vagyunk? Hetven vagy nyolcvan esztendeje, nem több, s ennek az eredménynek a kivívásához a harcok, fáradozások, szenvedések, vereségek és megaláztatások századai kellettek.

Vereséget és megaláztatást mértek ránk úgyszólván az összes szomszédos népek, mert nem voltunk egységesek, mert nem volt egységes hadseregünk és államunk, míg ők századok óta rendelkeztek ezekkel. Vigyáznunk kell tehát, nehogy most elveszítsük ezt az egységet.

A munkásosztály egyik pártjának képviselőjeként beszélek itt, s a munkásosztály mindig inkább volt az egység híve, mint a burzsoázia. A burzsoázia különböző frakciói csupán nem mindig bevallható, külön, egoista indokaiknál fogva voltak egységpártiak, a munkásosztály viszont azért volt az egység mellett, mert küldetését csakis országos szinten teljesítheti. Nem ok nélkül adta a munkásosztály az első olyan észak-olaszországi állampolgárt, Bruno Buozzit, a torinói fémmunkások szervezőjét, akit egy nagy déli városban választottak meg képviselőnek. A munkások ily módon bebizonyították osztályuk haladó voltát. Torino fémmunkásai megmutatták, hogy előre tudnak haladni a gróf Camillo Benso di Cavour[10] által vágott ösvényen, magukévá teszik és előre-

[10] Camillo Benso di Cavour (1810—1861) az olasz egység politikájának egyik legfőbb szószólója, az egységes Olaszország egyik megteremtője. 1852-től 1859-ig és 1860-ban a Szárd Ki-

viszik azokat a vívmányokat, amelyekhez az új nemzedékeknek nemcsak hogy nem szabad hozzányúlniuk, ellenkezőleg, meg kell őrizniük és meg kell szilárdítaniuk őket.

Jóllehet az egység hívei vagyunk, helyeseljük, hogy adjunk különlegesen széles körű autonómiát meghatározott vidékeknek, így Szicíliának, Szardíniának és a vegyes anyanyelvűek és nemzetiségűek által lakott övezeteknek. A nagy földközi-tengeri olasz szigeteken valóban olyan különleges gazdasági és politikai helyzet, olyan különleges pszichológiai légkör alakult ki, amelyek ezt a megoldást írják elő. Itt tehát a legszélesebb körű autonómiát kell biztosítanunk. Semmiféle ellenvetésünk nincs ezzel szemben, sőt, annak a harcnak élén haladunk, amely a szicíliai és a szárd népnek a demokratikus Olaszországon belüli szabadságáért folyik. Amikor azonban a nemzeti terület összes többi részéről van szó, engedjék meg nekünk, hogy megfontoljuk a dolgot, s gondolkozzunk együtt a kérdésen. Elképzelhetők olyan intézkedések, amelyek a közigazgatás decentralizálására és olyan regionális egységek létrehozására irányulnak, amelyek — mivel szorosabban, közvetlenül kapcsolatban vannak a néppel — lehetővé teszik mind a szélesebb körű és biztosabb demokratikus fejlődést, mind a nemzet új helyi vezetőinek kinevelődését. Mindezt rokonszenvvel fogadjuk és helyeseljük. De két dolog aggaszt bennünket: egyfelől a tervezet önök által fogalmazott előírásainak egy része, másfelől az a szellem és azok az érvek, amelyekkel a tervezetet előterjesztik.

A tervezetből ugyanis kiderül, hogy a területek elsőfokú törvényhozói jogot kapnak, éspedig nemcsak a te-

rálység miniszterelnöke, 1861-ben az Olasz Királyság első miniszterelnöke volt. — *A szerk.*

rületi szervezet belső kérdéseinek eldöntésére, hanem — bizonyos formális fenntartás mellett, amelyről azonban még azt sem lehet tudni, pontosan mit jelent — olyan alapvető fontosságú területekre vonatkozólag is, mint például a mezőgazdaság. Az agrárkérdés egyike a köztársaság előtt álló legsúlyosabb megoldásra váró kérdéseknek. De mit fogunk tenni az agrárkérdés megoldása végett, vagyis milyen agrárreformot fogunk megvalósítani, ha a tervezet által megjelölt utat követjük? Kollektív gazdaságokat fogunk létrehozni Emíliában és fenn fogjuk tartani a latifundiumot Szicíliában és a nagybirtokot Salentóban? Ilyen következménye lehet a most beterjesztett regionalista alkotmány alkalmazásának. Ezekben a kérdésekben azonban nem önöknek, hanem a nemzet egészének van joga dönteni.

Az az igazság, hogy hazánk gazdaságilag és társadalmilag nem áll egészében ugyanazon a fejlődési fokon. Egy része talán már érett lenne szocialista típusú átalakulásokra, míg a másik még nem; ez a másik rész még nem vitte véghez az antifeudális forradalmat. A szükséges gazdasági és társadalmi átalakulásokat tehát úgy kell véghezvinnünk, hogy közben számot vetünk ezzel az adott ténnyel. S nem látják-e önök, hogy mi, a munkásosztály és a dolgozó tömegek leghaladóbb pártja, ezt épp annak érdekében tesszük, hogy elkerüljük a nemzeti egységnek ebből a helyzetből esetleg származó szakadását? Ezért tanácsoljuk a dolgozók egy részének, hogy az egész frontot egyszerre vigyük előre, máskülönben az a veszély fenyeget, hogy elveszítünk egy olyan kincset, amely mindannyiunk számára értékes, s amelynek az ország egész politikai és társadalmi haladása alapjául kell szolgálnia: a nemzet politikai és erkölcsi egységét. Ezt tesszük mi, de ugyanezt a módszert kell követnie

mindenkinek, s az alkotmányos előírásoknak nem szabad akadályt gördíteniük ez elé.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

E kérdést összegezve egyetlen dolgot szeretnék hangsúlyozni: kereszténydemokrata kollégák, köztársaságpárti kollégák, ne oldjanak meg többségüket kihasználva — amivel ma rendelkeznek, de amit holnapra elveszíthetnek — egy olyan súlyos kérdést, mint az olasz államszervezet kérdése. És különösen, ne oldják meg egy olyan pillanatban — Nitti képviselőtársamnak igaza van — amikor már működnek a széthúzó erők, amelyeket ma nem tudunk teljes mértékben ellenőrizni, s holnap talán egyáltalán nem fogunk tudni ellenőrizni, ha az államszervezet hibás útjára lépünk. Vigyázzunk, hogy mit cselekszünk.

Áttérek az utolsó követelményre, amelynek — mint mondottam — alkotmányozó munkánk alapjául kell szolgálnia: a társadalmi haladás és a vezető osztályok megújulásának követelményére.

Ezzel kapcsolatban különböző kérdések merülnek fel, főleg az új ún. társadalmi jogok megfogalmazásának problémája.

Általában egyetértünk az adott fogalmazásokkal, jó néhány megjegyzést mégis tennünk kell. Valóban ez az a pont, ahol a káros kompromisszum, amelyről felszólalásom kezdetén beszéltem, tisztelt Ruini képviselőtársam, alaposan érvényesült: az egyik szót egy másikkal helyettesítették, enyhítették ezt vagy azt a kitételt, oly módon, hogy végül teljesen eltűntek az első albizottság által kidolgozott tervezet eredeti vonásai.

E nemzetgyűlési vita egy bizonyos pillanatához érve azután a szónokok szinte általános frontot alkottak e jogoknak az alkotmány szövegébe való felvétele ellen.

Különös ezt mondani, de úgy tűnt, mintha mindenki sztálinistává vált volna.[11] Ha komoly és őszinte meggyőződésről lenne szó, csak örülhetnék a dolognak; de nem így van, kizárólag arról volt szó, hogy egy a mienktől igen-igen eltérő helyzetre vonatkozó beszéd idézésével érvet kovácsoljanak az új társadalmi jogok felvételének elutasítására, vagy legalábbis arra, hogy — még a jelenleginél is korlátozottabb és szerényebb formában — csak a bevezetésben említsék meg őket. Igen kifejezően mondta egy előttem felszólaló képviselőtársam, hogy a bevezetésbe akarták száműzni e jogok elismerését. Száműzetésbe csakugyan a nem kívánatos személyeket küldik.

TUPINI: Akárcsak a lateráni egyezményeket, amelyek szintén nem kívánatosak.

TOGLIATTI: A valóságban mi azért akarjuk ezen új jogoknak az alkotmányba való felvételét, hogy olyan alkotmányt hozzunk létre, amely megfelel országunk tényleges helyzetének, annak az átmeneti helyzetnek, amelyben ezeket a jogokat még nem sikerült átvinnünk a gyakorlatba, de talán sikerült volna, ha a nemzetközi helyzet nem lett volna számunkra oly súlyos és fájdalmas.

Ezenkívül azt is kívánjuk, hogy pontosan fogalmazzuk meg a köztársaság jellegét. Meg fogjuk ismételni azt

[11] A kommunisták, szocialisták és kereszténydemokraták által is javasolt programjellegű, főleg az állampolgárok gazdaságitársadalmi jogaira vonatkozó kitételek elutasítása végett a többi felszólaló Sztálinnak arra a véleményére hivatkozott, amelyet 1936-ban fejtett ki, amikor a szovjetek kongresszusán előterjesztette a Szovjetunió alkotmányának tervezetét. Sztálin szerint az alkotmánynak nem kell egyebet tartalmaznia, mint annak rögzítését, amit már kivívtak és megvalósítottak. Togliatti ellenben azt a véleményt képviselte az első albizottságban benyújtott egyik előterjesztésében, hogy az olasz alkotmánynak szükségszerűen programjellegűnek kell lennie. (Az olasz kiadó jegyzete.)

a javaslatunkat, hogy az olasz köztársaságot a dolgozók olasz demokratikus köztársaságának nevezzük. E meghatározással senkit sem akarunk számkivetni a köztársaságból, senkit sem akarunk kizárni az állampolgári és politikai jogok gyakorlásából, csupán azt akarjuk leszögezni, hogy a köztársaság vezető osztályának a dolgozók osztályaihoz közvetlenül kapcsolódó új vezető osztálynak kell lennie.

Végül kértük és kérjük, hogy pontos megfogalmazásban kerüljön bele az alkotmány szövegébe a munkához való jog, a pihenéshez és a társadalombiztosításhoz stb. való jog megerősítése, ugyanakkor világos választ kell adnunk arra a fontos kérdésre, amelyet sokan felvetettek a szóban forgó jogok megvalósítása és érvényesítése biztosítékainak kérdésére.

Saragat képviselőtársam erre a kérdésre azt válaszolta, hogy e jogok biztosítéka az olaszok szociális érzékében, állampolgári érzéseiben rejlik. Nem, ez nem elégséges! Kívánom, hogy az olaszok szociális érzéke mindig erős, igen erős legyen, s tegye lehetővé, hogy jól, idejében és a dolgozó osztályok érdekében oldhassuk meg mindazokat a gazdasági és társadalmi szervezeti kérdéseket, amelyek a jövőben fel fognak vetődni.

Ez a kívánság azonban édeskevés, sőt kifejezetten elégtelen. Többre és másra van szükség: ha nem vagyunk is abban a helyzetben, hogy leírjuk mindazt, amit a sztálini alkotmány leír, vagyis azokat a konkrét eszközöket, amelyek biztosítják az összes dolgozók munkáját, pihenését, társadalombiztosítását és tanulását, mutassunk rá legalább arra az általános módszerre, amelyet az új demokratikus köztársasági államnak követnie kell, hogy biztosíthassa ezeket az új jogokat.

S itt utalnom kell arra az előterjesztésre, amelyet az

első albizottságban nyújtottam be, s amelyben világosan rámutattam arra, hogy ennek az általános módszernek a következőket kell tartalmaznia:

„*a)* gazdasági tervre van szükség, amelynek alapján az államnak legyen joga beavatkozni mind az egyesek, mind az egész nemzet termelő tevékenységének koordinálása és irányítása végett;

b) az alkotmányban el kell ismerni a termelési eszközök tulajdonának az egyéni tulajdontól eltérő egyéb formáit is, éspedig a szövetkezeti és az állami tulajdont. A szövetkezeti tulajdonnak az alkotmányban való elismerése lehetővé fogja tenni a törvényhozóknak, hogy megszabadítsák a szövetkezeti mozgalmat a jelenlegi polgári és kereskedelmi törvényhozás túlságosan szoros béklyóitól, s hasznos előfeltétele lesz főleg a termelő munkával foglalkozó szövetkezetek széles körű fejlődésének. Meghatározott termelési eszközök állami tulajdonának az alkotmányban való elismerése másrészt új alkotmányos alapul fog szolgálni meghatározott iparágak államosításához;

c) szükség van azoknak a vállalatoknak az államosítására, amelyeket közszolgáltató vagy monopolista jellegüknél fogva ki kell vonni a magánkezdeményezés köréből, éspedig abból a célból, hogy a fináncoligarchia azon csoportjai, amelyek kezükben tartják ezeket a vállalatokat, megakadályozhatók legyenek abban, hogy vállalataik révén megszilárdíthassák hegemóniájukat a nemzet egész élete felett;

d) szükséges, hogy a dolgozók összes rétegeit felölelő üzemi bizottságokat szervezzenek a termelésnek a közösség érdekében való ellenőrzése céljából;

e) a törvénynek biztosítania kell a tulajdonjog gya-

korlását, egyszersmind azonban azt is, hogy e jog gyakorlását a társadalmi érdek korlátozza; és végül

f) országunkban mélyrehatóan módosítani kell a földbirtok megoszlását: korlátozni a nagybirtokot, védelmezni, támogatni a kis- és középbirtokot, és különösen a közvetlen termelő mezőgazdasági üzemét."

Mit kell mindebből rögzítenünk az alkotmányban? Írásba kell foglalnunk annyit, amennyi megfelelően utat mutat a törvényhozó nemzetgyűléseknek a gazdasági élet konkrét megszervezésének munkájában. Már ennek a nemzetgyűlésnek is — jóllehet alkotmányozó jellegű — meg kellett volna indulnia ezen az úton. E nemzetgyűlést a nép abban a reményben választotta, hogy meg fogja hozni az első intézkedéseket a dolgozó tömegek, az összes olasz állampolgárok érdekében a nemzet gazdasági organizmusában szükséges mélyreható változások bevezetésére vagy legalábbis kezdeményezésére vonatkozólag. Még nem sikerült teljesítenünk ezt a reménységet, de teljesítenünk kell. Olyan feladatok ezek, amelyeket a köztársaságnak el kell végeznie; csak akkor oldjuk meg gyökeresen a köztársasági rendszer törvényességének kérdését, ha megvalósítjuk e feladatokat, ha keresztülvisszük e változásokat. A köztársaság törvényessége jelenleg formális: a népszavazásban, a köztársasági rendszer mellett szavazó többségben fejeződik ki. A lényegi törvényesség problémája azonban még megoldásra vár. Ezt a lényegi törvényességet akkor biztosítjuk, ha a köztársaság napirendre tűzi és megoldja a gazdasági és társadalmi átalakulás feladatait, ha megoldja azokat a feladatokat, amelyeket a köztársasági rendszernek a nép véleménye szerint meg kell oldania, s amelyek megérettek a megoldásra.

Alkotmányunk — ha nem olyan dokumentum lesz is,

amely mindezen kérdések megoldását tartalmazza — legyen olyan dokumentum, amely az összes olasz politikusok és pártok számára kijelöli a követendő utat. Mindazoknak, akik ezt az alkotmányt az olasz politikai élet alapjául elfogadják, kötelezve kell lenniük, hogy a gazdasági és társadalmi megújulás útját fogják járni. Íme, ezt akarjuk mi. Íme, ezért kérjük, hogy az alkotmánynak a jogokkal foglalkozó része világos legyen, mentes minden kétértelműségtől és lényegileg biztosítsa a szóban forgó jogokat.

Tisztelt elnök úr! Tisztelt képviselőtársaim! A mi parlamenti csoportunk tevékenyen részt fog venni az alkotmány feletti vitában annak érdekében, hogy az olasz köztársaság új alkotmánya a lehető legnagyobb mértékben megfeleljen az általam kifejtett elveknek; azaz megfeleljen az olasz nép nagy többsége törekvéseinek, azoknak a törekvéseknek, amelyek nemzeti létünk jelenleg leghalaszthatatlanabb követelményeit fejezik ki.

1947. március 11.

INTERJÚ A „NUOVI ARGOMENTI" SZÁMÁRA[1]

1. *Mit jelent ön szerint a személyi kultusz elítélése a Szovjetunióban? Melyek ennek belső, külső, politikai, társadalmi, gazdasági, pszichológiai, történelmi okai?*

A személyi kultusznak a Szovjetunió kommunistái által történt elítélése és a Sztálin munkásságával kapcsolatos bírálatok szerintem pontosan azt jelentik, amit a szovjet kommunista vezetők mondtak és megismételtek: sem többet, sem kevesebbet. Óvakodni kell tehát kétfajta félremagyarázástól.

Az első, a durvább, sőt nevetséges félremagyarázás, abban áll, hogy úgy vélik — vagy színlelik, mintha úgy vélnék —, hogy a szovjet kommunisták Sztál n elítélésével és a szóban forgó bírálatokkal, ha nem is az antikommunizmus, de legalábbis azoknak az álláspontjára helyezkednek, akik soha nem helyeselték és nem is értették meg cselekedeteiket. Vagyis azt állítják, hogy a szovjet kommunisták elvetették, vagy elvetni készülnek elvi és

[1] Az Alberto Moravia és Alberto Carocci által szerkesztett „Nuovi argomenti" című folyóirat részére adott interjú teljes szövege. A folyóirat kilenc kérdést tett fel „a sztálinizmusra vonatkozóan" a kultúra és a politika különböző pártállású képviselőinek. (Az olasz kiadó jegyzete.)

gyakorlati álláspontjaikat, egész múltjukat, mindazt, amit többévtizedes munkásságuk során állítottak, fenntartottak, védelmeztek, megvalósítottak. Nagyon jól megértem, hogy az antikommunizmus bajnokai így értelmezik a XX. kongresszust, de nincs ok arra, hogy ma inkább igazat adjunk nekik, mint tegnap. Különben ők maguk leplezik le üzelmeiket azzal, hogy — mint mindig — a végletekig folytatják, s így kimutatják rosszhiszeműségüket.

Nem zárom ki azonban és ezt nyíltan meg akarom mondani, hogy vannak, akik teljesen jóhiszeműen csúsznak erre az álláspontra és ilyen kérdéseket vetnek fel: tekintettel a Sztálinnal kapcsolatos bírálatokra és tekintettel arra, hogy Sztálin volt a kommunista politika fő képviselője egy egész korszakon át, vajon nem kell-e ma kétségbe vonni e politika minden fő mozzanatának helyességét, kezdve mondjuk azon, hogy Sztálin a második világháború után határozottan szembehelyezkedett az imperialista tervekkel, s visszafelé haladva az időben Jaltán és Teheránon át egészen a Németországgal kötött 1939-es megnemtámadási szerződésig, a spanyol polgárháborúig stb. stb.? És más téren: nem kell-e helytelenníteni a szocialista gazdaság felépítésére vonatkozó irányelveket, a szocialista építést akadályozók elleni küzdelmet, végül pedig — miért is ne, ha egyszer ezt a gondolatmenetet elkezdték —, még az októberi forradalom döntő tetteit, vagyis a hatalomnak a munkás-, paraszt- és katonaküldöttek szovjetjei által történt átvételét, az alkotmányozó nemzetgyűlés feloszlatását és a társadalom új politikai struktúrájának megteremtését is? Azoknak, akik esetleg jóhiszeműen értelmezik így a dolgokat, meg kell mondanunk, hogy tévednek.

Természetesen, mindig folyhat vita és kétségtelenül

még sokáig lesz is vita mindazokról a cselekedetekről, amelyekkel a szovjet kommunisták eljutottak a hatalom meghódításáig, jelenlegi társadalmi rendjük megteremtéséig. Lesz ilyen vita abból a célból, hogy meghatározzák e cselekedetek jellegét, tartalmát és következményeit, s hogy történelmileg a lehető legpontosabban értékeljék őket. A szovjet elvtársak éppen most szabadítják meg történetírásukat azoktól a tévedésektől és túlzásoktól, amelyek azért kerültek bele történetírásukba, hogy érdemén felül magasztalják Sztálint, és ez lehetővé teszi majd az egyre pontosabb történelmi megítélést. Nincs kizárva, sőt könnyen előrelátható, hogy kijavítanak majd sok értékelést, s bírálatot mondanak a meghatározott időszakokban kifejtett tevékenység meghatározott gyenge oldalairól, hibáiról, negatív vonatkozásairól.

Súlyos tévedés lenne azonban azt hinni, hogy a részletek felülvizsgálása, amely az emberek és az események helyes megvilágítására irányul, egyértelmű azzal, hogy a szovjet kommunisták alapjában elvetik, illetve gyökeresen, destruktív módon bírálják immár több mint egy fél évszázad óta folytatott tevékenységüket. Az egymást követő, mindenki által ismert szakaszokban végzett tevékenységük továbbra is a következetes forradalmi tevékenység első nagyszerű történelmi példaképe marad, mert arra irányult, hogy a munkásosztály a társadalom irányítójává váljék, és felépüljön a szocialista társadalom.

A második tévedés abban áll, hogy a Sztálinnal kapcsolatos bírálatokat s a személye körül kifejlődött kultusz leleplezését a kommunista párt és a szovjet állam vezetői közötti személyi vagy csoportharc epizódjának tekintik, amely eszerint lényegében csupán a hatalomért folyó harc lenne. A kapitalista országok jelentős lapjai

különös előszeretettel értelmeznek így mindent, ami a Szovjetunióban történik. Megvannak erre a célra a saját specialistáik, akik — ha valakit áthelyeznek az egyik állami hivatal éléről a másikéra, az egyik szervezetből a másikba —, képesek grammnyi pontossággal lemérni, hogy mit vesztett politikai befolyásából ez vagy az a vezető, képesek méterekben kiszámítani, hogy mennyivel jutott előbbre a kizárólagos hatalom felé ez vagy az a csoport és így tovább. A legnagyobb ostobaságokat azután akkor mondják, amikor ezekből a körmönfont feltevésekből és értékelésekből arra akarnak következtetni, hogy ellentét van, sőt harc folyik például a civilek és a katonák, vagy a szakemberek és a pártemberek között stb. stb. A szakember és a pártember a Szovjetunióban nagyon gyakran egy és ugyanaz a személy. Ami pedig a katonákat illeti, mindenki tudja, hogy mindazokban a belső pártharcokban, amelyek a forradalom óta lezajlottak, a fegyveres erőknek sohasem volt külön álláspontjuk. Engedjük át tehát ezeket a dolgokat a szőrszálhasogatás és a politikai pletykák kedvelőinek.

Egyáltalán nem zárhatjuk ki azonban — s nem is akarjuk kizárni —, hogy a szovjet vezetők között legutóbbi cselekedeteik és politikai ítéleteik kialakítása során voltak véleménykülönbségek, sőt heves viták is. Így is kell lennie egy élő politikai szervezetben, amelynek belső tevékenységét nem fojtja el egyetlen személy kultusza. Nincs azonban egyetlenegy tény, sőt egyetlenegy jel sem, amely bármi módon is alátámasztaná azt a beállítást, hogy a Sztálinnal és személyi kultuszával kapcsolatos bírálatok mögött valamilyen burkolt hatalmi harc zajlana. Sőt, e tekintetben még tovább mehetünk. Ha csak felületesen tudjuk is, hogy milyen helyet foglalt el Sztálin nemcsak a pártkáderek és a párttagok,

hanem a néptömegek érzéseiben is, megérthetjük, hogy milyen nehéz volt a helyzet elhunyta után, s főleg milyen súlyos, veszélyekkel terhes feladat volt kijavítani az általa elkövetett hibákat, feltárni ezeket és sok tekintetben új útra térni. Ez a nyilvánvaló nehézség magyarázza meg, hogy miért nem lehetett Sztálin halála után azonnal nyíltan feltárni az előzőleg elkövetett hibákat. E fellépést nemcsak hogy értetlenül fogadták volna, de talán negatív, veszélyes és ellenőrizhetetlen reakciókat is kiváltott volna. Nyilvánvaló azonban, hogy haladéktalanul megkezdődött a hibák tényleges kijavítása, először a vezetés módszereiben, majd a többi területeken is. De épp ilyen nyilvánvaló az is, hogy a hibák kijavítását nem végezhette volna el olyan vezető csoport, amelyen belül burkolt személyi vagy csoportharc dúlt volna a hatalomért. Ezt bizonyítja Berija eltávolítása is, aki egyike volt azoknak, akiket elsősorban terhelt felelősség a Sztálin irányítása alatt elkövetett legsúlyosabb hibák véres következményeiért. Ez valóban gyorsan megtörténhetett, anélkül, hogy összeütközést váltott volna ki a vezető csoportban, s bármilyen konfliktust okozott volna az államigazgatás különböző szektorai között.

Összegezve tehát az e pontra vonatkozó válaszomat: hozzá kell szoknunk ahhoz a gondolathoz, hogy a Sztálinnal és személye kultuszával kapcsolatos bírálatok a szovjet elvtársak részéről pontosan azt jelentik, amit eddig mondtak. S hogy pontosan mit? Azt, hogy Sztálin hibáinak és személyi kultuszának következményeképpen negatív elemek halmozódtak fel, kedvezőtlen, sőt határozottan rossz helyzet alakult ki a szovjet élet és társadalom különböző szektoraiban, a párt és az állam tevékenységének különböző területein. Nem könnyű azonban mindezeket a negatív mozzanatokat egyetlen álta-

lános fogalomra visszavezetni, mert ebben az esetben is a túlzásba vitt, önkényes és hamis általánosítás veszélye fenyeget, az a veszély, hogy az egész szovjet gazdasági, társadalmi és kulturális valóságot bírálandónak, rossznak, elvetendőnek ítélik meg, ami a megszokott reakciós idiotizmushoz való visszatérés lenne. A legkevésbé önkényes az az általánosítás, amely Sztálin hibáiban azt látja, hogy egy személyi hatalom a demokratikus eredetű és természetű kollektív szervek fölé helyezte magát, ami fokozatosan következett be, s aminek következtében felhalmozódtak az elbürokratizálódás, a törvényesség megsértése, a stagnálás, sőt — részlegesen — az elfajulás jelei égei a társadalom szervezetének különböző pontjain.

Azonnal hozzá kell tenni azonban, hogy a személyi hatalomnak a demokratikus szervek fölé helyezkedése csak részleges volt és a legnagyobb mértékben valószínűleg az állam és a párt vezető szerveinek csúcsán nyilvánult meg. Innen indult ki az az irányzat, amely a demokratikus életnek, a kezdeményezésnek, számos területen a gondolat és a cselekvés elevenségének korlátozására törekedett (a technikai és gazdasági fejlődés, a kulturális tevékenység, az irodalom, a művészetek területén stb.). De egyáltalán nem lehet állítani, hogy ennek következtében megsemmisültek a szovjet társadalomnak azok az alapvető vonásai, amelyek demokratikus és szocialista jellegét megadják és olyan tulajdonságokkal ruházzák fel e társadalmat, amelyek minőségileg a modern tőkés társadalmak fölé emelik.

A szocialista társadalom nem törődhetett bele ezekbe a hibákba, míg a burzsoá, kapitalista rendszer jóval súlyosabb hibákba és helyzetekbe is beletörődik. Ezek a hibák nem válhattak a társadalmi, gazdasági és politikai

élet állandó és általános elemeivé. Ha tovább tartanak, talán szakadáshoz vezettek volna, bár ezt a feltételezést is óvatosan kell fogadni, mert egy ilyen szakadás minden bizonnyal több kárral, mint haszonnal járt volna a néptömegekre, az egész szocialista mozgalomra nézve, és ennek nem csupán azok az emberek voltak tudatában, akik ezt a szakadást végrehajthatták volna, hanem a társadalom meglehetősen széles rétegei is.

Ezzel nem azt akarom mondani, hogy Sztálin hibáinak következményei nem voltak nagyon súlyosak. Nagyon súlyosak voltak, sok területre kiterjedtek és nem hiszem, hogy kijavításuk egyszerű dolog lesz, sem azt, hogy nagyon gyorsan ki lehet javítani őket. Lényegében el lehet mondani, hogy a szovjet társadalom (párt, állam, gazdaság, kultúra stb.) vezető kádereinek egy nagy része a sztálini kultusz következtében teljesen vagy részben elvesztette kritikai és alkotóképességét mind a gondolkodásban, mind a cselekvésben. Ezért volt feltétlenül szükség arra, hogy feltárják Sztálin hibáit, s ezt oly módon tegyék, hogy felrázzák az elméket és újra aktivizálják azoknak a szerveknek egész életét, amelyeken a szocialista társadalom komplex rendszere nyugszik. Ily módon új demokratikus előrehaladás megy majd végbe a társadalom életében és ez hatalmas hozzájárulás lesz a népek közötti jobb megértéshez, a nemzetközi feszültség enyhüléséhez, a szocializmus és a béke ügyének előrehaladásához.

2—3. *Hiszi-e ön, hogy a személyi kultusz bírálata a Szovjetunióban szükségszerűen az intézmények megváltozásához vezet?*

A hatalom törvényessége a közjog nagy problémája és a modern politikai gondolkodás arra a véleményre hajlik,

hogy a törvényesség forrása a népakarat. A nyugati típusú parlamentáris demokráciák úgy vélik, hogy a népakarat kifejezéséhez többpártrendszerre van szükség. Mi az ön véleménye, vajon törvényes-e a hatalom az egypártrendszerben, ahol a választásokon nem lehet választani a kormány és az ellenzék között?

Tévedhetek, de az a véleményem, hogy ma nem lehet a Szovjetunióban az intézmények változását előrelátni, s az sem áll fenn, hogy ilyen változások szükségszerűen következnek a XX. kongresszuson nyíltan megfogalmazott bírálatokból. Ez nem jelenti azt, hogy nem kell meglehetősen mélyrehatóan módosulásoknak történniük, amelyek közül egyébként néhány máris folyamatban van.

Mindenekelőtt tisztázzuk, mit értünk az intézmények megváltozásán? Azt hiszem, hogy azok, akik erről beszélnek, a politikai struktúra olyan megváltozására gondolnak, amely a szovjet társadalmat többé-kevésbé olyan politikai szervezeti formákhoz vezetné vissza, amelyek az úgynevezett nyugati rendszerek sajátjai, vagy pedig új jelentőséget adna néhány olyan intézménynek, amely ezeknek a rendszereknek sajátja. Ha így teszik fel a kérdést, válaszom nemleges.

Ha úgy tetszik, induljunk ki a hatalom törvényességének és forrásának megvizsgálásából, de próbáljunk megszabadulni attól a képmutató formalizmustól, amellyel ezt a kérdést a „nyugati civilizáció" apologétái kezelik. Olvastuk az „Állam és forradalom" című művet és szerencsénkre nem felejtettük el tanításának lényegét! Sztálin hibáinak bírálata sem fogja velünk elfeledtetni azt. Az úgynevezett nyugati civilizációk valóságában a hatalom törvényességének forrása egyáltalán nem a népakarat. A népakarat a legjobb esetben is csak az

egyik tényező, amely — miután a választások útján időszakonként kifejezésre jut — hozzájárul a kormány irányzatai egy részének meghatározásához.

A választásokon azonban (Olaszország néhány szempontból tipikus példája is ezt mutatja) a presszionak, a megfélemlítésnek, a befolyásolásnak, a hamisításoknak, a legális és az illegális fortélynak olyan sokrétű rendszere lép működésbe, amely a népakarat kifejezésre jutását igen nagy mértékben korlátozza és meghamisítja. És ez a rendszer nem annyira azok által és azok javára működik, akik éppen kormányon vannak, mint inkább azok által és azok javára, akik a társadalomban a tényleges hatalmat kezükben tartják. Ezt a tényleges hatalmat pedig a gazdagság, a termelés és a csere eszközeinek tulajdona adja, s mindaz, ami ebből származik, kezdve a politikai élet tényleges irányításától egészen addig az elmaradhatatlan oltalomig, amelyet az egyházi hatóságok és a kapitalista társadalomban létező egyéb hatalmi gócok nyújtanak.

Nekünk az a véleményünk, hogy ma — tekintettel a demokratikus és szocialista mozgalom jelenlegi fejlettségére és erejére — elég széles rést lehet ütni azon a rendszeren, amely akadályozza a népakarat szabad kifejeződését, azaz egyre szélesebb teret lehet nyitni a népakarat megnyilvánulásának. Ezért demokratikus talajon haladunk előre és lehetségesnek tartjuk, hogy egyre újabb eredményeket érjünk el anélkül, hogy e talajról letérnénk. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nem látjuk a dolgokat igazi mivoltukban, s nem látjuk, hogy hogyan folyik a demokratikus élet a nyugati világban. (Hát még ha kicsit odébb megyünk ebben a világban, s megnézzük Spanyolországot, Törökországot, Latin-Amerikát vagy Portugáliát, vagy az Amerikai Egyesült Államok hátrá-

nyos megkülönböztetéseken nyugvó választási rendszerét stb. stb.!) Nem, mi nem akarjuk fetisizálni ezt a világot, nem tartjuk a demokrácia általános és abszolút példaképének! Ellenkezőleg! Továbbra is az a véleményünk, hogy a nyugati típusú demokrácia korlátozott, tökéletlen, sok tekintetben hamis demokrácia, amely egész sor gazdasági és politikai reform útján fejlesztésre és tökéletesítésre szorul.

Ha tehát arra a következtetésre jutunk is, hogy a XX. kongresszus a demokratikus fejlődés új folyamatát nyitja meg a Szovjetunióban, igen távol állunk attól a szerintünk hibás gondolattól, hogy ez a fejlődés a „nyugati" típusú intézményekhez való visszatérést jelenthetné, vagy ezt kellene jelentenie.

A hatalom törvényességének a Szovjetunióban először is a forradalom a forrása. A forradalom juttatta hatalomra a munkásosztályt, amely kisebbség volt ugyan, de amelynek a felmerült nagy nemzeti és társadalmi problémák megoldásával sikerült fokozatosan maga körül egyesítenie a néptömegeket, átalakítania az ország gazdasági struktúráját, megteremtenie a szocialista elvek szerint felépülő új társadalmat s biztosítania e társadalom működését és haladását. Megfeledkezni a forradalomról, figyelmen kívül hagyni az új társadalmi struktúrát, vagyis elfeledni mindazt, ami a Szovjetunió sajátja s aztán pusztán külsőségek szerint összehasonlítani a szovjet életet a tőkésországok politikai életmódjával — ez szemfényvesztés, semmi más.

De ezen első hivatkozás a valóságra még nem elegendő. A szovjet társadalomnak kezdettől fogva demokratikus politikai struktúrája volt, amely éppen a szovjetek (a munkások, a parasztok, a dolgozók, a katonák küldötteinek tanácsai) meglétén és működésén alapult. A szovjet

rendszer mint olyan sokkal demokratikusabb és haladóbb bármilyen hagyományos demokratikus rendszernél, éspedig két okból. Először is azért, mert a társadalom valamennyi alkotórészét demokratikus élettel tölti meg, kezdve a dolgozók alapegységeitől, s fokozatosan eljutva a nagy városi, területi és nemzetiségi testületekig. Másodszor azért, mert a demokratikus élet alapszerveit a termelő egységekhez közelíti és így megszünteti a hagyományos demokratikus szervezeteknek azt a negatív vonását, hogy a termelés világa különválik a politika világától, ami által a szabadság külsőséges, formális jelleget ölt.

Lehetséges, hogy a szovjet rendszer működése közben bekövetkezett olyan megtorpanás, keletkezhettek olyan akadályok, amelyekből a szovjet demokrácia korlátozása származott? Nemcsak lehetséges, hanem a XX. kongresszuson nyíltan el is ismerték ezt. A szovjet demokratikus életet korlátozta, részben elfojtotta a bürokratikus, parancsolgató irányítás módszereinek felülkerekedése és a rendszer törvényességének megsértése. Elvi síkon ez lehetséges, mert a szocialista rendszer nincs automatikusan biztosítva az ilyen hibák és veszélyek ellen. Az ilyesmi feltételezése naiv, gyerekes dolog. A szocialista társadalom is emberekből áll, s ráadásul fejlődésben levő társadalom, amelyben továbbra is vannak objektív és szubjektív ellentétek és alá van vetve a történelem fordulatainak. A tények síkján meg kell majd vizsgálni, hogy hogyan és miért történhetett meg a szovjet demokratikus élet korlátozása, de bármilyen választ találjunk is erre a kérdésre, számunkra kétségtelen: sohasem juthatunk olyan következtetésre, hogy vissza kell térni a kapitalista társadalom szervezeti formáihoz.

A többpártrendszert vagy egypártrendszert önmaguk-

ban véve nem lehet olyan kritériumnak tekinteni, amelynek alapján különbséget tehetünk a polgári társadalmak és a szocialista társadalmak között, mint ahogy önmagában véve nem ez a választóvonal a demokratikus és nem demokratikus társadalom között sem. A Szovjetunióban a forradalom után, a szovjetek és a proletárdiktatúra rendszerében egy ideig két párt között oszlott meg a hatalom. A mai Kínában több párt van hatalmon és a rendszert mégis demokratikus diktatúraként határozzuk meg. A népi demokráciákban is léteznek még a kommunista párttól eltérő pártok, ha nem is mindenütt.

Azokban a tőkésországokban, ahol a munkás- és népi mozgalom nagyon erős és fejlett, egyáltalán nincs kizárva annak lehetősége, hogy mélyreható, szocialista átalakulásra kerüljön sor több párt fennmaradása esetén is, néhány párt kezdeményezésére. A mai Szovjetunióban azonban lehetetlennek látszik többpártrendszerre gondolni. Honnan jönnének elő ezek a pártok? Felülről jövő döntéssel hoznák létre őket? Szép kis demokratikus folyamat lenne! El kell ismerni, hogy nem csupán társadalmi összeforrottság jött létre a kapitalista osztályok eltűnése következtében, nem csupán politikai összeforrottság alakult ki, amely a munkások és a parasztok szövetségében fejeződik ki, de megvan a közélet, a politikai vezetés egységének az a formája is, amely itt, a „nyugati" világban, ismeretlen, s amelyet itt talán meg sem értenek.

Már a párt fogalma is különbözik a Szovjetunióban attól, amit nálunk értenek ezen a kifejezésen. A párt dolgozik és küzd a szocializmus megvalósításáért és fejlesztéséért, de működése lényegileg pozitív és konstruktív természetű, nem pedig polemikus jellegű egy feltételezett belső politikai ellenzékkel szemben. Az „ellenzék",

amellyel küzd: a leküzdendő objektív nehézségek, a munkával feloldandó ellentétek, az átalakítandó valóság, a régi maradványai, amelyeket fel kell számolni, hogy előrevigyék az újat stb. Az ellentétek dialektikája, amely a társadalom fejlődése számára lényeges, nem a különböző pártok, a kormány és az ellenzék vetélkedésében fejeződik ki többé, mivel az ilyen vetélkedésnek nincs sem objektív alapja (a valóságban), sem szubjektív alapja (az emberek tudatában). Ez a dialektika az egységes rendszeren belül fejeződik ki, amely az egymással összehangolt szervezetek sorát (párt, szovjetek, szakszervezetek stb.) foglalja magában. Sztálint éppen azért bírálják, mert megakadályozta a rendszeren belüli ilyen dialektika érvényesülését. A hibát tehát úgy kell kijavítani, hogy helyreállítják a normális helyzetet, nem pedig úgy, hogy megtagadják vagy szétrombolják a rendszert.

De ha képtelenségnek tartom is, hogy szétrombolják a rendszert, azt hiszem, a rendszeren belül lehet és kell is módosításokat bevezetni, sőt mélyreható módosításokat is, az eddigi tapasztalatok alapján, a minden téren elért sikerek és annak a szükségszerűségnek alapján, hogy hatékonyabb biztosítékokat teremtsenek az olyan hibák ellen, amelyeket Sztálin elkövetett.

Erre kell összpontosítanunk figyelmünket s ezért kell alaposan tanulmányozni azokat az új intézkedéseket, amelyeket a Szovjetunióban egymás után hoznak meg mind a párt, mind a kormány részéről. A legérdekesebb és a legnagyobb horderejű intézkedések eddig azok, amelyek a gazdasági irányítás egyre szélesebb körű decentralizálását teremtik meg. A centralizáció, még szélsőséges formáiban is, szükséges volt azokban az időkben, amikor gyorsan kellett rendkívül mélyreható változásokat vég-

rehajtani, amikor meg kellett semmisíteni a kapitalizmus alapjait, lerakni a szocialista gazdaság alapjait, égető gazdasági, politikai és katonai szükségleteket kellett kielégíteni. A centralizáció azonban magában véve nem kötelező formája a szocialista gazdaság irányításának, különösen nem az szélsőséges formáiban. A centralizációnak, a felülről való vezetésnek kisebb vagy nagyobb fokát az objektív körülmények összessége szabja meg. Ez viszont meghatározza a demokratikus életnek, a tömegek tevékenységének és kezdeményezésének kisebb vagy nagyobb fokát is. Számunkra a demokrácia igazi jellemzőit a tömegek aktivitása, az egész gazdasági és társadalmi szervezet bírálatában, ellenőrzésében és ezáltal vezetésében való tényleges részvételük alkotja.

Nálunk, a többpártrendszerben, a kormány és ellenzék dialektikája stb. rendszerében a tömegeknek ez az aktivitása semmilyen formában és semmilyen mértékben nincs meg, vagy pedig csak roppant korlátozott és teljesen közvetett formákban létezik. Ezért mondjuk, hogy ez még nem igazi demokrácia, és ezért nem értjük, hogy a Szovjetunió népeinek miért kellene ehhez visszatérniük, hogy helyrehozzák a Sztálin által elkövetett rossz dolgokat.

Szeretnék még néhány szót szólni a sztálini hibák megismétlődése elleni hatékony biztosítékok kérdéséről is. Tudom, hogy felvetették itt azt a gondolatot, hogy a „bírói függetlenség" (vagyis a hatalom megosztása) a törvényesség mindenfajta megsértésének biztos ellenszere lenne. Én ebben az ellenszerben őszintén szólva nem hiszek. A bírónak független helyzetben kell lennie és a szovjet alkotmány sok más alkotmányhoz hasonlóan garantálja is a bíró függetlenségét. De ezt a szabályt mindig de facto sértik meg, nem pedig de jure. Ezenkívül

pedig a bíró nem él, nem is élhet a társadalmon kívül, a társadalomban ható ellentéteken, a társadalmat átjáró és uraló áramlatokon kívül. Egyetlen bíró sem gondolt volna nálunk tíz évvel ezelőtt álmában sem arra, hogy életfogytiglani börtönre — életfogytiglani börtönre! — ítéljen egy hős partizánvezért, aki azt a vétket követte el, hogy — háborús helyzetben — kivégeztetett valakit, akit mint kémet állítottak elé. Márpedig ezt ma megtették. „Független" bírák tették? Formálisan minden valószínűség szerint függetlenek a közvetlen miniszteri parancstól, de nem függetlenek attól a kampánytól, amelyet De Gasperi és a többiek tíz éven át folytattak a partizánmozgalom megrágalmazásáért, vád alá helyezéséért, vezetőinek elítéléséért! A bírák az uralkodó osztályhoz tartoznak és nem vonhatják ki magukat azoknak a helyes vagy helytelen véleményeknek a hatása alól, amelyek az uralkodó osztályon belül érvényesülnek.

Most azt mondják nekünk, a Szovjetunióban Sztálin idejében olyan perekre került sor, amelyek törvénytelen és igazságtalan ítéletekkel zárultak. Azok a bírák, akik ezeket az ítéleteket hozták, minden valószínűség szerint nem olyan állampolgárok voltak, akik lelkiismeretük parancsa ellenére jártak el, hanem olyan állampolgárok, akik meggyőződésből helyeselték Sztálinnak akkoriban az egész nép körében elterjedt hibás elméletét, amely szerint a „nép ellenségei" mindenütt jelen vannak, s el kell őket pusztítani. Ezért ítélkeztek ily módon, bár formálisan „függetlenek" voltak. Az igazi garanciát csakis a párt és a kormány helyes politikai irányvonala nyújthatja, ezt pedig csakis a párt és az állam nyílt demokratikus élete és a néptömegekkel a közélet minden fokán fenntartott állandó és szoros kapcsolat biztosíthatja. A bíró is annál igazságosabb lesz, minél szorosabb kapcsolatban van a néppel.

4. *Elhangzott egy olyan észrevétel, hogy a Nyugat és a Kelet között nincs közös politikai nyelv. A személyi kultuszt Nyugaton zsarnokságnak hívják, azokat a hibákat pedig, amelyek tisztogatásokhoz, perekhez, elítélésekhez vezetnek, bűnöknek nevezik.*

Ezzel szemben a Kelet árulásnak nevezi az ellenzékiséget, elhajlásnak a vitatkozást és így tovább. A nyelv különbözősége mindig lényegi különbségeket jelöl. Minek tulajdonítható a nyelvnek ez a különbözősége?

Engedjék meg, hogy kimondjam: azt az állítást, amely szerint a Nyugat és a Kelet politikai nyelve különbözik, tisztán reakciós ostobaságnak tartom. Ez a sanfedisták[2] egyik érve volt és továbbra is az marad. Ismét utalok egy Velencében 1799-ben kiadott különös könyvre, amelynek ez volt a címe: „Új demokratikus filozófiai szótár, amely nélkülözhetetlen mindenki számára, aki az új, forradalmi nyelvet meg akarja érteni". E sanfedista kézikönyvecske 200 oldalon át elemzi a szabadság, a hazafiság, az egyenlőség, a jogok stb. fogalmát, az akkori idők egész politikai terminológiáját, amely a polgári forradalmak által újonnan kifejezett és diadalra juttatott nagy eszméket fejezte ki. Mindezt azért, hogy bebizonyítsa: ezek a nagy szavak nagyszerű dolgokat fejeztek ki a múltban, az abszolutista kormányok idején, és most is ilyen nagyszerű dolgokat fejeznek ki mindazok számára, akik hívek maradtak a múlt rendszerhez, míg

[2] Santa fede = szent hit; a sanfedisták reakciós szövetsége 1799-ben a francia polgári állam elleni küzdelem céljából alakult meg, majd Dél-Itáliában és Szicíliában is kiépítette szervezeteit. 1815 után a pápai állam a sanfedista szövetséget titkos szervezetként újjászervezte az abszolutizmusnak és az egyház uralmának erősítésére, főként pedig a szintén titkos, demokratikus *carbonari*-mozgalom elleni harcra. — *A szerk.*

ha a forradalmárok ejtik ki őket, abban a szörnyűséges Franciaországban, ahol a forradalom diadalmaskodott, egészen más, sőt ellenkező dolgokat jelentenek. A szabadság a könyvecske szerint a forradalmár számára „abszolút hatalmat jelent a minden nemzetből való elvetemült gazembereknek, csirkefogóknak és mindenre elszánt őrülteknek arra, hogy kifosszák és legyilkolják azokat a becsületes, dolgos honfitársaikat, akiknek van valamijük". Az egyenlőség értelmetlen kifejezés, „a legnagyobb ostobaság, reális tartalom nélkül". A demokrata „ateistát, gyilkost, kormányon levő csirkefogót" jelent. És így tovább.

Ez az utalás a múlt századok sanfedista vitairatára, amely, mint látjuk, a maga sajátos módján alkalmazta a politikai nyelv különbözőségéről szóló elméletet, megvilágíthatja a kérdés lényegét. Nem arról van szó, hogy a világ egyik részén más nyelven beszélnek, mint a másikon, hanem arról, hogy azok a társadalmi csoportok, amelyek nemhogy elfogadni, de még megérteni sem képesek a végbemenő mélyreható társadalmi és politikai átalakulásokat, melyekkel ellenségesen állnak szemben, a meg nem értés szakadékát akarják létrehozni a világ különböző részei között, annak a résznek rovására, amely előrehalad. Ez azonban nem sikerül nekik.

A politikai nyelv Kelet és Nyugat között abszolút közös. A zsarnokság itt is és ott is ugyanazt jelenti. A Sztálin által bevezetett rendszer bizonyos periódusaiban megvoltak a zsarnokság elemei és a hatalom követett el bűnös és erkölcsileg visszataszító cselekedeteket. Ezt senki sem tagadja. A demokrácia szónak ugyanaz a jelentése itt is és ott is, vagyis a nép kormányát, az állampolgárok egyenlőségét stb. jelenti. Amikor az orosz kommunisták első alkotmányaikban határozott különbséget

tettek a munkások és a parasztok szavazatának súlya között, nagyon jól tudták, hogy ez az előírás formálisan nem demokratikus. Mégis elfogadták, mert törvényesen is biztosítani akarták a munkásosztály számára a vezető szerepet, amit a munkásosztály a forradalommal vívott ki, megmentve az országot az idegen megszállástól és a katasztrófától, s megteremtve a szocializmus elsődlegesen szükséges feltételeit. Ezt az előírást hatályon kívül is helyezték, mihelyt elérték a szocializmus első nagy eredményeit. És a dolgokat mindig világosan nevükön nevezték. Nyíltan megmondták, hogy a szavazatok különböző súlyának megszüntetésével teljesen helyreállítják a demokráciát.

Szeretném, ha megmagyaráznák nekem, hogy itt, a híres Nyugaton mi köze lehet valaha is a demokráciához annak az állampolgárok közötti hátrányos politikai megkülönböztetésnek, amelyet egy kereszténydemokratákból és szociáldemokratákból álló kormány Olaszországban az egész kormány tevékenysége alapjává akart tenni, és ami még ma is általános alapja az állami hatóságok, a munkáltatók, a segélyező szervek, a munkaközvetítő hivatalok stb. nagy része magatartásának?

Egyáltalán nem igaz, hogy „Keleten" az ellenzékiséget árulásnak nevezik, a vitatkozást elhajlásnak stb. Egy vita során ki lehet fejezni olyan álláspontokat is, amelyek nem egyeztethetők össze a követett politikai irányvonallal, ellentétben állnak azzal, és ezt elhajlásnak lehet nevezni, mert az. Nálunk viszont „ideológiai terrorizmusnak" nevezik, amikor valaki más politikai nézeteket fejez ki, mint amilyeneket az uralmon levő pártok vallanak. Ami az ellenzékiséget illeti, erről már beszéltem: nem egyértelmű és nem is lehet egyértelmű az árulással. Kétségkívül voltak esetek és idők, amikor az ellen-

zékiség olyan formákat öltött, amelyek kimerítették az árulás fogalmát, vagy áruláshoz vezettek. Voltak hosszú időszakok, amelyekben a munkásosztály, amely forradalommal hódította meg a hatalmat, és a munkásosztályt vezető párt olyan súlyos helyzetekkel, nehézségekkel, olyan és annyi mindenáron legyőzendő külső és belső ellenséggel kerültek szembe, hogy a politikai vezetés és a cselekvés egységét kivételes eszközökkel kellett fenntartani és így is tartották fenn. Jaj lett volna, ha nem így történik!

Sztálin azt a súlyos hibát követte el, hogy meg nem engedett módon kiterjesztette ezt a rendszert (sőt, még súlyosbította is azt, mivel az első időkben Lenin mindig megkövetelte a forradalmi törvényesség tiszteletben tartását, még ha a törvényesség határai akkor szükségszerűen eléggé szűkek voltak is) azokra a későbbi helyzetekre, amikor nem volt többé szükség rá és így csak egy személyi hatalom alapjává vált. Munkatársai pedig azt a hibát követték el, hogy nem figyeltek fel erre idejében, s hagyták odáig fajulni a dolgokat, amikor már nem lehetett kijavítani őket anélkül, hogy kárt ne okoztak volna az egész közösségnek.

5—6. *Gondolja-e, hogy Sztálin személyes diktatúrája az orosz történelmi és politikai hagyományokkal ellentétben, illetve azokon kívül érvényesült, vagy pedig ellenkezőleg, ezeknek a hagyományoknak egyenes fejleménye volt?*

Sztálin személyes diktatúrája megteremtésére és fenntartására olyan kényszerítő eszközök összességét használta, amelyeket Nyugaton a francia forradalom óta „terrornak" neveznek. Gondolja-e, hogy ez a terror szükségszerű volt?

Erre a két kérdésre együttesen válaszolok, mert — eltekintve a konkrét megfogalmazástól, mely a vizsgálódást különleges természetű témákra korlátozná, azaz eltekintve e korlátozástól —, ez a két kérdés lehetővé teszi, hogy azzal a problémával foglalkozzunk, amely ezen a ponton logikusan felmerül. E probléma pedig az, hogy hogyan követhették el a szovjet társadalomban a XX. kongresszus által feltárt hibákat és miképpen keletkezhetett és maradhatott fenn meglehetősen hosszú időn át az a helyzet, melyben a demokratikus élet normáit és a szocialista törvényességet szüntelenül, súlyosan és széleskörűen megsértették. Ehhez — érthető módon — kapcsolódik mind az e hibákért viselt felelősségben való osztozás kérdése az egész politikai vezető csoportot illetően, beleértve azokat az elvtársakat is, akik ma ezt a leleplezést s egyszersmind az előzőleg elkövetett rossz dolgok helyrehozását is kezdeményezték, mind pedig e rossz dolgok következményeinek problémája.

A felelősségben való osztozás kérdésében két magyarázatot fogalmaztak meg. A nyilvánvalóbb tőlünk ered, a pártunkban lefolyt viták során hangzott el. Courtade elvtárs is ezt a magyarázatot fejtette ki a „l'Humanité"-ben megjelent cikksorozatban[3], és most, ha hinni lehet

[3] „. . . 1934 és 1941 között, amikor az imperialisták egyre erőteljesebben készültek a Szovjetunió elleni agresszióra, egy Sztálin elleni fellépés olyan zavarokat válthatott volna ki, amelyeket a kommunizmus ellenségei minden bizonnyal kihasználtak volna. Egy ilyen fellépés nem nyitott volna-e utat az agressziónak? Szabad volt-e vállalni ilyen kockázatot? Egyetlen becsületes kommunista sem merné ezt állítani. A gyakorlatban aligha lehetett mást tenni, mint amit tettek. »Össze kellett szorítani a fogakat«, dolgozni kellett a szocializmus építésén, a Szovjetunió megerősítésén, a világ kommunista pártjainak megerősítésén, s mindezt annak ellenére is meg kellett tenni, hogy Sztálin személyi kultusza tragédiákhoz vezetett." („l'Humanité", 1956. április 26.) (Az olasz kiadó jegyzete.)

az újságíróknak, Hruscsov elvtárs is hasonlóképpen válaszolt egy fogadáson hozzá intézett kérdésre.

Sztálinnak a hatalomból való eltávolítása, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy milyen súlyos hibákat követ el, „jogilag lehetséges", de gyakorlatilag lehetetlen volt, mert ha a kérdést felvetik, konfliktus keletkezett volna, s ez a konfliktus valószínűleg megpecsételte volna a forradalom és a szovjet állam sorsát, hiszen a világ minden részéből a szovjet állam ellen szegezték a fegyvereket. Ha csak felületesen állt is valaki kapcsolatban a szovjet közvéleménnyel azokban az években, amikor Sztálin állt az ország élén, és ugyanakkor figyelemmel kísérte a nemzetközi helyzetet, ez már elegendő ahhoz, hogy felismerhesse e megállapítás teljes igazságát. Ma például a szovjet vezetők feltárják, hogy a háború elején Sztálin bizonyos hibákat követett el és egy ideig csüggedés vett erőt rajta. De azokban a napokban ki tudta volna a Szovjetunióban elképzelni és helyesnek elfogadni, hogy Sztálint, nem mondom, hogy eltávolítsák a hatalomból, de akár csak korlátozzák is hatalmában? Ha az emberek ilyesmit látnak vagy csak megsejtenek, ez összeomlásra vezetett volna. Hasonlóképpen más időpontokban is.

A Hruscsov által tett megállapítás tehát megmagyarázza, hogy milyen kényszerhelyzetben voltak azok, akik szerettek volna a kialakult helyzeten javítani, egyszersmind azonban bonyolultabbá is teszi a képet és lényegében súlyosbítja. Kénytelenek vagyunk feltételezni, hogy a Sztálin által elkövetett hibákat vagy nem ismerte az ország vezető kádereinek tömege, s ennélfogva a nép sem — ez azonban nem látszik valószínűnek —, vagy pedig nem tartotta őket hibának a káderek e tömege, s így a közvélemény sem, amelyet e káderek tájékoztattak és irányítottak.

Mint látják, kizárom azt a magyarázatot, hogy pusztán amiatt volt lehetetlen változást előidézni, mert volt egy katonai, rendőri, terrorisztikus apparátus, amely a maga eszközeivel kezében tartotta a helyzetet. Ezt az apparátust is emberek alkották és vezették, akiken egy olyan súlyos helyzetben, mint amilyet például Hitler támadása idézett elő, szintén elemi reagálások lettek volna úrrá, ha mély válság keletkezik. Én úgy gondolom, sokkal helyesebb annak az elismerése, hogy Sztálinnal az általa elkövetett hibák ellenére is az ország túlnyomó része egyetértett; elsősorban a vezető káderek és a tömegek is. Ez pedig annak következménye volt, hogy Sztálin nem csupán hibákat követett el, hanem sok jó dolgot is véghezvitt, „igen sokat tett a Szovjetunióért". „A legmeggyőződésesebb marxista volt és megingathatatlan volt bizalma a népben." Ezt maga Hruscsov elvtárs ismerte el már említett kijelentéseiben, kijavítva így azt a különös, bár érthető tévedést, melyet véleményem szerint a XX. kongresszuson elkövettek azzal, hogy hallgattak Sztálin eme érdemeiről.

Ez azonban nem magyaráz meg mindent, és éppen a leleplezett hibák súlyossága miatt nem magyaráz meg mindent. A magyarázatot csupán figyelmes vizsgálódás útján lehet megtalálni, mely kideríti, hogyan alakult ki az a rendszer, amelyet Sztálin hibái jellemeztek. Csak így lehet majd megérteni, hogy azok a hibák nem csupán személyes jellegűek voltak, hanem mélyen érintették a szovjet élet valóságát.

Egy másik magyarázatát annak, hogy miért nem érték el korábban a hibák szükséges kijavítását, ha nem tévedek, maga Hruscsov adta meg, kijelentve, hogy erre azért nem kerülhetett sor, mert a párt és az állam vezetői nem minden időszakban foglaltak egyformán állást

Sztálin hibáival kapcsolatban. Voltak tehát olyan időpontok, amikor Sztálin körül megvolt a többiek széles körű szolidaritása és ebben a szolidaritásban pontosan az az egyetértés nyilvánult meg, amelyről fentebb beszéltünk.

És itt nyíltan, habozás nélkül el kell ismernünk, hogy miközben a XX. kongresszus hatalmas mértékben járult hozzá a demokratikus és szocialista mozgalom sok nagy és új problémájának felvetéséhez és megoldásához, miközben rendkívül fontos mérföldkő a szovjet társadalom fejlődésében, nem lehet kielégítőnek tekinteni a kongresszus által elfoglalt — és a mai szovjet sajtóban széleskörűen kifejtett — álláspontot abban a kérdésben, hogy melyek voltak Sztálin hibái és milyen okok és feltételek tették lehetővé őket.

Mindennek az oka a „személyi kultuszban" volna keresendő, mégpedig egy olyan személy kultuszában, akinek meghatározott, súlyos hibái voltak: hiányzott belőle a szerénység, személyes hatalomra törekedett, néha hozzá nem értés következtében követett el tévedéseket; a többi vezetőhöz való viszonyában nem volt őszinte, nagyzási hóbortban és szertelen önimádatban szenvedett, végletesen gyanakvó volt és végül, a személyes hatalom gyakorlása következtében elszakadt a néptől, elhanyagolta munkáját, sőt nyilvánvaló üldözési mániába esett. A jelenlegi szovjet vezetők sokkal jobban ismerték Sztálint, mint mi (néhány vele való találkozásomról talán más alkalommal módom lesz beszélni), el kell tehát hinnünk, amikor ma így írják le. Legfeljebb arra gondolhatunk magunkban, hogy ha ez volt a helyzet — eltekintve attól, hogy ezen, mint már említettük, nem lehetett idejében változtatni —, legalább óvatosabbak lehettek volna abban, hogyan magasztalják nyilvánosan és ünne-

pélyesen Sztálint, amihez hozzászoktattak bennünket. Igaz, ma önkritikát gyakorolnak, ami nagy érdemük, de ez az önkritika kétségkívül az ő tekintélyüket is csorbítja kissé.

Ettől eltekintve azonban mindaddig, amíg lényegében arra szorítkoznak, hogy minden jelenség okát Sztálin személyi hibáiban jelöljék meg, a „személyi kultusz" körében maradnak. Előbb minden jót egyetlen ember emberfeletti pozitív tulajdonságainak tulajdonítottak, most minden rosszat az ő ugyanolyan rendkívüli, sőt egyenesen megdöbbentő hibáinak tulajdonítanak. Mindkét esetben kívül kerülünk a megítélésnek azokon a kritériumain, amelyek a marxizmus sajátjai. Kicsúszik kezünk közül az igazi kérdés: az, hogy miként és miért juthatott el a szovjet társadalom bizonyos formákhoz, amelyekkel eltávolodtak a demokratikus élettől és a törvényességtől, sőt amelyek az elfajulás bizonyos formáihoz vezettek. A kérdés tanulmányozásának nyomon kell követnie a szovjet társadalom fejlődésének különböző szakaszait. Ezt elsősorban a szovjet elvtársaknak kell megtenniük, mert ők jobban ismerik a dolgokat, mint mi, akik a tények csupán részleges, vagy téves ismeretében tévedhetünk.

Eszünkbe ötlik, hogy Lenin utolsó beszédeiben és írásaiban hangsúlyozta az új társadalmat fenyegető elbürokratizálódás veszélyét. Kétségtelennek látszik számunkra, hogy Sztálin hibái összefüggésben álltak azzal, hogy túlságosan megnőtt a bürokratikus apparátusok súlya a szovjet gazdasági és politikai életben és talán elsősorban magában a pártéletében is. És itt elég nehéz megmondani, hogy mi volt az ok és mi az okozat. Az egyik dolog lassanként a másik kifejeződésévé vált.

Lehetséges, hogy a bürokráciának ez a túlsúlya össze-

függ a régi Oroszország politikai szervezete formáiban és szokásaiban gyökerező hagyományokkal is? Ezt talán nem lehet kizárni, s azt hiszem, Lenin is utalt erre. Nem szabad azonban elfelednünk, hogy a forradalom után a vezető tisztviselőréteg teljesen vagy majdnem teljesen kicserélődött és bennünket egyébként sem annyira a múlt csökevényeinek értékelése érdekel, mint inkább az a tény, hogy az új vezető osztály — miközben egészen újszerű feladatokat oldott meg — a bürokratikus vezetés új típusát termelte ki magából.

A forradalom utáni első évek zord és kegyetlen évek voltak, az emberfeletti objektív nehézségek, a külföldi intervenció, a háború és a polgárháború évei. Akkor abszolút szükség volt mind a hatalom maximális központosítására, mind az ellenforradalom megsemmisítését szolgáló radikális megtorló rendszabályokra. Ebben az időszakban elkerülhetetlen volt, hogy úgy járjanak el, mint háború idején: ha a feladatot nem hajtják végre, a felelős személyt haladéktalanul elítélik! Maga Lenin, mint Dzerzsinszkijhez intézett, s most közzétett egyik leveléből kitűnik, úgy vélte, hogy amint az ellenforradalmat és a külföldi intervenciót teljesen legyőzik — ami halála előtt néhány évvel meg is történt —, fordulatnak kell bekövetkeznie. Meg kell vizsgálni, vajon ez a fordulat megtörtént-e vagy nem szilárdult-e meg — mintegy a tehetetlenségi erő révén — annak egy része, amit módosítani, vagy amivel szakítani kellett volna. Ebben az időszakban indult meg azután azon csoportok harca, amelyek kétségbe vonták a szocialista gazdaság felépítésének lehetőségét és ez szükségszerűen jelentős hatást gyakorolt az egész szovjet életre.

Ez a harc is valóságos ütközet jellegét öltötte, és miután ennek kimenetelétől függött a hatalom sorsa, ebben

a harcban mindenáron győzni kellett. Ebben az időszakban volt Sztálinnak pozitív szerepe és körülötte fogtak össze a párt egészséges erői. Ezzel kapcsolatban meg lehet jegyezni: úgy fogtak össze körülötte és úgy engedték magukat tőle vezettetni, hogy közben *olyan* változásokat hagytak végbevinni a párt és vezető szervei működésében, a felülről irányított apparátusok *olyan* új működésébe mentek bele, hogy, amikor a rossz jelenségek kezdtek kiütközni, vagy nem tudtak többé ellenállást kifejteni, vagy pedig eleinte nem is látták világosan, hogy rossz jelenségekről van szó. Talán nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy a demokratikus rendszer káros korlátozása és a bürokratikus szervezeti formák fokozatos felülkerekedése a pártból indult ki.

De szerintem ennél fontosabb figyelmesen megvizsgálni, hogy mi történt később, az első ötéves terv teljesítése és a mezőgazdaság kollektivizálásának végrehajtása után. Itt már csakugyan igazi elvi kérdésekhez nyúlunk. Az elért sikerek ugyanis igen nagyok, sőt óriásiak voltak. Szocialista nagyipar jött létre, mégpedig külső segítség, illetve hitelek nélkül, az új társadalom belső erőinek mozgósítása és kifejlesztése útján. Átalakították a falu társadalmi struktúráját, jóllehet kevésbé magabiztosan, jelentős nehézségek, túlzott sietség és hibák közepette. Olyan eredményeket értek el, amilyeneket még nem látott a világ és amilyeneket a Szovjetunión kívül csak kevesen tartottak lehetségesnek. Ez messzehangzóan igazolta az októberi forradalom győzelmét s a mindenfajta ellenzékkel és ellenséggel szemben érvényesített politikai vonal helyességét.

Ezek az eredmények azonban néhány elhibázott tendencia kezdetévé is váltak, és ezeknek a tendenciáknak később szükségképpen súlyos rossz következményeik let-

tek. Az elért sikerek magasztalása közben, elsősorban a mindennapi propagandában, de a kérdések általános felvetésében is túlzásra hajlamos irányzat érvényesült, a hajlam arra, hogy most már minden problémát megoldottnak, minden objektív ellentmondást és minden nehézséget leküzdöttnek tekintsenek, azokat az ellentéteket, amelyek pedig szintén együtt járnak egy szocialista társadalom felépítésével. Ezek az objektív ellentmondások, ezek a nehézségek és ellentétek egy szocialista társadalom felépítése közben gyakran igen súlyosak, és csak úgy küzdhetők le, ha nyíltan elismerik őket és ha a munkás- és dolgozó tömegeket hívják fel, hogy nézzenek szembe ezekkel a nehézségekkel, s munkájukkal, alkotó tevékenységükkel küzdjék le őket.

Ebben az időszakban azonban a Szovjetunióban olyan benyomása volt az embernek, mintha a vezetők, ha pontosan ismerik is a való helyzetet, nem tárnák azt helyesen a párt és a nép elé, talán mert attól tartottak, hogy ezzel valamiképpen csökkentenék az elért győzelmek nagyszerűségét. Egy pártiskolán, ahol általunk küldött tanulók is voltak, hosszú hónapokon át ádáz polémiát folytattak azok ellen, akik az orosz munkások által az ötéves terv sikere érdekében hozott áldozatokat magasztalták. Áldozatokról nem szabad beszélni — mondották —, mert mit gondolnának a munkások Nyugaton! Pedig az áldozatokat bizony meghozták, mert az első ötéves terv éveiben az életkörülmények igen nehezek voltak. A munkásosztály azonban egyáltalán nem ijed meg, ha megmagyarázzák neki, hogy a szocializmus építése érdekében erőfeszítésekre, áldozatokra van szükség, sőt ez csak serkenti és fokozza a munkásosztály legjobbjainak osztályöntudatát. Ez csupán apró epizód, de azon hibás elvi tendenciák egyikére világít rá, amelyekről már be-

széltünk, mert elvi hiba azt hinni, hogy az első nagy sikerek elérése után a szocialista építés már magától megy előre és nem új típusú ellentmondások révén, amelyeket az új társadalom keretében a tömegek és az azokat vezető párt tevékenységével kell megoldani.

Ebből — úgy gondolom — két fő következmény származott. Az első az lett, hogy a tömegek tevékenysége meddővé vált azokon a helyeken és azokban a szervezetekben (párt- és szakszervezetek, üzemek, szovjetek), ahol szembe kellett volna nézni a helyzetből eredő új, reális nehézségekkel, és ahol ehelyett kezdtek túltengeni a dagályos nyilatkozatokkal, sablonos frázisokkal stb. teli írások és beszédek, amelyek azonban valójában hidegek és hatástalanok voltak, mert nem álltak kapcsolatban az élettel. Lassanként megszűnt az igazi alkotó vita, és ennek következtében csökkent a tömegek aktivitása is, miután inkább felülről jövő utasítások, mintsem saját belső lendülete mozgatták.

Ennél is súlyosabb volt azonban a második következmény. Ez az volt, hogy amikor a valóság kezdte érvényesíteni jogait és a nehézségek a még meglevő aránytalanságok és ellentétek következtében kiütköztek, olyan irányzat jelentkezett és kerekedett lassanként minden más fölé, hogy minden baj, a tervteljesítés minden fennakadása, az ellátási nehézségek, a nyersanyagbeszerzésben, az ipar és a mezőgazdaság különböző részeinek fejlődésében mutatkozó nehézségek stb. stb. mindig és minden esetben szabotázsnak, az osztályellenségnek, a titokban működő ellenforradalmi csoportoknak és hasonlóknak tulajdonítandók.

Nem mintha ilyesmik nem lettek volna. Voltak ilyesmik is. A Szovjetuniót könyörtelen ellenségek vették körül, akik készen álltak arra, hogy minden eszközzel kárt

okozzanak neki és fékezzék felemelkedését. Az objektív helyzet megítélésének említett téves irányzata azonban a határvonalak iránti érzék elvesztéséhez vezetett: nem tudták többé, hol van az a mezsgye, amely a jót elválasztja a rossztól, a barátot az ellenségtől, a tehetetlenséget vagy a gyengeséget a tudatosan ellenséges szándéktól, vagy az árulástól, a dolgok természetéből következő ellentéteket és nehézségeket az összeesküvők kártevéseitől. Sztálin azzal a hibás tézisével, amely szerint a szocialista építés előrehaladásával az ellenségek száma szükségképpen megnövekszik és az osztályharc kiéleződik, áltudományos indoklását adta ennek a félelmetes zűrzavarnak. Ezáltal a zűrzavar állandósult és súlyosabbá vált; ebből származtak a szocialista törvényességnek azok a hallatlan megsértései, amelyeket most nyilvánosan megbélyegeztek.

Mélyebbre kell azonban hatolnunk a vizsgálódásban, hogy megérthessük, hogyan fogadhatták el ezt az álláspontot, hogyan válhatott az népszerű állásponttá. S ha mindezt meg akarjuk érteni, a kutatás egyik irányának annak kell lennie, amelyet mi jelöltünk meg. Sztálin egyidejűleg volt kifejezője és okozója egy helyzetnek, részben azért, mert ő bizonyult a bürokratikus típusú apparátus leghozzáértőbb szervezőjének és vezetőjének akkor, amikor ez a demokratikus élet formái fölé kerekedett, részben pedig azért, mert elméleti síkon igazolt egy valójában hibás irányzatot, amelyen azután az ő személyes hatalma nyugodott, mely végül is elfajuló formákat öltött. Mindez megmagyarázza azt az egyetértést, amelylyel követték, amely egészen elhunytáig tartott és talán még mindig gyakorol valamelyes hatást.

Ne feledjük el azt se, hogy amikor Sztálinnak ez a hatalma kialakult, továbbra sem maradtak el a szovjet tár-

sadalom sikerei. Sikereket értek el gazdasági, politikai, kulturális, katonai téren és a nemzetközi kapcsolatok terén. Senki sem tagadhatja, hogy a Szovjetunió 1953-ban összehasonlíthatatlanul erősebb, minden irányban fejlettebb volt, mint mondjuk, az első ötéves terv idején; megnövekedett belső szilárdsága és nemzetközi tekintélye.

Hogyan lehetséges, hogy annyi hiba nem akadályozott meg annyi sikert? Erre is a szovjet vezetőknek kell megadniuk a választ, akiknek meg kell érteniük, hogy ez ma azoknak a problémáknak egyike, amelyek élénken foglalkoztatják a nemzetközi munkásmozgalom őszinte harcosait. Vajon Sztálin hibái milyen mértékben, mely időponttól kezdve és milyen határok között ártottak a párt politikai irányvonalának, okoztak felesleges nehézségeket; milyen jelentőségük volt ezeknek a nehézségeknek, és hogyan sikerült e nehézségek ellenére is előrehaladni? Annak alapján, amennyit mi tudunk, csak néhány általános megállapítást tehetünk, készen arra, hogy szükség esetén revideáljuk véleményünket.

Úgy véljük, el kell ismernünk, hogy a szocializmus építése terén követett irányvonal továbbra is helyes volt, még ha a most feltárt hibák szükségképpen jelentősen korlátozták is alkalmazásának sikerességét. Ugyanakkor ez az egyik pont, amelyre nézve a legtöbb magyarázatra lesz szükség, mert a demokratikus élet korlátozása, sőt némely esetben megszűnése döntő a politika érvényre jutása szempontjából. Mindenesetre kétségtelennek látszik, hogy a párt, az állami szervek, a szakszervezetek és főként a legfontosabb periférikus szervek elbürokratizálódása szükségszerűen fékezte, korlátozta, visszaszorította a párt alkotó gondolkozását, a tömegek aktivitását, az állam demokratikus működését és az egész társa-

dalom építő lendületét, ami nyilvánvaló, reális károkkal járt. Másrészről épp a békében és a háborúban, valamint a háború után elért sikerek megmutatják a néptömegek imponáló munkaképességét, bármely helyzetben tanúsított lelkesedését és áldozatkészségét. A tömegek szüntelenül magukénak érezték azokat a célokat, amelyeket a párt politikája az egész ország elé tűzött és amelyek a tömegek tevékenységével valósultak meg. Nehéz lenne megmondani például, melyik más nép lett volna képes ellenállni, új erőre kapni majd győzni, amikor Hitler már Moszkva elővárosaiban és a Volgánál állott, s amikor a háborús időszak rettenetes ínségével kellett megküzdeni.

Ebből tehát azt a következtetést kell levonnunk, hogy a szocialista rendszer lényege nem veszett el, mert semmi sem veszett el az előző vívmányokból, s főleg azért, mert a szovjet társadalmat alkotó munkás-, paraszt- és értelmiségi tömegek továbbra is támogatták a rendszert. Maga ez a támogatás bizonyítja, hogy mindennek ellenére ez a társadalom megtartotta alapvető demokratikus jellegét.

Már megmondottuk néhányszor, hogy a szovjet elvtársakra vár, hogy megvizsgáljanak néhány általunk feltett kérdést és megadják egy mindenre kiterjedő válasz elemeit. Eddig főleg úgy fejlesztették tovább a „személyi kultusz" kritikáját, hogy helyreigazítottak bizonyos tényekre és személyekre vonatkozó téves történelmi és politikai ítéleteket és lerombolták azokat a mítoszokat és legendákat, amelyeket egyetlen személy magasztalása céljából hoztak létre. Ez kitűnő, de nem minden, amit várunk tőlük. A legfontosabb ma az, hogy helyesen, marxista kritériumok szerint válaszoljanak arra a kérdésre, hogy a most feltárt hibák hogyan fonódtak össze a szocialista társadalom fejlődésével és vajon ennek a tár-

sadalomnak a fejlődése során egy adott pillanatban nem merültek-e fel zavaró elemek, általános jellegű hibák, amelyektől az egész szocialista tábort óvni kell, vagyis mindazokat, akik a maguk útján már építik a szocializmust és azokat is, akik csak most keresik a maguk útját.

Minden további nélkül egyet lehet érteni abban, hogy a központi probléma: megvédelmezni a szocialista társadalom demokratikus jellemző vonásait. De vajon a politikai és a gazdasági demokrácia kérdései, a párt belső demokráciájának és vezető szerepének problémái hogyan függnek össze az állam demokratikus működésével, és az említett területek bármelyikén elkövetett hiba hogyan hullámzik végig az egész rendszeren? Ezt kell alaposan tanulmányozni, ezt kell tisztázni.

7. Minek tulajdonítja azt a tényt, hogy a kommunisták az egész világon hittek a perekről és az összeesküvésekről szóló hivatalos sztálini verziónak?

Az egész világ kommunistái mindig határtalan bizalommal voltak a Szovjetunió Kommunista Pártja és vezetői iránt. Hogy ez a bizalom miből fakadt, több mint nyilvánvaló. A történelem döntő pillanataiban és a munkásmozgalom, valamint a nemzetközi politika döntő kérdéseiben a szovjet kommunisták álláspontja volt a helyes álláspont. Az 1917. évi forradalom, amelynek során átvették a hatalmat, lelkesedést keltett. A forradalom után általuk hangoztatott, megvédelmezett és követett politika helyességét a tények megmutatták. Ismeretesek voltak azok az emberfeletti nehézségek, amelyekkel szembekerültek és amelyeket le tudtak győzni. Az egész világ ellenük volt. Minden eszközzel támadta, gyalázta őket. Minden ország uralkodó osztályai összefogtak elle-

nük. Az ellenzéki pártokban, de még a munkásmozgalomban is kevesen voltak azok, akik, ha nem is helyeslést, de legalább megértést tanúsítottak volna az iránt a gigantikus munka iránt, amely a Szovjetunióban megindult. Ma a megcsontosodott reakciósok kivételével mindenki elismeri, hogy a Szovjetunió megteremtése a legújabbkori történelem legnagyobb eseménye, de csak a kommunisták, vagy szinte egyedül ők követték lépésről lépésre ezt az alkotó munkát, ők magyarázták meg, ők védelmezték, és ők védelmezték e munka irányítóit is. Ilyen körülmények között természetes és helyes volt, hogy mélyreható, teljes bizalom és szolidaritás alakult ki a világ minden országa munkásosztályának élcsapata részéről az iránt a kommunista párt iránt, amely valóban az egész politikai és társadalmi mozgalom élén haladt.

Figyelembe kell venni még azt a tényt is, hogy azok, akik kezdetben csak a Szovjetunióban megvalósult kommunista politikának egyik-másik vonatkozását bírálták, hamarosan csatlakoztak az egész kommunista mozgalom hivatalos rágalmazóihoz, hogy azután a legreakciósabb politikai erők nyílt, vagy álcázott ügynökeivé váljanak. Kisebb-nagyobb mértékben minden kommunista párt saját bőrén tapasztalhatta ezt. Így azután a szovjet kommunisták iránti teljes bizalmon és szolidaritáson kívül az a szilárd meggyőződés is kialakult, hogy ez a szolidaritás megkülönböztető jele egy igazán forradalmi proletármozgalomnak, és ez alapvetően igaz is volt. Senkinek sem szabad tehát bánnia közülünk ezt a bizalomteljes viszonyt, ezt a szolidaritást. Ez tette lehetővé számunkra, akik saját országaink körülményei között dolgoztunk és harcoltunk, hogy kifejezzük és meghatározott politikai és szervezeti formába öntsük azt az új, forradalmi lendületet, amelyet az októberi forradalom a munkás-

osztályban kiváltott, és amelyet a szocialista társadalom szovjetunióbeli építésének eredményei tovább tápláltak, kiszélesítettek és egyre inkább tudatosítottak.

E sikerek megnyilvánulási formái, gyakorlati útjai és módjai azonban közöttünk nem képezték vita tárgyát, legfeljebb egy adott időpontig, amely nagyjából az első ötéves terv és a mezőgazdaság kollektivizálása megvalósításával esett egybe. Az ezen időpontot megelőző 10—15 évben az orosz kommunisták között a forradalom fejlődésének útjai, a szocialista átalakulás lehetőségei és formái körül folyó vita végighullámzott az egész munkásmozgalmon, elsősorban pedig a nemzetközi kommunista mozgalmon, s ez hozzájárult az ellenzéki csoportok (trockisták és jobboldaliak) vereségéhez. Nem tagadom, hogy ez a harc és a vitában való ez a részvétel egyes időpontokban, egyes országokban, bizonyos körülmények között mozgalmunk szempontjából negatív következményeket is kiválthatott. Itt a néha mesterségesen felszított frakcióharcokra, a néha eltúlzott politikai megítélésekre stb. utalok. Akinek van rá módja, olvassa el azt a beszédet, amelyet például az Internacionálé VI. kongresszusán 1928-ban tartottam, és ott megtalálja egynéhány ilyen jelenség bírálatát, vagy pedig olvassa el újra, amit Dimitrov a VII. kongresszuson elmondott. Egészében véve azonban mozgalmunk politikai nevelése ezekben a vitákban ment végbe, mert ezek ideológiánk és politikánk legfontosabb kérdéseit érintették. Mozgalmunk e vitákon keresztül vált éretté.

Azokról a kérdésekről, amelyek a szovjet elvtársak előtt a szocialista társadalom felépítése során felmerültek, később pártjainkban egyre kevesebb szó esett, márcsak azért is, mert a szovjet elvtársak ezeket nem vetették fel többé problematikus módon, ahogyan azelőtt

tették, ezeket szinte egy már folyamatban levő fejlődés egyes szakaszainak tekintették, amelyeknek alakulása nem hozott felszínre új, mélyenszántó kérdéseket. Egyébként ekkorra a Szovjetunión kívüli kommunista mozgalom már megerősödött, túlhaladta az egyszerű agitációt és propagandát, kijavította a Hitler uralomra jutása előtt elkövetett számos hibáját és széles körű pozitív politikai tevékenységet fejtett ki a fasizmus elleni harcban, a készülő háború ellen, azért, hogy megkísérelje megmenteni a Spanyol Köztársaságot, a munkás- és demokratikus mozgalom egységéért stb. Megteremtettük azokat a feltételeket, amelyek a háború alatt lehetővé tették a Kommunista Internacionálé feloszlatását.

Azok a perek, amelyekre a kérdés vonatkozik, azt hiszem, ehhez az időszakhoz tartoznak (később majd megmagyarázom, mi az értelme ennek az elhatárolásnak), ahhoz az időszakhoz, amikor Franciaországban a népfrontért küzdöttek, Spanyolországban fegyveres harc dúlt és a Szovjetunió igen hatékony nemzetközi politikát folytatott a demokrácia és a béke védelmében. A kommunista vezetőknek nem állt rendelkezésükre semmiféle adat, amely lehetővé tette volna, hogy kétségbe vonják az ítéletek törvényességét, főképpen azért, mert tudták: a régi ellenzéki csoportok (a trockisták és a jobboldaliak) politikailag és a tömegek között legyőzött vezetői nem idegenkedtek attól, hogy a harcot terrorisztikus eszközökkel folytassák, amire a Szovjetunió határain kívül is volt példa. (Párizsban 1934-ben az egyik legjobb harcosunkat, a Reggio Emíliából származó Camillo Montanarit egy trockista gyilkolta meg hideg számítással, előre megfontolt szándékkal. Hasonló esetek másutt is előfordultak.)

Az a tény, hogy valamennyi vádlott beismerő vallo-

mást tett, kétségkívül meglepetést keltett és közöttünk is vitát váltott ki, de semmi egyebet. Egyébként még nem világos előttünk, hogy a törvényesség megsértésének, a törvénytelen és erkölcsileg visszataszító vizsgálati módszereknek most elhangzott leleplezése a perek egész időszakára vonatkozik-e, vagy csupán egy meghatározott időszakra, a fentebb elhatárolt időszak után következőre. A különleges megtorló eszközök alkalmazásában elkövetett túlzások vádja és az az elhatározás, hogy ezt a hibát kijavítják, egyébként már a Szovjetunió Kommunista Pártja egyik országos értekezletén is elhangzott, s nem talált ellenvetésre. A baj az volt, hogy ezt az elhatározást nem tartották tiszteletben, sőt bizonyos szempontból a helyzet később még tovább romlott, s ebben Sztálint megbocsáthatatlan személyes bűn terheli.

Ismétlem, az első perekről, amelyekkel módunkban állott foglalkozni — a későbbiek legnagyobbrészt nem nyilvánosan folytak le — ma az a véleményem, hogy mind a két elem egyszerre volt jelen bennük: igaz, hogy az ellenzék megkísérelt konspirálni és terrorcselekményeket végrehajtani a rendszer ellen, de igaz az is, hogy erkölcsileg elítélendő, törvénytelen vizsgálati módszereket alkalmaztak. Az első tény természetesen nem enyhíti a második súlyosságát.

8. *A személyi kultusz bírálata felülről hangzott el, hivatalos fórum részéről, anélkül, hogy a nép véleményét előzetesen kikérték volna. Úgy tekinti-e ön ezt, mint annak bizonyítékát, hogy a sztálinizmus nem halt meg, ahogy sokan állítják?*

Az én megítélésem, amelynek lényegét már kifejtettem, az, hogy Sztálin hibáinak kijavítása és bírálata el-

kerülhetetlenül indult el felülről. A demokratikus élet visszaszorítása mind a pártban, mind az államban — és éppen ez volt Sztálin hibáinak lényege és következménye —, s az az egyetértés, amelyben része volt, azzal járt együtt, hogy az alulról jövő bírálat csak lassan alakulhatott volna ki, zavarokon át fejlődhetett volna és veszélyes szakadásokat hozhatott volna magával. Bármilyen sajnálatos is ez, egyenesen következik mindabból, ami előzőleg történt. A vezető csoport feladata volt, amely meggyőződött arról, hogy fel kell számolni a rosszat s irányt kell változtatni, hogy felülről jövő energikus bírálattal utat nyisson az új szakasznak, s egyszersmind megkezdje a legsúlyosabb torzulások tényleges kijavítását.

Újra normális demokratikus életre nevelni, a Lenin által a forradalom első éveiben nyújtott példát követve ideológiai és gyakorlati téren kezdeményezőkészségre nevelni, kutatásra és eleven vitára, a tévedésekkel szembeni türelmességnek arra a fokára, ami elengedhetetlen az igazság megtalálásához, a véleményalkotás és a jellem teljes önállóságára stb. nevelni, éspedig a pártkáderek több százezer nőből és férfiból álló tömegét, s rajtuk keresztül az egész pártot, a párton keresztül pedig az egész végtelen nagy országot, melyben az életfeltételek vidékenként még nagymértékben különböznek — mindezek olyan óriási feladatok, amelyeket nem lehet mindössze háromévi munkával és egy kongresszussal teljesíteni.

Mégis azt hiszem, túlzás azt állítani, hogy csupán idő kérdése az, hogy új irányt dolgozzanak ki és azt meg is valósítsák. Úgy vélem, nem lehet kizárni annak lehetőségét, hogy a szovjet életnek ebben az új szakaszában új, nagy fontosságú viták bontakoznak ki, amelyekben meghatározzák az elkövetett hibák jelentőségét, vala-

mint az elkerülhetetlen helyreigazításokat, és kialakítják mind a hibák, mind a helyreigazítások elvileg, politikailag és gyakorlatilag pontos értékelését. Összegezve, az a véleményem, hogy Sztálin hibáit ki kell javítani, éspedig ilyen széles körű fejlődés útján, amely mélységesen különbözik attól a módszertől, amit Sztálin követett életének abban a szakaszában, amelyben szakított a párt és az állam működésének helyes normáival.

Minél inkább megvalósul majd ez, annál hasznosabb lesz. Mi azt szeretnénk, ha habozás nélkül, bátran javítanák ki a hibákat, s ha ez — mint ahogy lennie kell —, a szocialista társadalom új előrelendülését hozná magával minden irányban, széles körű, egészséges, új és gazdag élettel teljes demokratikus alapon.

9. *Gondolja-e ön, hogy a személyi kultusz bírálata változást fog hozni a Szovjetunió és a népi demokráciák viszonyában, az orosz kommunista párt és a többi országok kommunista pártjának viszonyában, és általában a Szovjetunió és a nemzetközi munkásmozgalom viszonyában?*

Remélem, nincs többé senki — legalábbis Olaszországban — aki még hitelt adna annak az ostoba legendának, hogy a kommunista pártok minden lépésükhöz Moszkvából kapnak utasításokat, irányelveket, parancsokat. Ha még akadnak ilyenek, az ő számukra kár írni, minthogy nyilvánvalóan túlságosan nehéz felfogásúak, s teljesen képtelenek még csak közeledni is a mai munkásmozgalom problémáinak megértéséhez. Ezért hát a többiek számára írunk.

Az első világháború után, amikor a Kommunista Internacionálé megalakult, a munkásmozgalom és később az egyes országok kommunista mozgalma politikai irány-

vonalának legfőbb kérdéseit kétségkívül a központban, Moszkvában vetették alá széles körű vitának a kongresszusokon és más nemzetközi összejöveteleken, s ezek pontos irányvonalat dolgoztak ki. El lehet mondani, hogy ebben az időszakban a kommunista mozgalomnak centralizált vezetése volt, s a felelősség fő részét e mozgalomért az orosz elvtársak vállalták, akik támogatást kaptak a más országokból jövő elvtársaktól. Igen gyorsan azonban a mozgalom önállóan kezdett előrehaladni, főképpen ott, ahol jók voltak a vezetők. 1924-ben például a mi pártunknak azt az elhatározását, hogy szakít az ellenzéki pártok Aventinuszi Blokkjával[4] és visszatér a parlamentbe, a mi pártunk hozta meg, s ez egyértelműen ellentétben állt azzal a tanáccsal, amelyet az Internacionálé vezetői adtak nekünk. A VII. kongresszus idején (1935-ben) a pártok, melyek megerősödtek, egységesek voltak és szilárd vezetőségük volt, már érezték, hogy egy nemzetközi központ nem tehet többet, mint hogy kidolgozza az adott helyzetek általános megítélését és a mozgalmunk előtt álló feladatokat, de a politikai döntést és annak gyakorlati megvalósítását teljesen az egyes pártok kezdeményezésére és felelősségére kell bízni. Így cselekedtek a kommunista pártok Franciaországban és főleg Spanyolországban az 1934 és 1939 közötti nagy küzdelmek idején, majd a háború alatt, s még inkább a háború után. Annak, hogy a kommunisták útja a Szovjetunió nemzetközi politikájának nyomdokain haladt, az az oka, hogy a kommunista pártok meg voltak győződve, hogy ez a politika helyes és valóban az is volt.

[4] G. Matteotti meggyilkolása után az ellenzéki pártok kivonultak a fasiszta többségű parlamentből és az alkotmányos rendszer visszaállítását követelve megalakították az Aventinuszi Blokkot, amelyet az Olasz Kommunista Párt átmenetileg támogatott. — *A szerk.*

Az 1947-ben a Kommunista Internacionálétól merőben eltérő feladatokkal megalakult Tájékoztató Iroda lényegében két dolgot vitt végbe; az első jó volt, a második rossz. Az első az volt, hogy helyesen tájékoztatta az egész munkásmozgalmat az imperializmus háborús terveivel szembeni ellenállás és harc kérdéseiben. A második tette a jugoszláv kommunisták elleni szerencsétlen beavatkozás volt. Egyebet a Tájékoztató Iroda nem is tett, kivéve azt, hogy egy nyilvános időszaki lapot adott ki, kizárólag tájékoztatásul. Ami például bennünket, olaszokat illet, sohasem fordult elő — csupán a Tájékoztató Iroda alakuló ülésén —, hogy nemzetközi értekezleteken kellett volna megtárgyalni politikánkat. A háború utáni valamennyi kezdeményezésünk kizárólag saját művünk volt, a többi kommunista párt vezető elvtársai teljes egészében talán meg sem értették mindig, minthogy azok a körülmények diktálták, amelyek közt itt, Olaszországban dolgozunk, s ezek egészen sajátosak. Ma pedig a Tájékoztató Iroda már megszűnt, aminek okát széles körben ismertettük.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának vezetésében Sztálin által elkövetett hibák kétségkívül hozzájárultak — minthogy korlátozták a vitát és a demokratikus életet a szovjet párt csúcsán — ahhoz, hogy a szovjet kommunisták és a többi ország kommunistái közti kapcsolatok meglehetősen külsőségesek és formálisak legyenek; hozzájárultak ahhoz, hogy köztük bizonyos távolság alakuljon ki; de nem csökkentették a köztük levő kölcsönös bizalmat, mert a most feltárt tényekről nekünk nem volt és nem is lehetett semmiféle tudomásunk. Legalábbis, ami minket illet, így áll a dolog. Más pártokban, főképpen a népi demokratikus országokban, Sztálin némely hibáját a háború után gépiesen megismételték, mint ahogyan

— minden valószínűség szerint — gépiesen törekedtek arra, hogy a maguk országába átvigyék és alkalmazzák a Szovjetunió valamennyi tapasztalatát és egész gyakorlatát anélkül, hogy a szükséges mértékben mindig figyelembe vették volna azokat a sajátos feltételeket, amelyek minden országban a fejlődés sajátos útját tették és teszik szükségessé, s amelyek megkövetelik, hogy a szovjet tapasztalatokat módosítsák és a körülményekhez alkalmazzák.

A Sztálin ellen a XX. kongresszuson elhangzott bírálatok, amelyek legnagyobbrészt váratlanul következtek be, kétségkívül megdöbbentést váltottak ki a nemzetközi kommunista mozgalom kádereiben és — kisebb mértékben — a kommunista tömegekben is. Az a mód, amelylyel ellenségeink e bírálatokra rávetették magukat, hogy harci eszközt kovácsoljanak belőlük ellenünk, megszilárdította a párt aktivistáinak a párthoz való ragaszkodását. Ettől eltekintve azt is meg kell mondanunk, hogy a bírálat nemcsak meglepetést váltott ki, hanem fájdalmat s itt-ott bizonytalanságot, a múltra vonatkozó kétségeket stb. is. Tekintettel a feltárt tények súlyosságára és a feltárás módjára, ezt nem lehetett elkerülni, márcsak azért sem, mert a szovjet elvtársak, akik lényegében a tények ismertetésére és a helyes korrekciókra szorítkoztak, mindeddig elhanyagolták azt a megoldatlan feladatot, hogy a politikai és történelmi komplex megítélés nehéz kérdését napirendre tűzzék.

Nem hiszem, hogy mindebből a kommunista mozgalom különböző részei közötti kölcsönös bizalom és szolidaritás csökkenése következhetnék. De kétségkívül következni fog ebből a véleményalkotás nagyobb önállóságának nemcsak szükségessége, hanem vágya is. Ez pedig a mi mozgalmunknak csak hasznára válhat. A világ

kommunista mozgalmának belső politikai struktúrája ma nem az, ami volt.

Az, amit a Szovjetunió Kommunista Pártja tett — mint már mondtam — továbbra is az első nagy példaképe marad a szocialista társadalom felépítésének, melyhez az utat mélyreható döntő forradalmi robbanás nyitotta meg. Ma a szocializmus építésének frontja azokban az országokban, amelyekben a kommunisták alkotják a vezető pártot, annyira kiszélesedett (az emberiség egyharmad részét foglalja magában!), hogy ezekben sem lehet kötelező a szovjet minta és nem is kell kötelezőnek lennie.

A kommunisták által kormányzott minden országban más és más módon hatnak az objektív és szubjektív feltételek, a hagyományok, a mozgalom szervezeti formái. A világ többi részén vannak olyan országok, amelyekben a szocializmus felé akarnak haladni anélkül, hogy a kommunisták alkotnák a vezető pártot. Megint más országokban a szocializmushoz való előrehaladás olyan célkitűzés, amelyre több különböző mozgalom erőfeszítései összpontosulnak; de ezek a mozgalmak gyakran még sem a megegyezéshez, sem a kölcsönös megértéshez nem jutottak el. A rendszer egésze policentrikussá válik, s magában a kommunista mozgalomban nem lehet egységes vezetésről beszélni, hanem gyakran eltérő utakon végbemenő haladásról.

A Sztálin elleni bírálatokból olyan általános problémák is erednek, amelyek közösek az egész mozgalom számára: a bürokratikus elfajulás, a demokratikus élet elfojtása veszélyeinek problémája, az építő forradalmi erő és a forradalmi törvényesség megsemmisítése összekeverésének problémája, a gazdasági és politikai vezetésnek a tömegek életétől, kezdeményezésétől, bírálatától és al-

kotó tevékenységétől való elszakadása problémája. Mi nagyon örülünk majd annak, ha a hatalmon levő kommunista pártok abban fognak versenyezni, hogy megtalálják a legjobb módját, hogy örökre elkerüljék ezeket a veszélyeket.

Ránk pedig az a feladat hárul, hogy a mi módszerünket, a mi utunkat dolgozzuk ki, hogy mi is biztosítsuk magunkat a stagnálás és az elbürokratizálódás veszélyei ellen és együttesen tudjuk megoldani a dolgozó tömegek szabadságának és a társadalmi igazságosságnak kérdéseit. Így kell a tömegek között egyre nagyobb tekintélyt kivívnunk, s egyre szélesebb táborukat meghódítanunk.

„Nuovi argomenti", 1956 május—június.

A LENINIZMUS ANTONIO GRAMSCI GONDOLKODÁSÁBAN ÉS TEVÉKENYSÉGÉBEN[1]

1. Előadásom témája az ülésszak többi témájának kezelésétől bizonyos tekintetben eltérő tárgyalásmódot követel meg. Gramscinak a leninizmushoz való viszonyát ugyanis csak úgy tudjuk tanulmányozni, ha az általa kidolgozott és filozófiai, elméleti vitákban megvédelmezett álláspontokon kívül megvizsgáljuk azt is, hogy milyen gyakorlati tevékenységet fejtett ki mint politikus, mint az olasz munkásosztály élcsapatának megalapítója és vezetője. Véleményem szerint csakis ily módon lehet helyesen megközelíteni Gramsci életművét és felmérni jelentőségét. Gramsci a politika teoretikusa, de főleg gyakorlati politikus, harcos volt. A politikára vonatkozó koncepciója kerülte mind az instrumentalizmust[2], mind az elvont moralizmust és elméleti spekulációkat. Politizálni számára annyi, mint átalakítani a világot. A politika tartalmazza tehát minden egyes ember valóságos filozófiáját, a politikában van a történelem lényege. Az egyes ember számára, aki elérkezett a valóság kritikai

[1] Jegyzetek a „Gramsci és a leninizmus" című előadáshoz, amely a Gramsci életművével foglalkozó tudományos üléssza-kon hangzott el. (Az olasz kiadó jegyzete.)

[2] Az a felfogás, amely szerint a tudományos törvények és elméletek csak instrumentumok, azaz eszközök. — *A szerk.*

felfogásához és annak a feladatnak megértéséhez, amely rá a valóság átalakításában vár, erkölcsi létének lényege is a politikában rejlik. A politikában kell keresni Antonio Gramsci életének egységét: ez kiinduló- és végpontja egyaránt. Ennek az egységnek összetevői a kutatás, a munka, a harc és az áldozat.

Nem lehet kétséges, hogy az ily módon felfogott politika, amelyet az emberi tevékenységek csúcspontjának tekintünk, tudományos jelleget ölt. Nem azonos többé a szenvedéllyel, sem a hitvány artistamutatványnyal; az emberi társadalmak mozgásfeltételeinek, a társadalmat alkotó egyes csoportok és emberek mozgásfeltételeinek elmélyült kutatásán alapul. Lehetővé teszi, hogy megérthessük s ennélfogva történelmileg indokolhassuk mind az előnyomulást, mind a visszavonulást vagy a megállást, mind a győzelmet, mind a vereséget. A megértés alapja önmagunk és mások bírálata, s ez a további cselekvés feltétele is.

Tévedés volna azt hinni, hogy az ily módon felfogott politika az előírások, a minden helynek és minden időpontnak megfelelő szabályok lezárt gyűjteménye lehet. Ezért szerintem bírálni kell azokat, akik ily módon kezelik Gramsci életművét, s különösen a „Füzetek"[3] tartalmát: mesterségesen akarják összefüggésbe hozni egymással az egyes részeket, hogy a „Füzetek"-ből — ha nem is valamiféle evangéliumot — legalábbis a tökéletes gondolkodónak és a kommunista cselekvés tökéletes példaképének kézikönyvét hámozzák ki. Bizonyos, hogy van vezérfonal ebben az életműben, de ez nem található meg másban, mint a tényleges cselekvésben, amely az ifjúkorban kezdődik, fokozatosan bontakozik ki, egé-

[3] „Quaderni" — Gramsci börtönírásainak, feljegyzéseinek, jegyzeteinek gyűjteménye. — *A szerk.*

szen a fasizmus hatalomra jutásának idejéig, a letartóztatásig és tovább.

Gramsci egész írott művét ebből a megfontolásból kiindulva kellene vizsgálni. Ezt a feladatot azonban csak az vállalhatja, aki annyira alaposan ismeri tevékenységének konkrét mozzanatait, hogy fel tudja ismerni, hogyan kapcsolódnak e konkrét mozzanatokhoz az általános elméleti megfogalmazások és megállapítások, s aki elég tárgyilagos ahhoz, hogy ellenálljon minden olyan kísértésnek, hogy a gondolatot a tettekkel és a tényleges cselekvéssel egyesítő nyilvánvaló kapcsolatot hamis elméleti általánosításoknak áldozza fel.

A „Múlt és jelen"[4] cím alatt összegyűjtött, különböző időpontokban keletkezett írások közül néhány legérdekesebbet például kétségtelenül úgy kell tekinteni, mint amelyekben Gramsci a munkásosztály pártjának stratégiája, taktikája és szervezete általa 1922-től kezdve megállapított elveit dolgozta ki, vitázva és harcolva az álbaloldali és gyerekes szektásság irányzataival, amelyek Olaszországban a munkásosztály pártjának vezetésében akkor még túlsúlyban voltak. Ide tartoznak az ösztönösség és a tudatos vezetés viszonyára, az organikus centralizmusra és a demokratikus centralizmusra, valamint a fegyelemre vonatkozó feljegyzések; a vezetés, a szervezés és a parancsolás viszonyát, a katonai tudomány és a politikai tudomány kapcsolatát tárgyaló jegyzetek és így tovább. Nem tartom kizártnak azt sem, hogy e jegyzetek egyikét-másikát — amelyekről egyébként Gramsci nem tudhatta, eljutnak-e, s ha igen, hogyan elvtársaihoz s egykori tanítványaihoz — az aggodalom diktálta; a hozzá érkező töredékes hírek alapján attól

[4] *A. Gramsci:* Passato e presente. Einaudi 1951.

tarthatott, hogy letartóztatása után a kommunista párt irányvonalában és tevékenységében visszatérnek a régi, szektás sémák. A figyelmes olvasó észreveheti azt is, hogy néhány helyen igen pontos tanácsokat fogalmaz meg a párt irányító munkája megszervezésének módjáról, az agitáció és a propaganda folytatásáról, s még a különböző pártszervekről is, amelyeknek — írja — egy „Bulletin"-t kellene megküldeni, hogy az a párt politikáját magyarázva, a múlt állandó kritikai értékelése révén biztosítsa a politika folytonosságát. A „Múlt és jelen" szinte minden írása egyébként az időszerű politikai kommentár jellegét öltötte. Némelyik írás olyan, mint egy napilap vezércikke: közvetlen vitát folytat az ország színpadán akkor fellépő áramlatokkal és emberekkel.

De a börtönben írt mű többi részét sem érthetjük meg politikailag, ha nem az akkori viszonyokhoz kapcsolódónak tekintjük őket. Mi történt Olaszországban és a világban azalatt, amíg Gramsci a börtönben töprengett és írt? Az ő terminológiáját használva, ezalatt történt meg az áttérés a mozgó háborúról az álló háborúra, az első világháborút követő drámai válságról és az első győztes forradalmi támadásról egyfelől a burzsoá rendszerek stabilizációs kísérleteire, másfelől a szocialista társadalom felépítésére. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme a kapitalista világ objektív ellentmondásaiból származott; ezek az ellentmondások továbbra is léteztek és mélyültek. Másképpen hatottak azonban, mint korábban. Miközben a burzsoázia saját hatalmának reformista helyreállítására törekedett, a munkásosztály — miután a szovjetállamban megszilárdította hatalmát — sokoldalú cselekvéssel igyekezett kivívni hegemóniáját az immár világméretűvé vált versengésben. Az ily módon kialakult állóháború volt Gramsci szerint a harc döntő,

egyszersmind azonban legnehezebb szakasza. „Az állóháború hatalmas áldozatokat követel a lakosság mérhetetlen tömegeitől; ezért van szükség a hegemónia hallatlan összpontosítására, s ennek következtében egy »beavatkozóbb« jellegű kormányformára, amely nyíltabban vezet offenzívát az ellenzék ellen és permanensen megszervezi a belső bomlás »lehetetlenségét«."[5] Ha jól meggondoljuk, a történelmi időszaknak ehhez az általános meghatározásához kapcsolódik minden részletelemzés, mind a munkásosztály vezette új társadalomban létrejövő hatalomra vonatkozólag, mind pedig a kapitalista burzsoázia által irányított hanyatló és bomlásnak induló társadalomban fennálló hatalom megőrzésének és védelmezésének különböző módjaira vonatkozólag. Ennek az elemzésnek szerves része a politikai pártok és az ideológiák, s mindenekelőtt Benedetto Croce filozófiájának[6] mint a reakciós rend támogatását szolgáló konzervatív szövetkezés egyik formájának kritikája.

Úgy vélem, nem csökkenti Gramsci politikai gondolkodásának tudományos értékét, ha hangsúlyozzuk helyhez és időhöz kötöttségét. A politika akkor válik tudománnyá, ha az objektív viszonyok konkrét elemzésén alapul, ha a társadalmi struktúrák különböző fokozatainak, az objektív viszonyoknak, valamint az ideológiai,

[5] *A. Gramsci:* Passato e presente. 71. old.

[6] Benedetto Croce (1866—1952) olasz polgári, idealista, újhegeliánus filozófus, esztéta és történész. A XIX. század végén lépett fel a marxizmus ellen és fejtette ki abszolút idealisztikus filozófiáját. Az olasz liberális burzsoázia befolyásos ideológiai és politikai vezetője lett; szemben állt a fasizmussal. Elméletét azonban a reakciós burzsoázia jól tudta használni a marxizmus elleni harcban. Többek közt a Crocéval folytatott filozófiai vitának szentelte Antonio Gramsci az „Il materialismo storico e la filosofia di Benedetto Croce" („Történelmi materializmus és B. C. filozófiája") című művét. Einaudi 1948. — *A szerk.*

szervezeti, felépítmény jellegű alakulatoknak kapcsolatát elemzi, megvilágítja az alap és a felépítmény egymásra gyakorolt kölcsönhatását és a történelmi események ebből eredő menetét. E viszonylatok és az egész mozgás igazi tartalma azonban csakis a cselekvésben, az osztályellentétekben, abban a harcban mutatkozik meg, amelyet az uralmon levő csoportok saját diktatúrájuk megtartásáért, a forradalmi osztályok pedig a hatalom meghódításáért vívnak. A forradalmi osztályok az egyes társadalmak struktúrája és történelme által meghatározott politikai szövetségek rendszere segítségével küzdenek a hatalom meghódításáért, majd azért, hogy hatalmukat egy új társadalom felépítésével megtartsák és megszilárdítsák. Gramsci műve tehát nem olyan tudományos megismerésre hív fel minket, amelyben elsáncolhatjuk magunkat, elutasítva vagy elhalasztva a harc közvetlen feladatait, vagy pedig a magasból tekintve le rájuk. Az ő tudománya az egész személyiséget, képességeit, szabadságát, magát a létét is meghatározó politikai elkötelezettség kiteljesítése és folytatása.

A börtönben született írások tehát nem csupán a megelőző esztendők harcainak visszhangjai, nem is — ahogy első látásra tűnhet — elvonatkoztatott elmélkedések e harcokról, hanem a küzdelem folytatása, a harc közben felvetődött témák elmélyítése s az új feltételeknek megfelelni akaró továbbfejlesztése. Gramsci politikai gondolkodása ily módon adja életerejének és igazságának tanúbizonyságát. Nem kapcsolódik meghatározott politikai platformhoz, mint például a kommunista párt 1921-es megalakulásához alapul szolgáló platformhoz, s nem kötődik a stratégiai és taktikai lépések olyan meghatározott sorozatához sem, amelyet valamilyen sajátos helyzet diktált. Igazsága a módszerben van, s ez a módszer

elválaszthatatlan az elmélettől, mert marxista—leninista módszer, vagyis vezérfonal a forradalmi cselekvéshez, olyan feltételek között, amikor végbemegy az átmenet a polgári világból a szocialista világba. Ebből ered a leninizmussal való kapcsolata, mert a leninizmus ennek az átmenetnek forradalmi elmélete.

2. Ha filológiailag akarjuk vizsgálni, hogy mennyire ismerte Gramsci Lenin műveit, bizonyos nehézségekbe ütközünk. Nem mindig lehet ugyanis pontosan megállapítani, hogy mikor nyílt alkalma megismerni és tanulmányozni Lenin meghatározott műveit, s ennélfogva azt is nehéz eldönteni, hogy Lenin írásai közül melyek voltak rá a legnagyobb közvetlen hatással az egyes szakaszokban.

Bizonyos, hogy a nagy orosz forradalmi vezetőnek az első világháború előtt a munkásmozgalomban még a nevét sem ismerték vagy alig ismerték. Neve először az 1914-es előzetes luganói találkozó, majd azt követően a zimmerwaldi (1915) és a kientali nemzetközi konferencia (1916) után kezdett ismertté válni. E szakaszt illetően sem tudunk azonban arról — s még néhány évig ez maradt a helyzet —, hogy Lenin valamelyik művét a maga egészében lefordították volna olasz nyelvre, vagy akár csak el is jutott volna Olaszországba valamelyik műve. 1917-ben viszont egyes írásainak kivonatai kezdtek ismertté válni, mindenekelőtt a francia folyóiratok és újságok és a Max Eastman által szerkesztett amerikai folyóirat, a „Liberator" közvetítésével. Többek közt ezek alapján írt és jelentetett meg Gramsci 1919-ben egy Leninről, „az új rend államférfiújáról" szóló terjedelmes tanulmányt. Leninnek, a gondolkodónak és a politikusnak alakja azonban ebből a tanulmányból csak

részben rajzolódik ki. A lenini gondolat legfontosabb mozzanatai, amelyek az imperializmus elemzésével s ebből következően a történelmi korszaknak és távlatainak meghatározásával függnek össze, háttérbe szorulnak; Gramsci figyelme a szovjet rendszer eredeti jellemző vonásaira és gazdasági alapjára összpontosul. A tanulmány valójában csupán megismétlése és kommentálása a forradalom után és a szovjethatalom első éveiben keletkezett egyes lenini munkáknak, amelyek a gazdasági építés és a termelés fejlesztésének döntő jelentőségét a szovjetek hatalmának megszilárdítása szempontjából húzzák alá. A szovjet rendszer magasabbrendűségét és eredetiségét Gramsci abban látta, hogy a tömegek kezdeményezésével új módon közelíti és oldja meg a gazdaság problémáit. Mindez kétségtelenül kapcsolódik Gramsci politikai gondolkodásának és tevékenységének néhány későbbi, az „Ordine nuovo"[7] korszaknak nevezett szakaszára jellemző mozzanatához.

Csak 1918-ban kezdték Olaszországban széles körben megismerni, fordítani, kiadni és olvasni Lenint. Túlnyomórészt azok az írások terjedtek el, amelyeket Lenin az akkori idők közvetlen harcainak szentelt, vagyis a szociálsovinizmus és a centrizmus ellen, a kommunista pártok minden országban való megteremtése, a Kommunista Internacionálé megalapítása és megszervezése érdekében írt. A nagy elméleti munkákból ekkor váltak ismertté „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka", az „Állam és forradalom", „A proletárforradalom és a renegát Kautsky", a Kommunista Internacionálé I. és II. kongresszusán tartott előadói beszédek, illetve e kongresszusokra kidolgozott tézisek

[7] „Új rend" — az A. Gramsci által alapított hetilap címe. Az „Ordine nuovo" később az OKP napilapja lett. — *A szerk.*

majd a „»Baloldaliság« — a kommunizmus gyermekbetegsége", és a III. kongresszuson tartott beszédek, amelyek mintegy az előbbi munka kommentárjai. Kevésbé volt ismert a „Mi a teendő?", „A szociáldemokrácia két taktikája a demokratikus forradalomban" és az „Egy lépés előre, két lépés hátra". Igen nehéz volt fellelni „A kapitalizmus fejlődése Oroszországban" és a „Materializmus és empiriokriticizmus" című műveket, ezek szinte teljesen ismeretlenek maradtak ebben az időben.[8] Feltételezhetjük, hogy 1922-ben, amikor Gramsci a Szovjetunióba utazott, már ismerte ezeket az írásokat. E művek összefoglalják a leninizmus alapvető tételeit, amelyek az imperializmus elemzésére, a kapitalista gazdaság e legfelsőbb fokára való átmenet által megnyitott történelmi periódus jellegére, a polgári állam és a proletárdiktatúra jellegére, az októberi forradalom és a szovjetállam jellegére, a munkásosztály pártja forradalmi stratégiájának és taktikájának alapvető kérdéseire vonatkoznak.

1922-ben, amikor Gramsci a Szovjetunióba érkezett — ahol néhány hónapot töltött — csaknem egy esztendő múlt el azóta, hogy lezajlott az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt X. kongresszusa, véget ért a szakszervezetekről folytatott vita és megtörtént az új gazdasági politikára való átmenet. Igen fontos szakasz volt ez, a forradalom fejlődése szempontjából döntő kérdéseket tárgyaltak nagy alapossággal. Ebben az időszakban született meg Lenin néhány legfontosabb munkája a szocialista gazdaság és társadalom építésének prob-

[8] Ismeretlen maradt a rendkívül fontos „Kik azok a »népbarátok« és hogyan hadakoznak a szociáldemokraták ellen?" című munka, amely Oroszországban is csak 1923-ban jelent meg újra. (P. Togliatti jegyzete.)

lémáiról. A szakszervezetek szerepéről folytatott vitában Lenin — Trockijjal, Buharinnal és egy anarchoszindikalista irányzatú csoporttal szemben — kidolgozta a politikának és a gazdaságnak a szocialista építésben fennálló kapcsolata kérdését. Kifejtette, hogy a politika nem más, mint „a gazdaság koncentrált kifejezése". Döntő jelentőségű tétel ez az államról szóló lenini felfogásban. Ebből következik ugyanis, hogy a munkásosztály csak úgy maradhat hatalmon, s ennélfogva csak úgy töltheti be feladatát a termelés terén (a termelőerők fejlesztésében), ha helyes politikai álláspont alapján áll, vagyis, ha helyes viszonyt alakít ki a társadalom többi csoportjával. Ebből fakadt a szocialista építés lenini felfogása és a Trockij által javasolt felfogás eltérése; az utóbbi elhanyagolta a nem proletár osztályokhoz fűződő viszonyt, s ezzel magának a proletárdiktatúrának alapjait tette kérdésessé.

Ezektől az évektől kezdve fokozatosan egyre mélyült az ellentét a bolsevik párt és Trockij között. 1923—1924 óta egyre nyilvánvalóbbá vált az a kísérlet, ami csírájában már a korábbi vitákban is megvolt, amellyel Trockij ki akarta emelni sarkaiból a pártnak a nem leninista áramlatok elleni harcokban történelmileg kialakult egész ideológiáját és szervezetét. Bizonyos tehát, hogy Gramsci ekkor mélyebben ismerte meg e harcokat, amit Lenin műveinek ebben az időben megjelent első kiadása, továbbá az a körülmény is megkönnyített Gramsci számára, hogy megtanult oroszul. Közvetlenül a forradalom után, a napi politikai agitációban Lenin és Trockij neve mindig együtt szerepelt, minthogy általában nem volt ismert az a hatalmas különbség és távolság, amely mind a gondolkodásban, mind a cselekvésben mindig is elválasztotta őket. Piero Gobetti, aki igyekezett különb-

séget tenni közöttük, igen felületesen járt el, amikor eltekintett a tények történelmi vizsgálatától s ennélfogva téves következtetésekre jutott. Úgy állította be Trockijt, mint „európait", holott a két politikus közül éppen Lenin volt az igazán európai, az ő politikai cselekvésének volt egyetemes értéke és van érvénye az egész mai világra. Gramsci előtt ez a különbség oly mélynek tűnt, hogy — amennyire csak ezzel a börtönben írt műveiben foglalkozni tudott — e különbséget politikai gondolkodásának egész rendszerébe is beillesztette. Eszerint Trockij „a frontális támadás politikai teoretikusa egy olyan korszakban, melyben az ilyen támadás eleve vereségre van ítélve"[9]; politikai tételei nem függnek össze „az aktuális, konkrét, élő történelemmel", nem egy „meghatározott, átalakítandó társadalom minden pórusából" következnek; internacionalizmusa absztrakció, amely elveti a szükséges nemzeti eszközöket.

1926-ban, amikor a szovjet vezető csoportban a harc elérkezett a szakadáshoz, Gramsci aggodalommal mérlegelte, milyen esetleges negatív következményei lehetnek e szakadásnak a nemzetközi kommunista mozgalomban, de semmiféle kételyt sem fejezett ki annak az irányvonalnak helyességét illetően, amelyet a bolsevik párt nagy többsége védelmezett az ellenzék kis csoportjával szemben. A „Füzetek" egyik megjegyzése[10] igen világosan megmutatja, hogy Gramsci egyetértett a leninizmus alapvető elveinek Sztálin által történt kifejtésével, s ezt követően, amikor a szakadás teljes mértékben végbement, és Trockijnak a bolsevik párt elleni harca

[9] *A. Gramsci:* Passato e presente. 71. old.
[10] *A. Gramsci:* Note sul Machiavelli... (Jegyzetek Machiavelliről...) Einaudi 1949. 114. old.

más talajon bontakozott ki, Gramsci a börtönben a legszenvedélyesebben elítélte Trockijt.

Ami a dialektikus materializmus elméletének Buharin által véghezvitt — és Gramsci által elutasított[11] — vulgarizálását illeti, azt hiszem, ki kell zárnunk annak lehetőségét, hogy Gramsci ismerte akár Leninnek Buharin „Az átmenet időszakának közgazdaságtana" című könyvéről írt hevesen bíráló megjegyzéseit, akár a „Filozófiai füzetek"-et (Leninnek ez utóbbi művét csak 1936-ban adták ki), pedig e lenini művek számos gondolata nagy segítséget adhatott volna Gramscinak filozófiai kutatásaihoz. Bizonyára tudott azonban arról, hogy Lenin milyen nyomatékosan bírálta Buharint amiatt, hogy nem ismeri a dialektikus gondolkodást, hanem csak az elvont logikát.

Nem tudunk arról, hogy a börtönben Gramscinak rendelkezésére álltak volna Lenin munkái, Marx és Engels jó néhány írását azonban sikerült megszereznie. A Lenin munkáira való hivatkozások tehát, amelyek a a „Füzetek"-ben találhatók, emlékezetből kerültek be feljegyzéseibe vagy másodkézből származtak, a különböző folyóiratok és könyvek által ismertetett lenini írások idézeteinek kivonatai. A börtönigazgatóság sohasem engedte meg neki Lenin műveinek beszerzését.

3. Gramsci azonnal megértette a leninizmus első, alapvető alkotóelemét, a forradalom elméletét, amelyet Lenin oly módon fogalmazott meg, hogy megtisztította a terepet mindazoktól a vaskalapos nézetektől, amelyeket a reformisták marxizmus címen terjesztettek. A refor-

[11] *A. Gramsci:* Note critiche a un „saggio popolare di sociologia". (Kritikai jegyzetek egy „népszerű szociológiai tanulmányhoz".)

misták szerint a szocialista proletárforradalom csak azokban az országokban és csak akkor mehetett volna végbe, amelyekben, illetve amikor a kapitalista gazdaság már elérte fejlődésének legfelsőbb fokát. Lenin elutasította ezt a tételt és megnyitotta a marxizmus előtt az új alkotó fejlődés útját, bebizonyítva, hogy a forradalom kitörésének feltétele az imperialista szakaszba lépett kapitalizmus ellentmondásainak kifejlődése és kirobbanása. Ez a tétel, amelynek helyességét 1917 októbere bebizonyította, az orosz bolsevikok vezércsillaga volt, a század eleje óta ez vezette a cári önkény ellen, a munkásmozgalomban fellépő opportunizmus különböző változatai ellen vívott ideológiai és politikai harcukat. A munkás- és szocialista mozgalom többi osztaga számára valóságos kinyilatkoztatás volt ez, kivételes horderejű felfedezés, amelynek jelentőségét talán csak ma tudjuk teljes mértékben értékelni. Érthető ily módon az a felszabadult hang, amely Gramsci 1918. január 5-én írt cikkéből kicseng. E cikk kétségkívül hibás, de igen jellemző címe: „Forradalom a »Tőke« ellen". Gramsci nem a marxizmus alapvető tanításaival száll szembe, hiszen ezek az osztályharcot s ennek következtében a proletárforradalom morfológiai szükségszerűségét hirdették, de igenis szembeszáll Marx Károly „Tőké"-jének elfajult pozitivista értelmezésével, a lapos ökonomizmussal, a reformisták pedantériájával, az ellenfelek ideológiai csalásaival.

A forradalomról szóló elméletével Lenin helyreállította a forradalmi dialektikát, szembeszállva a vaskalaposok, az ostobák és az elhajlók elvont, formális érvelésével. Ezen az alapon nem csupán azt a következtetést vonta le, hogy lehetséges a forradalom és a szocialista építés győzelme olyan országban, amely még nem érkezett el a kapitalista fejlődés legfelsőbb fokára; egyszersmind szi-

lárd alapot teremtett egy másik irányban folyó kutatáshoz és harchoz is, megmutatva, hogyan lehet és kell vezetni a munkásosztály harcát a burzsoá rendszer ellentmondásai közepette oly módon, hogy a minden egyes ország feltételeinek megfelelő forradalmi, a szocializmushoz vezető út megnyitható legyen. Maga Lenin beszélt arról, hogy milyen szükségszerű változatok lépnek fel a történelem folyamán az egyes országokban a világtörténelmi fejlődés fő vonalain belül, s előre látta — egyebek között —, hogy az új forradalmi alakulatok milyen sokasága fog létrejönni, ha majd az ázsiai kontinens nagy néptömegei a forradalom útjára lépnek. Lényegében ez jellemzi napjainkban a világpolitika színterét. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a reformizmus és az ökonomista fetisizmus pedantériája immár a múlté. Sőt, napjainkban épp ez táplálja a munkásmozgalom politikai vitáinak és az irányzatok harcainak egy jelentékeny részét. Azt mondhatjuk, hogy része van ebben a „forradalomvárásnak" is: e „forradalomnak" pusztán abból kellene származnia, hogy az ipari termelésben elterjednek az automatikus folyamatok, nem pedig az osztályerőviszonyok változásaiból. Pedig ezek a valóságban mind az elszigetelt, organikus tényekkel, mind a szervezettség, a tudatosság, sőt a konjunktúra tényeivel is összefüggnek. Ezzel kapcsolatban érdemes emlékeztetni arra, hogy Gramsci vitába szállt azzal az elmélettel, amely szerint „a gazdasági és történelmi fejlődés közvetlenül a termelés valamilyen fontos elemének megváltozásától, valamilyen új nyersanyag, új tüzelőanyag stb. felfedezésétől függ, amely a gépek megkonstruálásában és működésében új módszerek alkalmazását hozza magával "[12]. En-

[12] *A. Gramsci:* Note sul Machiavelli... 32. old.

nek az elméletnek hívei a történelmi materializmusról a történelmi ökonomizmusra csúsznak át, márpedig ez nem a mi elméletünk.

A lenini politikai gondolat áramlatának részeként tehát Gramsci határozott polémiát folytat az ökonomizmus és a marxizmus ökonomista értelmezése ellen (a „Füzetek" minden írásában megnyilvánul ez a törekvés). Másrészt a gazdasági alapnak az ideológiai, társadalmi, politikai felépítménnyel való kölcsönös kapcsolata elemzéséből eljut az utat mutató politikai, forradalmi perspektívákhoz. Az imperializmus jellegére vonatkozó lenini következtetések segítik Gramscit abban, hogy túljusson azon a holtponton, amelyre a század elején Antonio Labriola[13] politikai vizsgálata jutott el, s amely lényegében megfelelt annak az akkori körülménynek, hogy az olasz munkásmozgalom képtelen volt megszabadulni akár a reformizmustól, akár a hangzatos álbaloldaliságtól. A forradalom lenini felfogása, a lenini stratégia és taktika egyre mélyülő tapasztalata egyre jobban megvilágítja Gramsci előtt az utat az olaszországi forradalom fejlődése feltételeinek vizsgálatában. Ez a kiindulópontja azoknak a politikai stratégiai és taktikai útmutatásoknak, amelyeket részben közvetlen formában fogalmazott meg (1919 és 1926[14] közötti írásaiban), részben közvetve, analógiákkal fejezett ki (a „Füzetek" történelmi tanulmányaiban, az olasz történelem különböző korszakainak új megvilágításában). Ez alkotja Gramsci tevékenységének, gondolkodásának és különö-

[13] Antonio Labriola (1843—1904) az első olasz marxista filozófus és publicista, a római egyetem filozófia-professzora volt. Elvetette az ökonómiai materializmust. Fő műve „A materialista történetfelfogás körvonalai" (1895). — *A szerk.*

[14] Gramscit a fasiszta hatóságok 1926. november 8-án tartóztatták le. — *A szerk.*

sen azoknak a következtetéseinek lényegét, amelyek a jelenkori Olaszország struktúrájára s ezzel kapcsolatban a politikai szövetségeknek arra a rendszerére vonatkoznak, amely lehetővé teszi a proletariátusnak, hogy vezető funkcióját betölthesse és eljuthasson a hatalom meghódításához.

A módszer terén — ami szoros kapcsolatban áll a kutatások és a következtetések egész tartalmával — véleményem szerint ki kell emelni néhány nagy pozitív vívmányt. Először is, Gramsci a gazdasági struktúrát sohasem tekinti valami titokzatos, elrejtőző erőnek, amelyből a helyzet egész fejlődésének mechanikusan kell következnie. A gazdasági struktúrát olyan szférának tekinti, amelyben természeti erők működnek, de ezek mellett működnek emberi erők is, s amelyre a felépítmény is hatást gyakorol. Már ebben a szférában történelmi fejlődés megy végbe, amit tudományos vizsgálat tárgyává kell tenni. Ez a vizsgálat azonban sohasem tekinthet el a felépítmény elemeitől. A felépítmény politikai és ideológiai részei hasonlóképpen nem alkotnak tömböt, hanem a kölcsönhatás és a viszonylagos önállóság különböző fokozatai szerint térnek el egymástól, mint az alap különböző elemei is. Lenin értékes útmutatásait, amelyeknek bátorítást kellett adniuk az ilyen irányú módszeres kutatáshoz, nemcsak az állam természetére vonatkozó nagy lenini polémiában találjuk meg, hanem azokban az írásaiban is, amelyek az új gazdasági politikára való áttéréssel egyidejűleg vagy azt követően keletkeztek, s amelyek a szocialista építés feladataira, az építés során felmerülő problémákra, ellentétekre, nehézségekre, valamint az állam (és a politika) funkcióira vonatkoznak az új történelmi korszakban.

Gramsci egész politikai gondolkodásának középpont-

jában tehát a társadalmi és politikai valóság feltétlen történetiségének igenlése áll. Ennek következtében a marxizmust is úgy határozza meg, mint feltétlenül történeti jellegű tudományt, mint az egyetlen olyan elméletet, amely elvezethet a történelem egész mozgásának megértéséhez, s amely képessé teszi az embereket arra, hogy összefogva úrrá legyenek a történelem mozgásán. Ebben a keretben oldja meg a szabadság és a szükségszerűség problémáját. Kidolgozza azokat a kritériumokat, melyek alapján a történelmileg konkrét problémák meghatározhatók, azaz elbírálható, hogy mely kérdéseket lehet csakis a társadalmi struktúrák forradalmi átalakításával megoldani, és mely kérdéseket lehet az adott struktúrákon belül is megoldani, de amelyek megoldása előkészíti és elkerülhetetlenné teszi a radikális forradalmi változást. Objektív, tudományos jellege van annak a kutatásnak is, amely azt vizsgálja, hogy a világ megismeréséért és átalakításáért vívott harcban hol vannak a kezdeményezés határai. Elítéli a valóságtól való menekülés kísérleteit, az álmodozást, annak elvont hangoztatását, hogy a világ ilyen vagy olyan irányban fejlődik. A perspektívákat szenvedélymentes vizsgálat alapján kell megállapítani. A valóság, a jelen kemény dió, s ha át akarjuk alakítani, minden figyelmünket a legenergikusabban erre kell összpontosítanunk. Az értelem pesszimista. Az optimizmus az akaratnál kezdődik.

4. A forradalom egész lenini elméletének, Gramsci gondolkodásának lényeges része — ebben az általános keretben — annak az új helyzetnek a meghatározása, amelybe a munkásosztály fog kerülni, nemzetközileg és minden egyes országban, amikor magának a világ burzsoá társadalmának objektív érettségénél fogva (kapitaliz-

mus, imperializmus, kolonializmus) megnyílik az új struktúrára és az új társadalmi rendre való átmenet szakasza. A munkásosztály nemzeti osztállyá válik, mert létrejönnek egy új történelmi összefogásnak, vagyis az alap és a felépítmény közti új viszonynak a feltételei. Ezt az új viszonyt a termelőerők fejlődése teszi szükségessé; e fejlődés olyan történelmi mozgást indít meg, amelynek révén az új osztály megszervezi saját hegemóniáját és saját hatalomra jutását.

Milyen kapcsolat alakul ki tehát a nemzetközi helyzet és a nemzeti viszonyok között? Nagy jelentőségű ebből a szempontból a „Nemzetköziség és nemzeti politika" című írás[15]. A fejlődés a nemzetköziség felé halad, a kiindulópont azonban nemzeti, innen kell megtenni a kezdő lépéseket. A perspektíva nemzetközi és nem is lehet más, de a »nemzeti« viszonyok egy »eredeti« és (bizonyos értelemben) egyetlen kombinációnak az eredményei, amelyet a maga eredetiségében és egyszeriségében kell megértenünk és felfognunk, ha uralkodni akarunk felette, ha irányítani akarjuk". A munkásosztály tehát csak akkor lehet uralkodó osztály, „ha pontosan értelmezi ezt a kombinációt, amelynek maga is összetevője, s amelynek bizonyos mozgásirányát bizonyos távlat szerint megszabhatja".

Az októberi forradalom megítélésében és Leninnek mint az orosz munkásosztály és az új proletárállam vezetőjének zseniális művéről adott értékelésében Gramsci mindig hangsúlyozza ezt a mozzanatot, első, sok tekintetben még pontatlan és töredékes kommentárjaitól kezdve egészen a „Füzetek" utolsó jegyzetéig. Az első proletárállam megvalósítása Lenin által „nagy »meta-

[15] *A. Gramsci:* Note sul Machiavelli... 114—115. old.

fizikai« esemény"[16]. Ez ültette át a filozófiát a gyakorlatba, ez változtatta a filozófiát „cselekvő történelemmé"[17]. Ez az esemény megváltoztatta a világtörténelem távlatait, amit viszont azért sikerült megtennie, mert az orosz nép nemzeti történetének szükségszerű célja volt; mert „a bolsevikok állami formát adtak az orosz proletariátus történelmi és társadalmi tapasztalatainak, amelyek egyszersmind a nemzetközi munkásosztály és parasztság tapasztalatai"[18]. A szovjetek állama, a cári rendszer dialektikus tagadása „az emberi előrehaladás végzetszerű folyamatában végzetszerű és visszavonhatatlan mozzanatnak, az új társadalom első magjának bizonyul"[19].

A munkásosztály nemzeti funkciója abban a helyzetben valósul meg, amelyet ez az osztály a közvetlen harcban, továbbá a többi társadalmi csoporthoz való viszonyában foglal el, részben azokkal az osztályokkal kapcsolatban, amelyek ellen nyílt harcot folytat, részben azokkal, amelyeket együttműködésre vagy semlegességre akar késztetni. Túl kell tehát lépnie a testületi jellegen, amely a proletariátus osztályharcának fejlődését az első szakaszban jellemzi, s át kell térnie arra, amit ma általában szövetségi politikának nevezünk. A testületi korlátozottság Gramsci szerint mindazokra a társadalmi csoportokra jellemző, amelyek, mint például a középkori városok polgársága, nem képesek nemzeti funkciót betölteni, vagy, mint a risorgimento vezető osztályai, alig, csakis külső körülmények kihasználásá-

[16] *A. Gramsci:* Il materialismo storico... 27. old. (A „metafizikai" kifejezés itt „filozófiai" jelentésű. — *A szerk.)*
[17] Ugyanott, 32. old.
[18] *A. Gramsci:* Ordine nuovo. 7. old.
[19] Ugyanott, 9. old.

val tudnak megfelelni e nemzeti funkciónak, s akkor is anélkül, hogy gyökeresen megújítanák a társadalmat.

Hogyan alkalmazta Gramsci eme általános irányelveket a gyakorlatban? Az általa kidolgozott és javasolt szövetségi politika tengelyében Dél-Olaszország problémájának megoldása áll, éspedig a déli paraszti, illetve népi tömegeknek a munkásosztállyal alkotott, a kapitalizmus és a burzsoá állam ellen irányuló politikai összefogása útján. Ez a javaslat közvetlenül a lenini tanításból származik, mint általában a parasztkérdés kezelésének egész módja is. Nyoma sincs itt a szűk körű testületi instrumentalizmusnak, szó sincs két társadalmi csoport egyszerű kölcsönös támogatásáról annak érdekében, hogy ki-ki megvalósíthassa saját követeléseit tartalmazó programját. Ez a szövetség az egész olasz társadalom struktúrájából fakad, s egy új történelmi, vezető szerepet betöltő összefogás feltételeit teremti meg. Lehetetlen kialakítani a kollektív nemzeti-népi akaratot, „ha a földművelő parasztok nagy tömegei nem nyomulnak be *egyidejűleg* a politikai életbe"[20]. Ily módon javítja ki a munkásmozgalom és a parasztmozgalmak össze nem hangolt fejlődésével, időbeli eltolódásával kapcsolatos hibákat, amelyeket Gramscinak az 1926. évi lyoni kongresszusra[21] készített tézisei is kárhoztatnak, s amelyek a munkáspárt hiányos politikai felkészültségének következményei voltak.

A mai viták szempontjából fontosnak tűnik, szerintünk azonban kevésbé fontos és már többször megvilágított kérdés, hogy mi volt Gramsci véleménye a munkás-

[20] *A. Gramsci:* Note sul Machiavelli... 7. old.

[21] Az OKP lyoni kongresszusán diadalmaskodott az A. Gramsci által kidolgozott lenini irányvonal. Ennek a kongresszusnak a tézisei és határozatai alapozták meg az OKP későbbi irányvonalát és tevékenységét. — *A szerk.*

osztály funkciójáról az üzemi tanácsok torinói mozgalmában. Egyáltalán nem helytálló és pusztán a tények ismeretének teljes hiányáról tanúskodik az a vád, amely szerint a Gramsci által akkor védett álláspont szindikalista jellegű volt. Egyes szindikalista vezetők vitájából Gramsci levonhatta azt a kritikai tanulságot, amely elítélte a szakszervezeti bürokráciát, a zárt testületi jelleget, a politikai problémák, s főleg a hatalom problémája lényegének meg nem értését. Mindez azonban sokkal világosabban megtalálható Lenin műveiben, mint az egész szindikalista irodalomban. Gramsci ugyanakkor mindig erőteljesen elutasította azt a politikai dilettantizmust, amely ezt az irodalmat uralta. Az üzemi tanácsok mozgalma — mindenekelőtt kezdetekor, az 1920 áprilisi sztrájkig, de utána is — a nyílt harc eszköze volt a reformista szakszervezeti bürokrácia ellen, e bürokrácia hatalmának korlátozásáért és a szakszervezeti vezetőségek megújításáért. Gramsci azonban mindig kiemelte azt is, hogy milyen minőségi különbség van az üzemi tanácsok és a szakszervezetek között. A gyakorlatban annak a ténynek, hogy az üzemi tanácsot az összes munkások választották, nem pedig csak a szervezett munkások, mindenki számára nyilvánvalóvá kellett tennie ezt a különbséget. Vajon hajlott-e Gramsci 1919—1920-ban olyan véleményre, hogy a tanács mint olyan, mint a munkásoknak a termelési folyamathoz közvetlenül kapcsolódó szervezete önmagában hordozhatja a hatalom kérdésének megoldását, vagyis a hatalom meghódításának és az új állam felépítésének megoldását? Azt hiszem, hogy ezen állítás alátámasztására csak az 1919. évi írások néhány — a szöveg összefüggéseiből kiragadott és Gramscinak ez idő tájt kifejtett tevékenységétől különválasztott — kitételére lehet

hivatkozni. Ez a tevékenység — lényegében és mindenekelőtt — annak bebizonyítására irányult, hogy a munkásosztály mint homogén társadalmi csoport, rendelkezik azokkal a lehetőségekkel, amelyek a nemzeti társadalmat akkor gyötrő válság, zűrzavar és káosz megszüntetéséhez szükségesek voltak. E tény közvetlen és szükségszerű következményeként Gramsci arra törekedett, hogy az élenjáró munkásokat ennek tudatára ébressze. Elengedhetetlen volt, hogy a helyzet megváltoztatása a termelési folyamat oldaláról kezdődjék meg. Ezt tette egyébként a burzsoázia is, amely először a termelés területén, a gyárakban állította helyre korlátlan hatalmát, felhasználva erre a célra a fasizmust. A proletariátusnak meg kellett teremtenie a maga hatalmát az üzemekben, ki kellett fejtenie saját szervezett tevékenységét a termelőerők fejlődése folyamatában; ily módon az egész társadalom előtt úgy léphetett volna fel, mint az új állam megalkotására képes osztály. A termelésbe való beavatkozás első formája az ellenőrzés lett volna, s az ellenőrzés problémája körül zajlott volna le a döntő küzdelem a többség megnyeréséért, a hatalom meghódításáért.

Milyen mértékben hiányzott e mozgalom célkitűzéseiből és fejlődéséből a szorosabb értelemben vett politikai elem, amelynek el kellett volna vezetnie a munkásosztály pártja által irányított általános akcióhoz, a többi párttal való szembenézéshez, az államhatalmi szervekkel való összecsapáshoz? Olyan mértékben hiányzott, hogy az 1919—1920-as évek egész torinói mozgalma nem tudott országos szintre emelkedni, azon fogyatékosságok következtében, amelyekre már több alkalommal rámutattunk, s amelyeket — azt hiszem — nem az általános célkitűzésekben kell keresnünk, hanem a

megvalósításnak csupán városi, illetve regionális korlátozottságában. Egyébként a torinói csoport akciójának a gyakorlatban nem sikerült valamennyire is jelentős módon megoldania az északi élenjáró munkások és a déli paraszttömegek szövetségének feladatát, amelyet pedig Gramsci már ekkor helyesen vetett fel (lásd a Sassari-brigádnak a szárdokhoz való közeledés felé tett, Gramsci által példaként idézett lépését). A szocialista párt kritikailag leküzdött, hibás — reformista, illetve maximalista — irányvonalát nem tudták országos méretű sikeres tevékenységgel legyőzni. De ekkor még a szocialista párt volt az egyetlen párt, vagyis az egyetlen olyan országos politikai szervezet, amellyel a munkásosztály rendelkezett. Ezért a torinói mozgalom lezárulásakor világossá vált, hogy meg kell teremteni a proletariátus új, élenjáró pártját, a kommunista pártot.

A „Füzetek" szüntelen polémiája az ökonomizmus minden formája ellen megadja a kegyelemdöfést azoknak a téves értelmezéseknek vagy szándékos hamisításoknak, amelyek elferdítik Gramsci elgondolását a munkásosztálynak a termelési folyamatban elfoglalt helyzete és politikai cselekvése közti kapcsolatról. A gazdasági alap, illetve a termelési viszonyok vizsgálatába is be kell vezetni a szükséges megkülönböztetéseket. A termelőerők, a technika, a munka — különböző fogalmak. A különbség pedig abban rejlik, hogy kisebb vagy nagyobb mértékben vannak-e meg bennük a már a felépítményből származó elemek. Az osztály mint olyan magasabb fokon jelentkezik, s osztálypolitika nem képzelhető el tudatos elem nélkül. Jó példa erre Gramsci tanulmánya a fordizmusról: a technika módosulásaiból indul ki, egyszersmind azonban megkísérli

az Amerikai Egyesült Államok társadalmi struktúrájának elemzését, fejlődésének adott szakaszában.

5. Széles körű, bonyolult és szenvedélyes vizsgálódásban elemzi Gramsci az értelmiség funkcióját is. E kutatást már letartóztatása előtt megkezdte (ezt nem csupán a vele folytatott beszélgetésekre emlékezve mondom, hanem kiderül a „Dél-Olaszország kérdése" című írásából is), s a börtönévekben elmélyítette. Ennek az elemzésnek is megvan a lenini alapja, amelyet véleményem szerint ez ideig nem emeltünk ki eléggé, pedig szükséges megtenni.

Nem annyira arra utalok most, hogy Gramsci e vizsgálata a társadalom struktúrájának általános elemzéséből indul ki, hanem inkább arra, hogy hogyan bizonyítja történelmileg és mélyíti el az értelmiség társadalmi és politikai (osztály-) elkötelezettségének tézisét, ami lényeges része a lenini tanításnak. Ennek az elkötelezettségnek is lehet ökonomista típusú vulgáris magyarázatát adni, sőt, a szolgálat és a fizetés kérdésére lehet redukálni. Ez az aspektus is létezik, de a kérdésnek majdnem mindig ez a legkönnyebben felismerhető oldala és külön tanulmányozást igényel, amit Gramsci meg is tesz, ha szükséges, de nem keveri össze kutatásának más részeivel. Lenin tézise sem a kérdésnek erre az oldalára vonatkozik, amint ez azokból az írásokból is kiderül, amelyeket kora értelmiségi és irodalmi áramlatai kritikai vizsgálatának szentelt. Az értelmiségnek és funkciójának problémája hasonló síkon vetődik fel, mint az ideológiák és általában a felépítmény kialakulásának problémája. Az idealizmus és a vulgáris szociológia ott téved, hogy az ideológiákat egyszerűen a politikai vezetés eszközeinek tekinti, vagyis „a kormány-

zottak számára pusztán illúzióknak, csalásnak, amelynek áldozatai . . . , a kormányzók számára pedig a szándékos és tudatos csalás eszközeinek"[22]. Az ideológiák ezzel szemben valóságosan léteznek, az egész társadalmi fejlődés integráns részei, ideológiák alkotják az „igazi" filozófiát, mert ezek „lesznek azok a filozófiai »vulgarizálások«, amelyek elvezetik a tömegeket a konkrét cselekvéshez, a valóság átalakításához"[23]. Minden ideológia egyszerre múlandó és történelmileg érvényes. A múlandóság valami elmúltnak a kifejeződése, de a dolgozó osztályok harca az, amely meghatározza, hogy mit kell a múltból megsemmisíteni. Az ideológiából ezenkívül mindig keletkezik valamilyen tudományos törekvés az abszolút igazság megismerésére, ugyanúgy, ahogy az ideológiai felépítmény világában mindig és minden téren jelen van az önálló fejlődésre és az alkotásra való törekvés. Ha nem így lenne, az emberiségnek nem lennének tudósai, gondolkodói, művészei, csupán bábui, nem lenne tudományos haladás, nem jönnének létre egyetemes értékű műalkotások és így tovább. A marxizmus magasabbrendűsége abban van, hogy mivel képes erre az elemzésre és ezekre a megkülönböztetésekre, az emberi társadalmak életének minden vonatkozásában történelmi fejlődésük igazi tudományává válhat.

Gramsci elemzése tehát nem csökkenti az értelmiségiek funkcióját valamilyen eszköz vagy szolgálat szintjére. E funkciót tényleges valóságában tanulmányozza, az értelmiségiek elkötelezettségét az emberi tevékenység által átalakítandó történelem tényeként kezeli. A kul-

[22] *A. Gramsci:* Il materialismo storico... 236. old.
[23] Ugyanott, 217. old.

túra területe, amelyen az értelmiség különféle csoportjai tevékenykednek, a régi és az új, a megőrzés és a forradalom közötti szüntelen harc színtere. Az értelmiség egy történelmi összefüggés része, az alap és a felépítmény közötti egység tényezője. A forradalmi válságok megbontják ezt a történelmi összefüggést. A kultúrának is megvannak tehát a maga totális válságai, s az előrehaladás — immár egy új osztály vezetése alapján — mélyreható intellektuális és morális reformot követel. A marxista filozófia ennek a reformnak előfeltétele. Ez ébreszti az értelmiségieket funkciójuk tudatára; ez teszi őket a társadalmi haladás tudatos tényezőivé.

6. Az egész lenini elmélet kiindulópontja és nagy eredménye a pártról szóló tanítás, s ezzel párhuzamosan, a munkásosztály diktatúrájáról mint az új társadalom megteremtése feltételéről szóló tanítás. A párt által megvalósított vezetés nélkül nem lehet a hatalmat meghódítani, sem az új hatalmat megszervezni. Ugyanezt a szükségességet hirdeti Gramsci egész gondolkodása, egész tevékenysége. A kommunista párt megalapítása, majd később vezetése politikai tevékenységének és egész életének döntő tette; ennek áldozta fel életét is. Minden történelmi, politikai és filozófiai vizsgálódásának célja: kidolgozni arról a pártról, arról a kollektív értelemről szóló elméletét, amely a hatalom meghódításáért vívott harcot vezeti és a politikai hatalmat az új társadalom megszervezésére használja fel. Gramsci nagy és eredeti érdeme, hogy ennek az elméletnek az olasz valósághoz kapcsolódó formát adott, a politikai elméletek olaszországi fejlődésének részévé tette, történelmünk döntő kérdéseivel hozta kapcsolatba, s rop-

pant meggyőző erővel történelmünkkel bizonyította be elmélete igazát.

Érthető természetesen, hogy ez az a pont, amelyre az összes kritikák, támadások, az ellenfelek minden tiltakozása és tüze összpontosul, nem riadva vissza a gyakori érvek nélküli, vulgáris agitációtól sem, amely legfeljebb nyilvánvaló hamisításokra támaszkodhat. Mindezzel azonban mi nem fogunk foglalkozni. Elég régi história már, hogy a marxista történelemfelfogásnak engednek némi csekély teret, elfogadják néha mint módszert, mint az osztályok harcának szociológiai vizsgálatát stb., de elutasítják, mihelyt teljes politikai elméletként lép fel, mihelyt a forradalmi cselekvés vezérfonalaként akarja elismertetni igazát. A párt elméletét és a munkásosztály diktatúrájának elméletét egyébként a marxizmus oly módon dolgozta ki, hogy az a leglogikusabban kapcsolódik a valósághoz.

Lenin a párt elméletének kidolgozásakor elsősorban a francia forradalom, illetve a XIX. század forradalmi történetének nagy tapasztalataiból indul ki, a diktatúráról alkotott elmélete pedig az állam osztálytartalmának elemzésén és a polgári állam politikai szervezete formáinak abszolút érvényt tulajdonító egész burzsoá ideológia elemzésén alapul.

A kapcsolat nyilvánvaló. A forradalmi osztály párttá szerveződik, hogy az államot saját forradalmi cselekvésének eszközévé tegye, s érvényesíthesse vezető szerepét az egész társadalom életében. Az az állam azonban, amelyet a forradalmi osztály létrehoz, a történelemben teljességgel új jelenség, mert alapját olyan gazdasági struktúra alkotja, amely megszünteti a kizsákmányolást és a termelés anarchiáját. Ennélfogva ebben az államban maga a demokrácia is új tartalommal telí-

tődik: megszűnik az az alapvető osztályellentmondás, amely a polgári társadalom struktúrájára jellemző.

Gramsci gondolkodása — mind letartóztatása előtt, mind a „Füzetek"-ben — ezt a fő vonalat követi. Éppen ezért lényeges számára a különbségtétel a szabadság filozófiai fogalma, valamint a liberalizmus és a demokrácia konkrét kormányformái, politikai intézményei között. Sőt, az általa folytatott polémiának ez az egyik legnagyobb hatású része. A szabadság — mint kezdeményezés, mint alkotó emberi tevékenység — nem jellemző sajátossága a polgári rendszereknek. Az egész történelem a szabadság története. A polgári forradalom szabadságot teremt, de már magában foglalja ennek tagadása elemét is, vagyis azoknak a gazdasági és politikai intézményeknek a kikristályosítását, majd konzerválását, amelyek révén a burzsoázia uralma megvalósul. Összekeverni a liberalizmust, a demokratikus parlamenti rendszert, a hatalom megosztásának rendszerét stb. a filozófiai értelemben vett szabadsággal annyi, mint összekeverni az ideológiát a filozófiával. A crocei szabadságvallás épp emiatt válik kétértelművé, babonává. Egyébként napjainkban még a klerikálisok is ezt a „szabadságvallást" hirdetik.

Gramsci egész érvelése az emberi természetre vonatkozó megfontolásokhoz kapcsolódik: szerinte az emberi természet olyan kapcsolatok összessége, amelyek kiterjednek a társadalmi élet minden területére, s azokkal egybeszövődve szabják meg az emberi szabadság korlátait. A gazdaság világa feletti uralom, amely a szocialista társadalom tartalma, a legnehezebben elviselhető korlátokat töri szét, azokat, amelyek az emberek többségét megakadályozzák személyiségük teljes kibontakoztatásában, s ezzel megteszi az első lépést a szabadság világa felé.

Az ebbe az irányba való előrehaladás feladatát azonban csak egy olyan mozgás keretében lehet felvetni és megoldani, amely a gazdasági alapból indul ki, s amely ugyanakkor egy kollektív akarat kialakulásával és fejlődésével kapcsolatos. A szabadságvallás prédikálása, amely a burzsoázia uralmának intézményeit a szabadság abszolút formáinak tünteti fel, arra a korszakra jellemző, amelyben az uralkodó osztályok körében saját történelmi funkciójuk — korábban nem létező — kritikai tudata kialakul.[24] De Gramsci szerint ugyanez a korszak az idő múlásával egyre fokozottabban „standardizálja a lakosság nagy tömegeit"[25], ami később a nép öntudatra ébredésével, gondolkodása fejlődésével, következésképpen a történelmi mozgás és a kollektív akarat egyre gyorsabb kibontakozásával jár együtt. A pártok rendszere történelmi szükségszerűséggé válik, s a munkásosztály érvényesülése egyszersmind a munkásosztályt megtestesítő politikai párt érvényesülése és előnyomulása.

A párt már Hegel számára is az állam „magán" vetülete volt, s ez a felfogás nála a parlamentáris állam előrevetítése.[26] A marxizmus—leninizmus nemcsak kiterjeszti ezt a felfogást, hanem meg is újítja. Mind a polgári forradalmak, mind magának a parlamentarizmusnak a tapasztalataiból ered a pártnak mint a hatalom eszközének, mint a hatalom meghódítása eszközének fogalma. A burzsoázia nemcsak a pártot, e számára alárendelt szerepet betöltő eszközt használja fel uralmának megvalósítására és fenntartására. Ez az uralom mindenekelőtt a termelés világából származik. A munkásosztály

[24] Lásd *A. Gramsci:* Il materialismo storico... 195. old.
[25] *A. Gramsci:* Note sul Machiavelli... 82—83. old.
[26] Ugyanott, 128. old.

— amikor a kapitalizmus eljutott fejlődésének bizonyos pontjára — szintén nem csupán a politikai pártot használja fel arra, hogy szembeszálljon a burzsoá uralommal, s előkészítse bukását, többek közt azért, mert a polgári intézmények keretei között halad előre. De a munkásosztály számára a párt a legfőbb eszközzé válik. A munkásosztályban a legmagasabbra emelkedik a saját történelmi küldetésének, a világ átalakításának és a szabadság megteremtésének tudata, mert a marxista elmélet elsajátítása lehetővé teszi számára, hogy pontosan felmérje: a megelőző történelmi változásokban mi maradandó és méltó a megőrzésre, s mi az, ami hanyatlásra ítélt, mert pusztán egy bizonyos osztály uralmának eszköze.

Tesz-e Gramsci különbséget — s ha igen, milyet — e fogalmak kifejtése során a hegemónia és a diktatúra között? Tesz különbséget, de nem lényegeset. Azt mondhatjuk, hogy az első fogalmat túlnyomórészt az állampolgári társadalomban megszilárduló viszonyokra, s ezért tágabb értelemben használja. Nem szabad azonban elfelednünk, hogy Gramsci számára az állampolgári társadalom és a politikai társadalom közötti különbség nem organikus, hanem csupán módszertani jellegű. Minden állam diktatúra, s egyetlen diktatúra sem alapulhat csupán egy osztály hatalmán, hanem a szövetségek és a közbülső láncszemek egész rendszerén is alapul. Így biztosítható az egész társadalom felett gyakorolt uralom, beleértve a kultúra feletti uralmat is, mivel minden állam egyszersmind a társadalom nevelési szerve, amely az uralkodó osztályok céljait igyekszik érvényesíteni. A politikai társadalom felöltheti a rendkívül szigorú diktatúra formáját is. Erre olyankor kerül sor, amikor az alap és a felépítmény közti ellentétek következtében

szakadás keletkezik az állampolgári társadalom és a politikai társadalom között, vagyis olyankor, amikor a történelem nagy forradalmi válságainak egyikével van dolgunk. Ekkor „a politikai társadalom szélsőséges formáját látjuk magunk előtt, amelynek vagy az új ellen vívott harc a célja s erőszakkal törekszik a megingott rendszer megszilárdítására és konzerválására, vagy pedig — az új kifejeződéseként — harc indul az új fejlődését akadályozó ellenállás legyőzéséért stb."[27]. E megjegyzés futólag odavetettnek tűnik, pedig egyike a legfontosabbaknak. Egyfelől ehhez kapcsolódik a kibontakozó, fejlődő, majd hanyatló polgári államok jellegének megítélése. Másfelől innen nyílik út azoknak a különböző formáknak a tanulmányozásához, amelyeket maga a munkásosztály diktatúrája ölt a különböző szakaszokban és ölthet a különböző országokban. A leninizmus új fejezetéről van itt szó, amelynek teljes kidolgozásán ma a nemzetközi munkásmozgalom fáradozik.

A munkásosztály politikai uralma olyan társadalom megteremtésére törekszik, amely nem tagolódik többé osztályokra, hanem „szabályozott" társadalom. Mit jelent azonban e szabályozott társadalom és hogyan jutunk el hozzá? Ehhez — mondja Gramsci — néhány évszázadra lesz szükség. Ami azt jelenti, hogy a hatalom meghódítása és a szocialista állam megteremtése nem vezet el az összes ellentmondások megoldódásához. Azokon kívül is, amelyek az első győzelmek részleges jellegével függnek össze, további ellentmondások keletkeznek, amelyeket meg kell oldani. A marxista világnézet és történelemfelfogás ellen érvelve egyeseknek az a veszszőparipájuk, hogy hogyan lehet összeegyeztetni a való-

[27] *A. Gramsci:* Note sul Machiavelli... 161. old.

ságról alkotott dialektikus szemléletünkkel azt, hogy egy szabályozott társadalomért harcolunk. Milyen dialektikus fejlődésre kerülhet tehát sor egy ilyen társadalomban? E kérdésre Gramscitól tanultuk azt a választ, hogy a marxizmus nem a jóslás, hanem a valóság tudománya. Mi a mi világunk ellentmondásait ismerjük, amely osztályokra tagolódik és azért harcolunk, hogy leküzdjük a mi világunk ellentmondásait. Az eljövendő, osztály nélküli társadalmak fejlődésére vonatkozó jóslások nem tartoznak feladataink közé. A mi dolgunk az, hogy megismerjük azokat az ellentmondásokat, amelyek a szocialista társadalmak első szakaszában is tovább élnek, és új módszerekkel munkálkodjunk megoldásukon. Mélyebben behatolni erre a területre — ez már nem lehetett Gramsci feladata.

1958. január.
Megjelent a „Studi gramsciani" című kötetben,
Róma, Editori Riuniti 1958. 15—35. old.

A KOMMUNISTA INTERNACIONÁLÉ TÖRTÉNETÉNEK NÉHÁNY KÉRDÉSE

Ebben az évben múlt negyven esztendeje annak, hogy a Kommunista Internacionálé (a III. Internacionálé) megalakult: 1919 március elején tartotta alapító kongresszusát. Az a politikai és szervezőmunka azonban, amely e kongresszust megelőzte, jóval korábban, kevéssel az első világháború kitörése után, vagyis négy-öt évvel az alapító kongresszus előtt kezdődött. E munka nemcsak néhány történelmi jelentőségű nemzetközi konferenciát (Zimmerwald, Kiental) foglalt magában, hanem és főleg Lenin állhatatos tevékenységéből állott, amelyet Svájcban és Oroszországban, a hatalom meghódítása előtt és után fejtett ki, azzal a céllal, hogy leleplezze a szocializmus ügyének a II. Internacionálé szinte minden pártja által történt elárulását, tudatosítsa mind a háborúban álló, mind pedig a semleges országok munkásélcsapataiban a forradalmi marxizmus és a proletár internacionalizmus elveit, és kimutassa, hogy a munkásosztály élcsapatainak Európában és az egész világon egyesülniük kell, s létre kell hozniuk a dolgozók új nemzetközi szervezetét. Lenin tevékenysége nemcsak a Kommunista Internacionálé megalakítása szempontjából volt döntő, hanem azért is, mert az első lépésektől kezdve elvi alapot adott az Internacionálénak: újra

méltó helyükre állította a marxista tanítás igazságait, tovább fejlesztette e tanítást, összekapcsolta azt az orosz bolsevikok pártjának nagyszerű ideológiai és harci hagyományaival, annak a pártnak a hagyományaival, amely a II. Internacionáléban mindig a forradalmi marxizmus folytonosságát és megalkuvás nélküli védelmét képviselte, és amely az 1917 októberi győzelemmel, a hatalom meghódításával és az első szocialista állam megalapításával tetőzte be több mint harminc esztendeje végzett forradalmi tevékenységét.

Az első világháború tüzéből és az első győztes proletárforradalomból kiemelkedett Kommunista Internacionálé rendes vezető szerveinek határozata alapján és valamennyi szekciója egyetértésével 1943. május 15-én, a második világháború tüzében oszlott fel. Ekkor már sor került a sztálingrádi győzelemmel bekövetkezett történelmi jelentőségű fordulatra, amely megváltoztatta a háborús események menetét, s újabb kétesztendei harc után a Hitler-ellenes koalíciónak a fasiszta agresszorok felett aratott diadalához vezetett. A Kommunista Internacionálé munkássága tehát csaknem negyed századra terjed ki, olyan periódusra, amely Európa és az egész világ történetének legviharosabb és legtragikusabb időszakai közé tartozik. Aligha találunk még egy ugyanilyen viszonylag rövid történelmi periódust, amely ehhez az időszakhoz hasonlítható volna, akár az államok és az osztályok közötti harc élességét, akár azoknak az átalakulásoknak hihetetlen szélességét és mélységét tekintve, amelyeken a világ struktúrája e rövid évtizedek alatt átment, nem is szólva az osztályok, a népek és az államok harcában felmerülő problémák és célkitűzések meglepő hasonlóságáról.

A Kommunista Internacionálé fennállása huszonöt

esztendejének legalább a fele véres háborúkkal telt el. Az első ezek közül a nagy imperialista államoknak a szovjetek köztársasága elleni fegyveres intervenciója volt, amely tulajdonképpen csak 1921-ben ért véget. Ezután került sor a közép-keleti konfliktusokon és egyéb helyi háborús incidenseken kívül Kínának Japán részéről történt fegyveres elözönlésére, majd az Etiópia elleni olasz agresszióra, a spanyol polgárháborúra, Hitlernek Ausztria és Csehszlovákia elleni lépéseire, majd a második világháborúra. Ebben az időszakban csaknem minden európai országot (néhány északi állam kivételével) erőteljes mozgalmak ráznak meg, amelyek bázisát a munkásosztály és a parasztok alkotják; ugyanakkor a burzsoá reakció heves támadásokba kezd, gyökeresen megváltoztatja az országok politikai rendszerét, és mélyen felszaggatja a társadalmak szövedékét. Ugyanez a folyamat, néha még nagyobb erővel, a gyarmati országok nagy részében — különösen Ázsiában — is bekövetkezett. Ha összevetjük a kiindulópontot — amikor az egész kapitalista világ igyekezett bekeríteni, elszigetelni és leverni az Oroszországi Szovjet Köztársaságot, amelynek a burzsoázia és a szociáldemokrácia köreiben senki sem jósolt nagy jövőt — az összehasonlítás végpontjával, amikor a szocialista társadalom felépítése után a hatalmas Szovjetunió katonai, politikai és erkölcsi ereje menti meg az egész világot a hitleri igától, világosan látjuk, hogy nem is egyszerűen lineáris fejlődésről, hanem a pozíciók és az értékek gyökeres megváltozásáról van szó. Huszonöt év elteltével létezik, sőt a világpolitika döntő tényezőjévé vált az, aminek létrejöttében a kezdet kezdetén csak a kevés merész kommunista élcsapat volt biztos. A szocializmus országa létezik és a világ legnagyobb hatalmai közé emelkedett. Viszont az a kapitalista rendszer és az az imperializmus,

amely közvetlenül az első világháború után az egyetlen lehetséges társadalmi rendszernek tüntette fel magát, s a „demokratikus" civilizáció legyőzhetetlen bástyájának, a világ urának szerepével kérkedett, a második világháború befejezése idején erejének végére jutott. A kapitalizmus, az imperializmus világra hozta a fasizmust, a fasizmus pedig a szakadék szélére taszította a tőkés rendet; a kapitalizmus, az imperializmus elvesztette tekintélyét, önbizalmát és a népek becsülését; a világuralomhoz való jogainak megmentéséért harcolt, s a népek egymás után tagadják meg tőle ezt a jogot és széttörik a régi bilincseket. Amikor a Kommunista Internacionálé feloszlott, lényegében a második világháború vége felé, mindenki, aki a világ struktúráját, a népek új, érett tudatosságát vizsgálta, és tárgyilagos fogalmat alkotott magának a készülő vagy működésben levő mozgalmakról, észrevehette, hogy már érlelődnek azoknak az új, gyökeres átalakulásoknak a feltételei, amelyekből a jelenlegi világhelyzet kialakult. Mi jellemzi ezt a helyzetet? A Szovjetunió és a többi szocialista ország lendületesen halad a kommunizmus biztos győzelme felé; a gyarmati elnyomás rendszere majdnem teljesen összeomlott; a kapitalizmus előtt olyan perspektíva áll, hogy többé nem fog tudni helytállni azzal a kihívással szemben, amely a béke és a békés haladás talaján érte, s bár új háborúról szó borzalmas álmokat, érzi, hogy számára már ez is csak a kétségbeejtő véghez vezető út lehet.

A dolgoknak ez a reális látása késztet bennünket annak megállapítására, hogy az emberi társadalmak története egyetlen más periódusban sem haladt előre olyan gyors ütemben, mint a Kommunista Internacionálé fennállásának és munkásságának nem egészen két és fél évtizedében. Tegyük még hozzá, hogy az októberi forradalom-

mal és a világháború végével meginduló forradalmi mozgalom — más történelmi időszakokban lezajlott mozgalmaktól eltérően — nem csupán az országoknak egy korlátozott csoportját érinti, hanem különféle formákban, kisebb vagy nagyobb erővel a föld minden országára kiterjed. A világ egyik vagy másik részén bekövetkező eseményeket összefűző szálak a kölcsönös összefüggés szoros szálaivá válnak, s közben az egész világon bámulatos hasonlatosság figyelhető meg a különféle világrészeken mutatkozó társadalmi és politikai ellentétek okaiban és a harc célkitűzéseiben. A legkülönfélébb helyzetek, gazdasági körülmények, politikai rendszerek, osztály-erőviszonyok, nemzeti érdekek és hagyományok ellenére csupán kevés alapvető kérdés merül fel és válik minden nép tevékenységének aktuális kérdésévé, ezek: a kapitalista kizsákmányolás végleges felszámolása, a zsarnoki és gyarmati rendszerek megbuktatása, minden nép szabadsága, a szocializmus és a béke útján való előrehaladás. A hatalom meghódítása, az első szocialista állam felépítése és győzelmes előrehaladása egységesebbé tette a világot, közelebb hozta egymáshoz az embereket és a népeket a harcban addig is, amíg eljön a nap, amikor a világ egysége egyetlen reális alapra, s a testvéri együttműködés egyetemes kapcsolataira épülhet majd fel.

A Kommunista Internacionálé történetének jelentőségét az adja meg, hogy fennállásának egész ideje alatt a világ e hatalmas megújhodási folyamatának középpontjában állt, sőt e folyamat egyik legfőbb ösztönző és irányító tényezője volt. Elsősorban azért lehetett azzá, mert elméleti irányítást adott minden ország proletár és forradalmi élcsapatának, figyelmesen elemezte az objektív körülményeket s azok alakulását, s mert ezeknek az

elemzéseknek alapján jelölte meg mindenkor az adott pillanat történelmi feladatait és határozta meg a végrehajtásukhoz szükséges cselekvést. Azért lehetett azzá, mert állandóan és fáradhatatlanul a szervezést és a cselekvést állította előtérbe, rámutatott, hogy minden országban létre kell hozni a kommunista pártokat, a munkásosztály és a nép élcsapatait, amelyeknek szilárd társadalmi bázist kell kialakítaniuk, s arra kell törekedniük, tetteikkel azt kell elérniük, hogy döntő befolyást gyakoroljanak a széles néptömegekre. Azért lehetett azzá, mert új életre keltette a marxizmus forradalmi tanítását, megszabadította azt az opportunista rárakódásoktól, és mert bevitte a kommunista és munkáspártokba és minden haladó mozgalomba azoknak a forradalmi gondolatoknak az ismeretét, amelyekkel Lenin és az orosz kommunisták pártja — három forradalom, majd a szocialista társadalom felépítésének tapasztalatai alapján — a marxizmust tovább fejlesztette. A szóban forgó időszakban nem volt egyetlen jelentősebb történelmi esemény sem, amellyel kapcsolatban az Internacionálé vezető szervei vagy nemzeti szekciói állást ne foglaltak volna. S állásfoglalásukat nem az általudós közömbös hűvössége jellemezte, hanem a marxista tudós éleslátása, a politikus és a harcos szenvedélye, aki tisztában van azzal, hogy a dolgok megítélésével mindig cselekvésre ösztönöz, s ezért hozzájárulhat az események menetének módosításához. A Kommunista Internacionálében és szekcióiban ott voltak a demokrácia, a szocializmus, a munkásosztály és a haladó erők egysége ügyének legállhatatosabb, legjobb harcosai.

Ilyen körülmények között érthető, hogy a kapitalista uralkodó osztályok minden rétege és mindazok, akik szolgálatukban álltak, olthatatlan gyűlölettel viseltettek

a Kommunista Internacionálé iránt. Ha ellene kellett harcolni, mindent, a legundorítóbb, a legszégyenletesebb eszközöket is jónak találták — a demokrácia és a civilizált élet normáinak nyílt megsértésétől a rajtaütésig és a gyilkosságig. A hazugság, a rágalom, a befeketítés és az ostoba sértegetés fegyvertárából merítettek mindazok, akik harcba indultak az Internacionálé ellen: kormányfők és burzsoá pártok vezetői, szociáldemokrata vezérek és saját soraink renegátjai. Megalakult a véreskezű banditák szövetsége, amely azt a célt tűzte ki maga elé, hogy az egész világot kifosztja és a szabadságnak és civilizációnak még a nyomát is eltörli. A banditák e szövetsége „antikomintern paktumnak" akarta nevezni magát. S a Kommunista Internacionáléra várt az a feladat, hogy utolsó kongresszusán felvázolja azt a nagyszabású politikai stratégiát, amelyet követve halálos csapást mérhettünk a banditák e szövetségére és ismét megnyithattuk az emberiség előtt egy új politikai és társadalmi haladás távlatait.

Talán éppen a Kommunista Internacionálénak és munkásságának rendkívüli történelmi fontossága magyarázza meg azt a negatív következményt is, hogy az e témával foglalkozó komoly történelmi munkák megírása nagy nehézségekbe ütközik, ennélfogva ilyen munkák alig-alig látnak napvilágot. Néhány jó tanulmány rendelkezésünkre áll ugyan, de véleményem szerint mindnek megvan az a hibája, hogy vagy kizárólag igen általános módon vázolja a fejlődés vonalát, s elhanyagolja a részleteket, vagy pedig arra szorítkozik, hogy leírja a kommunista mozgalom kialakulását és fejlődését az egyes országokban, illetve az egyes kiéleződött forradalmi helyzetekben. Összességükben vannak már adalékok a kívánt történelmi elemzéshez, de mindez még

kevés. Valóban meglehetősen merész vállalkozás lenne áttekinteni és egyetlen összefüggő egészben összekapcsolni az Internacionálé eseményeit, főleg pedig politikai állásfoglalásait, stratégiai és taktikai irányelveit az objektív helyzetek viharos fejleményeivel, az e helyzeteknek megfelelő forradalmi cselekvéssel, az egyes pártok tevékenységével és rendkívül gazdag tapasztalataival. Senkit sem elégítene ki ugyanis egy olyan történelmi feldolgozás, amely csupán a Kommunista Internacionálé vezető szervei által az egymást követő üléseken elfoglalt álláspontok és elfogadott határozatok megvizsgálására és elemzésére szorítkozna. Hiányozna a tények nyújtotta reális alap és a dolgoknak az éles harcokon és nehéz tapasztalatokon át gyakorolt bírálata. El kell ismernünk azt is, hogy az e témák felelősségteljes történelmi vizsgálatához szükséges források ma nehezen hozzáférhetők, elszórtan bújnak meg különböző helyeken, olyan kiadványokban, amelyeket a nyugati országokban úgyszólván lehetetlen megtalálni. Egyébként a Szovjetunióban is csak most kezdődött el azoknak a dokumentumoknak az újrakiadása, amelyek elengedhetetlenül szükségesek ahhoz a komoly történelmi elemzéshez, mely éppen hogy megkezdődött. S végül, miért hallgatnánk el, hogy ezekhez a tárgyi nehézségekhez egyebek is járulnak, olyanok, amelyek azon témák lényegét érintik, amelyeket a Kommunista Internacionálé történetének meg kellene tárgyalnia. Nem akarjuk véka alá rejteni, hogy tevékenysége során az Internacionálé nem mindenkor foglalt el olyan álláspontot, amelyet tökéletesen helyesnek, a helyzetnek mindenben megfelelőnek tarthatunk. A kapitalizmus első világháborúval megkezdődött válságának pontos elemzését és marxista meghatározását a kommunista pártok létrehozására és megszilárdítására irányuló,

gyakran igen nehéz körülmények között folytatott helyes forradalmi tevékenységet elismerve tagadhatatlan, hogy előfordultak kritikai megítélésre szoruló ingadozások is, kialakultak olyan álláspontok, amelyeket utóbb el kellett vetni, mert nem feleltek meg a társadalmi és politikai valóság minden elemének, s voltak késlekedések és propagandisztikus túlzások is. Végül tegyük még hozzá, hogy az SZKP XX. kongresszusán Sztálin tevékenységét ért bírálatok kétségkívül felvetik annak szükségességét, hogy jóllehet ő soha nem volt közvetlenül felelős a Kommunista Internacionálé munkásságáért — ha megfelelően akarunk megítélni bizonyos személyeket, ha helyesen akarjuk megítélni bizonyos pártok vezető csoportjait és azt, hogy egyes döntések és kampányok helyesek és célszerűek voltak-e —, figyelmesen újra meg kell vizsgálnunk a történteket, hogy az embereket és a tényeket helyes megvilágításba helyezhessük.

Szükségesnek tartom különösen nyomatékosan hangsúlyozni: Lenin az októberi forradalom győzelme *előtt*, az orosz munkásosztály és a bolsevik párt hatalomra jutása *előtt*, nem pedig *után* jelentette ki, hogy szükség van a dolgozók olyan új nemzetközi szövetségének megalakítására, amely mind politikailag, mind szervezetileg habozás nélkül szakít a II. Internacionálé szociáldemokrata pártjaival. Rendkívüli fontosságú mozzanat ez, nem annyira azért, hogy ütést mérjünk azokra a szánalmas figurákra, akiknek szemében a Kommunista Internacionálé soha nem volt egyéb, mint a szovjet állam „eszköze", mint inkább azért, hogy pontosan meghatározhassuk, milyen történelmi és politikai elgondolásból indult ki Lenin, amikor az új nemzetközi szerv megalakítását követelte.

Lenin már a háború előtt is félreérthetetlenül, megalkuvás nélkül harcolt a régi szociáldemokrata pártok vezetőinek opportunizmusa ellen. E harcban részt vett a munkásmozgalomnak egy egész szárnya, ha nem is mindig következetesen és nem is mindig határozott marxista álláspontból kiindulva. A háború kitörésekor a II. Internacionálé nagy pártjainak élén álló opportunisták határtalanul szégyenletes módon jártak el. Lábbal tiporták azokat a határozatokat és felhívásokat, amelyek magukban foglalták, hogy a háborúra a szocialista pártok kötelesek forradalmi cselekvésre való felhívással válaszolni. Megszavazták a hadihiteleket. Felszólították a munkásokat, hogy a burzsoázia érdekében vigyék vágóhídra életüket. Az opportunizmus szociálsovinizmussá alakult át. „. . . a legfőbb európai szocialista pártok elárulták meggyőződésüket és feladataikat"[1] — írta Lenin. Már ez a tény is indokolttá tette az opportunistákkal való végleges szakítást és az új nemzetközi forradalmi szervezet megalakítását. De Lenin nem érte be az erre a tényre való hivatkozással. Elsősorban azt a kérdést tette fel, hogy milyen ok következtében jöhetett létre az árulás és erre a munkásmozgalmon belüli opportunizmus forrásainak elemzésével válaszolt. Az opportunizmus forrásait a kapitalista társadalom struktúrájában, az e struktúrában végbement változásokban, a munkásarisztokrácia kialakulásában, valamint abban látta, hogy a dolgozók széles tömegeinek és a szocializmus elveinek kárára sajátos összefogás jött létre e munkásarisztokrácia és az uralkodó osztály között:

„. . . az opportunizmus nem véletlenség, nem egyes személyek bűne, mulasztása, árulása, hanem egy egész

[1] *Lenin* Művei. 21. köt. 202. old.

történelmi korszak társadalmi terméke"[2] — állapította meg Lenin 1915 júniusában „A II. Internacionálé csődje" című írásában.

A szocialsovinisztákká és árulókká vált opportunisták létezésében objektív folyamat tükröződött, amely a kapitalista rendszer által elért meghatározott fejlődési foknak sajátja. Az opportunizmusnak ebben a lenini jellemzésében már benne van a munkásmozgalom uj és szükségszerű fejlődési irányának mélyenszántó történelmi megindoklása, bár véleményem szerint még nem ez Lenin elemzésének legfontosabb mozzanata. A lenini gondolat és tevékenység egész fejlődésében a legfontosabb, a döntő jelentőségű mozzanat az az objektív megállapítás, hogy a világháború új szakaszt nyitott a történelemben, és hogy ebben az új szakaszban a munkásosztály és pártjai előtt merőben új feladatok állnak.

Van valami látnoki abban, amit Lenin a háború első éveiben megállapított, de ez olyan látnoki képesség, amely a marxista tanítás tökéletes ismeretével és eredeti továbbfejlesztésével azonos. Lenin 1914. október 11-én írta meg az első háborúellenes manifesztumot, amelyben nyíltan megmondta, hogy „a háború . . . minden fejlett országban napirendre tűzi a szocialista forradalom jelszavát"[3]. A néhány hónappal később megjelent „A II. Internacionálé csődje" című híres írásában Lenin a leghatározottabban rámutat az e megállapítás, valamint az új Internacionálé megalakításának szükségessége közötti összefüggésre: „Az európai szocializmus — írja — már maga mögött hagyta viszonylag békés és szűk nemzeti keretekkel korlátozott szakaszát. Az 1914—1915-ös há-

[2] Ugyanott, 244. old.
[3] Ugyanott, 19. old.

borúval belépett a forradalmi akciók szakaszába és feltétlenül itt az ideje, hogy az opportunizmussal végképp szakítsunk és kiűzzük azt a munkáspártokból . . . Az 1914—1915-ös háború olyan nagy történelmi fordulat, hogy az opportunizmushoz való viszony *nem maradhat a régi.*"[4] A feladat kitűzése és annak történelmi indoklása ily módon maximálisan kézenfekvő és abszolút pontossá válik.

Lenin azonban korántsem éri be annak egyszerű és általános megállapításával, hogy a háborút a kormányon levők és a kormányzottak közti leszámolás fogja követni, amit azokban az években sokfelé ismételgettek. A lenini előrelátás ama elemzés eredményeinek szilárd alapjára épül, amelyet Lenin 1916-ban fejt ki „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" című népszerű tanulmányában. Ez tehát szervesen egységes és tudományos előrelátás. „A tőke nemzetközivé és monopolistává lett — írta Lenin 1915 augusztusában, „Az Európai Egyesült Államok jelszaváról" című cikkében. — A világ fel van osztva egy maroknyi nagyhatalom között, azaz olyan államok között, amelyek a nemzetek nagy kifosztásában és elnyomásában a legnagyobb eredményeket érték el. Európa négy nagyhatalmának: Angliának, Franciaországnak, Oroszországnak és Németországnak — amelyek lakossága együttvéve 250—300 millió, területe pedig körülbelül 7 millió négyzetkilométer — *majdnem félmilliárdnyi* (494,5 millió) lakosságú gyarmatai vannak, e gyarmatok területe pedig 64,6 millió négyzetkilométer, vagyis a földkerekségnek majdnem fele (az egész föld területe a sarkvidék nélkül 133 millió négyzetkilométer). Vegyük hozzá még a három ázsiai ál-

[4] Ugyanott, 246—247. old.

lamot: Kínát, Törökországot, Perzsiát, amelyeket a »felszabadító« háborút viselő rablók . . . most darabokra tépnek. Ebben a három ázsiai államban . . . a lakosság száma 360 millió, területük pedig 14,5 millió négyzetkilométer . . . Így van megszervezve a kapitalizmus . . . És a kapitalizmusban más szervezet nem is lehetséges."[5] De ez a szervezet, míg egyrészt állandóan heves belső válságokat (imperialista háborúkat) idéz elő egyenlőtlen fejlődése miatt, amely állandóan a hatalmas zsákmány újrafelosztására ösztönzi, másrészt fokozódó aránytalanságot vált ki az elnyomott erők és az elnyomók között, s ebben az aránytalanságban rejlenek az elkerülhetetlen forradalmi robbanás előfeltételei. S ez a robbanás azon objektív körülmények következtében, amelyekből keletkezik, olyan lesz, hogy többé nemcsak az egyes gazdasági és politikai kérdéseket tűzi napirendre, hanem a szocialista forradalom kérdését is. Lenin egyik 1915 szeptemberi írásában megállapítja, hogy a robbanás Oroszországban fog bekövetkezni, de Oroszországról átterjed majd más európai országokra is.

„Az élet *halad* — írja 1915 szeptemberében „Oroszország veresége és a forradalmi válság" című cikkében —: Oroszország vereségén át az oroszországi forradalom felé, ezen keresztül pedig, vele kapcsolatban, az európai polgárháború felé."[6]

Azért időztünk hosszabban e lenini állásfoglalásoknál, mert belőlük származott a Kommunista Internacionálé nagy horderejű elvi, történelmi és politikai irányvonala, amely meghatározta megalakulását és áthatotta egész tevékenységét. Abból a tudományosan bizonyí-

[5] Ugyanott, 344—345. old.
[6] Ugyanott, 389. old.

tott tételből kellett kiindulni, hogy a kapitalizmus eljutott fejlődésének utolsó fokára, és hogy az a történelmi időszak, amelyen áthaladunk, az imperializmus összeomlásának és a szocializmus forradalmi győzelmének időszaka. Ebből következett, hogy meg nem alkuvó harcot kell folytatni az opportunizmusnak a munkásmozgalom soraiból való kiűzéséért, végleg szakítani kell a II. Internacionálé régi pártjaival, és minden országban meg kell alakítani a munkásosztálynak a marxista elmélettel és a lenini tanítással felvértezett forradalmi pártját, élcsapatát. Ebből következett a marxizmus elvei szerint a történelmi időszak általános jellegének és az egyes konkrét helyzeteknek megfelelő stratégia és taktika kidolgozása. És miután a forradalmi robbanás valóban Oroszországban következett be, s azt a munkásosztály győzelme tetőzte be, ebből az következett, hogy az egész forradalmi munkásmozgalom középpontja Nyugat-Európa országaiból szükségszerűen abba az országba helyeződött át, amelyben a proletárforradalom győzött, abba a pártba, amely e forradalmat győzelemre tudta vinni és amelynek vállalnia kellett és meg kellett oldania a szocialista gazdaság és társadalom felépítésének újabb hatalmas feladatát.

Lenin az Internacionálé megalakulása után — az októberi forradalom tapasztalatai alapján — tovább fejlesztette és elmélyítette az ismertetett tételeket. Ezeket utóbb magukévá tették a munkásosztály legjobbjai, legaktívabb tagjai, így a szocializmus ezer meg ezer harcosának és azoknak a milliónak közkincsévé váltak, akik a szocializmusban az emberiség szükségszerű jövőjét látják.

Az I. kongresszus után ugyancsak Lenin jelölte meg

azt a helyet, amely a történelemben az új Internacionáléra vár:

„Az I. Internacionálé — írta 1920 júliusában „A Harmadik Internacionálé és helye a történelemben" című munkájában — lerakta a szocializmusért vívott nemzetközi proletárharc alapját.

A II. Internacionálé korszaka előkészítette a talajt a mozgalom széles, tömegméretekben való elterjedésére számos országban.

A III. Internacionálé magáévá tette a II. Internacionálé munkájának eredményeit, megtisztította az opportunista, szociálsoviniszta, polgári és kispolgári salaktól és *megkezdte* a proletárdiktatúra *megvalósítását.*"[7]

Lenin a II. kongresszuson 1920 júliusában a nemzetközi helyzetről és a Kommunista Internacionálé alapvető feladatairól tartott előadói beszédében nyomatékosan leszögezte, hogy az egész helyzet „alapjául az imperializmus gazdasági viszonyai szolgálnak". E viszonyokból nőtt ki a háború és a háború felborította a régi egyensúlyt. „... a háború után legalább *egy és egynegyed milliárdnyi* népesség gyarmati elnyomásnak van kitéve, a barbár kapitalizmus kizsákmányolásának ...", ugyanakkor „legfeljebb egynegyed milliárdnyi lakosság él" az uralkodó országokban. „A tőkés világgazdaság »gépezete« teljesen szétesik ... a tömegek nyomora, tönkremenetele hallatlanul fokozódott ..." A munkások „elviselhetetlen helyzetbe kerültek ... A háború a tőkés ellentétek hallatlan kiéleződését hozta magával, és ez a forrása annak a mélyreható forradalmi erjedésnek, amely egyre inkább elhatalmasodik ..."[8]

[7] *Lenin* Művei. 29. köt. Szikra 1953. 310. old.
[8] *Lenin* Művei. 31. köt. Szikra 1951. 213—222. old.

Ily módon a stratégia és a taktika alapvető kérdéseinek eldöntése, főleg a hatalomért a fejlett kapitalizmus országaiban vívott harc szükségességének kimutatása, a proletariátus lehetséges harci szövetségeseinek meghatározása és annak megmutatása, hogy az imperializmus elleni harcban a nyugati országok proletár tömegeinek küzdelmei egybeolvadnak az elnyomott és forrongó gyarmati népek küzdelmeivel — mindez összekapcsolódik a marxista tanításból következő és a történelmi tapasztalatok által igazolt elvi tételekkel.

Ezek a tételek igazak voltak és azok is maradnak. Az események menete nemcsak hogy alátámasztotta őket, hanem újabb megdönthetetlen bizonyítékokat is szolgáltatott igazságuk mellett. Ezért ha ma összehasonlítjuk az Internacionálé által irányított kommunista mozgalom tapasztalatait más mozgalmak és különösen a szociáldemokrata pártok tapasztalataival, az összehasonlítás minden esetben azoknak a megállapításoknak javára dől el, amelyek mellett Lenin tanítását követve kitartottunk. Senki sem tagadhatja többé ma már, hogy az első világháború óta a szocializmus eljövetelének és a kapitalizmus hanyatlásának és bukásának korában élünk. A proletariátus diktatúrája, a munkásosztály és a vele szövetséges parasztság hatalma döntő történelmi erővé vált, kiszélesítette létezésének szféráját, magabiztosan megoldotta és megoldja problémáit. A kapitalizmus általános válsága ciklikus hullámzásokon és ciklikus katasztrófákon át egyre jobban elmélyült. A gyarmati rendszer majdnem az egész világon összeomlott; az imperializmus uralmának szférája összeszűkült és állandóan tovább szűkül. S ebben az arculatát gyökeresen megváltoztató világban nem akadt egyetlenegy sem a régi szociáldemokrata pártok közül, amely akár csak közelebb

vitte volna országa munkásosztályát ahhoz, hogy vezető osztállyá váljék és meghódítsa a hatalmat. Ezzel szemben valamennyi vagy majdnem valamennyi arra törekedett, hogy megmentse a burzsoá rendszert a proletárforradalom veszélyétől. Azt állították, hogy ezt a demokratikus rend megmentéséért kellett megtenniük, de a burzsoá osztályok, amint a forradalmi veszély elmúlt, a fasizmust juttatták hatalomra, amely újabb irtóháborúba taszította a világot. Ma más formában ugyan, de valami hasonló ismétlődik meg, miközben a szociáldemokrata pártok változatlanul aktívan támogatják a burzsoá rendszert és ellenségesen állnak szemben elsősorban a forradalmi mozgalommal és a szocializmussal, a világon ma létező szocializmussal, amely a földkerekség egyharmadán áll fenn, és amely biztos léptekkel halad végső céljai felé.

Semmi kétségünk nem lehet tehát abban a tekintetben, hogy a történelem teljes mértékben igazolta az opportunizmussal való gyökeres szakításnak, a munkásosztály új forradalmi pártjai megalakításának, a Kommunista Internacionálé megalapításának és tevékenységének helyességét. Lenin felhívását és tanítását követve azt tettük, amit tennünk kellett ahhoz, hogy a történelmi helyzet magaslatán álljunk és megadhassuk a nemzetközi proletariátusnak és a népeknek azt az irányítást, amelyre ebben a helyzetben szükségük volt. Helyesek voltak az Internacionálé által meghatározott nagy távlatok, helyesek voltak azok az elvek, amelyek munkásságát áthatották, amelyek alapján nemzetközi jelentőségű forradalmi stratégiáját kidolgozta és amelyeket követve a legkülönfélébb helyzetekben igyekezett cselekedni és harcba hívni a dolgozókat.

Az első világháború által előidézett kiélezett forradalmi helyzet az európai kontinens majdnem minden országára kiterjedt. Magyarországon a proletariátusnak sikerült kezébe vennie a hatalmat; másutt, mint Németországban, ismételten fegyveres felkelésekre került sor és megalakultak a munkás- és katonatanácsok; s ott is, ahol nem voltak felkelések és súlyos fegyveres összecsapások, a gazdasági és politikai válság drámai módon nyilvánult meg, és a burzsoá osztályok közel voltak ahhoz, hogy elveszítsék a hatalmat. A forradalom azonban a tömegek mozgalmának szélessége és a kommunista pártokká szerveződött, illetve az azok körül csoportosuló kisebbségek bátor harca ellenére nem aratott győzelmet. Nem sikerült elérni a történelem által napirendre tűzött célt, vagyis azt, amelynek objektív feltételei megvoltak: a munkásosztálynak nem sikerült meghódítania a hatalmat. Ha ezt a célt legalább egy vagy két nagy kapitalista országban sikerült volna elérni, kétségtelenül nehéz harcok újabb időszakai következtek volna, de az emberiség elkerülhette volna mind az 1929-es súlyos válságot, mind pedig a fasizmust és a második világháborút.

Vannak, akik ma azt állítják, a kommunisták hibát követtek el azzal, hogy célul tűzték ki a hatalom meghódítását, mert ily módon a tömegek egyik, leghaladóbb részét elválasztották azoktól, akik továbbra is a régi szociáldemokrata pártokat követték, aminek következtében lehetetlenné vált, hogy ezek a pártok mindenütt hozzáférhessenek az állam vezetéséhez és mélyreható reformprogramot hajthassanak végre. Mi sem hamisabb történelmileg ennél a beállításnál. Mindenekelőtt, a mozgalom reformista szárnyához tartozó szociáldemokrata vezetők egyetlen európai országban sem terjesz-

tettek elő semmiféle demokratikus megújhodási programot. A legreakciósabb rendszereket közvetlenül a tömegmozgalmak első lendülete döntötte meg és ezeknek a mozgalmaknak lendülete harcolta ki a legfontosabb demokratikus reformokat. Amikor a szociáldemokrata vezetők később hozzáfértek a hatalomhoz, sőt akkor is, amikor azt egyedül gyakorolták, minden gátlás nélkül arra használták fel hatalmukat, hogy megakadályozzák a tömegmozgalom fejlődését és visszaállítsák a régi burzsoá rendszereket. Ahol pedig a mozgalom nem állt meg, hanem radikális célkitűzésekkel tovább folyt, a szociáldemokrata vezetők a burzsoázia legreakciósabb részével léptek szövetségre, hogy a mozgalmat fegyverrel nyomják el. Elmondhatjuk tehát, hogy a háborút követő első években — főleg Németországban, ahol a válság mélyebb volt —, a szociáldemokrácia a maga egészében lényegében a kapitalista rendszer megmentésének és visszaállításának eszköze volt. Ily módon újra bebizonyosodott, hogy a reformizmusnak szociálsovinizmussá való, a háború alatt végbement átalakulásában a szociáldemokrata mozgalom mélyreható elfajulásának folyamata tükröződött. Ezt kell mondanunk, még ha nem feledkezhetünk is meg arról, hogy voltak országok (mint például Olaszország), ahol a reformista vezetők teljes irányvesztésről tettek bizonyságot, s ez eleve képtelenné tette őket arra, hogy bármiféle olyan politikát kezdeményezzenek és folytassanak, amely nem akadályozta volna az igazi forradalmi mozgalom kibontakozását.

A kapitalista uralkodó osztályok ezzel szemben a háború okozta megrázkódtatások és az általa előidézett ellentmondások ellenére nagyfokú ellenálló és manőverező képességről tettek tanúságot. Ezek az osztályok

minden eszközt igénybe vettek: a szociáldemokrata vezetők segítségét és a közvetlen erőszakot csakúgy, mint e két eszköz szégyenletes párosítását, hogy megmentsék vagy visszahódítsák korlátlan hatalmi pozícióikat.

A Kommunista Internacionálé szekciói, amelyek közül nem egy a leghevesebb forradalmi válságok közepette alakult meg, általában nem álltak a helyzet magaslatán, s ez volt az Internacionálé fennállása első szakaszának központi problémája. A forradalmi győzelem, ami a cél volt — vagyis a hatalom meghódítása a legnagyobb nyugati országok valamelyikében —, mindenütt nagymértékben az időtől, vagyis a mozgalom gyorsaságától, főleg pedig a forradalmi élcsapat gyors megalakulásától és attól függött, hogy ez az élcsapat milyen gyorsan tud döntő befolyást gyakorolni a munkásosztály és a nép tömegeire. Ennek a forradalmi harc során kellett volna bekövetkeznie, még mielőtt a burzsoá osztályok és kormányzati apparátusok, valamint erőszakszervezeteik kilábalnak abból a súlyos válságból, amely részben megbénította őket. Ekkor azonban előtűntek a fogyatékosságok és a hibák. A célt nem lehetett elérni. Kiderült, hogy könnyebb szakítani a szociáldemokrata vezetőkkel, mint megszabadulni a szociáldemokratizmustól. Sokan azok közül, akik fennen hirdették az új Internacionáléhoz való csatlakozásukat, a valóságban továbbra is a szociáldemokrácia régi álláspontjához ragaszkodtak a forradalmi mozgalom olyan lényeges kérdéseiben, mint például a munkásosztály és a falusi, illetve a városi középrétegek szövetségének kérdése. Maguk a Spartakus Szövetség megalapítói és vezetői, akik pedig a leglelkesebb proletárforradalmárok közé tartoztak, téves álláspontot foglaltak el a forradalmi stratégia létfontosságú kérdéseiben. Nem is szólva

az olasz maximalistákról[9], akik körében az eszmék területén festői zűrzavar uralkodott, mely majdnem teljes cselekvésképtelenséggel párosult. Azok a kommunista elvtársak, akik később az Internacionálé szekciói élére kerültek, akkor még maguk is rosszul tájékozottak, vagy kevesen voltak és túlságosan csekély tekintéllyel rendelkeztek ahhoz, hogy eredményesen szembeszállhassanak a nagy létszámú szociáldemokrata szervezetek túlerejével.

Magyarországon, ahol a régi uralkodó osztályok rémülete és veresége olyan nagy volt, hogy szinte önként adták át a hatalmat, és ahol a szociáldemokrata vezetők maguk is kijelentették, hogy készek a proletárdiktatúra útjára lépni, a hatalmat sikerült megszerezni, és a munkásosztály bebizonyította, hogy képes azt szilárdan megszervezni és hősiesen védelmezni is. De igen súlyos stratégiai hibát követtek el azzal, hogy a földesurak földjét nem osztották szét egyénileg a parasztok között, s ily módon elszigetelték a munkásosztályt szövetségeseitől. A kommunistákkal egy pártban egyesült szociáldemokraták azután negatív befolyást gyakoroltak a kormány minden ténykedésére, gyengítették ellenállóképességét és részük volt a vereség előkészítésében. Németországgal kapcsolatban azt is figyelembe kell vennünk, hogy a fegyveres reakciót a szociáldemokrácia vezette, amely mellett a tömegek egy nagy része továbbra is kitartott, s azt is hogy azok, akik a kommunista mozgalmat vezették, 1919 és 1923 között súlyos hibákat követtek el.

[9] Az Olasz Szocialista Pártban az első világháború idején kialakult egyik áramlat elnevezése. Részletesebben lásd az e kötetben közzétett „Az Olasz Kommunista Párt megalapításának 40. évfordulója" című tanulmányt. — *A szerk.*

A legáltalánosabb következtetés, amelyet le kell vonnunk, hogy az 1917-es októberi forradalom győzelme egy szilárdan megszervezett élcsapat, a bolsevik párt létezésének és annak volt köszönhető, hogy ez az élcsapat Lenin vezetésével, az opportunizmus összes válfaja ellen vívott húszesztendős harc során a forradalom olyan stratégiáját és taktikáját dolgozta ki, amely nemcsak hogy megfelelt a marxizmus elveinek, hanem tökéletesen alkalmazkodott Oroszország sajátos gazdasági, politikai és társadalmi helyzetéhez is. Európa többi országában nem volt olyan párt, sem olyan politikai csoport, amely a marxista tanítás elveivel és ismeretével, a saját országára vonatkozó tudományos ismeretekkel és a szükséges forradalmi tapasztalatokkal úgy rendelkezett volna, mint az októberi győzelmet kivívó orosz kommunisták. A Kommunista Internacionálé megalapítói és vezetői — élükön Leninnel — jól látták, hogy ez volt az a nagy hiányosság, amelyet meg kellett szüntetni.

Leninnek az imperialista háború alatt és az Internacionálé megalakulása időszakában kifejtett munkásságát vizsgálva világosan elénk tárul, hogy mialatt kérlelhetetlenül, megalkuvás nélkül harcolt a szociáldemokrata opportunizmussal való végleges szakításért, arra is nagy gondot fordított, hogy a forradalmi erők marxista szempontból helyes nézetek platformján egyesüljenek, és hogy az opportunizmustól való megszabadulás közben ne essenek egy hamis és üres álbaloldaliság hibájába. Példaként említsük meg, milyen éles harcot folytatott az ellen a tendencia ellen, amely tagadja a nemzeti követelések értékét az imperializmus korszakában; a Juniusszal (Rosa Luxemburggal) folytatott polémiát azzal kapcsolatban, hogy lehetségesek-e vagy

sem nemzeti háborúk az imperializmus korszakában, melynek során Lenin Junius szemére vetette, hogy „megkerüli a konkrétság marxista követelményét". Hadd említsük meg továbbá az „imperialista ökonomizmus" elmélete elleni igen heves polémiát; ennek az elméletnek a képviselői hajlottak arra, hogy oly módon közelítsék meg a proletárforradalom problémáját, amit mi ma „maximalista" módnak neveznénk, s üres frázisokkal helyettesítették az egyes mozgalmak s az általuk képviselt követelések konkrét elemzését. A marxista pontosság gondos megkövetelése Lenin gondolkodásának alapvető vonása. Még azokban az években is, amikor azért harcolt, hogy a legkülönbözőbb országokban valósítsák meg a minden országban közös feladatot, vagyis a kommunista pártok megalakítását, szüntelenül figyelmeztetett az egyes országok eltérő körülményeire, tehát a konkrét politikai célkitűzések különbözőségére. A III. kongresszuson az olasz kérdésről tartott beszédében, miközben hevesen polemizált Serrati politikájával, aki inkább választotta a 14 000 reformistát, mint az 58 kommunistát, Lenin a következőket mondotta: „Mi sohasem akartuk, hogy Serrati Olaszországban az orosz forradalmat utánozza. Ez dőreség volna. Elég okosak és hajlékonyak vagyunk ahhoz, hogy elkerüljük ezt a dőreséget."[10] Elméleti kérdésekben nem tűrte, hogy megállapításait a marxista elvektől eltérően értelmezzék. Mennyire jellemző például, hogy a II. kongresszuson 1920. július 19-én elmondott történelmi jelentőségű előadói beszédében, miután utolérhetetlen szintetizáló erővel meghatározta és leírta a kapitalizmus akkori válságát, siet hozzátenni: helytelen volna annak bizo-

[10] *Lenin* Művei. 32. köt. Szikra 1953. 502. old.

nyítására törekedni, hogy e válságból egyáltalán nincs kiút. „A burzsoázia úgy viselkedik — mondta — mint valami vérszemet kapott és fejét vesztett ragadozó, ostobaságot ostobaságra halmoz, s ezzel kiélezi a helyzetet, meggyorsítja saját pusztulását. . . . De nem lehet »bebizonyítani«, hogy egyáltalán semmi lehetőség nincs arra, hogy a burzsoázia a kizsákmányoltak egyik-másik kisebbségét bizonyos apró-cseprő engedményekkel elaltassa, az elnyomottak és kizsákmányoltak bizonyos részének egyik-másik mozgalmát vagy felkelését leverje."[11] S azzal zárja gondolatmenetét, hogy csakis a forradalmi pártok tevékenysége „bizonyíthatja be", hogy valóban nincs többé kiút a burzsoázia számára.

Nem állíthatjuk, hogy ezek a pontos és világos marxista tételek akkor az egész kommunista mozgalmat áthatották. Általában el kell ismernünk, hogy mozgalmunk képviselői kevéssé ismerték és tudták értékelni országuk konkrét körülményeit és hajlamosak voltak elmélyedés nélkül, felületes módon kinyilvánítani azt a szándékukat, hogy „azt fogják tenni, amit Oroszországban tettek", anélkül, hogy megértették volna, hogy ez az egyes országok vonatkozásában mit jelenthet és mit kellene jelentenie. Az opportunizmussal való szakítás könnyen előidézhette a szektásság különböző formáit, amelyek elszigetelték a gyakran amúgy sem túl nagy számú kommunistát, a szakszervezetek szervezett tömegeitől és a szervezetlen munkásoktól; olyanok is akadtak, akik egész elméletet állítottak fel erről az elszigetelődésről, s kijelentették, hogy meg kell várni, amíg a tömegek „jönnek hozzánk"; végül voltak, akik megkonstruálták az „offenzíva" elméletét, amely szerint egy maroknyi

[11] *Lenin* Művei. 31. köt. 226. old.

kisebbség a nagy tömegektől elszigetelve is győzelmes rohamot intézhet a hatalom erődje ellen. Elterjedt volt a nemzeti követelések meg nem értése; elterjedt az a vélemény is, hogy — miután forradalmi időszak kezdődött el — a demokratikus követeléseknek nincs többé értékük. S hogy azután nem értékelték helyesen a burzsoá osztályok talpraállási és manőverezési képességét, azt az a tény is mutatja, hogy a kommunista pártok mind Olaszországban (1922-ben), mind pedig Bulgáriában (1923-ban) és Lengyelországban (1926-ban) tájékozatlanul álltak a fasiszta támadással szemben, amelynek eleinte nem értették meg tényleges horderejét és mélyebb jelentését. Ahhoz, hogy a Kommunista Internacionálé zászlaja alatt egyesült mozgalomból igazi kommunista mozgalom váljék, nagy ideológiai és politikai harcra, a vezető káderek megfelelő nevelésére és átformálására volt szükség.

E feladatnak szentelték magukat az Internacionálé első kongresszusai Lenin irányítása alatt, aki meghatározó szerepet töltött be ebben a munkában.

Amikor a kommunista pártok megteremtésének e művét felidézik, rendszerint csak arra a „21 feltételre"[12] szokás gondolni, amelyet az Internacionáléhoz való csatlakozással kapcsolatban a II. kongresszus hagyott jóvá. Nem kétséges, hogy ezek a feltételek akkor a szociáldemokrata párt típusával szembeállított párttípus meghatározásának igen fontos dokumentumát alkották, de nem hiszem, hogy ezek lettek volna döntő tényezővé. A döntő a kommunista pártok stratégiájának és taktikájának kidolgozása volt, amit az első három kongresszus végzett el. Döntő volt, a nemzeti és a gyarmati kérdés tézisein

[12] A III. Internacionáléba való felvétel 21 feltétele. — *A szerk.*

kívül, Lenin két műve, mindenekfelett a „»Baloldaliság« — a kommunizmus gyermekbetegsége" és az a beszéd, amelyet az Internacionálé taktikájának védelmében a III. kongresszuson mondott el.

A „»Baloldaliság«"-gal Lenin, aki a marxizmus alaptételeit tovább fejlesztve már gazdagította a kommunista mozgalmat az államról és a forradalomról szóló tanítással, teljesen kidolgozott koncepciót adott számára a párt taktikájáról és munkamódszereiről. Sztálinnak „A leninizmus kérdései" című, néhány évvel később megjelent didaktikus jellegű művétől eltérően ez a könyv elejétől végig a munkásmozgalom legidőszerűbb témáival összefüggő élénk, meggyőző polémia. Legnagyobb érdeme szerintem — az, ami elárulja mind a szerző zsenialitását, mind pedig szándékát — maguknak a kérdéseknek a feltevésében van. Az egész munkásvilág elismerő figyelme ugyanis akkoriban a bolsevik pártra összpontosult, amely a forradalmi győzelem kikovácsolója volt, és amely különösen tagjainak ismert vasfegyelmével és hősiességével váltott ki csodálatot. Minden párt szeretett volna olyan tulajdonságokkal rendelkezni, mint az a párt, amely valóságos nemzetközi példakép volt. Lenin elfogadja ezt a szemléletet; elismeri annak nemzetközi érvényességét, amit a bolsevikok tettek, de azonnal hozzáteszi, hogy „igen nagy hiba volna, ha túloznánk ezt az igazságot, ha nemcsak forradalmunk egyes alapvető vonásaira vonatkoztatnánk"[13]. Majd, miután elismeri, hogy a „legszigorúbb fegyelem" a győzelem egyik alapvető feltétele volt, megállapítja, hogy „korántsem gondolkoznak eleget azon . . ., hogy milyen körülmények között lehetséges ez [a győzelem]". A fe-

[13] *Lenin:* „Baloldaliság" — a kommunizmus gyermekbetegsége. Budapest 1962. 9—10. old.

gyelem nem tartható fenn, ha az élcsapatnak nincs meg „az a képessége, hogy a dolgozók legszélesebb tömegeivel, elsősorban a proletár tömegekkel, *de a nem proletár dolgozó* tömegekkel *is*, felvegye a kapcsolatot, közel kerüljön hozzájuk, s bizonyos mértékig, mondhatnók, egybeolvadjon velük". A fegyelem ezenkívül a politikai vezetés, a stratégia és a taktika helyességének és annak eredménye, hogy „a legszélesebb tömegek *saját tapasztalataik alapján* meggyőződtek ezek helyességéről. E feltételek nélkül . . . a fegyelem megteremtésére irányuló kísérletekből múlhatatlanul üres külsőség, frázis, komédia lesz."[14] Ezek a feltételek azonban csakis hosszas munkával teremthetők meg, csakis valóban tömegjellegű, valóban forradalmi mozgalom gyakorlatából jöhetnek létre.

Ily módon vezette be Lenin a bolsevik párt fejlődési szakaszainak összefoglaló kifejtését. Melyek voltak ezek a szakaszok? Felkészülés, majd előretörés a harcban, azután rendezett visszavonulás, lassú, majd valamelyest meggyorsuló fellendülés, egészen a februári forradalomig, amely után a kommunisták „igen óvatos" harcot kezdtek a polgári köztársaság ellen, a szocialista forradalomért, kijelentették, hogy „a polgári köztársaság Alkotmányozó Gyűléssel jobb, mint az ugyanilyen köztársaság Alkotmányozó Gyűlés nélkül, a »munkás-paraszt« szovjetköztársaság viszont jobb minden burzsoá . . . köztársaságnál"[15]. Lenin végig rendkívül árnyalt és mesteri érveléssel végezte el a kispolgári álbaloldaliság, a zavaros, szószaporító forradalmaskodás és az egyes, a kommunisták körében akkoriban előforduló, pontosan körvonalazható elhajlások bírálatát. Ezek közé tartozott a válasz-

[14] Ugyanott, 14—15. old.
[15] Ugyanott, 24. old.

tásokon és a parlamenti munkában való részvétel, a reakciós szakszervezetekbe való belépés és az ott végzendő munka elutasítása, továbbá bizonyos kompromisszumos megoldások elvetése, annak visszautasítása, hogy a kiélezett válság időszakaiban is szükség van részleges gazdasági és politikai követelések támasztására stb. Lenin e bírálatban hasznosította annak a pártnak a tapasztalatait, amelynek elméleti kérdésekben követett meg nem alkuvó magatartását és forradalmi képességeit senki sem tagadhatta, és miközben a fő csapást az opportunista vezetők és a burzsoázia ellen irányította, leszögezte, hogy a kommunisták ez utóbbiakat csak úgy győzhetik le, ha megszabadulnak a „baloldali" doktrinérség kölöncétől és naivitásaitól.

E könyv sok-sok lapja, mint például az arról szóló, hogy a kommunistáknak mit kell tenniük annak érdekében, hogy a hatalmasabb ellenfelet legyőzzék („a legnagyobb erőfeszítéssel ... kihasználunk minden, még egészen kis »rést« is ellenségeink soraiban ... minden, akár szikrányi lehetőséget is arra, hogy olyan szövetségeshez jussunk, amely mögött tömegek állanak, még ha csak ideiglenes, ingadozó, bizonytalan, megbízhatatlan és feltételes is ez a szövetséges"[16] stb.) ma már az egész munkásmozgalom közkincse. De 1920-ban, amikor röviddel a polgári demokráciáról és a proletárdiktatúráról szóló tézisek megjelenése után és az Internacionálé alapvető feladatairól szóló tézisekkel és előadói beszéddel majdnem egyidejűleg megismerhettük, e könyv több mint kinyilatkoztatás volt számunkra. Elolvasása fokozta bennünk a régi szocialista párttal való szakításra irányuló igényt, hogy olyan pártot hozhassunk

[16] Ugyanott, 85. old.

létre, amely — országunk történelmi körülményei között — annyi munka- és harci tapasztalatot tud összegyűjteni, hogy bármilyen helyzetben a munkásosztály ellenállásának és győzelmének eszköze legyen. A könyv kiindulópontjává vált azoknak a vitáknak és válságoknak, amelyeken át a kommunista párt tudatosította feladatait és hozzálátott megvalósításukhoz.

Az Internacionáléban nyilvánvalóvá vált, hogy a II. kongresszus után és Lenin műve alapján fel kell venni a harcot a „baloldaliséggal". Ez be is következett a III. kongresszuson, ahol Lenin, rendkívül éles polémia során fejtve ki a „»Baloldaliság«" téziseit, visszaverte az „offenzíva"-elmélet híveinek támadását és semmiféle engedményt nem téve hangsúlyozta annak a szükségességét, hogy a kommunisták „megnyerjék a többséget". Ezt az elvet a taktikáról szóló tézisekben is jóváhagyatta. Ily módon helyes irányt szabott egyrészt a kommunista pártoknak mint tömegpártoknak megalakításához és megszervezéséhez, másrészt a szociáldemokrata munkásokkal és szervezetekkel kapcsolatban követendő egységfront-politikához, ami az akcióegységre való felhívásokban és a két Internacionálé tárgyalásaiban is kifejezésre jutott.

Eleinte azonban még a kommunisták körében is igen nagy volt az ellenállás e politikával szemben. Heves vitákra, ellentétes áramlatok kialakulására került sor; egyes szekciók visszautasították az új taktikát; mások elfogadták, de olyan feltételekkel és fenntartásokkal, amelyek megfosztották értékétől. Voltak szekciók, amelyek kérték, hogy az egységfront csupán a szakszervezetekre terjedjen ki és ne vonatkozzék a politikai szervezetekre és akciókra; skolasztikus megkülönböztetéseket tettek a fent és a lent, illetve a fent is, lent is meg-

valósítandó egység között. Az első kérés egyet jelentett az egységes taktika elvetésével, sőt bizonyos értelemben a szakszervezeti egységet is veszélyeztette; ami pedig az egység elérési módjainak megkülönböztetéseit illeti, ezek rendkívül sematikusak és mindig értéküket vesztik, mihelyt ténylegesen egységet akarunk elérni és érünk is el, mivel egy szilárdan megszervezett mozgalomban az alap és a csúcs éles elhatárolódása nem tartozik a gyakori jelenségek közé: kölcsönös hatás és visszahatás van közöttük.

Rendkívül érdekes és helyes volt viszont az a határozat, amely szerint az egységfront jelszavát tovább fejlesztve, össze kell kapcsolni azt a munkáskormány jelszavával, olyan módon, hogy munkáskormány ott alakuljon meg, ahol a kommunisták és a szociáldemokraták akcióegysége megvalósult. Ez egyértelmű kísérlet volt a hatalom meghódítása olyan formájának megtalálására, amely eltérő helyzetben nem veszi át pontosan a szovjet megoldásokat. Ennek gyakorlati alkalmazását azonban, azoknak a kommunista vezetőknek opportunista irányzata következtében, akik Németországban megkísérelték a munkáskormány jelszavának megvalósítását, elhibázták. A kérdésről sok vita folyt, s végül arra a következtetésre jutottak, hogy e jelszót csupán a proletárdiktatúra szinonímájának kell tekinteni, ami egyenlő volt azzal, hogy megfosztották minden sajátos értelmétől. 1934 után azonban újra kezdődött a formula tartalmának vizsgálata és továbbfejlesztése, s az ebből megszülető eredmények jelentősége már egészen más volt.

Lenin az Internacionálé emelvényéről utoljára, már betegen, 1922. november 13-án a IV. kongresszuson beszélt. Beszédében pesszimisztikus árnyalatok is felbukkannak, a nemzetközi mozgalom kérdéseit ugyanakkor

alig érinti. Megemlíti a III. kongresszus egyik határozatát a kommunista pártok szervezeti felépítéséről, munkájuk módszereiről és tartalmáról, és élesen bírálja, mert „túlságosan orosz". Odáig megy, hogy kijelenti: ezzel a határozattal „magunk vágtuk el a további siker útját", annak ellenére, hogy mindaz, ami e határozatban van, helyes. „De mindaz, amit a határozat mond, holt betű maradt. S ha ezt nem fogjuk megérteni, nem tudunk előbbrejutni."[17]

Keveset foglalkoztunk Leninnek ezekkel a szavaival, amelyekben nem volt szokás egyebet látni, mint egy olyan dokumentum külsődleges kritikáját, amelyet nem fogalmaztak meg a „külföldi elvtársak" számára eléggé érthető módon. Nem kétséges, hogy Lenin arra is gondolt, hogy ezeknek az elvtársaknak még „jó adag orosz tapasztalatot" kell megemészteniük, s ezt a „»Baloldaliság«" című művével és egész tevékenységével igyekezett is elérni. De nem lehet szabadulni attól a benyomástól, sőt biztos vagyok benne, hogy olyan kommunista mozgalomra gondolt, amely az orosz tapasztalatot megemésztve képes lesz minden országban az egymástól mélységesen eltérő feltételeknek megfelelően fejlődni.

Hozzá kell tennünk, hogy Lenin megtette, ami szükséges volt annak érdekében, hogy azon az úton, melyet ő mutatott meg, e feladat megvalósulhasson.

Lehet vitatkozni azon, hogy amikor Lenin vezetése már nem volt többé, vajon ugyanolyan pontos ítélőképességgel, ugyanannyi energiával és ugyanolyan eredményesen folyt-e mint Lenin idejében a kommunista pártok és vezető csoportjaik megalakításáért és az irá-

[17] *Lenin* Művei. 33. köt. Szikra 1953. 430. old.

nyításukkal kapcsolatban végzett munka, a helyzetek helyes értékeléséért és az azoknak megfelelő politikáért vívott harc. Kicserélődtek az emberek, a vezetés és a munka számos módszere megváltozott. Valószínű, hogy az elemzés kevésbé mélyreható, a következtetések kevésbé határozottak lettek. Még legfelül is heves ellentétek alakultak ki az áramlatok között, főleg azokkal a harcokkal kapcsolatban, amelyek a szovjet kommunista pártban az ellenzéki frakciók ellen folytak. Ezek az ellentétek sokszor az egyes pártokon belüli frakcióharcokhoz kapcsolódtak. Azoknak azonban, akik szeretnek ezeknél az epizódoknál időzni és mindent ezekre vezetnek vissza, hadd idézzem emlékezetükbe, hogy ezekre a harcokra feltétlenül szükség volt, továbbá azt is, hogy a Lenin által az Internacionáléban elindított tevékenység sikeresen folyt tovább. Jóval nagyobb jelentőségre tett szert a pártok „bolsevizálására" irányuló kampány, amely pontosan azt a célt szolgálta, hogy a külföldi elvtársakkal „jó adag orosz tapasztalatot emésztessen meg". Ez a kampány országról országra haladva arra szolgált, hogy előrevigye a pártok kialakítását és vezető kádereik kiválasztását, eltávolítva azokat az embereket és csoportokat, akik, illetve amelyek alkalmatlanok voltak a marxista—leninista elvek komoly elsajátítására, akik makacsul ellenezték a fegyelmet és a forradalmi párt munkamódszereit. Azok a célkitűzések, amelyekért verekedni kellett, a helyi hagyományoknak és feltételeknek megfelelően, szekcióról szekcióra változtak, de a figyelem mindenütt „a tömegek felé fordulás" célkitűzésre összpontosult. Egyik-másik párt e kampány nyomán kezdett igazi tömegpárttá válni, s ez a kialakuló új helyzetben elengedhetetlen is volt.

Ami az orosz tapasztalatokat illeti, a legnagyobb szere-

pet „megemésztésük" terén éppen a bolsevik pártban kialakult vitákban és harcokban való aktív részvétel töltötte be. A nem orosz vezetők kénytelenek voltak figyelmesebben tanulmányozni e párt történetét, a forradalom távlatait, a proletárdiktatúra és a szocialista építés gazdasági és politikai problémáit. Ennek eredménye óriási politikai fejlődés lett, és jóllehet a trockista frakciónak és szövetségeseinek a szovjet párt Központi Bizottsága ellen kezdett éles harca az Internacionálé több szekcióján belül is folytatódott, ez nem ártott, sőt, inkább használt a mozgalomnak. Amikor ma oly sok év után felidézem a múltat, nem találok egyetlen olyan esetet sem, amikor a valamelyik kis trockista csoporttal való szakítás ne lett volna hasznos. Ezekben a kis csoportokban olyan emberek találták meg egymást, akiktől előbb vagy utóbb mindenképpen meg kellett szabadulnunk: irányt vesztett kispolgárok, önhitt álteoretikusok, doktrinérek, javíthatatlan opportunisták vagy még ezeknél is rosszabb elemek.

A mozgalom súlypontja 1924 és 1930—1931 között áthelyeződött. Továbbra is a németországi volt a legerősebb szekció, az, amelyre a legnagyobb felelősség hárult, de a latin országok, Franciaország és Spanyolország, egyre nagyobb jelentőségre tettek szert, míg más országokban a pártot üldözték és illegalitásba kényszerítették. A helyzetet megváltoztató és új, széles történelmi távlatot nyitó ugrásszerű fejleményre Ázsiában került sor, ahol az 1921-ben szerény erőkkel megalakult Kínai Kommunista Párt néhány esztendő alatt elsőrendű fontosságú politikai erővé vált, amely központi szerepet töltött be az ország életében. Az Internacionálé hosszú időn át foglalkozott a Kínai Kommunista Párt problémáival, és része volt a kínai párt stratégiájának és tak-

tikájának kialakításában. A kínai párt minden más pártnál gyorsabban tanulta meg, hogyan kell önállóan előrehaladni a marxista—leninista úton, tanulmányozta saját országa helyzetét, ahhoz alkalmazta akcióit, bátran kijavította hibáit, és néhány év alatt olyan tapasztaltságra és olyan harckészségre tett szert, amely később biztosította számára annak lehetőségét, hogy a második világháború után győzelmet arasson, meghódítsa a hatalmat és biztos léptekkel haladjon a szocializmus felé.

A legfontosabb tény ebben az időszakban mégis az objektív helyzet megváltozása volt. Helyesen mutatott rá erre az V. kongresszus, amely azonban még nem tartotta lehetetlennek egy esetleges újabb, gyorsan bekövetkező forradalmi fejlődés kilátását, majd utána a VI. kongresszus is, amely a következő „három időszakos" periodizációt dolgozta ki: a közvetlenül a háborút követő idők kiélezett válságát a viszonylagos stabilizáció, azt pedig a harmadik időszak követte, amelyben előrelátható an be kellett következnie a kapitalizmus ellentmondásai újabb kiéleződésének és a tömegmozgalmak újabb fellendülésének. A szakaszok meghatározása lényegében helyes, és figyelembe kell venni az Internacionálé történetének periodizációjában is. Ami a kapitalizmus helyzetében bekövetkező újabb súlyosbodás 1928-ban való előrelátását illeti, ennek helyességét az 1929-es gazdasági válság kitörése ékesszólóan bizonyította. Kritikailag csupán annyit jegyezhetünk meg, hogy a „harmadik időszak" kezdetével kapcsolatos tézist nem mindig és nem minden pártban fogták fel helyesen, vagyis mint azoknak a sajátos konkrét változások vizsgálatának egyszerű előfeltételét, amelyek mindenütt érlelődőben voltak, hanem sokszor sematikusan értelmezték, elhanyagolva a konkrét elemzést. A tömegmozgalmak újabb hulláma

nemzetközi vonatkozásaiban is szükségképpen olyan tartalommal telítődött és olyan jellegűvé vált, hogy fejlődési iránya egészen más lett, mint a közvetlenül a háborút követő időszakban, s ezt eleinte nem értették meg jól. A nemzetközi helyzet igen bonyolult volt: országról országra nagy eltérések mutatkoztak, a fasizmus Európa egy részében már uralomra jutott, a versailles-i békéből származó politikai konstelláció már alaposan alá volt aknázva és összeomlásra volt kárhoztatva. A Szovjetunióval való fegyveres összecsapás felújításának kísérlete (amellyel utoljára az angol imperializmus próbálkozott) csődöt mondott, s ugyanakkor a szocialista ország iparosításának terve gyorsan haladt a sikeres megvalósulás felé. Ezzel egyidejűleg az imperializmus méhében fogant új agresszív erő, a fasizmus újabb ellentéteket idézett elő és élezett ki, megnyitotta az újabb fegyveres konfliktusok ekkor még nem közeli távlatát, és merőben új problémák és feladatok elé állította a munkás- és népi mozgalmat: szükségessé tette a demokratikus rend megvédését és a közös ellenség elleni harcban megvalósítandó egységet.

Elmondhatjuk-e, hogy a Kommunista Internacionálé állásfoglalásai és tevékenysége ebben az időpontban, amikor egy új világpolitikai fordulat kezdeténél voltunk, tökéletesen helyesek és időszerűek voltak, vagy pedig bizonyos késlekedés jellemezte egyes új tények fontosságának megértésében, ami miatt nyilvánvalóan késett a helyes politikai irányvonal meghatározása is? Az én véleményem az, hogy késlekedés és hibák voltak, s elsősorban a fasiszta veszély nem idejében történt és nem teljes felmérésében, következésképpen az akcióegység és a szociáldemokrata pártokkal szemben elfoglalandó álláspont kérdéseinek hibás felvetésében nyilvánultak meg.

A legsúlyosabb hiba véleményem szerint az volt, hogy a szociáldemokráciát szociálfasizmusként jellemezték, és helytelenek voltak az ebből származó politikai következtetések is. Tökéletesen igaz, hogy a szociáldemokrata vezetők odáig jutottak, hogy ugyanúgy, mint a fasiszták, fegyveresen verték le és zúzták szét a forradalmi tömegmozgalmat. Hasonlóképpen igaz, hogy érintkezési pontokat lehetett találni az osztályegyüttműködést hirdető reformisták ideológiája és a fasiszták által hirdetett egyes ideológiai álláspontok között. De a két mozgalom társadalmi jellege mélységesen különbözött egymástól. A fasiszták mögött a tőke legreakciósabb csoportjai álltak. A reformista vezetők ezzel szemben olyan más csoportokhoz kapcsolódtak, amelyek még ragaszkodtak bizonyos demokratikus hagyományokhoz és egy polgári jellegű pacifizmushoz. Eltérő volt a két mozgalom tömegbázisa is: a reformisták által vezetett szervezetekben, számos országban, a munkások és a dolgozók többsége tömörült; a fasiszta erőszak szembefordult ezekkel a szervezetekkel, hogy megsemmisítse őket. De mindenekfelett fontos volt idejekorán megérteni a fasizmus előretörésével megnyíló kilátást: az összes demokratikus intézmények és szabadságjogok elpusztítására irányuló támadás kilátását. Szociálfasizmusról beszélni lényegében annak feltételezését jelentette, hogy ugyanez volt a szándékuk a reformista vezetőknek és a szociáldemokráciának mint olyannak is; ez azonban ellentétben állt a valósággal; be kellett következnie és be is következett, hogy a szociáldemokraták egy része, és nem is elhanyagolható része felsorakozott a demokratikus intézmények védelmére. A szociálfasizmus mint meghatározás a munkásmozgalom azon részének mélységes haragját fejezte ki, amelyet számos európai or-

ságban, de főleg Németországban, a szociáldemokrata vezetők árulása, álnoksága és az általuk alkalmazott erőszak visszaszorított. Jogos harag volt ez, és nem egy szociáldemokrata vezető még súlyosabb jelzőt is megérdemelt volna. De mint politikai álláspont azoknak a sajnos szokássá vált hibáknak sorába tartozott, hogy nem tudtak különbséget tenni különböző dolgok között, és — ami még rosszabb — olyan erők egymáshoz való közeledését segítették elő, amelyeknek pedig egymástól való távoltartása, szétválasztása, egymással való szembehelyezése lett volna a munkás- és kommunista mozgalom érdeke. S végül, ez a hiba a szociáldemokrácián belül is akadályozta, hogy azok, akik már kezdték megérteni az egységes és elszánt antifasiszta harc szükségességét, elhatárolódjanak az egység ellenségeitől, a fasizmussal valóban rokonszenvezőktől (de Man, Déat stb.).

Természetesen a szociáldemokrata tömegekkel és szervezeteikkel való akcióegység ennek az elméletnek alapján nagyon nehézzé vált, szórványos esetekre korlátozódott, amelyek nem módosították a helyzetet, s ami még rosszabb volt: sok pártban elterjedtek a dogmatizmusnak és a szektásságnak azok a formái, amelyek ellen Dimitrov elvtárs a VII. kongresszuson folytatott nyílt harcot. A VI. kongresszus után ugyanis a belső harc majdnem kizárólag *„a kapitalista stabilizáció körülményeihez való opportunista alkalmazkodás irányzata, valamint a reformista és legális illúziók fertőzése ellen"* [18] irányult. A szektásság, amely ellen nem folyt eredményes harc, és amelynek a szociáldemokráciának szociálfasizmusként való jellemzése is kedvezett, *„mélyen gyökerező*

[18] *G. M. Dimitrov:* Válogatott cikkek és beszédek. Szikra 1952 120. old.

kórrá"[19] vált, amelytől mindenáron meg kellett szabadulnunk, ha olyan proletár-egységfronthoz akartunk eljutni, amely elég széles és hatékony ahhoz, hogy gátat szabhasson a fasizmus mind fenyegetőbb előretörésének és egy újabb világháború mind élesebben kirajzolódó veszélyének.

Nézetem szerint az a meghatározás, hogy a kommunista politika „osztálynak osztály ellen" irányuló politikája, lényegében szintén hibás volt, és veszélyes szektás elzárkózásnak lett forrásává. A mi politikánk a demokráciáért és a szocializmusért harcoló munkásosztály politikája, de a kommunista párt képessége éppen az, hogy a szövetségek, összefogások, semlegesítések stb. kiterjedt és rugalmas rendszerével a burzsoá osztályon belül is el tudja szigetelni a legreakciósabb csoportokat.

A hibák kijavítását maguk a dolgok kényszerítették ki, elsősorban Hitler németországi uralomra jutásának tragikus példája, ami széles választótömegek támogatásával ment végbe. Ezek a tömegek elfordultak a szociáldemokrata vezetők reakciós politikájától, mégsem lehetett bevonni őket a demokrácia védelmét szolgáló akcióegységbe; a munkásmozgalom szakadása annyira mély volt, hogy nem jöhetett létre sikeres akcióegység. A németországi események az egész munkásmozgalomban hatalmas megrázkódtatást idéztek elő, és az egységes antifasiszta harc abszolút szükségessége behatolt a tömegek tudatába. A Kommunista Internacionálé és pártjai a helyükön álltak, helyes álláspontot foglaltak el; nem mulasztották el megbírálni a szociáldemokrata pártokat a fasizmus uralomra jutásában rájuk háruló felelősségért, de mindenekelőtt azért harcoltak, hogy a

[19] Ugyanott, 121. old.

fasizmus által fenyegetett vagy elnyomott országokban megszervezzék a szilárd akcióegységet. Azokat az álláspontokat, amelyek akadályozták e feladat teljesítését, sikerült nagyobb nehézségek nélkül leküzdeni, s az Internacionálé fennállásának új, utolsó szakaszában már igazi nemzetközi erővé vált, irányt szabott egy hatalmas egységmozgalomnak, amelyet részben közvetlenül vezetett is, s amely megfelelő formák között a világ minden részére kiterjedt.

Amikor 1935-ben összeült VII. s egyben utolsó kongresszusunk, a munkásmozgalom erőinek helyzete már gyökeresen más volt. Ezzel kapcsolatban rá kell mutatnunk, mennyire megnövekedett a kommunista pártoknak az a képessége, hogy a helyzetnek megfelelően cselekedjenek. Franciaországban akkorra már létrejött az akcióegység a szociáldemokraták és a kommunisták között, és kialakulóban volt a népfront. Az asztúriai bányászok felkelése Spanyolországban közelebb hozta a kommunistákhoz a szocialista párt egy egész szárnyát. Ausztriában a kommunista és a szociáldemokrata munkások egységesen harcoltak. Akcióegységre vonatkozó megállapodás egyesítette az olasz kommunistákat és szocialistákat. Kínában véget ért Csang Kaj-seknek a kommunista kormány és hadsereg ellen folytatott és kudarcot vallott hadjáratainak sorozata, és halaszthatatlan feladattá vált az összes nemzeti erők egységének megteremtése a japán imperializmus agressziójával szemben. A kongresszus érdeme az volt, hogy felvetette és megoldotta a folyamatban levő egységfront-mozgalom tapasztalatai általánosításának feladatát, szilárd elvi alapot adott az egységtörekvéseknek és ezen az alapon egy nemzetközi jelentőségű stratégia fejlődési

vonalát jelölte ki. Még ma is, ha felidézzük a második világháborút megelőző körülményeket, a burzsoá kormányzó körök álnokságát, főleg azt, hogy — nem a szociáldemokraták támogatása nélkül — gátlástalanul igyekeztek a Szovjetunióra szabadítani a fasiszta agressziót; ha az első háborús évek zűrzavarára, veszélyeire és arra gondolunk, hogy a megoldást végül is a demokratikus és antifasiszta erők egységében sikerült megtalálni; ha azt halljuk a legkülönfélébb helyekről, hogy dicsérik vagy szidalmazzák ezt az egységet, mert belőle fakadt a győzelem, el kell ismernünk, hogy — ha valóban az egységfront stratégiája tette lehetővé a fasiszta barbárság szétzúzását — ezt a stratégiát a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa dolgozta ki és javasolta a világnak.

Kétségtelen, hogy mindennek előfeltételeit az Internacionálé előző tevékenysége teremtette meg éspedig nemcsak az egységfront problémájának vonatkozásában. Maga Dimitrov előzményként hivatkozott arra a már megtörtént kísérletre, amely az egységfront meglétéből egy munkáskormány (vagy munkás-paraszt kormány) létrehozásának követelését vonta le. S valóban ehhez hasonló módon eljutottunk ekkor a széles akcióegység létrehozásának követelményétől a proletár-egységfront kormányának, illetve az antifasiszta népfront kormányának követeléséig. Ez a követelés azonban most annak bebizonyításán alapult, hogy a fasizmus nem egyszerűen egyik kormánynak egy másikkal való felváltása, hanem államforma-változás, a polgári demokrácia felcserélése terrorista diktatúrával. A kommunisták nem csupán nem hagyták figyelmen kívül ezt a különbséget, hanem fel is sorakoztak a demokratikus rendszer védelmére, „kezükbe vették a demokrácia zászlaját". Ezzel

megnyílt az út a szövetségek és az együttműködés különböző formái előtt, azzal a feltétellel azonban, hogy a szociáldemokratákat és a burzsoázia politikusait nem szabad mind egy kalap alá venni, hanem különbséget kell tenni közöttük és ennek megfelelően kell cselekedni. Nem csupán taktikai, hanem stratégiai irányvonalról volt tehát szó. Egy olyan új helyzetben, amelyet Lenin nem láthatott előre, a Kommunista Internacionálé a forradalmi politika Lenin által kutatott és megfogalmazott elveit széles látókörrel, a célok és a távlatok bátor kijelölésével alkalmazta anélkül, hogy valamit is feladott volna elméletünk alapjaiból. Ellenkezőleg, tényekkel bizonyította be, hogy ezek az alapok tökéletesen helyesek, mivel csakis ezek — nem pedig a szociáldemokraták opportunista zavarossága, a polgári demokraták irányvesztettsége, s nem is az anarchisták hóbortjai — tették lehetővé, hogy a kommunisták mindazoknak, akik harcolni akartak a fasizmus ellen és meg akarták akadályozni a háborút, az akcióegység olyan platformját ajánlják, amely utóbb kemény harcok tüzében bizonyította be szükségességét és eredményességét.

A VII. kongresszus határozatainak tárgyilagos vizsgálata maradéktalanul megsemmisíti mindazoknak a rágalmait, akik a kommunista mozgalmat olyannak szeretik beállítani, mint amely kezdetétől fogva és állandóan sztereotip álláspontokhoz ragaszkodik, képtelen megérteni az új jelenségeket és az események irányát, s elszakadni a régebbi formuláktól. Több alapvető kérdésben a kongresszus annyira számolt az új valósággal, hogy a kommunisták néhány korábbi tézisét habozás nélkül módosította. A háború kérdésében mindenekelőtt elfogadta és helyesnek, szükségesnek minősítette a békéért és a béke megvédéséért vívott harc jelszavát,

eltérően az 1914-es háború idején elfoglalt állásponttól; másodszor, első ízben vetette fel azt a lehetőséget, hogy az újabb imperialista háború elkerülhető, ha az erők olyan összefogását sikerül létrehozni, amely meghátrálásra kényszeríti az agresszort. A kongresszus mindkét kérdésben figyelembe vette, hogy a világerők között jelen van a hatalmas Szovjetunió is szocialista iparával, kollektivizált mezőgazdaságával, teljesen reális erejével. A kormány és az állam kérdésében a kongresszus elfogadta, helyesnek, sőt kívánatosnak tartotta, hogy a kommunisták vegyenek részt a hatalomban akkor is, ha az nem proletárdiktatúra. Természetesen ennek semmi köze nem volt ahhoz a régi együttműködési politikához, amelyet a szociáldemokraták a tömegmozgalmak megfékezése és a forradalom megakadályozása érdekében valósítottak meg. A kommunisták azért akartak részt venni a hatalomban, hogy megsemmisítsék a fasizmust és megmentsék a demokráciát. Nyíltan kijelentették azonban azt is, hogy a demokratikus rendszerek nem menekülhetnek meg és nem fejlődhetnek, ha nem telítődnek új tartalommal, amit a néptömegek csatlakozása és olyan politikai és gazdasági reformok nyújthatnak számukra, amelyek elvágják a reakció és a fasizmus gyökereit. Ily módon kialakult egy új típusú demokrácia koncepciója, és senki sem vetheti a szocializmus megvalósításáért küzdő kommunisták szemére, hogy olyan demokratikus fejlődésre gondoltak, amely ilyen irányban halad. Ellentétben azoknak a szociáldemokratáknak meddő és gyáva politikai gondolkodásával, akik legjobb esetben is csak kénytelen-kelletlen csatlakoztak az antifasiszta egységfronthoz és az első alkalommal megszegték az egyezményeket, amelyek megtartására megesküdtek, és akik a régi politikai és

társadalmi rendszereket fenekestül felforgató eseményekből nem tudtak más tanulságot levonni, mint a burzsoázia érdekében való kormányzás szükségességének „elméletét", hogy végül is teljesen az utóbbinak engedjék át a vezetést, a Kommunista Internacionálé bátran tovább fejlesztette a hatalom elméletét, a demokratikus tömegmozgalmak előtt a győzelmes előrehaladás távlatait nyitotta meg, közvetlenül összekapcsolta a fasizmus ellen és a békéért vívott harcot a kapitalista világ struktúrái megújításának szükségességével. A kommunisták háború utáni politikai tevékenységének fejleményei ezekből az állásfoglalásokból következtek.

Nem nehéz megérteni, hogy a VII. kongresszus politikája miért gyakorolt olyan óriási hatást minden kontinensen, miért tudta biztosítani a kommunista mozgalom olyan hatalmas ugrásszerű előrehaladását, amely az 1919 utáni első évekéhez hasonlított. Ez a politika épp azt az irányítást nyújtotta, amelynek akkoriban a munkásosztály, a demokratikus tömegek és a népek szükségét érezték. Ezúttal azonban olyan pártok valósították meg ezt az ugrásszerű előrelépést, amelyek csaknem húszesztendős iskolán mentek keresztül, s ezalatt belső egyöntetűségre és összeforrottságra tettek szert, amelyek magukévá tették a marxizmus—leninizmus elveit, az orosz tapasztalatoknak egyre nagyobb részét „emésztették meg", amelyek sok opportunista, frakciós és karrierista ballaszttól szabadultak meg s a kellő mértékben „bolsevizálódtak". Két évtized vitái, elméleti munkája, propagandája, politikai akciói és belső harcai készítették elő a talajt. A gyümölcsök Spanyolországban és Franciaországban, Kínában és az amerikai földrészen értek be. S nem érdektelen megjegyezni, hogy ez olyan időszak volt, amikor a korábban gyakori és súlyos

belső ellentétek és frakciós összecsapások majdnem teljesen megszűntek, és a pártok demokratikus működése az esetek többségében normális volt. A helyes politikai irányvonal — ahogy ez lenni szokott — megszilárdította a szervezetet és újra egészségessé tette a belső életet. Az összes pártok különösen nagy erőfeszítéseket tettek, hogy minél közelebb kerüljenek országuk valóságához, hogy figyelembe vegyék és magukévá tegyék a népi mozgalmak haladó hagyományait, hogy leküzdjék a nemzeti nihilizmust és megszerezzék azt a helyesen értelmezett nemzeti jelleget, amely nélkül a munkásosztály nem igényelheti magának a dolgozó tömegek és az ország vezetését. Előkészület volt ez azokra a feladatokra, amelyek a háború alatt merültek fel, amikor a kommunista pártok a fasizmus elleni harc élére állva egyben a nemzet legkiválóbb képviselői lettek és megszerezték pártjaiknak azt a nemzeti jelleget, amelyet senki el nem vehet, el nem vitathat tőlük.

Meglehetősen nehéz történelmi kérdés számunkra azoknak az igazságtalan megtorlásoknak kérdése, amelyek Sztálin hibájából ebben az időszakban következtek be a Szovjetunióban és néhány párt (lengyel, jugoszláv) vezetőit is sújtották, mélyreható károkat okozva e pártok fejlődésében. A szovjet elvtársak most bátran rámutattak ezeknek a megtorlásoknak igazságtalan voltára, amelyeket kifejezetten elítéltek. Nyitott kérdés marad azonban, hogy hogyan kerülhetett sor ezekre éppen azokban az esztendőkben, amikor a Kommunista Internacionálé olyan széles kiterjedésű, nyílt és helyes politikai tevékenységet folytatott, s amelynek meghatározásában Sztálin is részt vett, mégpedig az első sorokban, amivel mindenki tisztában van. Véleményem szerint — s ezt egyébként már kifejezésre is juttattam — maga

Sztálin igen nehezen értette meg, hogyan merülhetnek fel a szocialista gazdaság építésének nagy sikerei után olyan újabb problémák és ellentmondások, amelyeket nem lehet azzal magyarázni, hogy „a nép ellenségei" mindenütt jelen vannak, és amelyek nem oldhatók meg olyan intézkedésekkel, amelyek megsértették a szocialista demokráciának az 1936-os alkotmányban oly széleskörűen szentesített normáit. E tény másképpen nem magyarázható, mint ennek az embernek egyik temperamentumbeli mély ellentmondásával és talán ama tragikus ellentétek aberrált megnyilvánulásával, amelyek abban az időben, a háború küszöbén Európát marcangolták, amikor királyokat, köztársasági elnököket és miniszterekét gyilkoltak meg, és a politikai harc mögött egy még kegyetlenebb harc dúlt, amelyben könnyen elveszíthette valaki a fejét és elkövethette a legsúlyosabb hibákat.

A VII. kongresszus új szakaszt nyitott meg a központi vezetőszervek és az egyes pártok viszonyának történetében. Véleményem szerint már korábban is, fontos pillanatokban, napvilágra került, hogy lehetetlen egyetlen központból operatívan irányítani a közeli és a távoli országokban folyó tevékenységet. Az operatív tanács sohasem felelt meg teljesen az alakulóban levő helyzetnek; előfordult, hogy nem értették meg, vagy későn érkezett, vagy el sem jutott a harcban állókhoz. A pártok, alighogy némileg megerősödtek, igyekeztek önállóan haladni, néha vissza is utasították a tanácsot. Hadd idézzük a mi pártunk [az Olasz Kommunista Párt] példáját, amely 1924-ben azt a tanácsot kapta az Internacionálétól, hogy ne szakítson az Aventinuszi Blokkal[20],

[20] Lásd e kötet 229. oldalát. — *A szerk.*

de a párt a saját feje után akart menni, és mégis szakított vele. A mozgalom fejlődésével mindinkább nyilvánvalóvá vált, hogy a legfontosabb elméletünk állhatatos terjesztése, helyes általános irányvonal kidolgozása, az azt megértető és népszerűsítő agitáció és a belső ellentétek megszüntetése volt; ezeket az ellentéteket egyébként végül is mindig nemzetközi összejövetelen vitatták meg. A fontos mindenekfelett az volt, hogy a pártok vezető káderei elsajátítsák a marxizmus—leninizmus elveit és önállóan tudjanak tájékozódni az országukat érintő kérdésekben. Amikor a mozgalom fejlődése körülbelül 1934-től kezdve nagyobb arányokat öltött, de főleg a VII. kongresszus idején és utána, nyilvánvaló lett, hogy a tömegek mozgalmának példátlan fellendülésével párhuzamosan ez a feltétel egyre inkább megvalósul, és lehetetlenné, sőt képtelenné vált az a gondolat, hogy egyetlen központból igazi irányító tevékenység végezhető. A kommunista pártoknak ekkor már saját erejükből kellett országuk politikai tényezőjévé válniuk, tehát tudniuk kellett önállóan, az események menetének, a fordulatoknak, a sikereknek és a balsikereknek megfelelően cselekedni. A VII. kongresszus határozatai tehát bizonyos értelemben már magukban foglalták az 1943-ban a feloszlatásról hozott határozatot is, amely nyíltan kijelentette, hogy a korábbi centralizált szervezeti forma többé nem felel meg a helyzetnek és a mozgalom állapotának.

Az a tény, hogy 1943-ban sor kerülhetett erre a döntésre, rendkívüli értéket kölcsönöz az egész előző munkának, az egész megtett útnak, jóllehet az hosszú, nehéz, sokszor göröngyös volt. Gondoljunk arra, hogy 1943-ban már rendelkezésünkre állt a spanyol pártnak, a köztársaságért, a nemzeti függetlenségért vívott harc

igazi vezetőjének dicsőséges tapasztalata. Rendelkeztünk a francia népfront tapasztalatával, amelynek hajtóereje elejétől végig a kommunisták pártja volt. Kínában felszabadító háború folyt, amelyben ténylegesen a kommunisták irányították az összes nemzeti erőket. Jugoszláviában a függetlenség visszaszerzésének zászlaját a kommunisták emelték magasra. Olaszországban, Franciaországban, Belgiumban, a fasiszták által megszállt Európában mindenütt a kommunisták álltak az ellenállás, majd a megszállók ellen vívott fegyveres harc élére. Azok, akiket meglep, hogy a második világháború befejeződése után a kommunista pártok néhány esztendő alatt Kínától Lengyelországig, a dunai és a balkáni országokig és a Német Demokratikus Köztársaságig oly sok országban jutottak kormányra, vessék tekintetüket egy pillanatig arra, amit a kommunisták csupán a fasizmus elleni harcban a háború előtt és alatt vittek véghez. Azt a helyet, amelyet ma a világon elfoglalunk, hallatlan áldozatok és hősiesség árán vívtuk ki, helyes irányvonalat követve, az egész emberiség javáért harcolva. Sőt, a hely, amely bennünket megillet, jóval jelentősebb volt a jelenleginél és azt, amitől megfosztottak bennünket, vissza kell és vissza is tudjuk majd szerezni.

Hogy a kommunista mozgalom ma az, ami, a kapitalizmus ellentmondásai objektív alakulásának, az imperializmus lánca 1917-ben történt első elszakadásának, a kapitalista rendszer általános válsága miatt egymást követő drámai eseményeknek tudható be. Az objektív körülmények azonban a mozgalomnak csupán előfeltételeit teremtik meg; a megszilárdulás, a fegyelem, a megerősödés, az előrehaladás és a győzelem csakis a szervezett élcsapat tudatos tevékenységének köszönhető. A Kommunista Internacionálé ilyen élcsapat volt

és a jelenlegi világhelyzet bizonyítja, hogy eleget tett annak a feladatnak, amelyet Lenin javasolt számára. Némelyek szemében furcsának tűnhet, hogy néhány országban, ahol a múltban jelentős befolyásunk volt a tömegek körében, ezt a befolyást majdnem vagy teljesen elvesztettük. Újabb kutatásokra volna szükség ahhoz, hogy megállapíthassuk, hogyan következhetett ez be. Az azonban tagadhatatlan, hogy az egyes országok fejlődésében mindig is voltak eltérések, és bár ezeknek egy része az irányítás és a munka fogyatékosságaira vezethető vissza, nagyrészt mégis objektív átalakulásokra mutatnak, s mindenekelőtt ezeket kell tudnunk megérteni. A leglényegesebb az, hogy ma száz és százmillió ember halad a kommunisták vezetésével, és hogy az országonként és világrészenként annyira különböző körülmények között dolgozó és harcoló kommunistákat ugyanaz a forradalmi tanítás, ugyanaz a törhetetlen nemzetközi szolidaritás, a közös nagy harci célkitűzések s a munkásosztály élcsapataira jellemző fegyelem egyesítik. A Kommunista Internacionálé mint szervezet már nem létezik, de műve ma is él.

„Rinascita", 1959 július—augusztus.

ÚJ TÖBBSÉGET!

Hazánk uralkodó osztályai jelenlegi szövetségének nem csupán gazdasági és osztályvonatkozásban vannak határozott jellegzetességei. E szövetség a nemzet életének minden kérdésében jellemző álláspontot foglal el. A nagyipar vezető csoportjai és a legretrográdabb klerikális erők egymásra találása nem a véletlen műve. A közélet klerikalizálódása és a klerikalizmus benyomulása az állampolgárok magánéletébe kézzelfoghatóan bizonyítja ezt. Olyan támadás rajzolódik ki ily módon, amely köztársaságunk alapelvei — az államnak saját rendjét illető függetlensége és szuverenitása — ellen irányul. Az egyházi hatóságok törvénytelenül és durván beavatkoznak az állam szuverenitását és a népakarat megnyilvánulását érintő ügyekbe, megszegve a konkordátummal kapcsolatos egyezményeket, s ezt a kormány és az uralmon levő párt egyetértésével teszik. Ne feledjük, hogy a konkordátum egyes pontjainak felülvizsgálata volt az egyik feladat, amelyet alkotmányunk az új demokratikus kormányokra bízott. Ez következik az alkotmány cikkelyeiből és az alkotmányozó nemzetgyűlésben folytatott vitákból, de az alkotmány annyi más előírásával együtt erre is a feledés fátylát borították. A kérdés egyre időszerűbbé, elodázhatatlanná válik, amint

ezt, úgy tűnik, ismert kijelentéseivel, a köztársaság elnöke maga is értésül adta.

A közélet és az állam klerikális elfajulásával szembeni ellenállás és harc korántsem jelenti, hogy nem tartjuk tiszteletben a vallási meggyőződést s ennek megnyilvánulásait, az egyházi szertartásokat, az igehirdetést. A közélet ezen területével kapcsolatban ma semmi szemrehányás nem érheti az olasz munkás- és demokratikus mozgalmat, és mindenki tudja, hogy ez nagyrészt éppen pártunk érdeme. Pártunk azonban a demokratikus érzelmű katolikusoktól is kéri, hogy vegyék ki részüket demokráciánk megújításából és fejlesztéséből. A dühödt klerikalizmus valóban csakis olyan ellenségeit láthatja bennünk, akik ellen harcolnia kell. A katolikusok olyan politikai szervezete viszont, amely nem áll klerikális befolyás alatt és nem zárkózik el az önálló demokratikus fejlődéstől, nem hunyhat szemet a való tények előtt, s végül majd még az egyházi hatóságok sem hagyhatják figyelmen kívül a realitásokat. Ilyen realitás a kommunista mozgalom, az egész modern élet fejlődését döntően meghatározó erő.

A reakciós erőknek az ország felett ma uralkodó szövetsége úgy igyekszik fenntartani tömegbázisát, hogy táplálja a konzervatív elzárkózást, a passzivitást, a politikai, a közéleti és a társadalmi haladással szembeni korlátolt ellenállást, amelyeknek sajnos még mély gyökereik vannak. A kultúra és az iskolaügy, a történelmi és a természettudományos kutatások, a szakoktatás, az új nemzedék nevelése ily módon válságba kerülnek, mert ellentét jön létre egyfelől a felülről jövő előírások, másfelől a modern élet, a demokrácia követelményei között. Válságban van az állami iskola, mert nem teljesíti azt a feladatát, hogy olyan állampolgárokat neveljen, ami-

lyenekre a demokratikus köztársaság társadalmának és közéletének szüksége van. Iskoláinkban, ahol tilos tanítani Olaszország 1918 utáni történelmét, nehogy kénytelenek legyenek megmagyarázni a fiataloknak, mi volt a fasizmus és az ellenállás, nemsokára talán már azt akarják tanítani, hogy nemzeti risorgimentónk nem Garibaldi és Mazzini, hanem IX. Pius és Antonelli bíboros[1] műve volt. A holt akadémikus klasszicizmushoz való konzervatív ragaszkodás akadályozza a tudományos kutatás és a nyílt racionalizmus irányában szükséges nagy fordulatot, amit korunk parancsolóan előír minden népnek, amely nem akar hátramaradni. Így azután megtörténik, hogy az egyetemi tudományos laboratóriumok nem tudnak megfelelően működni, miközben az állam helyett a nagy ipari monopóliumok ragadják magukhoz a kezdeményezést és iskoláikkal új eszközt teremtenek arra, hogy az ifjúságot profitszerzésük szolgálatába állítsák.

Nem csoda, hogy ilyen körülmények között a fiatalok egy része válságba kerül. E válságot azonban nem lehet azzal megoldani, hogy hiábavaló és igazságtalan megtorló rendszabályokkal hajtóvadászatot indítanak néhány fiatalember ellen. Az ifjú nemzedékek válsága — eszmények válsága, mely a haladás és a szabadság nagy, lelkesítő távlatainak hiányából fakad. A modern világ régi életmódunkat átalakító bonyolult megnyilvánulásaival vonzza, elbűvöli a fiatalokat, egyszersmind azonban nyomasztja és tévútra is vezeti őket, mert a jelen-

[1] Giacomo Antonelli (1806—1876) 1848-ban a pápai állam államtitkára lett; a Mazzini vezette Római Köztársaság bukása után újjászervezte a pápai állam közigazgatását, minden haladó reformot száműzve. Ellenezte és hosszú időre megakadályozta az Olasz Királysággal való modus vivendi létrehozását. — *A szerk.*

legi társadalmi rendszer nem nyújt nekik reményt, még kevésbé bizonyosságot arra, hogy egyéni munkájukkal és közös erőfeszítéssel úrrá lehetnek majd ezen az új és nyugtalanító valóságon. Hányan álmodoznak mai fiataljaink közül a modern fizikáról, az elektronikáról, az űrutazásokról és a világegyetem meghódításáról! Sajnos azonban húszéves korukban már tudják: az a sors vár rájuk, hogy valamelyik állami felügyelet alatt álló vállalat alkalmazottaivá vagy éppen betanított munkásokká legyenek, amíg majd a futószalag melletti munka üteme emberi roncsot nem csinál belőlük! 1957-ben a sorkötelesek 46 százaléka munkanélküli volt, s belátható időn belül reménye sem lehetett az elhelyezkedésre. Ugyanekkor a besorozott fiatalok 42,2 százaléka még elemi iskolai végzettséggel sem rendelkezett, 5 százalékuk pedig teljesen analfabéta volt. Dél-Olaszországban az írni-olvasni nem tudók száma eléri a 21 százalékot.

Az ideológiai tájékozódás területén ugyanaz a mély ellentmondás nyilvánul meg, amelyet politikai vonatkozásban már megvilágítottunk. Az életnek olyan parancsoló szükségszerűségei vannak, a dolgokból olyan elháríthatatlan tanulságok fakadnak, amelyek a régi reakciós elzárkózás bírálatára és elutasítására késztetnek. Világossá válik a nők egyenjogúságának, a termelésbe való bekapcsolódásuknak szükségessége. Ez viszont megköveteli, hogy a család intézménye új struktúráját keressük, hogy a család ne alapuljon továbbra is a kényszeren, a házastársak egyenlőtlenségén és a képmutatáson, hanem szabad és őszinte emberi kapcsolatokra épüljön. A mezőgazdaságba gépeket vezetnek be, a különböző kategóriákhoz tartozó dolgozók gyermekei iskolába kerülnek és magasabb színvonalú képzésben

szeretnének részesülni. Mindez elviselhetetlenné teszi iskolarendszerünk súlyos fogyatékosságait, amelyek következtében ilyen nagy az analfabetizmus aránya. A közlekedés, a szórakozás, a kikapcsolódás korszerű eszközeinek elterjedése a nők és a férfiak százezreit ébreszti fel évszázados zsibbadtságukból; általánossá és ellenállhatatlanná teszi azt a vágyat, hogy itt Olaszországban — nem pedig hazájukon kívül — találjanak jobb és szabadabb életet, olyat, amelyet érdemes leélni. Az egész nép elutasítja, hogy a régi, nyomasztó ínségben és nyomorúságban éljen, szembefordul a régi struktúrákkal és igyekszik széttörni őket. Az új társadalmi rendszer iránti vágy tehát elemi erővel nyilvánul meg, s ez a legnagyobb lehetőségeket nyújtja számunkra, hogy egyre jobban bevigyük a munkásosztályba és a tömegekbe a szocialista ideológiát, hogy szorosan összekapcsoljuk a szocializmust országunk egész népi mozgalmával.

Visszautasítjuk a fanatizmust, a vallási türelmetlenséget, a szabad gondolkodás üldözésének módszereit, amelyek a klerikalizmus és a reakciós osztálykultúra jellemzői. Ezek az antikommunizmus leple alá igyekszenek rejteni, hogy képtelenek felfegyverezni a nemzetet abban a nagy versenyben, amely ma a népek között folyik. Véleményünk szerint a történelem döntő bizonyítékokat szolgáltatott világnézetünk magasabbrendűségére nézve, és nem hisszük, hogy az enyhülés a mi ideológiánk összekeverését jelentheti ellentétes ideológiákkal. Azt akarjuk azonban, hogy ez a felsőbbrendűség az ellentétes nézetek szembesítésében, olyan szabad vitában bizonyosodjék be, amely nemzeti életünk parancsoló szükségességeit tartja szem előtt. A sanfe-

dista[2] népbutítás, az újtól és a felelősségtől való félelem, a lapos, maradi konformizmus, a gondolatnak az agnosztikus módszertanban és elavult közhelyekben keresett menedéke, az újnak és az igaznak kockázatokkal járó keresése helyett — ezek a mi ellenségeink, amelyek ellen harcolunk. Nem félünk vitatkozni azokkal, akik őszintén törekszenek a valóság megértésére, az igazság megismerésére, mert mi is ugyanerre törekszünk. A gondolatnak, a kultúrának, a művészetnek egyetlen megnyilvánulását sem utasítjuk vissza eleve eltökélt tagadással. Nemcsak azért nem tesszük ezt, mert mindenkitől tanulhatunk valamit, hanem azért sem, mert elérkezett az ideje annak, hogy a hidegháború által emelt mesterséges akadályok leomoljanak, és a kulturális tevékenység Európában és az egész világon új lendületet vegyen. Mi képesek vagyunk a szektás dogmatizmus leküzdésére, s az antikommunizmus ezért is mindenki előtt visszataszító és nyomorúságos ocsmányságnak fog tűnni, olyan szennyes ócskaságnak, amelynek helye a szemétdombon van.

Az új típusú demokrácia igenlése, a demokratikus gazdasági fejlődés, a papi népbutítás elleni harc, az iskola és a kultúra megújítása — mindezek egyetlen nagy folyamat különböző és lényeges oldalai. Ez az új társadalmi rendhez vezető haladásunk folyamata.

Kötelességünk világosan megmagyarázni — anélkül, hogy akár a nyilvánvalóan legalattomosabb kérdések előtt is megtorpannánk —, hogy mit jelentenek az olasz gazdasági és politikai élet új irányaira vonatkozó javaslataink, s milyen kapcsolatban állnak ideológiai állásfoglalásainkkal és tevékenységünk végső céljaival.

[2] Lásd e kötet 206. oldalát. — *A szerk.*

És elsősorban válaszoljunk azoknak, akik meglehetősen sommás és sematikus módon azt kérdezték tőlünk, hogy miután megindult ez a nagy békés verseny a kapitalizmus és a szocializmus között, mi melyik mellett foglalunk állást, amivel szinte azt akarják mondani, hogy aki a szocializmust akarja, annak számára itt nem lesz többé hely. Mi a szocializmus mellett foglalunk állást, a szocializmusért harcolunk, s a kétség árnyéka sem férhet hozzá, hogy — történelmi küldetésének tudatában — hogyan kell cselekednie az egész világ munkásosztályának. Mindenekelőtt azonban hadd legyen teljesen világos: azért dolgozunk és harcolunk, hogy társadalmunkban megvalósuljon az a politikai és gazdasági haladás, mely a jelenlegi helyzet követelménye, hogy megszilárduljon az enyhülés, sor kerüljön a leszerelésre, hogy kivívjuk a tartós békét, hogy megtörjük a monopoltőke, a reakciós és klerikális csoportok uralmát, és hogy a dolgozó osztályok mint döntő erő jussanak hatalomra.

Mi közük van tehát e céljainknak a szocializmushoz? A kérdésre nem nehéz felelni, ha szem előtt tartjuk, hogy e célok megvalósításához egész sor politikai és gazdasági intézkedésre és reformra van szükség, s remélem, sikerült megmutatnom, hogy ezek szervesen összefüggő egészet alkotnak. Itt van a különbség a mi állásfoglalásunk és például az olasz szocialista mozgalom régi reformista áramlatainak állásfoglalása között. A régi olasz szocialista mozgalom ezen áramlatok befolyása alatt nem tudott kidolgozni és a munkásosztály programjaként az ország elé tárni a nemzet adott helyzetének megfelelő javaslatokat. Célkitűzései egymással össze nem függő részleges célkitűzések maradtak, amelyek nem támadták radikális módon a fennálló gazdasági

és politikai struktúrákat. Olyan alapvető problémákat, mint például Dél-Olaszország kérdése, a parasztkérdés, vagy akár az általános választójog problémája, a régi olasz szocialista mozgalom meg sem látott, illetve elhanyagolt, vagy hibásan vetett fel. Ezért, miután sikerült megnyernie a dolgozók szervezkedési szabadságáért vívott csatát, az olasz szocialista mozgalom tévútra tért, tevékenysége a szavakkal űzött maximalizmusban merült ki, nem tudott olyan platformot nyújtani az összes demokratikus erőknek, amely a politikai és a társadalmi megújulásért vívott harcot szolgálta volna.

Hasonló a helyzet ma a munkás- és demokratikus mozgalmon belül a jobboldali szociáldemokrata áramlatok tevékenységével. Amikor lemondanak a marxizmus elveiről és megtagadják a szocializmus alapvető céljait, amikor elfogadják a „népi" kapitalizmus elméleteit és szemet hunynak az osztályharc durva megnyilvánulásai felett, amelyek oly világosan mutatkoznak meg a nagyburzsoázia kihívó előretörésében és antidemokratikus terveiben; amikor még a szocialista forradalmak valóságát, s azoknak a rendszereknek realitását is tagadják, amelyeket ezek a forradalmak hívtak életre és lendítettek fel — ezek az áramlatok arra ítélik önmagukat, hogy ne legyen többé a társadalmi megújulásra vonatkozó összefüggő programjuk. Gerinc nélküli és jellegtelen ellenzékké válnak, nem lehetnek többé biztosak a munkásosztály valamelyest szilárd támogatásában sem, elvesztik annak lehetőségét, hogy a középrétegek döntő tömegeit kivonják a nagyburzsoázia politikai befolyása alól.

Az általunk javasolt politikai és strukturális reformok és távolabbi céljaink között ugyanolyan kapcsolat van, mint ami a modern világban a demokrácia és a szo-

cializmus között fennáll. Marx és Engels azt mondotta, hogy a demokráciában és a demokráciával a szocializmusért harcolunk. S Lenin leszögezte, hogy a demokráciát és a szocializmust nem választja el egymástól valamiféle kínai fal. Igen jól tudjuk, hogy egy államosítás, az államnak ilyen vagy olyan beavatkozása az ésszerű gazdasági fejlődés érdekében, a politikai önkormányzat kiterjesztése vagy a dolgozók nagyobb jóléte még nem változtatja meg annak a rendszernek és társadalomnak jellegét, amelyben élünk. Változtat azonban, sőt sokat változtathat azon, hogy hogyan fejlődik a dolgozó tömegek harca, amely a jólét új, magasabb fokáért, új emberi méltóságért és azért folyik, hogy a dolgozók a társadalmi élet vezetésében új szerepet töltsenek be, azaz hogy minden téren módosítsák egyfelől a munkásosztály és az egész nép, másfelől a kizsákmányoló osztályok közötti erőviszonyokat. Ezt az előrehaladást, az ebben az irányban elért sikereket nevezzük mi — és joggal — a szocializmushoz vezető előrehaladásnak. A társadalmi rendszer jellege azonban csak akkor fog gyökeresen megváltozni, ha sikerül kicserélnünk a vezető osztályokat a társadalom és az állam élén.

Nem elvont, a tényleges olasz helyzettől távol eső sémákat rajzolunk magunk elé. Abban az irányban keressük fejlődésünk útját, amelyben ma az egész világ halad. Mindazok a következtetések, amelyeket politikánkkal kapcsolatban mesterségesen vontak le például a magyarországi vagy más országokban bekövetkezett eseményekből, csupán arra szolgálnak, hogy megmutassák: az idealista historizmus hazájában milyen sok politikus képtelen éppen a történelem és a valóság értelmét felfogni. Hosszú évek óta dolgozunk azon, hogy helyesen határozzuk meg, melyek a demokratikus

és a szocialista fejlődés feltételei a nyugati fejlett tőkésországokban, amelyekben nagyszámú termelő középréteg van, s amelyeket a más országokban, illetve más történelmi időszakokban jelentkező ellentétektől eltérő ellentétek rázkódtatnak meg. Ezért áll módunkban higgadtan megcáfolni azt a vádat, mely szerint egyik napról a másikra vagy egyik évről a másikra államosítani akarjuk az egész gazdaságot, ki akarjuk kapcsolni a termelésből a mesterembereket, a kisiparosokat, az egyénileg dolgozó parasztokat, a független termelőket. Mindez merő ostobaság. A különböző gazdasági formák kombinációja olyan országban, mint Olaszország, elkerülhetetlen; az egyének termelő kezdeményezésére még hosszú ideig szükség lesz; a szocializmus úgy fogja biztosítani magának az elsőbbséget és a vezetést, hogy rendelkezni fog azokkal a döntő fontosságú gazdasági emelőkkel, amelyek ma a nagyburzsoázia és a gigantikus monopolista társaságok kezében vannak, de nem arra fogja felhasználni ezeket, hogy szétzúzza, hanem hogy segítse a termelő középréteget; a közös termelés formái, amelyeket a technika fejlődése már most sok független termelőre rákényszerít, szabadok és önkéntesek lesznek; a föld valóban és kizárólag azé lesz, aki megműveli.

Mi az alkotmány megszabta talajon haladunk előre, s az alkotmányra hivatkozunk, ha azt kérdezik tőlünk, mit fogunk csinálni, ha kormányra kerülünk. *Programnyilatkozatunkban* megírtuk és most megismételjük, hogy „az alkotmányos törvényesség hiánytalan megtartásával végrehajthatók azok a strukturális reformok, amelyek a monopolista csoportok hatalmának aláásásához, a dolgozók érdekeinek az oligarchiával szembeni

megvédéséhez, a dolgozó osztályok hatalomra juttatásához szükségesek".

Megírtuk és ma is valljuk: „Olaszországban megvannak a feltételei annak, hogy a munkásosztály az alkotmányos rendszer keretében vezető osztállyá váljék és a nép nagy többségét a társadalom és az állam szocialista átalakítására irányuló programja körül egyesítse."

Ez a megállapítás bizonyosan nem vonatkozhat olyan országokra, ahol nyílt vagy álcázott zsarnoki rendszerek állnak fenn. Mi, olasz kommunisták azonban ezt a választ adjuk mindazoknak, akik azt kérdik tőlünk, vajon elismerjük-e a demokráciát mint módszert és rendszert. Jóval több mint harminc éve, hogy legjobb harcosaink hősiességével és áldozataival küzdünk a demokráciáért. Ezt a tényt csak az nem ismeri el, aki a Szent Officium bíboros államtitkára[3] rendeleteinek engedelmeskedik. Egész tevékenységünk arra irányul, hogy nagy tömegmozgalommal, annak segítségével haladjunk előre — s ez maga a demokratikus módszer.

Melyek lesznek e mozgalom formái előrehaladásunk útján? Ha a múltba tekintünk, már válaszolhatunk erre a kérdésre. Ki nyomta el a demokráciának még a látszatát is, ha nem a brutális fasiszta zsarnokság, amely kiszolgáltatta Olaszországot az idegen megszállóknak,

[3] A Szent Officiumot (teljes neve 1908-ig: a Legfelsőbb Inkvizíció Kongregációja, azóta: a Szent Officium Kongregációja) III. Pál pápa alapította 1542-ben a protestánsok elleni harcra. Megfellebbezhetetlen bíróságként, az inkvizíció központi szerveként működött Rómában. Ma a Szent Officium feladatkörébe tartozik például a pápaság szerint nem kívánatos könyvek indexre tétele, a harc a katolikus dogmák védelmében, az „eretnekek", a „szakadárok", a „boszorkányság" és a vegyes házasságok ellen... A Szent Officium élén hivatalosan a pápa, gyakorlatilag egy bíboros államtitkár áll. Őrá céloz Togliatti. — *A szerk.*

s arra kényszerítette a nép legjobbjait, hogy fegyvert ragadjanak és megszervezzék a nemzeti felkelést? Később, a köztársasági rendszerben sem mi használtunk erőszakot, hanem ellenünk, a munkát kérő munkások ellen, a földet követelő parasztok ellen alkalmaztak erőszakot a szicíliai maffia bandái és annak az államnak a fegyveres erői, amelynek demokratikus jellege ekkor már elveszőben volt. Mi a gazdasági és politikai agitációnak, a munkás- és paraszttömegek, a középrétegek mozgalmainak, a gazdasági és politikai sztrájkoknak, a népakarat szabad kinyilvánításának békés módszereivel akarjuk elérni céljainkat. És kik azok, akik csak akkor fogadják el e módszert, amikor ezt a mozgalom ereje s a megvalósított demokratikus vívmányok kikényszerítik? A reakciós csoportok, a fasizmusra vágyakozva visszatekintők, az ipar mágnásai és a nagybirtokosok, mindazok, akik még szekrényükben őrzik a fekete inget, a dühödt klerikálisok, a kiváltságosok, akik jottányit sem akarnak engedni gazdagságukból és hatalmukból. Erőszakra az szólít fel, aki tevékenységével és makacs elzárkózásával tagadja és lehetetlenné teszi a politikai és társadalmi haladást. Nézzék meg, mi történt Franciaországban az utóbbi két évben. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a problémának ezt az oldalát. Nem ejthetjük csalódásba a munkásosztályt és a népet. Bebizonyítottuk és bebizonyítjuk, hogy a jelenlegi nemzetközi és olaszországi helyzetben, a békés egymás mellett élés körülményei között, ha külső erők nem avatkoznak belügyeinkbe, békés úton haladhatunk egy új társadalmi rendszer felé és felépíthetjük azt. Ennek elérése érdekében latba kell vetnünk minden politikai képességünket és erőnket. Objektíven azonban nem zárható ki, hogy a jelenlegi uralkodó osztályok legreak-

ciósabb része erőszakkal akarja megakadályozni e békés perspektívát, s ezt nyíltan ki is mondjuk.

Demokratikus erőfeszítéseink békés kibontakozásának legmegfelelőbb biztosítékai tehát elsősorban mai tevékenységünkben találhatók meg. E biztosítékokat azáltal nyújthatjuk, hogy kapcsolatot teremtünk a kétkedőkkel, és vitatkozunk velük. Mindenkinek meg kell mutatnunk, hogy az erőszakoskodás és a türelmetlenség nem ránk, hanem ellenségeinkre jellemző. Mindenkivel meg kell értetnünk, hogy a demokráciából semmit sem akarunk elvenni, sőt sok mindent hozzá akarunk tenni. A Nyugat demokratikus intézményei nem a történelmi fejlődés csúcspontjai. A demokráciának tovább kell fejlődnie. A dolgozóknak új formák között kell ellenőrizniük a termelést, meg kell kapniuk a termelés menetébe való közvetlen beleszólás jogát; az államapparátus kényszerítő eszközöket használó szervei nagy részének el kell tűnnie s a közélet különböző területein át kell engednie helyét — mint a legfejlettebb szocialista országokban már történik — a kölcsönös segítségnyújtás és a kollektív ellenőrzés szabad szervezeteinek.

A legjobb biztosítékokat épp azzal nyújtjuk, hogy a különböző táborokhoz tartozó társadalmi erők nagy szövetségének megteremtésén fáradozunk: a munkások, a mezőgazdasági munkások és a dolgozó parasztok; a fizikai munkát végzők, a technikusok és a mérnökök; a proletárok és a kézművesek, a kisiparosok, a kis- és középvállalkozók; a még elmaradott, képzetlen tömegek és a tanítók, tanárok, művészek, a kultúra művelőinek összefogását kívánjuk. Nem olyan önző szövetségről van szó, amelyben az egyik fél a másiknak eszköze. Arról a kölcsönös segítségről van szó, amelyet az állam-

polgárok e csoportjainak nyújtaniuk kell egymásnak, hogy megoldhassák életbevágóan fontos problémáikat, harcolhassanak a gazdasági kiváltságok, a nagytőke hatalma és a szolgálatában álló kormányok ellen. A nép és a nemzet olyan egységének előkészítéséről, előzetes megvalósításáról van szó, amely a szocialista rendszer alapja lesz.

Ez az a reális alap, amely konkrétan megnyitja a dolgozó osztályok demokratikus kormányának távlatát, egy olyan kormányét, amely változást idéz elő a vezető kormányzó csoportokban, nem riad vissza az alkotmányban előírt semmiféle reformtól, s a nemzeti élet irányításának módszereiben mélyreható átalakulásokat valósít meg. A demokratikus és szocialista haladásnak ezt az útját vesszük mi tervbe.

1960. január 30.
Részlet az Olasz Kommunista Párt IX. kongresszusán elhangzott előadói beszédből.

AZ OLASZ KOMMUNISTA PÁRT MEGALAPÍTÁSÁNAK 40. ÉVFORDULÓJA

Bizonyára megértik, kedves elvtársnők, elvtársak, barátaim és polgártársaim, akik megjelentek ezen az ülésen, hogy a gazdag, maradandó, egymásra halmozódó emlékek, gondolatok és érzések micsoda sokasága ébred fel bennünk pártunk megalapítása negyvenedik évfordulójának megünneplésekor.

Bizonyára megértik, hogy mindez különösen igaz azoknak az elvtársaknak az esetében — s ilyenek meglehetősen sokan vannak itt jelen —, akik nemcsak hogy jelen voltak a párt alapító kongresszusán, nemcsak részt vettek megalapításában, de akiknek élete a későbbiek során is összefonódott a kommunista párt életének minden mozzanatával, akik vállalták a nehézségeket és hozzájárultak a sikerekhez, helytálltak a börtönben, a deportációban, a számkivetettségben, a harc legkülönbözőbb frontjain, egészen a mai küzdelmekig.

Az 1921. január 21-én Livornóban megtartott alapítókongresszuson a munkás- és szocialista mozgalom minden nemzedéke hozzájárult élcsapatunk megteremtéséhez. A legrégibb harcosok ott álltak a fiatalabbak oldalán, és azóta sokan közülük ki is dőltek a sorból. A munka és a harc negyven esztendeje alatt súlyos veszteségek

érték pártunkat, fájdalmasan sokan hullottak el a küzdelemben.

Ma, ezen az ünnepen meg akarunk emlékezni mindazokról, ki akarjuk fejezni tiszteletünket mindazok iránt, akik hozzájárultak ahhoz, hogy pártunk azzá legyen, ami ma, az egyszerű párttagok és azok iránt, akik tántoríthatatlanul szemben álltak az ellenséggel, akik harcoltak az ellenség legyőzéséért, s gondolataikkal, tetteikkel, szabadságuk, családjuk, jólétük, életük feláldozásával küzdöttek a haladásért.

Egy párt nem csupán elvekből, nemcsak ideológiai tételekből és politikai állásfoglalásokból születik meg, nem csupán ezek éltetik. Az emberek cselekvése hívja életre, egész csoportok és egyes emberek, egy meghatározott osztályhoz tartozó tömegek és a vezető káderek tevékenysége fejleszti, erősíti és viszi győzelemre. S mi jól tudjuk, hogy a tőke uralma alatt álló világban milyen nehéz folyamat ez a munkásosztály élcsapatának szerepét betöltő párt számára.

Utunk kezdetén egyesek azt hitték, hogy e feladat meghaladja erőnket.

Az első időkben, közvetlenül a livornói kongresszus után, ellenfeleink körében — sőt azok körében is, akiknek barátként kellett volna közeledni hozzánk — rövid időre egyenesen az az irányzat kerekedett felül, hogy úgy kell kezelni minket, mint valami izgága társaságot, amely hamarosan le fog tűnni a színről, mivel képtelen szilárd és tartós politikai alakulattá válni. Még az iránt unk legjobb indulatú próféták sem jósoltak nekünk többet néhány esztendőnél. Ma e prófétáknak még a nevére sem emlékszik senki.

A szocialista párttal való szakításkor több mint 58 000-en voltunk.

Amikor a reakció szennyes és véres áradata lecsapott ránk, pártunk létszáma csökkent. A Giacomo Matteotti meggyilkolása által kiváltott válság idején a pártközpontban nyilvántartott tagok száma körülbelül 20 000 volt; de a szervezetek jelentékeny része ekkor már teljes illegalitásban működött, s megindult a politikai emigráció is.

Ma nem tekintjük soknak azt az 58 000, vagy 20 000 párttagot, pedig hatalmas, kimeríthetetlen erőforrást alkottak. E forrásból olyan erők születtek, amelyek ellenálltak minden üldözésnek, sikerrel tudtak harcolni minden ellenség ellen s bátran előre tudtak menni, bármilyen körülmények között.

E hatalmas erőforrás adta azt a 4000 kommunistát, akit a fasiszta különbíróság ítélt el, összesen 230 évszázadnyi kényszermunkára; azt a 2000 kommunistát, aki fegyvert ragadott a fasizmus ellen a spanyol polgárháborúban és vérével öntözte Spanyolország földjét. Ez az erőforrás adta azt a 210 000 kommunistát is, aki a felszabadító és nemzeti függetlenségi háborúban a garibaldista partizánosztagok gerincét alkotta és 42 000 hősi halottat hagyott a harcmezőn. Ebből az erőforrásból merítettek később párttagjaink, harcosaink tíz- és százezrei is mind a mai napig, s mi büszkék lehetünk arra, hogy a mi pártunk a legerősebb kommunista párt a kapitalista világban, s Olaszország összes politikai pártjai közül a mi pártunknak van a legtöbb tagja, a mi pártunk a legszilárdabban megszervezett politikai erő.

Negyven esztendővel ezelőtt megalakult pártunknak legfeltűnőbb vonása az a sajátos képesség, hogy meg tud sokszorozódni, ki tudja szélesíteni erőit és új feltételek között is előre tud menni.

Az önmagába zárkózás kezdeti, rövid s mintegy vára-

kozási időszakának elmúltával a párt a hazai és a nemzetközi helyzet minden változása és új fejleménye idején a tagok és a harcosok újabb, egyre népesebb tömegével erősödik, a munkásosztály, a parasztok, a diákok, az értelmiség, a nők, és a fiatalok soraiból. Kétségtelen, hogy mindenekelőtt az egyéni tapasztalatok, az üzemek kemény fegyelmében és a földeken végzett nehéz munkában megérlelődött osztályöntudat fordította felénk szakadatlanul híveinknek és harcosainknak új és új tömegeit. Ezzel egy irányban hatottak azonban annak a drámai válságnak különböző mozzanatai is, amelyben az olasz társadalom immár negyven esztendeje él, s amelyből még nem tudott kijutni: a kiábrándulás, majd a harag, amely a fasiszta rendszernek az idegenek gyalázatos kiszolgálásához vezető szomorú útját kísérte; azoknak az antifasiszta áramlatoknak bukása, amelyek nem voltak alkalmasak az egész nép zsarnokság elleni egységes harcának megszervezésére és vezetésére; a régi uralkodó osztályok bűnös tehetetlensége, felelőssége a nyomorért, a rabszolgaságért, a nemzeti katasztrófáért; s végül a legjobbak lelkében megérlelődött törekvés és igény arra, hogy egy olyan új, hatékony erő körül egyesüljenek, amely harcolni tud az egész nemzeti élet megújulásáért.

Nagy vonalakban ez volt a mi fejlődésünk, a munkásosztály élcsapatának, az olasz nép és nemzet pártjának fejlődése. S amikor erre gondolunk, áthat bennünket a hála érzése mindazok iránt, akik tetteikkel és gondolataikkal elősegítették e fejlődést.

Hálásak vagyunk az egyszerű párttagoknak, akik azért léptek be a pártba, hogy kifejezzék a jövőbe vetett hitüket. Hálásak vagyunk a szerény munkatársak tízezreinek, akikre mindig biztosan számíthattunk és akik nélkül nem tudtuk volna megteremteni az illegális szer-

vezet hálózatát, akik nélkül nem tudtunk volna dolgozni és harcolni. Hálát érzünk a harcosok iránt, akik a börtönökben nemcsak a marxizmus iskoláit hozták létre az elméletünket nem ismerők számára, hanem az emberi méltóság iskoláit is minden olasz számára. Hálával fordulunk azok felé, akik elvégezték az új tagok megnyerésének, az új tudat formálásának nem mindig könnyű feladatát, s így vitték előre politikai képességeink és munkánk fejlesztését.

A megtett útra visszagondolva felidézzük elesett harcosaink emlékét; többen vannak, semhogy akár csak egy részük nevét felsorolhassuk. Hadd hangsúlyozzuk, hogy közülük senki sem esett el hiába, hogy ma mindannyian itt vannak közöttünk, pártunk tetteinek élő valóságában, mindabban, amik a nemzetközi életben és országunk életében vagyunk, amit teszünk, amit képviselünk.

Emeljük ki mindannyiuk közül Antonio Gramsci nevét, aki az Olasz Kommunista Párt igazi megalapítója volt, mert életművével, önmaga feláldozásával ő rakta le az alapjait annak, amivé lettünk és amivé a jövőben leszünk.

Talán még mi magunk sem fogtuk fel és nem értettük meg kellően az egész párttal, hogy milyen felbecsülhetetlen érték mindaz, amit Antonio Gramsci alkotott és tett értünk. Valóban egyedülálló és újszerű képessége volt arra, hogy a marxizmus kritériumai szerint elemezze a reális helyzetet. Szigorúan tudományos gondolkodás indította arra, hogy olyanoknak ismerje el a dolgokat, amilyenek a valóságban, egyszersmind azonban szenvedélyes akarat is fűtötte, hogy e valóság átalakításáért küzdjön, s ennek érdekében mozgósítsa a munkásosztály

és a nép alkotóerőit. Ebből fakadt az a képessége, hogy előrelássa az eseményeket, ami mindig a többiek élére állította, valóban vezetővé tette őt. Az 1917 októberi orosz forradalom, Lenin tanítása, a bolsevikok pártja győzelmes harcának példája döntő hatást gyakorolt egész ideológiai és politikai fejlődésére. Eközben a szárd nép, az olasz nemzet fia volt és maradt mindig, s az olasz nemzet jövőjét a munkásosztály hatalomra jutásában, a proletárforradalom győzelmében látta. A nemzeti megújulás távlatait szem előtt tartva értékelte az üzemi tanácsok 1918 és 1920 között lefolyt mozgalmát. Később pedig, amikor közvetlenül kezébe vette a párt életének irányítását, s a párt élén új vezető csoportot hozott létre, írásaiban is kifejtett célja az volt, hogy a nagy — ma és mindig is időszerű — problémát, a marxizmus—leninizmus stratégiai és taktikai elveinek kidolgozását az ország helyzetének, sajátosságainak, új és változó jellemzőinek pontos figyelembevételével, a szocializmus felé haladó világ keretei között vesse fel és oldja meg.

Gramscinak a kutatásra, a bátor politikai leleményességre és az újításra való energikus ösztönzése eredményezte, hogy oly lendületesen haladhattunk előre. Arra tanított bennünket, hogy a munkásosztálynak és élcsapatának tevékenysége nem szorítkozhat a gazdasági követelésekre, hanem meg kell birkóznia mindazokkal a problémákkal, amelyeket az ország történelmi helyzete felvet, érvényesülnie kell a politikai, ideológiai és kulturális felépítmény terén, ahol állandó harc folyik a régi és az új között, s ahol a régi uralkodó osztályok hegemóniáját következetes kritikával és harccal meg kell ingatni és meg kell semmisíteni. Gramsci tanítása nélkül előrehaladásunk sokkal nehezebb, gyötrelmesebb és lassúbb lett volna.

De nem csupán gondolataival vezetett és vezet minket, hanem egész életének példájával, az utolsó pillanatig teljesített kötelesség, a viharban, a szenvedések közepette, a magányban, egészen a halálig tanúsított rendületlen akaraterő példájával is.

Ma virágokat fogunk helyezni Gramsci sírjára. Fogadjuk meg ugyanekkor újra, hogy sohasem feledjük tanítását s a példát, amit nekünk mutatott.

Röviden felvázoltam, elvtársak, milyen módon növekedett és fejlődött pártunk 1921-től, megalapításától mostanáig, mert úgy véltem, hogy a múlt felidézése a legjobb válasz mindazoknak, akik még ma is felteszik a kérdést, vajon helyes volt-e a livornói döntés, helyes volt-e kiválnunk a szocialista pártból, s életre hívnunk a munkásosztály új politikai szervezetét.

Mi nem elmélkedünk azon, hogy mi történt volna, ha . . . Senki sem beszélhet arról, hacsak nem szórakozásképpen, hogy hogyan alakultak volna a dolgok, „ha" ez vagy az nem történt volna meg.

Mi azon gondolkodunk, ami valóban megtörtént, azon, ami akkor, 1921 elején majd később végbement, s azon, amit — a livornói szakadásból kiindulva — negyven esztendő munkájával mi teremtettünk meg. Márpedig mindez nemcsak történelmileg, hanem politikailag és erkölcsileg is igazolja a szocialista párttal való szakítást, a kommunista párt 1921 januárjában történt megalapítását. S ennek alapján kijelentjük, nem félve attól, hogy bárki is megcáfolhat minket: az utóbbi fél század során ez a szakítás, ez a pártalapítás volt Olaszország politikai történetének legfontosabb eseménye.

Igaz, mi kisebbségben voltunk a livornói kongresszuson. Balsiker volt ez, a forradalmi proletariátus veresége,

de mi ezt a vereséget az egész későbbi helyzet pozitív tényezőjévé alakítottuk át.

Felületes és nem helytálló az a vélekedés, amely szerint nem kellett volna szakítani a régi szocialista párttal egy olyan időpontban, amikor a fasizmus támadásba lendült a dolgozó osztályok ellen. De mit nyújthatott volna e támadással való szembeszálláshoz a formális egység fenntartása, ha egyszer a régi szocialista pártban nem voltak meg többé a tényleges belső egység s ennek alapján a politikailag hatékony cselekvés feltételei? Ugyan mit nyújtott a munkásosztálynak és az olasz dolgozóknak az, hogy a szocialista párt az első világháborút követő viharos években, 1918-tól 1921-ig egységes volt?

Két ellentétes álláspont és gondolkodásmód összecsapásának, a reformisták és a maximalisták küzdelmének szánalmas látványát nyújtotta, akik kölcsönösen megbénították egymást és ily módon elrekesztették az utat a forradalmi erők előretörése előtt.

A napokban arról olvashattunk, hogy a szocialistáknak az alkotmányozó nemzetgyűlés összehívását, a köztársaság kikiáltását kellett volna követelniük, ez lett volna a helyes út azokban az években. Valóban ez volt a szocialisták egy részének programja 1917-ig. Később ez a Hadviseltek Szövetségének[1] programja lett. Közben azonban 1917-ben győzött az orosz forradalom, és képtelenség figyelmen kívül hagyni, hogy e tény milyen mély hatást gyakorolt egész Európa munkás- és népi tömegeinek politikai irányzataira.

De különösen képtelenség figyelmen kívül hagyni, hogy

[1] Fasci di combattimento — a későbbi fasiszta párt 1919-ben alakult elődje, mely a tömeg félrevezetésére vette fel programjába a köztársaság követelését. — *A szerk.*

Olaszországban az 1920 áprilisi torinói sztrájkkal, majd a gyárfoglaló mozgalommal[2] egy fejlettebb szakaszhoz érkeztünk el, amelyben a forradalmi mozgalom magukban a gyárakban, tehát alapjaiban támadta a kapitalisták hatalmát. Ugyanekkor kibontakozott a parasztok földfoglaló mozgalma is. Nem az volt a tragédia, hogy a szocialista párt nem adott ki olyan átmeneti jellegű jelszót, amely ösztönözte volna a forradalmi mozgalmat és megnyitotta volna előtte az utat. A tragédia az volt, hogy bár létrejöttek a forradalmi mozgalom objektív feltételei, s e mozgalom megkezdődött és fejlődésnek indult, a szocialista párt, mely pedig hozzájárult kibontakozásához, ekkor nem tudott vagy nem akart élére állni, nem tudta vagy nem akarta országos méretű csatáig és győzelemig vezetni a mozgalmat.

A párt maximalista szárnya nagy szavakat használt, de nem rendelkezett reális programmal, sem igazi forradalmi cselekvőképességgel. A reformista szárny ugyanakkor szintén képtelen volt kidolgozni bármiféle akciótervet, s a maximalistákhoz hasonlóan, fatalista frázisokkal áltatta magát arról, hogy a burzsoázia majd „megbűnhődik", amiért háborút akart és így tovább. Amikor a reformisták vezére elindult felfelé a Quirinale[3] lépcsőin, már mindennek vége volt.

Ahhoz, hogy kikerüljünk ebből a helyzetből és tovább haladjunk, mind a maximalizmust, mind a reformizmust

[2] 1920 elején fellendült a munkások által létrehozott üzemi tanácsok mozgalma. Ugyanez év augusztus—szeptemberében bontakozott ki a gyárfoglaló mozgalom: a munkások birtokba vették Észak-Olaszország nagyobb gyárait és az üzemi tanácsok útján szervezték meg a termelést. — *A szerk.*

[3] Róma hét halmának egyike, a kormány szimbóluma. — *A szerk.*

le kellett küzdenünk. Ennek érdekében feltétlenül szükség volt egy olyan pártra, amelyet Lenin új típusú pártnak nevezett, amely magáévá teszi a marxizmus elveit, hű azokhoz és alkalmazni tudja őket a gyakorlatban. Amíg az új típusú párt létre nem jött, nem volt remény sem a győzelemre, sem az előrehaladásra, de még csak a munkás- és a népi mozgalom rendezett ellenállására sem. Enélkül bármi lett volna is egyik vagy másik áramlat programja, végül zűrzavarba, félreértésekbe, tehetetlenségbe torkollt volna.

A maximalizmus és a reformizmus leküzdéséhez a marxista elméletnek a maga teljességében újra el kellett foglalnia méltó helyét. A régi szocialista párt, ha nem volt is teljes tudatlanságban a marxi elmélet felől, igazában nem hatolt a mélyére, s nem ismertette a marxi tanítás lényegét. Hagyta, hogy felülkerekedjék a marxista gondolat vulgáris materialista és pozitivista meghamisítása, amely akarva, nem akarva megkönnyítette az álnok idealista támadást. A Lenin által tovább fejlesztett marxista tanítás szilárd ideológiai alapot adott elméleti és gyakorlati munkánkhoz, pártunk politikai egységének alapjává vált. A sorainkban helyreállított marxista elmélet ma újra és győzelmesen bebizonyítja igazát a kulturális vitákban, a legmodernebb világnézetnek bizonyul, amely a legésszerűbb és a legszabadabb is, mert elveti a dogmákat és mindig új, gyümölcsöző fejlődésre képes.

Aligha helytálló az a másik bíráló megjegyzés is, amelyet napjainkban vetnek fel ellenünk azzal kapcsolatban, hogy a livornói kongresszuson számos kommunista kijelentette: azért kell forradalmi pártot létrehozni, mert forradalmi a helyzet, amellyel szembe kell nézni. A kom-

munista pártot valójában mindenképpen meg kellett teremteni, bármilyen volt is a helyzet akkor.

Eltérhetnek a vélemények arról, hogy hogyan kell megítélnünk azt a helyzetet, amelybe Olaszország és egész Európa a forradalom és a reakció összecsapása során elérkezett. A mi sorainkban az a vélemény kerekedett felül — s mind ez ideig így vélekedünk —, hogy a munkásmozgalom Olaszországban 1920 tavaszán illetve nyarán érte el tetőpontját, s 1921 kezdetén már az apály szakaszába került. Az európai kapitalizmus azonban ekkor még nem tért magához. Európa még a Ruhr-vidék francia megszállása, valamint az 1921-es és 1923-as német mozgalmak előtt állt. A mi országunkban még meglehetősen erős volt a dolgozó tömegek ellenállása és harckészsége, jóllehet a gyárfoglaló mozgalom kiábrándító vereséggel ért véget. De Emília, Toscana és a nagy ipari városok proletár erősségei még szinte érintetlenek voltak.

De bármelyek voltak is a felmerülő feladatok, a régi szocialista párt külsőséges egységéhez való ragaszkodás egyáltalán nem segíthetett, s csak a zavart növelte volna. Erre egyébként az egységpárti maximalisták nagy részének is rá kellett jönnie, pedig Livornóban ellenünk voltak. Nem egészen két év elteltével, a balsikerek és vereségek új drámai tapasztalatai után Giacinto Menotti Serrati, Fabrizio Maffi és oly sokan mások becsületesen elismerték tévedésüket és csatlakoztak hozzánk, beléptek sorainkba.

Megteremteni egy új típusú pártot, amely hű a marxizmus—leninizmus elveihez, azt jelentette, hogy olyan öntudatos és magabiztos forradalmi politikai erőt teremtünk az olasz társadalomban, amilyen még sohasem léte-

zett Olaszországban, jóllehet a munkásmozgalom már erős, tömeges, széles körben megszervezett volt.

Ha elgondolkodunk e mozgalomnak és országunk belső életének a század első évtizedében lezajlott eseményein, szükségszerűen arra a következtetésre jutunk, hogy ez a probléma lényegében már akkor megérlelődött. A kapitalizmus már imperialista szakaszába lépett; a munkásmozgalom nyomása alatt az uralkodó osztályokban jelentkezett egy demokratikus átalakulásokra hajló irányzat. A szocialista mozgalom azonban képtelen volt megérteni az új helyzetet, nem tudott annak megfelelő határozott politikai irányvonalat kidolgozni, nem csinált egyebet, mint ide-oda ingadozott a reformisták kisszerű parlamenti manőverei és a tehetetlen álbaloldaliság frázispufogtatása között. Az értelmiségi középréteg, amelyet az előző évtizedben már-már meghódítottak a szocialista megújulás eszméi, most hátat fordított ezeknek az eszméknek, s ezzel létrejöttek az első feltételei a demokrácia, a társadalmi haladás elvei elárulásának, amely a fasizmus keletkezésének jellemzője volt.

Az olasz szocialista mozgalom — írta Antonio Gramsci — „gyógyíthatatlan belső ellentmondástól szenvedett, amely alapjaiban rossz irányba terelte az öntudatosodó olasz munkások és parasztok első vezetőinek politikai és történelmi felfogását, s tragikus, félelmetes kudarcra kárhoztatta fellépésüket. A parasztok és a munkások tíz- és százezreit hiába ébresztik állampolgári jogaik tudatára, hiába késztetik őket a gazdasági követeléseikért vívott küzdelemre s a politikai harcra, ha végül is nem mutatják meg nekik azokat az eszközöket és utakat, amelyeken keresztül a dolgozó tömegek öntudatra ébredt erői elérhetik saját vezető szerepük konkrét és teljes érvényesítését. De erre a következtetésre az olasz

dolgozók öntudatra ébresztésének úttörői nem tudtak eljutni. Noha tevékenységük legfőbb eresztékeiben rázta meg a fennálló gazdasági rendszert, nem irányozta elő egy másik, eltérő rendszer megteremtését, amely túlhaladta és ledöntötte volna az előző rendszer korlátait. Egész sor vívmányt teremtett meg, és nem gondolt megvédésükre. Öntudatot adott egy osztálynak, ráébresztette küldetése tudatára, és nem hozta létre azokat a harci szervezeteket, amelyek nélkül ezt a küldetést soha nem lehet betölteni. Létrehozta a forradalom feltételeit, és nem teremtett forradalmi mozgalmat. Megrázkódtatta az állam alapjait, s azt hitte, elkerülheti egy új állam megteremtését."

A kommunista pártnak, mint új típusú pártnak létrehozása volt szükséges ahhoz, hogy leküzdhessük ezt az ellentmondást, amelyet Gramsci ilyen rendkívül világosan jellemzett. Ez mindenekelőtt azt jelentette, hogy ellenállást kellett tanúsítani a reakció támadásával szemben, vissza kellett verni a reformisták javaslatait, akik a megalázó és egyébként is hiábavaló gyávaságot prédikálták és vissza kellett verni a fasiszták kibékítése végett kötendő éppoly hiábavaló paktum javaslatát. Ez azt jelentette, hogy példát kellett mutatni bátorságból, s folytatni kellett a munkát és a küzdelmet akkor is, amikor az ellenség túlereje nyomasztóvá vált. A legfontosabb azonban az volt, hogy politikailag megszervezzük mind az ellenállást, mind a munkás-, demokratikus és népi mozgalom jövőbeli újjáéledését. Mindehhez viszont elengedhetetlen volt a nemzetközi és belső helyzet sajátosságainak új és pontos felmérése, a nemzetközi és hazai osztályerők s ezek mozgása távlatainak meghatározása.

Azt szokták mondani, hogy nekünk azért sikerült mély gyökereket eresztenünk a tömegek között és az olasz

politikai életben, mert a fasizmus két évtizede alatt össze tudtuk gyűjteni, ki tudtuk képezni és vezetni tudtuk azokat a harcosokat, akik készek voltak elviselni a letartóztatást és a börtönt is annak érdekében, hogy pártunk mindig új és új csoportjait hozzák létre, a legváltozatosabb eszközökkel tudassák a tömegekkel, hogy pártunk él, és eljuttassák a tömegekhez pártunk szavát. Mindez igaz. A tömegek között végzett munkának ez a folytonossága azonban nem csupán a komolyságot, a fegyelmet, s gyakran a hősiességet bizonyította. Mindez lényegében egy magasabb rendű politikai felfogásra való képesség megnyilvánulása volt.

Pártunk harcosa nyugodt és erős lelkű volt a munkában, mert bízott a jövőben, ezt a bizalmat pedig a világ és az ország jövőjére vonatkozó szemléletünk táplálta benne.

Amikor pártunk megszületett, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom hajnalfénye ragyogta be a világot. Pártunk megértette és hirdette, hogy ez a fény egy új korszak kezdete, a kapitalizmus válságának és hanyatlásának, a munkásosztály hatalma kivívásának, annak a korszaknak kezdete, amelyben a népek felszabadulnak az imperializmus igája alól és a szocializmus felé nyomulnak előre. Ebből fakad a mi megingathatatlan hitünk a jövőben, ezért teszünk erőfeszítéseket, hogy megértsük feladatainkat, s munkánkat e nagy és új perspektívához alkalmazzuk.

Megvetéssel utasítjuk vissza azoknak méltatlan rágalmait, akik a nemzettől idegen erőnek állítanak be minket, mert fennállásunk egész ideje alatt hívek voltunk és mindig is hívek leszünk az egész világ kommunista mozgalmát összefűző szolidaritás, testvériség és egység eszméjéhez, a nagy Szovjetunió, s azon kommunista és

munkáspártok iránti szolidaritáshoz, amelyek ma oly sok országban gyakorolják a hatalmat, azon erők iránt, amelyek az egész világon a szocializmusért, a demokráciáért és a békéért küzdenek. Proletár internacionalizmusunk volt talán a legfőbb forrása ellenállóképességünknek és előrehaladásunknak. Az internacionalizmusnak mély gyökerei vannak az olasz munkásmozgalom legjobb hagyományaiban, de mi új tartalmat adtunk és adunk az internacionalizmusnak, reális és tettekben, nem pedig csak szavakban kifejeződő tartalmat, éppen azért, mert azok mellett a népek és országok mellett állunk és azok iránt érzünk ragaszkodást, amelyek felett már nem uralkodik a kapitalizmus, ahol a munkát többé nem zsákmányolják ki, ahol a munka önmaga és az egész társadalom ura; azok mellett az országok mellett vagyunk, amelyek a szocializmus és a kommunizmus felé haladnak.

Érdemünknek tekintjük annak helyes megértését, hogy Olaszországban a fasiszta zsarnokság legyőzése, a demokratikus rendszer visszaállítása és egy új társadalmi rendszerhez való előrehaladás csakis egy olyan nagy, nemzetközi horderejű mozgalom keretében valósulhatott meg, amely Európa és a világ népei együttélésének új feltételeit akarta megteremteni. A nemzetközi haladás erőivel való kapcsolat megvolt már a risorgimento idején, nyilvánvalóvá vált a fasizmussal szembeni ellenállási mozgalom és felszabadító partizánháború alatt, s megvan ma is, sőt ma talán szorosabb, mint a múltban volt.

Az olasz nemzetnek mindenekelőtt békére van szüksége. Nemcsak azért, hogy dolgozhasson és előrehaladhasson, hanem elsősorban azért, hogy egyáltalán életben maradhasson. Nemzetünk mint valami szolga, mint számára idegen erők „támaszpontja" az imperialista ha-

talmak tömbjéhez tartozik, s ezért bármilyen általános jellegű konfliktus esetén automatikusan a teljes pusztulás lenne osztályrésze. A békéért harcolni annyi, mint harcolni azért, hogy megszüntessük Olaszország e mai helyzetét. Ehhez új politikára van szükség, olyan politikára, amely kizárja a háború lehetőségét a nemzeti és nemzetközi perspektívából. A háború lehetőségét azonban nem azzal lehet kizárni, hogy egyre nagyobb hatóerejű irtófegyvereket gyártanak és terjesztenek el a földön, mert ez esetben az eredmény épp az ellenkezője lenne. A háború lehetőségét csak akkor lehet kizárni a nemzet és a világ jövőjéből, ha Európának és az egész világnak olyan új szervezetet adnak, amely felszámolja a jelenlegi katonai tömböket és lehetővé teszi az összes fegyverek megsemmisítését.

Ebben a helyzetben mi vagyunk az olasz nemzeti erő, amely a legkövetkezetesebben és a leghatékonyabban tud küzdeni a békéért, éppen azért, mert a szolidaritás kötelékei fűznek össze minket a szocialista országokkal, amelyeknek a nemzetközi kapcsolatok terén nincs más céljuk, mint véget vetni a jelenlegi tragikus helyzetnek és győzelemre vinni minden nép békéjének és függetlenségének ügyét. Büszkék vagyunk arra, hogy elsőkként ismertük fel — és nemcsak hazai viszonylatban —, hogy az emberiségnek a totális pusztítás fegyvereinek gyártásában elért félelmetes eredményei szükségessé tették és teszik a békéért vívott harc új módon való folytatását, az új érintkezések és az egyre szélesebb körű együttműködés megvalósítását, mert az emberi nemnek a pusztulástól való megmentése olyan cél, ami mindenek felett áll. Pártunk nem fogja kímélni erőit annak érdekében, hogy kutatásaival és fáradozásaival új sikereket érjen el a békéért vívott harcban.

Oroszország októberi győzelme, a szocialista társadalomnak a Szovjetunióban történt felépítése, majd a győztes kínai forradalom és az a tény, hogy a második világháború után újabb államok tértek a szocializmus útjára, döntő ösztönzést adott munkánkhoz. De senki ne higgye, hogy ez az ösztönzés megakadályozott minket abban, hogy megértsük az olasz helyzetet és a körülmények megkövetelte úton haladjunk előre. Épp ellenkezőleg történt: az orosz, majd a szovjet és a nemzetközi forradalmi mozgalom példája vezetett el minket saját utunk megtalálásához és követéséhez.

1919-ben és 1920-ban, a szinte egész Európára kiterjedő kiélezett forradalmi helyzetben, egyáltalán nem volt elhibázott azoknak szándéka, akik úgy akartak cselekedni, „ahogyan Oroszországban cselekedtek", vagyis küzdeni akartak a burzsoázia uralmának megdöntéséért, a hatalom meghódításáért. Ez annál kevésbé volt elhibázott, mert senki sem akarta mechanikusan lemásolni az Oroszországban történteket. És ma is, ha úgy cselekedni, „ahogyan Oroszországban cselekedtek" olyan társadalom megteremtését jelenti, amelyben a nemzet gazdagsága a nép kezében van és azt a közösség érdekében használják fel, amelyben nincsenek többé kizsákmányoltak és kizsákmányolók, s a hatalom a munkásosztályé és a dolgozó tömegeké, ez semmiképp sem elvetendő célkitűzés. Hiszen ez — maga a szocialista társadalom. Mi azonban, alighogy véget ért az első világháborút követő éles forradalmi időszak, s alighogy túlhaladtuk a szektás tévelygés periódusát, épp ahhoz a feladathoz láttunk hozzá, hogy a szocialista társadalomért vívott harcnak, a szocialista társadalomhoz való előrehaladásnak azokat a feltételeit, útját-módját határozzuk meg,

amelyek a mi országunk viszonyainak megfelelnek. Erre irányult a társadalom, az állam, a forradalom hajtóerői Gramsci által megkezdett elemzése, ezt a munkát folytattuk hosszú éveken át s ezen munkálkodunk ma is. E kutatómunka nélkül hogyan érvényesíthettük volna a munkásosztály nemzeti felszabadító funkcióját a fasizmus összeomlásakor, hogyan végezhettünk volna olyan politikai tevékenységet, amely — miközben a legnagyobb hozzájárulást adta az összes antifasiszta erők egységéhez — a kommunista pártot a felkelés és a nemzeti megújulás mozgalma élére állította? Hogyan számolhattuk volna fel a meddő és modoros antiklerikalizmust, s hogyan helyezhettük volna új alapokra a kommunista és szocialista munkásmozgalom, valamint a városok és a falvak katolikus dolgozó tömegei szervezett mozgalmának kapcsolatait? Hogyan dolgozhattuk volna ki, hogyan terjeszthettük volna a nép elé az alkotmányozó nemzetgyűléssel kapcsolatos programunkat, amely társadalmunk gazdasági és politikai struktúrája demokratikus és haladó megújításának programja? Hogyan tehettük volna nem csupán a munkásosztály, hanem az összes demokratikus és haladó erők egységét tevékenységünk állandó célkitűzésévé? Kutatásunkkal és cselekvésünkkel mindezeken a területeken újítókként léptünk fel és továbbra is újítókként fogunk hatni az objektív helyzet és a tömegmozgalom fejlődésére.

A marxista gondolat, egy marxista—leninista párt cselekvése sohasem maradhat mereven és ernyedten hozzáláncolva olyan sémákhoz és tételekhez, amelyeken a valóság már túlhaladt. Nekünk nincsenek dogmáink, melyeket védelmezni kell, nekünk elveink vannak, amelyek a valóság megértésében és az átalakításáért végzett tevékenységünkben vezetnek minket. Elméletünk legna-

gyobb mestereinek legértékesebb tanításait is szüntelenül a tények és a tapasztalatok fényénél kell megvizsgálnunk.

Elemi igazsággá vált számunkra, hogy a ténylegesen demokratikus rendszerű országokban a munkásosztálynak és a néptömegeknek akciójukkal ehhez a rendszerhez kell kapcsolódniuk, s azért kell küzdeniük, hogy a demokráciának radikális politikai és gazdasági reformokkal új tartalmat adjanak. Hasonlóképpen elemi igazság azonban az is, hogy a demokratikus rendszert a legreakciósabb burzsoá erők kísérletei szüntelenül veszélyeztetik: a jelenben a monopolkapitalizmus erői igyekeznek felülkerekedni, megsemmisíteni a demokráciát, vagy legalábbis pusztán külsőséggé változtatni. A szocializmushoz vezető utunkon ezen erők ellen kell harcolnunk, korlátoznunk kell őket, meg kell törnünk hatalmukat, s a demokratikus intézményekre támaszkodva új irányt kell adnunk a gazdasági és politikai életnek. Ily módon a dolgozó tömegekkel összefogó munkásosztály megnyitja maga előtt az utat, hogy az egész társadalom vezető erejévé váljék.

Érdeklődéssel figyeltük az utóbbi hetekben a belga munkásoknak ebben az irányban folyó nagyszerű mozgalmát, akik az olasz munkásmozgalom és a mi pártunk által kidolgozott és képviselt követelésekkel számos ponton érintkező követelésekkel léptek fel. A nyugat-európai országok proletariátusának új feltételek között kell rálépnie az új társadalomhoz vezető útra, s élcsapatainak meg kell szerezniük a képességet arra, hogy ezen új feltételek között haladjanak előre.

Vannak, akik még mindig felteszik a kérdést, hogy a szocializmushoz vezető előrehaladás konkrét útjainak keresésében és kijelölésében mi valóban következetesen

demokratikus és felszabadító erőt képviselünk-e. Talán már nem emlékeznek arra, hogy milyen szerepet töltöttünk be a múltban, abban a harcban, amelyet hazánk felszabadításáért vívtunk a zsarnokság ellen, s nem tudják, mi a szerepünk a mai küzdelemben, amely az összes szabadságjogok megvédéséért és kiterjesztéséért folyik? Az antifasizmus a munkásosztálynak és forradalmi élcsapatának természetéből következik, éppen úgy, ahogy a fasizmus a kizsákmányoló nagyburzsoázia nyílt és titkos hajlamainak megnyilvánulása. Annál inkább a demokrácia mellett vagyunk, mert tudjuk, hogy bármilyen feltételek közepette bontakozzék is ki a szocializmusért vívott harc, a szocializmus a legszélesebb demokrácia rendszere és mindig is az lesz, mert azokat juttatja hatalomra, akik munkájukból élnek.

Elvtársak! A mi pártunk: élcsapat. Jó ideje megtanultuk azonban, hogy az élcsapat nem különülhet el, nem távolodhat el azoktól a tömegektől, amelyeket vezet. Megtanultuk, hogy a tömegekkel való kapcsolat nélkül a párt nemcsak hogy nem élhet, de nem is lehet többé az, ami lenni akar. Azok az elvtársaink, akik a börtönt is vállalták, hogy valahol kitűzzék lobogónkat, terjesszék röpcéduláinkat, kinyomtassanak egy illegális kiadványt, mindezt ezért tették. S ugyanezért mondtuk a fasizmus bukása után, hogy a kommunista pártnak meg kell újulnia, meg kell szabadulnia az idejétmúlt beidegződésektől, a szektás szokásoktól, a dogmatizmus megnyilvánulásaitól, amelyek megakadályozták volna a tömegekkel való érintkezést. Visszavertük — remélem úgy, hogy nyoma sem maradt — azt a régi álláspontot, hogy a pártot „a kevesek, de jók" alkossák. Nagy létszámú pártot akartunk teremteni, amely minden irányban elágazik, s ezért a dolgozó lakosság minden rétege között tud tevékenykedni.

Ezek halaszthatatlan feladatok voltak akkor, mert az illegális munka két évtizede és a fegyveres harc két esztendeje után voltunk. Hasonló feladatok azonban — több-kevesebb élességgel — mindig felmerülnek, mert a gazdasági feltételek és az életkörülmények változnak, és a pártnak sohasem szabad megállnia a fejlődésben. A kapitalizmus expanziója sok országban tovább folyik, ez pedig a megrázkódtatások és a társadalmi válságok új és új okait hozza létre. Ily módon új feladatok merülnek fel, új harcokra van szükség. A munkások, a parasztok, a középrétegek tömegei a tegnapiaktól eltérő körülmények között élnek, nem maradhatnak változatlanok gyakorlati és ideológiai követeléseik, illetve törekvéseik sem. A kommunista pártnak értenie kell ahhoz, hogy tevékenységét, szervezetét, kádereit, munkájának egész stílusát és minden formáját összhangba hozza az új jelenségekkel. Osztályfeladatait, nemzeti feladatait csakis így tudja teljesíteni.

Ezért a munka, a harc, az előrehaladás negyven esztendejét ünnepelve tekintetünket a jövőre függesztjük.

Súlyos politikai harcok időszakát éljük. Az események menetéből egyre világosabban derül ki az olasz társadalom mélyreható megújulásának szükségessége. E felismerés mind jobban behatol a dolgozó lakosság nagy részének tudatába, ugyanakkor azonban a régi burzsoá uralkodó osztályok, amelyek a Kereszténydemokrata Pártban kormányzati támaszra találtak, makacsul ellenállnak bármiféle gazdasági és politikai reformnak. Zátonyra futott a nemzetközi enyhülés folyamata, súlyos veszélyek fenyegetik egész civilizációnkat. Még nem vezettek sikerre azok a kísérletek, amelyek a nemzeti politika tengelyének balra helyezésére irányulnak. Megvan

azonban az akarat a holtpontról való elmozdulásra, a társadalmi struktúrák megújítására, a demokratikus rendszer fejlesztésére, a régi politikai és gazdasági gátak ledöntésére, a klerikális népbutítás legyőzésére, új szabadságjogok kivívására és a tartós béke biztosítására. Ez az akarat él és egyre jobban terjed a munkások, a fiatalok, a nők, az értelmiség, minden gazdagság létrehozói között, azok között, akik nem zsákmányolják ki mások munkáját. Az olaszok jobban akarnak élni; meg akarnak szabadulni a nélkülözéstől, a munkahiánytól, attól a helyzettől, amely a világ vándoraivá teszi őket, hogy megkereshessék kenyerüket. Meg akarnak szabadulni a félelemtől, a nyomortól, a mindennapi gondoktól, a gazdagok és a hatalmasok visszaéléseitől, a megcsontosodott hagyományoktól. A fiatalok új serege tör magának utat az üzemekben, az iskolákban, a földeken; radikális bírálatnak veti alá a fennálló társadalmi rendszert, meg akarja változtatni azt, s kész harcolni is a nemzet arculatának, a nemzet egész életének megújításáért.

Ez az a pillanat, amikor pártunknak további lépéseket lehet és kell is tennie, mert amit a nép legjobbjai akarnak, azt akarjuk mi is, ez a mi programunk lényege. A mi feladatunk, hogy ennek nap mint nap bizonyítékát adjuk, felhívjuk a dolgozókat, az állampolgárokat, hogy szervezkedjenek és egyesüljenek, hogy a gazdasági és a közélet minden területén új vívmányokat harcolhassanak ki.

Az antikommunizmus madárijesztője ma már legfeljebb csak az ostobákat riasztja. A kommunisták részvétele, a kommunistákkal való együttműködés nélkülözhetetlen feltétele minden előrehaladásnak, minden javulásnak a szakszervezeti mozgalom, a politika, a kultúra, az iskola, az alkotmányos jogok védelme terén, a

nép összes követeléseiért vívott harcban. Az antikommunista zsarolásnak engedni, akadályozni ezt a részvételt és együttműködést annyi, mint késleltetni a demokrácia megújításához és fejlesztéséhez szükséges munkát. Azok, akiket még ma is lépre csalnak az antikommunizmus hamisításai, gondolkodjanak el pártunk négy évtizedes történetén, s győződjenek meg arról, milyen funkciót töltünk be a nép harcaiban és a nemzet életében.

Azt hitték és mondták 1956 körül, hogy a nemzetközi kommunista mozgalom akkori gyötrelmes válsága hanyatlásunk kezdetét, sőt talán — ellenségeink remélték — végünket fogja jelenteni. Ennek ellenkezője történt. Abból a válságból jó dolgok születtek. Nagyobb erővel és őszinteséggel tártuk fel, vitattuk és oldottuk meg azokat a nagy problémákat, amelyek az imperializmus ellen, a szocializmusért a mai feltételek között folyó harcból adódnak. Szilárdabbá vált soraink egysége. Ami pedig sajátos problémáinkat illeti, országunkban elmélyültebben és bátrabban tanulmányoztuk programjellegű és politikai állásfoglalásainkat, megszabadultunk a dogmatizmus maradványaitól, s éberebbek lettünk a forradalmi és a szocialista perspektíva elhomályosulásának veszélyével szemben. E próbatételekből megerősödve és megújulva kerültünk ki. A tömegekből pártunkhoz csatlakozók száma nem csökkent, hanem növekedett.

Azoknak, akik — nem tudjuk, jóhiszeműen-e vagy épp ellenkezőleg — időről időre azon törik a fejüket, hogy mik lehetnek erőnk és sikereink titokzatos forrásai, nem kellene egyebet tenniük, mint olyanoknak látni a dolgokat, amilyenek a valóságban, lemondani a valóság meghamisításáról, s mindjárt megtalálnák a választ az őket érdeklő kérdésre. S mivel kiderült, hogy a kereszténydemokrata vezetők meglehetősen ünnepélyes mó-

don pártszervezeteik napirendjére tűzték ezt a vizsgálódást, a magunk részéről felhívjuk sejtjeink pártbizottságait, tegyenek meg mindent, ami szükséges annak érdekében, hogy a Kereszténydemokrata Párt tagjai megértsék, hogy mi éltet és tesz erőssé minket a tömegek között: odaadásunk a munka, a társadalmi igazságosság, a szabadság és a béke ügye iránt, a nincstelenekhez, az egyszerű emberekhez, a kizsákmányoltakhoz fűződő kötelékeink, nemzeti megújulási programunk, becsületességünk, áldozatkészségünk, egy nagy ügyért dolgozó és harcoló emberek tulajdonságai.

Nem lehet kijutni a jelenlegi nehéz politikai helyzetből, nem lehet elhárítani a reakciós mesterkedések veszélyét, amelyeket egyébként rosszul palástolnak a mai centrista közeledés leplével, nem lehet megoldani egyetlen nagy nemzeti problémát sem, ha nem a tömegekkel együtt harcolunk, ha nem visszük harcba őket pontos célkitűzésekért mind a gazdaság és a politika terén, mind a közélet, az iskolaügy, a kultúra terén. Az ország vezetésében szükségessé vált baloldali fordulat gordiuszi csomóját sem lehet másként megoldani, csak — mint múlt év júniusában és júliusában a fasizmus visszaverése érdekében történt[4] — a dolgozó tömegek mozgalmának

[4] 1960 márciusában, hosszúra nyúlt kormányválság után, F. Tambroni alakított tisztán kereszténydemokratákból álló jobboldali kormányt, amelyet a parlamentben az Olasz Szociális Mozgalom nevű, 1947-ben alakult újfasiszta párt támogatott. Az újfasiszta erők előretörésének megakadályozására június—júliusban hatalmas tömegmozgalom bontakozott ki. A rendőrség és a kivezényelt katonaság számos helyen megtámadta a sztrájkolókat és a tüntetőket, akiknek soraiban több halott és sok száz sebesült volt. A tömegmozgalom ereje végül is lemondásra kényszerítette Tambronit, s az új miniszterelnök, A. Fanfani, kénytelen volt ígéretet tenni a demokratikus intézmények megvédelmezésére. — *A szerk.*

beavatkozásával. Ahhoz viszont, hogy ez a mozgalom fejlődni tudjon, a szervezett és haladó tömegek erőinek egységére, a kommunisták és a szocialisták, a haladó katolikusok, a kétkezi és szellemi dolgozók, a fiatalok, a nők egységére van szükség.

Csakis úgy lehet előremenni, ha azt az utat követjük, amelyet pártunk négy évtizeden át mutatott a munkásosztálynak, a dolgozóknak, az egész nemzetnek. Nincs demokratikus és társadalmi haladás, amelyet össze lehetne egyeztetni az ellenünk folytatott, előítéletekkel teli harccal; bármilyen valóságos haladást akarnak elérni, legyen szó a gazdasági és politikai megújuláshoz előrevivő akármilyen csekély eredményről is, a mi erőink rendelkezésre állnak és szükségesek is; ellenünk, nélkülünk sem ma, sem a jövőben nem teremthető meg az az új demokratikus többség, amelyre az országnak szüksége van.

Elvtársaim, barátaim, polgártársak! Abban a feltétlen meggyőződésben zárjuk be mai ünnepi ülésünket, hogy pártunkra, az Olasz Kommunista Pártra új sikereket s a végső győzelmet meghozó jövő vár. Erre nemcsak a múlt a biztosíték, hanem a világ mai valósága is, amelyben a szocializmus előretör és bizonyosan győz.

Köszönetet mondunk testvérpártjainknak, amelyek az egész világról elküldték üdvözletüket és ezen a napon együtt ünnepeltek velünk.

Felhívjuk összes szervezeteinket, minden Olaszországban tevékenykedő elvtársunkat, úgy végezzék munkájukat, hogy ebben az évben több, szervezettebb és jobban vezetett tagja és harcosa legyen pártunknak, mint a múlt esztendőben.

Tisztelettel fordulunk szeretett hazánk felé, amelynek javáért fáradoztunk és harcoltunk, s amelynek boldog-

ságát, jólétét, haladását, biztonságát, függetlenségét, szabadságát és békéjét a demokrácia és a szocializmus győzelmével akarjuk és fogjuk is biztosítani.

Haladjunk előre, magabiztosan és eltökélten, Antonio Gramsci nevében, összes elesett elvtársaink nevében, a munkásosztály és az olasz nép nevében, a munka felszabadításáért, Olaszország demokratikus és szocialista megújulásáért, a kommunizmus győzelméért!

1961. január 23.
Beszéd az Olasz Kommunista Párt Központi Bizottságának és Központi Ellenőrző Bizottságának együttes nyilvános ülésén.

Mindig hangsúlyoztuk, hogy hazánk gazdasági és politikai fejlődése mélyreható, szocialista jellegű átalakulások szükségességét tűzi napirendre. Régi elavult gazdasági és társadalmi struktúrákat, azokat a — részben alapvető, részben kevésbé lényeges — problémákat, amelyeket mindeddig nem vetettek fel vagy nem oldottak meg, sőt a hatalomra került burzsoázia nem egy esetben súlyosbított, olyan általános mozgalom keretében kell napirendre tűzni és megoldani, amelynek végső célja csakis a szocialista társadalom megteremtése lehet. Így határozzuk meg annak a forradalomnak a jellegét, amelynek távlatát megnyitjuk.

Ez a világosan leszögezett álláspontunk 1926 óta, amikor ezt III. országos kongresszusunk eldöntötte. E kongresszus határozatait Antonio Gramsci elvtárs közvetlen irányításával dolgozták ki. A későbbiek során ezt az álláspontot elevenítettük fel, támasztottuk alá érvekkel és fejlesztettük tovább következetesen, s végül 1956-os *Programnyilatkozatunkban* fogalmaztuk meg a legvilágosabban.

Elégtelenek lettek volna azonban politikai képességeink, elégtelen lett volna tevékenységünk lendülete és sikere, ha arra szorítkoztunk volna, hogy leszögezzük

álláspontunkat és magunkba zárkóztunk volna. Miután leszögeztük az általános perspektívát — amelyet sohasem szabad elfelednünk vagy elhomályosítanunk —, a lényeg annak megértése, hogy az előttünk álló helyzetből miként adódnak cselekvésünk konkrét feladatai és harcunk ama céljai, amelyeket nagy távolságból nem lehet előre látni, s amelyek a helyzetnek megfelelő döntéseket és megoldásokat követelnek.

Valóban, a szocializmus felé csak úgy lehet — és kell — előrehaladni, ha minden időpontban gondosan figyelembe vesszük az egyes országok reális körülményeit. Ez volt és ma is ez a szocializmushoz vezető előrehaladás nemzeti útjának megtalálására törekvő egész munkánk kiindulópontja. Tekintetbe kell tehát venni a gazdasági fejlettséget és a gazdaság struktúráját, a nemzeti sajátosságokat, a politikai harc formáit és feltételeit, a demokratizmus fokát és formáit, a munkás- és népi mozgalom szervezettségét, erejét, hagyományait és irányzatát, s magától értetődően mindezt a mindenkori nemzetközi helyzetet figyelembe véve kell vizsgálnunk.

Amint látható, elemi igazságokról van szó, amelyekre Lenin minden alkalommal hivatkozott és amelyeket mindig megerősített, amikor az egyes országok munkáspártjainak stratégiai és taktikai problémáival foglalkozott.

Mi azonban nem jutottunk el egy csapásra, sem könnyen odáig, hogy ezeket az igazságokat magunkévá tegyük. Pártunk fennállásának első szakaszában a szélsőséges rajongás és a szektás irányvonal bizonyosan nem akadályozott meg minket abban, hogy mint az élcsapat tagjai teljesítsük kötelességünket a fasizmus elleni harcban. Azt azonban nem tette lehetővé, hogy a politikai cselekvéshez szükséges képességeket gyorsan megszerezhessük.

1923—1924-ben, amikor sor került az első komoly lépésekre a kezdetleges szektásság leküzdésére, Gramsci újra hangsúlyozta azt, amit Lenin az Internacionálé IV. kongresszusán kiemelt, hogy ti. a háborút követő első években megalakult kommunista pártok vezető csoportjainak nem sikerült elsajátítani és minden egyes ország feltételeihez megfelelően alkalmazni a helyes kommunista stratégia és taktika elveit. Különösen nem sikerült ez nekünk, olasz kommunistáknak.

Gramsci közvetlen vezetésével láttunk hozzá ekkor a fogyatékosságok megszüntetéséhez. Megvizsgáltuk, melyek voltak a nyílt fasiszta reakció győzelmét lehetővé tevő feltételek, és az olasz társadalom struktúrájában találtuk meg őket. E struktúra elemzéséből kiindulva meghatároztuk annak a forradalmi mozgalomnak mozgató erőit, amely majd elvezeti Olaszországot a szocializmushoz. Elemzésünk eredményeire építettük az ország helyzetének megfelelő stratégiánkat és taktikánkat. Kidolgoztuk az osztályszövetségek olyan rendszerét, amely új, a dolgozó osztályokat a nemzeti társadalom élére helyező történelmi összefogást hívhat életre. Megjelöltük azokat a főbb csomópontokat és történelmi problémákat, amelyek megoldásán fáradoznunk kell: az ipar kérdését és az agrárkérdést, Dél-Olaszország problémáját és a parasztkérdést, a helyi önkormányzatok és a nemzeti egység problémáját. Leszögeztük, hogy a többség meghódítása, azaz előrehaladásunk fő feltételének megteremtése csakis e problémák megoldásáért, a dolgozók és a nemzet létérdekeiért vívott állandó harcunkkal érhető el, s hogy a mi feladatunk kimenteni a nemzetet abból a szakadékból, amelybe a fasizmus taszította.

E politikai irányvonalon belül egy probléma maradt,

amelyet néhány éven át nem oldottunk meg világosan: a szocializmusért és a demokráciáért vívott harc viszonyának problémája. Mindig küzdöttünk a fasiszta zsarnokság ellen, követeltük az összes demokratikus szabadságjogok helyreállítását. Világos magyarázatra várt azonban, hogy ez a harc hogyan foglalja magában a szocializmushoz vezető előrehaladás elemeit. A demokratikus és a szocialista távlatot tehát szorosan össze kellett kapcsolni. Az események menete és a tapasztalat vezetett el bennünket a helyes megoldáshoz. Amikor a fasizmus, a barbárság e szennyes áradata elöntötte Európát, arra késztette az egész munkásmozgalmat s az annak első soraiban haladó kommunista mozgalmat, hogy pontosabban értékelje és megvédje a demokratikus vívmányokat és a politikai szabadságot, mint a gazdasági és társadalmi haladás elemét, mint a kapitalista kizsákmányolás elleni harc szükséges tényezőjét, melynek talaján jobban megszervezhető a szocializmushoz vezető előrehaladás. A demokratikus kormányok megalakítása a fasizmus leverésére szövetkezett népi erők egységének kifejezése volt, és cselekvés közben segített megérlelni politikai nézeteinket. Új módon vetettük fel és oldottuk meg azt a problémát is, hogy részt vehet-e a kormányban a munkásosztály leghaladóbb pártja. A proletariátus politikai szövetségeit és megállapodásait kiterjesztettük a városi középrétegekre, a nemzeti burzsoázia csoportjaira és a haladó értelmiségre, amelyek mind bekapcsolódtak a fasizmus elleni harcba. Ezenkívül — a harc tapasztalatai és szükségletei révén — eljutottunk egy új politikai távlat meghatározásához: immár nem egyszerűen a reakciós támadás elleni védekezésről, hanem egy új típusú demokratikus társadalmi rendszer felépítéséről volt szó. Az új rendszer

feladata az volt, hogy a fasiszta reakció végleges legyőzése és visszatérésének megakadályozása érdekében lényegbevágó reformokat és változtatásokat valósítson meg a társadalom gazdasági és politikai struktúrájában.

Ez volt politikánk kiindulópontja az ellenállás idején, a felszabadító háborúban, majd közvetlenül utána is, természetesen azokkal a pontosan meghatározott módosításokkal és továbbfejlesztéssel, amiket az új helyzet, melyben az egyszerű antifasiszta harcnál sokkal kiterjedtebb feladatok merültek fel, előírt.

Gyakran szokták mondani, hogy az ország területének idegen megszállása a felszabadulás után katonailag lehetetlenné tette egy népi felkelés győzelmét s ez a tény volt a kommunisták politikájának döntő eleme. A valóságban a mi politikánkat sokkal mélyebben fekvő okok sugallták és diktálták. Az ellenállás idején a demokratikus erők olyan egysége jött létre, amely társadalmilag a haladó középpolgári csoportokig terjedt, politikailag pedig magában foglalta a katolikus tömegmozgalom egy nagy részét is. Mi az első sorokban haladtunk ennek az összefogásnak kezdeményezői, megszervezői és vezetői között. Létrejött az ország egész életének újjáalakítására vonatkozó közös program, amelyet csak részben foglaltunk írásba. Ez azonban mit sem változtat azon, hogy e program a fejlett politikai demokrácia rendszerének megteremtésére, az egész gazdaság és a társadalom mélyreható átalakítására irányult és a haladó erők új szövetségét kívánta a társadalom élére állítani. Politikánk az volt, hogy nyíltan és következetesen küzdjünk ezért a megoldásért, amely magában foglalta a demokratikus fejlődést és a társadalomnak szocialista irányban való megújítását. Nem igaz tehát,

hogy nekünk választanunk kellett a vereség kilátásával járó felkelés és a sima, kockázatok nélküli békés evolúció útja között. Előttünk csak egy út nyílt, az, amelyet az objektív körülmények, a harc közben elért győzelmek, a küzdelemben kikovácsolt egység és az arra épülő programok diktáltak. Arról volt szó, hogy minden akadályt leküzdve, minden ellenállást megtörve vezessük, vigyük előre azt a tényleges tömegmozgalmat, amely a polgárháború megpróbáltatásaiból győztesen került ki. Ez volt az akkor felmerülő legforradalmibb feladat, s ennek véghezvitelére összpontosítottuk erőnket. Az ország megszállása és a belügyeinkbe való külföldi beavatkozás nem felkelési terveket fékezett meg, minthogy ilyen tervek nem léteztek, hanem a konzervatív és a reakciós ellenzék megszervezésében és irányításában játszott szerepet. Így sikerült ennek az ellenzéknek egy bizonyos ponton megakasztania a megújulás már elkezdődött folyamatát.

Ennek az időszaknak minden dokumentumában, írásban és szóban nyíltan meghirdettük és megmagyaráztuk ezt a politikai irányvonalat. E dokumentumokban megtalálhatók a legfőbb elemei annak, amit később a szocializmushoz vezető előrehaladás olasz útja keresésének és igenlésének neveztünk.

Az első programjellegű beszédben, amely 1944. április 11-én hangzott el Nápolyban[1], nyíltan megmondtuk:

„. . . ma nem az a feladat áll az olasz munkások előtt, hogy azt cselekedjék, amit az orosz munkások tettek".

Ugyanez év szeptemberében „Rinascita" című folyóiratunk hasábjain leszögeztük:

„A munkásosztály tudja, hogy nem feladata ma a

[1] Lásd kötetünkben a „Nemzeti politikánk" című beszédet. — *A szerk.*

szocialista rendszer azonnali megteremtéséért vívott harc."

Ezek a megállapítások korántsem azt mutatják, hogy nem értettük meg, milyen új és kedvező feltételeket teremtett a szocializmushoz vezető előrehaladáshoz a Szovjetuniónak a világban kivívott pozíciója, korántsem azt mutatják, hogy a szocializmus nagy országával való szolidaritás kötelékeit lazítani akartuk volna. Épp ellenkezőleg. 1944-ben megírtuk:

„A civilizáció és a haladás erőinek a reakció erői felett aratott győzelméhez döntően hozzájáruló, diadalmas szocialista állam fennállásának ténye . . . bizonyosan nem módosítja a társadalmi fejlődés törvényeit, de új feltételeket teremt a munkások, a dolgozók, az élenjáró értelmiség haladó cselekvéséhez."

Ugyanezt a felfogást, ami mozgalmunkban ma már általános, ismételten kifejtettük 1947-ben, VI. kongresszusunk előestéjén:

„Elismert és elfogadott nézet immár — írta pártunk folyóirata —, hogy a fasizmus következtében létrejött körülmények között, a Szovjetuniónak és az európai néptömegeknek a demokratikus országok győzelme kivívásában betöltött döntő szerepe következtében létrejött körülmények között új utak nyíltak a dolgozók és a népek szabadságharca előtt."

De ugyanebben az összefüggésben mindjárt ezután a következő megállapítást olvashatjuk:

„Nem lehet kétséges azonban, hogy az olasz népnek saját módszere szerint kell haladnia ezen az úton, számot kell vetnie hazánk helyzetének minden sajátosságával, a nemzetközi viszonyokkal, az ország gazdasági és politikai struktúrájával, haladása lehetőségeivel és szükségleteivel."

Ezután következett a fő stratégiai cél kijelölése. E cél olyan haladó demokratikus rendszer megteremtése, amelynek meg kell valósítania a gazdasági és társadalmi struktúrák reformjainak összességét, s az ország élére a dolgozó osztályok szervezett erőit kell helyeznie. A demokratikus erők egységét tehát nemcsak az tette szükségessé és indokolttá — mint egyesek ma hangoztatják —, hogy szembeszállhassunk a fasizmus újjáélesztése kísérleteivel, hanem az is, hogy lehetővé tehessük a nemzeti élet megújításának e radikális művét. S hogy e politikai irányvonalunk legkevésbé sem volt valamiféle ideiglenes eszköz, hanem olyan irányvonal volt, melyet az ellenállás katonai és politikai győzelme által teremtett helyzet diktált, ezt az a tény is bizonyítja, hogy fő irányvonalunk érvényes és időszerű maradt a szövetségek összeomlása és az 1948-as konzervatív fordulat bekövetkezte után is.

Az ellenállás alapvető vívmányait azonban senki sem tudta megszüntetni vagy eltörölni. Nemcsak a — jóllehet igen sok oldalról fenyegetett — demokratikus rendszer maradt meg; az olasz nép legjobbjaiban elevenen él a harcosság, a szervezkedésre és a küzdelemre való készség, a határozott társadalmi megújulásra irányuló törekvés, az antifasiszta érzület, a demokráciához és a békéhez való ragaszkodás; ebből merítenek erőt és új lelkesedést a kultúra kiváló művelőinek nagy része és a dolgozók új nemzedékei. Ezért az a távlat, amely az ellenállás és a jelenlegi köztársasági rendszer életre hívása idején vezetett bennünket, nem zárult be, sőt inkább áll nyitva előttünk, mint valaha. A politikai harcnak, a demokratikus és békés tömegmozgalomnak távlata ez; célja a jelenlegi rendszer átalakítása, az egész társadalomnak a szocializmus irányában való előrevitele.

Békés mozgalom, mondottam, elsősorban abban az értelemben, hogy meg akarja akadályozni a háborút, de abban az értelemben is, hogy a polgárháborút elkerülendő csapásnak tartja, s úgy véli, ma megvannak a feltételek e csapás elkerüléséhez. A mozgalomnak ezért többé vagy kevésbé éles formák közt aszerint kell fejlődnie — s így is fejlődött —, hogy milyenek az objektív körülmények, mennyire makacsak a konzervatív és reakciós uralkodó osztályok, amelyek mindig készek arra, hogy nyílt erőszakhoz folyamodjanak, valahányszor azt hasznosnak vélik céljaik eléréséhez. Így történt ez mindeddig. A parasztok harca a földért vért és halottakat követelt. A demokratikus szabadságjogok és a béke megvédése hatalmas tömegmozgalmakat tett szükségessé, általános sztrájkokra, összecsapásokra került sor, s a köztereken elesettek vérüket ontották e küzdelemben. A parlamentáris rendszer megvédése a csaló választási törvénnyel szemben egy esztendőn át az egész országot megmozgatta, s végül is két politikai sztrájkkal és egy választási győzelemmel ért véget.[2] 1960-ban az önkényuralom bevezetésére irányuló reakciós kísérletre olyan széles körű és eltökélt demokratikus mozgalom mért vereséget, hogy az összeütközésben az ország a polgárháború küszöbére került.[3] Minden helyzetben azt az irányvonalat követtük, hogy cselekvésre szólítottuk fel a tömegeket és a tömegmozgalmak támogatásával szembeszálltunk a legsúlyosabb veszélyekkel is. A tömegekhez fűződő állandó és szoros kapcsolatot

[2] 1953-ban az olasz baloldali erők meghiúsították a választójogi törvény reakciós irányú módosítását s az 1953 júniusában megtartott választásokon számottevően előretörtek. — *A szerk.*

[3] Lásd e kötet 351. oldalát. — *A szerk.*

mindig úgy tekintettük — és joggal —, mint azt az előfeltételt, amely képessé tesz bennünket arra, hogy sikerrel szálljunk szembe bármiféle reakciós kaland kísérletével.

Így határoztuk meg politikai irányvonalunkat, s így öltött testet a gyakorlatban politikánk folytonossága, az a politika, amelynek összefoglalása: a szocializmushoz a demokrácia és a béke feltételei között vezető előrehaladás. Politikánk e folytonossága a párt egységének és erejének, a dolgozó tömegekkel fenntartott kapcsolatai szilárdságának, politikai hatékonyságának és szervezettségének alapja. Azt szeretnénk, ha e kongresszus vitáit és határozatait is politikánk e folytonossága jellemezné.

Az előttünk álló helyzet egyetlen tényezője sem kerüli el figyelmünket és nincs bennünk semmiféle elhamarkodott, ostoba optimizmus. Tudjuk, hogy az olasz uralkodó osztályok már folyamodtak egyszer a nyílt reakció rendszeréhez a munkásmozgalom elnyomulásával szemben. Tudjuk, hogyan igyekeznek az uralmon levő konzervatív csoportok — amelyek minden eszközzel meg akarják akadályozni a radikális politikai és társadalmi megújulást — új szakadásokat kiprovokálni a dolgozó osztályok és a demokratikus erők között, hogy megszilárdíthassák saját hatalmukat. Tudjuk, hogy egyes imperialista uralkodó körök úgy tekintik országunkat, mint bázist, melynek azt a sorsot szánják, hogy tartósan az ő uralmuk alatt álljon. Nem kicsinyeljük le a nehézségeket, de nem becsüljük le azt a hatalmas erőt sem, amelyet a dolgozó tömegek képviselnek a megújulásért vívott harcban, nem becsüljük le a szocializmus erejének növekedését világszerte, sem a szocializmus ügyének előrehaladását, melyet az emberek milliói tudatának

és tevékenységének fejlődése tesz lehetővé. Rendületlenül hiszünk ügyünkben, a munkásosztály és a dolgozó tömegek mozgalmának, akcióinak, harcának sikerében. Ez a rendületlen hit is része politikánk ama folytonosságának, amelyet itt újra meg akarunk erősíteni.

1962 december.
Részlet az Olasz Kommunista Párt X. kongresszusán elhangzott előadói beszédből.

A MUNKÁSOSZTÁLY POLITIKAI PÁRTJÁNAK MARXISTA FELFOGÁSA

Terjedelmes anyag került ülésünk elé, meglehetősen hosszú előkészítő munka gyümölcseként, amelyben sok elvtársunk vett részt. Az anyagról több kritikai észrevétel hangzott el. Az egész ülés, s főként az előadó és — azt hiszem — az erre a célra külön létrehozandó bizottság feladata lesz, hogy mindezt kellően figyelembe vegye egy olyan végleges szöveg elkészítése során, amelyről pártunkban vita indul majd. Nem kívánok most érdemben foglalkozni ezekkel a kritikai észrevételekkel, csupán néhány szót szeretnék szólni néhány általános kérdésről, olyanokról, amelyek a munkásosztály politikai pártjáról alkotott felfogásunkra vonatkoznak, s arról, hogy hogyan vessük ma fel a munkásosztályra és a szocializmus elveire apelláló különböző pártok politikai egységének kérdését. Ez utóbbit is úgy kell megvizsgálnunk, hogy a társadalom struktúrájára vonatkozó általános meggondolásokból indulunk ki, figyelembe vesszük a társadalomban folyó politikai harc megítélésének általunk alkalmazott kritériumait és azokat a célokat, amelyeket el akarunk érni.

A most vitatott anyag számos — általános és sajátos — kérdést és feladatot vet fel. Ezek a szervezetek struktúrájára, e szervezeteknek a társadalomba való kisebb vagy

nagyobb mértékű beilleszkedésére, hatékonyságukra, a szükséges változtatásokra stb. vonatkoznak. Mindezeket a kérdéseket annak az alapvető meghatározásnak fényénél vizsgáljuk és kell is vizsgálnunk, amelyet pártunkról kialakítottunk, s amely szerint mi a munkásosztály politikai pártja — tömegpárt és harci párt — vagyunk. Ez a pártról szóló elméletünk lényeges alkotórésze, amelyről nem mondhatunk le. Pártunknak e jellemzői a különböző helyzeteknek megfelelően különféleképpen valósulhatnak meg konkrétan, s ennélfogva különféle struktúrákat tehetnek szükségessé, de soha nem veszhetnek el. Ebből pedig jelentős különbségek adódnak a politikai pártról általunk alkotott felfogás és más felfogások között, amelyeket bírálunk és elutasítunk.

Egyetértünk azzal, sőt ragaszkodunk annak megerősítéséhez és kidomborításához, hogy a politikai párt — sőt, mondjuk meg pontosabban: a politikai pártok — létezése elengedhetetlen a demokratikus rendszer létezéséhez és fejlődéséhez. Ma nem képzelhető el olyan demokratikus társadalom, amelyben nincs politikai párt. Határozottan reakciósnak kell bélyegeznünk azokat az irányzatokat, amelyek csökkenteni akarják a politikai párt funkcióját és jelentőségét a demokratikus társadalomban, helytelenítik, hogy a politikai párt jelen van és szüntelenül részt vesz a demokratikus életben, sőt zavarónak és mintegy az elfajulás jelének tekintik a politikai párt létezését és szerepét. Ez nem jelenti azt, hogy a pártok — és mindenekelőtt a kormányzó pártok — tevékenységében nem lehetnek bírálandó, elutasítandó elemek, amennyiben a demokráciát a vezető csoportok valamiféle oligarchiájával akarják helyettesíteni. A lényeg azonban az, hogy a pártok szüntelen tevékenysége nélkül politikai demokrácia nem létezhet.

Éppen ezért antidemokratikusnak és elutasítandónak tartom azt az irányzatot, amely a politikai pártot egy úgynevezett presszíót gyakorló csoporttal, a pártok rendszerét a presszíót gyakorló csoportok rendszerével kívánja helyettesíteni. Ha figyelmesen vizsgáljuk a dolgokat, könnyen felfedezhetjük, hogy éppen ez az az irányzat, melyet napjainkban neokapitalizmusnak szoktak nevezni. Ennek az irányzatnak az a célja, hogy olyan társadalmat hozzon létre, amelyben nincs politikai demokrácia, s amire egyébként nem hiányoznak a példák a jelenlegi kapitalista világban.

Nem kívánom felvetni azt a problémát, hogy mi is ma az amerikai demokrácia. Bizonyos, hogy a legutóbbi napokban ez a demokrácia félelmetes színben mutatkozott meg a világ előtt.[1] S itt nemcsak az döbbenti meg az embert, mennyire elmosódnak a határvonalak a különböző vezető csoportok közötti ellentétek és a közönséges bűncselekmények között. Megdöbbentő az is, hogy hiányzik az a szervezett és tömegek által kifejezett politikai közvélemény, amely a kimondhatatlanul súlyos politikai és erkölcsi tényekkel szemben szabadon és hatékonyan tudná hallatni hangját. A presszíót gyakorló csoportok hatalmi csoportokká váltak és bár nehéz megtudni, hogy a valóságban mik is ezek a hatalmi csoportok, hogyan rendelkeznek és milyen kapcsolatban állnak a társadalom valóságos erőivel, azt tudjuk, hogy készek bármilyen eszközzel harcolni és a legbűnösebb eszközöktől sem riadnak vissza. Igazi elfajulása ez a politikai és közéletnek, amelyhez a politikai pártokon alapuló demokratikus rendszernek semmilyen fogyatékosságát sem lehet hasonlítani.

[1] John F. Kennedyt kb. két héttel e beszéd elhangzása előtt gyilkolták meg. — *A szerk.*

A presszíót gyakorló csoportok igyekeznek hatalmi csoportokká válni. E csoportokról szóló felfogás és a politikai pártról általunk kialakított felfogás döntően éppen abban tér el, hogy mi a munkásosztály politikai pártját a tömegek szervezetének és harci szervezetnek fogjuk fel, amely arra törekszik, hogy a néptömegeket a mélyreható társadalmi átalakulásnak a gazdaság objektív fejlődéséből és a dolgozó osztályok tudatának alakulásából következő céljai felé vezesse.

Bontakoztassuk ki széles körben a párt struktúráira és munkájára vonatkozó vitát és vizsgálódást, de sohase távolodjunk el ezektől az elvektől, mert ezek lényegesek. Kiindulópontunknak kétségkívül a kritikának kell lennie; meg kell állapítanunk, hogy megvan-e az összhang pártunk struktúrái és tevékenysége, valamint a gazdasági és társadalmi élet új valósága között. Módosítsuk és javítsuk ki mindazt, ami szükségesnek látszik. Ne bízzuk magunkat azonban csupán olyan tervekre és megoldásokra, amelyek kizárólag vagy túlnyomóan módszerbeli-szervezeti jellegűek. A párt struktúrájának meg kell felelnie a társadalom struktúrájának, hogy lehetővé váljék a korszerűbb, tagoltabb, eredményesebb politika kidolgozása. De sohasem szabad szem elől tévesztenünk azt a célt, hogy a politikai tevékenységet kellően tudjuk vezetni a tömegek között és a tömegmozgalom élén.

Nyilvánvaló, hogy a párt a társadalom felépítményének része; szorosan kapcsolódik azonban az alaphoz és kifejezi azt. A pártok — mondta Gramsci — a társadalmi osztályok nomenklatúráját alkotják. Maga Gramsci tanított azonban arra minket, hogy az alap és a felépítmény közötti viszonyt ne fogjuk fel mechanikusan. A felépítmény nem passzív elem; fejlődésében és mozgásában van önállóság is. A párt és társadalmi alapja kö-

zött bonyolult kapcsolat, belső mozgás van, amelyet a párt igyekszik megérteni és döntően befolyásolni, hogy betölthesse funkcióját.

A reakciós erők is megkísérlik, hogy szervezett bázist teremtsenek maguknak a tömegek között, különösen akkor, amikor nyílt felülkerekedésre törekszenek. Gondoljunk a fasizmus, a de Gaulle-izmus, a hitlerizmus példájára. De a mi kapcsolatunk a dolgozó tömegekkel mélységesen különbözik mindettől, organikus jellegénél fogva és azért, mert a szabadság folyamatát fejezi ki. Ilyen értelemben különbözik attól a kapcsolattól is, amelyet például a Kereszténydemokrata Párt létesít a tömegekkel, hiszen részéről a jelenlegi gazdasági berendezkedés megőrzésének szándéka van túlsúlyban.

A munkásosztály és a hozzá legközelebb álló dolgozó tömegek a társadalom vezető erőivé akarnak válni, hogy végrehajtsák a társadalmi rendszer forradalmi átalakítását. Pártunk ezért a munka és a harc olyan szerve, amely ennek a célnak elérésére törekszik. Ezt pedig különböző, de egy irányban haladó utakon valósítjuk meg.

A munkásosztály először is programjánál fogva bizonyul vezető osztálynak. E program megjelöli a távolabbi célokat, egyszersmind azonban megfelelő megoldást javasol a közelebbi, halasztást nem tűrő problémákra is. A párt feladata az, hogy — a többi demokratikus erővel együtt — ezt a programot kidolgozza és népszerűsítse, a dolgozók mozgalmának programjává tegye. A munkásosztály vezető osztálynak bizonyul, mert megvan a képessége arra, hogy harcoljon e program megvalósításáért, s meghatározott formák és feltételek között kikényszerítse megvalósítását. S végül, a munkásosztály azért is bizonyul vezető osztálynak, mert már a hatalom meghódítása előtt bizonyos fokig döntő politikai befolyást

tud gyakorolni a közvéleményre. Ez attól függ, hogy milyen fokot ért el a kapitalista társadalom fejlődése, s ennek következtében mennyire érettek a szocializmusnak e fejlődésben jelenlevő csírái; függ a szocializmus világméretű előnyomulásától, s a politikai harc minden egyes országban kialakult feltételeitől. E három tényező együtt döntő szerepet játszik abban, hogy lehetővé váljék a szocializmushoz vezető demokratikus előrehaladás, e három területen pedig a politikai irányvonal kidolgozása, a párt munkája, szervezettsége és harcai révén tudunk előrejutni. Mindhárom területen azonban minden eredmény a pártnak a tömegekkel való kapcsolataitól függ, e kapcsolatok irányításától, kiterjedésétől és szilárdságától, vagyis a párt tömegjellegétől.

Gramsci úgy beszélt a munkásosztály pártjáról, mint kollektív értelemről. Ebben a meghatározásban benne foglaltatnak mindazok a tényezők, amelyekről az előbb röviden beszéltem. A párt túlhaladja a kizárólag testületi tudatot; így jutunk el a politikáig. A párt az állampolgári társadalomban és a politikai társadalomban tevékenykedik, hogy átalakítsa őket. A pártba való belépés, a pártépítés tehát a szabadság aktusa. A munkás, a dolgozó, azáltal, hogy belép a pártba és harcol a párt soraiban, kezd megszabadulni egyéni és állampolgári életének tisztán objektív, individuális, gazdasági-természeti körülményeitől. Tevékenysége ekkor alkotássá, kultúrává, egy új világ tudatos építésévé válik.

A párt létezése és tevékenysége, mint egy bonyolult, néha nehéz, a dolgozó tömegek döntő szerepét biztosító folyamat tudatos vezetésének tényezője, akkor is nélkülözhetetlen, amikor a munkásosztály már vezető osztállyá vált és az új társadalmi rend építésén dolgozik. S itt merül fel az egyetlen vezető párt és az ennek meg-

felelő politikai struktúra problémája. Ezt a problémát a Szovjetunióban meghatározott módon megoldották; eltérően oldották meg azokban a szocialista országokban amelyekben különböző politikai pártok léteznek és működnek együtt. Ami bennünket illet, mi már jó ideje kidolgoztuk álláspontunkat. Hazánk feltételei között lehetségesnek és szükségesnek tartjuk, hogy több politikai párt működjék az új társadalom építése idején. Nem szabad azonban azt hinni, hogy álláspontunkat kizárólag országunk körülményei szabták meg; s nem is csak azok az éles bírálatok, amelyeket a Sztálin hatalma alatt elkövetett hibák, törvénysértések, sőt bűnök felett gyakoroltak. A vizsgálódásainkból levont következtetések mélyebb oka annak felismerése, hogy egyrészt milyen bonyolult politikai és társadalmi differenciálódás megy végbe a demokratikus hagyományokkal rendelkező fejlett kapitalista társadalmakban, másrészt milyen új tekintélyre tesznek szert egyre inkább a szocializmus elvei és programja. Míg valaha még úgy vélhettük, hogy csak a munkásosztály élcsapatai törekedhetnek a szocializmusra, ma ez a folyamat a dolgozók széles tömegeiben megy végbe, beleértve a középrétegek és az értelmiség egy jelentős részét is. Széles és új lehetőségek nyílnak tehát arra, hogy kiszélesítsük azoknak a politikai erőknek táborát, amelyek — ha különböző formákban is — elfogadják a szocializmus perspektíváját, s amelyek nyilvánvalóan nem tartozhatnak valamennyien egy párthoz. Olyanfajta helyzet alakult ki, amilyenről elméletünk nagy klasszikusa beszélt, amikor azt írta, hogy ha sikerül a parasztság és a középrétegek széles tömegeit a burzsoá rendszer passzív elfogadásától eltérítenünk, akkor a proletárdiktatúra kérdését is másként kell felvetnünk.

Mi addig is figyelembe vesszük, hogy a mai helyzet-

ben több olyan különböző politikai párt is létezhet, amely a szocializmus hívének vallja magát, lehetővé akarja tenni a szocialista társadalom építését és részt akar venni benne. Olyan pártokra gondolok, amelyek hagyományaik és programjuk tekintetében különböznek, vagyis eltérően képzelik el és akarják felépíteni az új társadalmat. Ez az egyik feltétel, amelyből következően az után is, hogy a munkásosztály vezető osztállyá válik, különböző pártok léteznek. E pártok között lehet együttműködés, de felléphetnek ellentétek is, amelyek az eltérő álláspontokból erednek.

Jelentkezik tehát mind a jelen időszakban, mind a távolabbi perspektíva szempontjából az a kérdés, hogy milyen legyen a viszony e pártok között, vagyis azon szervezett politikai erők között, amelyeknek a munkásosztályban van tömegbázisuk, amelyek valóban törekszenek a jelenlegi rendszernek szocialista társadalommá való átalakítására, amelyek elismerik a szocializmushoz vezető demokratikus előrehaladás lehetőségét és szükségességét, s amelyek a mai világban mind a szocializmusra való objektív ösztönzésnek, mind az azt kísérő tudatnak hordozói. Felmerülnek tehát a közeledés, az érintkezés, a kölcsönös megismerés és az együttműködés — vagyis az egység problémái. S ezeket mind a jelen, mind a jövő szempontjából kell vizsgálni.

A szocializmushoz vezető demokratikus előrehaladás csak akkor valósulhat meg, ha a szocialista átalakulásokra törekvő munkásosztálynak és a dolgozó tömegeknek sikerül növekvő súlyt és szerepet biztosítaniuk maguknak a politikai felépítmény területén, s a kormányzatban is. Ha ezt az eredményt nem érjük el, nem a szocializmus felé haladunk, hanem az ellenkező irányban.

A kereszténydemokraták konzervatív vezetői éppen ezért kezdettől fogva úgy fogták fel a középbaloldalt, mint a munkásosztály ellen irányuló, annak szakadását elmélyítő manővert. Az a céljuk, hogy csökkentsék Olaszországban a szocializmusra törekvő társadalmi és politikai erők súlyát. Éket akarnak verni közéjük, sőt valószínűleg egymás elleni harcra akarják ösztönözni őket. Figyelembe véve a mai erőviszonyokat, világos, hogy akciójuk nem annyira pártunknak a munkásosztálytól és a dolgozó tömegektől való elszigetelésére irányul — ezt a célt lehetetlen elérni —, mint inkább arra, hogy kiszorítsák a szocialista pártot arról a küzdőtérről, ahol a szocializmusért vívott harc folyik, hogy közönséges kormányzati eszközükké tegyék. Világos, hogy e kísérlet ellen harcolnunk kell, el kell kerülnünk, hogy a munkásosztály frontján olyan törések keletkezzenek, amelyek akadályoznák a szocializmushoz vezető előrehaladást. Ezért van mind a jelenben, mind a jövőre nézve nagy jelentősége annak az általunk felvetett kérdésnek, hogy milyen legyen azon politikai pártok viszonya, amelyek nem akarnak lemondani a szocializmusért folyó harcról.

A múltban — az egységfront és a népfront fejlődése idején — már felvetettük a politikai egyesülés kérdését. Az akkori helyzet, az akkori körülmények azonban egészen mások voltak. Akkor sokan úgy vélték, hogy egy új módszerrel pusztán pozícióinkat akarjuk kiszélesíteni, s konkrét eredményeket nem értünk el.

Ma a dolgok új körülmények között és új módon jelentkeznek. A jelenlegi körülmények között az a feladat, hogy megtaláljuk az érintkezés és az összekapcsolás sajátos rendszerét az egység meghatározott alapját

elfogadó erők között úgy, hogy közben mindegyik megőrzi saját hagyományait, szervezetét és arculatát. Könnyű megérteni, hogy az egység ilyen alapja nem pattanhat ki egyetlen párt vezetőinek fejéből. Csak kiterjedt elvi és politikai munka eredményeként jöhet létre, ezért e munkát a dolgozó tömegek, az élenjáró munkások és értelmiségiek közvetlen részvételével kell elvégezni, vagyis mindazoknak részvételével, akik szükségesnek tartják, hogy megállítsuk a neokapitalista fejlődés folyamatát, a monopóliumok hatalma megerősödésének folyamatát, s ehelyett az új elvekre alapozott társadalomra való áttérést indítsuk el.

Az elméleti és gyakorlati munkát sokoldalúan kell elvégezni. Három terület első látásra is szembetűnik. Az első egyrészt a programjellegű pontokat, vagyis azokat az átalakulásokat foglalja magában, amelyekre a távolabbi jövőben törekszünk, másrészt a közvetlenül szükséges, halaszthatatlan intézkedéseket. A második a módszert érinti. Nem elég azt mondani, hogy demokratikus úton akarunk előrehaladni a szocializmus felé, a demokrácia módszerét akarjuk követni. A szocializmusért vívott harcban és a szocialista építés során a munkásosztály sok új dologgal gazdagítja a demokratikus módszert és a demokratikus intézmények fejlődését. Egész sor probléma merül fel; ezek a munkásosztály és minden dolgozó osztály sajátos funkciókat ellátó szervezeteit érintik: a szakszervezeteket s a munkáshatalom érvényesülését az üzemekben; a paraszti társulásokat és a mezőgazdaság fejlesztésének meghatározásában való részvételüket; a termelő tevékenység sejtjeinek életét és összehangolását, a társadalmi organizmus egészét. Határtalan tér nyílik itt a kutatásra és a cselekvésre, s mind ez ideig éppen hogy csak hozzákezdtünk e feladatok

általános elvi megoldásához. S végül felmerülnek sajátosan szervezeti problémák is, a kölcsönös belső és külső kapcsolatok, az együttműködés s a különféle lehetséges formák között létrejövő egység problémái.

Önteltség lenne részünkről azt állítani, hogy e problémák mindegyikére minden további nélkül kész megoldásokkal tudunk előállni. Volt már alkalmam kijelenteni, s most megismétlem, hogy a szocializmus felé haladni akaró erők politikai egységének problémáját ma nem azonnali döntés, hanem megvitatás céljából vetjük fel. Pártunk erejét és lehetőségeit, amelyek főleg a gazdaságilag és társadalmilag döntő centrumokban igen számottevők, annak érdekében akarjuk latba vetni, hogy vitát indítsunk ezekről a kérdésekről az üzemekben, a különböző irányzatokhoz tartozó munkások között, a falvakban, az iskolákban, a többi párt, a szocialista párt, a szociáldemokrata párt, a katolikus szervezetek csoportjaival való termékeny véleménycsere és közös munka keretében. Kezdetben bizonyára többen elutasítják majd javaslatainkat, de ez ne kedvetlenítsen el minket. Nekünk előre kell haladnunk, mélyebbre kell tekintenünk, abban a meggyőződésben, hogy az egész eljövendő fejlődés szempontjából döntő jelentőségű feladatot akarunk megoldani.

Gyakran halljuk ma, hogy történelmi fordulatról, új korszak kezdetéről stb. beszélnek. Én mindig bizalmatlan vagyok az ilyen jellegű meghatározások iránt, mert ezek gyakran kissé retorikus kifejezései bizonyos szándékoknak, de nem mindig a realitásnak. Kétségtelen, hogy az a helyzet, amellyel ma kell szembenéznünk, sok tekintetben új. A régi vezető réteg késleltető, konzervatív mesterkedései teljes mértékben kibontakoznak. Az a harc, amelyet mi javasolunk a munkásosztály és a

szocialista erők politikai egysége érdekében, nagyban hozzájárulhat e mesterkedések szükségszerűvé vált meghiúsításához, ahhoz, hogy hazánk demokratikus úton minél gyorsabban haladjon előre a szocializmus felé.

Az OKP Központi Bizottságának és Központi Ellenőrző Bizottságának 1963. december 4—7-i együttes ülésén elhangzott felszólalás.

Pártunk egy szakadásból született, éppen negyvenhárom évvel ezelőtt. A mai szocialista párt jobbszárnyán akadnak, akik kedvüket lelik abban, hogy minden gyűlésen, amire csak alkalmuk adódik, úgy emlékeznek meg erről, mint valami botrányos és sötét „eredendő bűnről". A történészek tanulmányaiban ezzel szemben ma már mindenki elismeri, hogy a szakadás, amelyből pártunk létrejött, már a kongresszusok határozatai előtt is létezett, a dolgozók leghaladóbb részének tudatában és a valóságban is. Eltekintve attól, hogy a vélemények eltérhetnek az új párt megteremtésének előkészítéséről és pártunk létrehozásáról, annyi kétségtelen, hogy az egy pártban való további együttmaradás nem volt többé lehetséges, mert ehhez nem voltak meg az elemi feltételek sem. Az egység fenntartása ekkor már csupán arra szolgált volna, hogy fokozza a mozgalomban a zavart és a tehetetlenséget. De íme — s ez aztán igazán furcsa! — miután azzal vádolnak minket, hogy megszületésünkkel szakadár tettet követtünk el, kénytelenek elismerni, hogy ezután abban a törzsben, amelyről mi leszakadtunk, egymást követve, ismételten további szakadások következtek be, miközben a mi politikai szervezetünk egyre inkább és egyre jobban megszilár-

dult és egységes egész, következésképpen a dolgozó osztályok egész politikai mozgalma egységének is tényezője lett. Ezt láttuk a fasizmus alatt, az ellenállás idején, a felszabadulás után; ezt látjuk ma is.

Meg lehetne jegyezni, hogy a szocialista párt Livorno[1] utáni egymást követő szakadásai mindig kapcsolatban állnak bizonyos csoportellentétekkel. Ezekben kiemelkedő szerepük van egyes vezető személyiségeknek, akiknek politikai karrierje egyik szakadástól a másikig emelkedik vagy hanyatlik. E megjegyzés azonban olyan életrajzi kutatásokra ragadhatna bennünket, amelyeket jobb ha átengedünk a testvérpárt belső problémáit nálunk jobban ismerőknek. Inkább arról kívánunk szólni, hogy nekünk ténylegesen sikerült a munkásmozgalomban az egység dialektikája szerint előrehaladnunk. Kétségtelen, hogy a vezető személyes magatartása is hozzájárul e cél eléréséhez. De különösen hozzájárul az a követelmény, hogy a párt politikai irányvonalát sohase egyetlen személy testesítse meg, a párt irányvonala ne azonosuljon egyetlen személlyel, mert az ilyesmi megakadályozná az egységes és egyidejűleg belsőleg tagolt vezető csoportok kialakulását, és a helyzet minden változásánál szinte elkerülhetetlenné tenné a szakadásokat. Ez azonban még nem a döntő. Az egység dialektikája szempontjából döntőek maguk az elvek, amelyekből kiindulunk, s amelyekhez hívek maradunk az előrehaladáshoz szükséges fordulatok és változások idején is. Kétségtelen, hogy magának az egységnek is megvan az elvi értéke, ami főleg akkor látható világosan, ha elgondolkodunk azon, hogy az osztályellenség milyen makacs-

[1] A livornói kongresszust 1921-ben tartották meg. Részletesebben lásd az e kötetben közölt „Az Olasz Kommunista Párt 40. évfordulója" című beszédet. — *A szerk.*

sággal támadja az egységet és mennyire kitartóan igyekszik szakadásokat előidézni. Az egység azonban csak akkor tesz szert teljes jelentőségére, ha olyan helyes politikai irányvonal lényeges mozzanata, amely megfelel mind a valóságos helyzetnek s az abból eredő közvetlen feladatoknak, mind a harc távlatainak és az egész mozgalom alapvető céljaihoz vezető előrehaladásnak.

Ezekhez az általános kritériumokhoz tartjuk magunkat, amikor véleményt mondunk a szocialista párt jelenlegi helyzetéről és az abban rejlő veszélyekről.

Van itt egy igen érdekes precedens, amelyre a napokban folyó viták során már hivatkoztak, s amelyre érdemes emlékeztetni. Filippo Turatira[2] és a többi reformista vezetőre gondolok, akik mindig visszautasították a kormányba való belépést, mert tudták és meg is mondták, hogy az egész párt és az egész mozgalom nem értené meg és nem követné őket. Állásfoglalásukat osztályösztön és az egység bizonyos dialektikája diktálta, s ez olyan állásfoglalás volt, amely megóvta az olasz munkásmozgalmat a még mélyebb szakadásoktól, és magukat a reformista vezetőket is megóvta attól a szánalmas végtől, amelyhez a reformisták például Franciaországban jutottak el, azok, akik engedtek az akkori idők kollaboráns sugallatainak. Ma egészen más a helyzet. A mozgalom és a dolgozó osztályok tudata sokkal érettebb. A forradalmi úton kivívott hatalom gyakorlásá-

[2] Filippo Turati (1857—1932) 1892-ben az Olasz Szocialista Párt egyik alapítója, majd a párt jobbszárnyának reformista vezetője volt. Az első világháború idején Olaszország semlegessége mellett foglalt állást. 1919—1920-ban harcolt az Olasz Szocialista Pártnak a III. Internacionáléhoz való csatlakozása ellen, hazájában elítélte a forradalmi munkásmegmozdulásokat. 1922-ben a reformista Egységes Szocialista Párt vezetője lett. 1926-ban emigrált Olaszországból. — *A szerk.*

nak hatalmas, pozitív — bár negatív mozzanatokat is tartalmazó — tapasztalata halmozódott fel. A munkásszervezetek leghaladóbb osztagai is felülemelkedtek — s jól értsük meg: nem tegnap, nem is tegnapelőtt, hanem több mint két évtizede — a kormányban való részvételt ellenző előítéleteken. Mi változott meg az új helyzetben az uralkodó osztályok és az érdekeiket kifejező és kiszolgáló pártok irányvonalában? Kétségtelenül sok minden, s ezt első tekintetre is észrevehetjük, ha megfigyeljük a mai politikai, főleg a kizárólagosan konzervatív mozgalmakat, amelyek szintén azon fáradoznak, hogy az e célra alkalmas szavakkal és állásfoglalásokkal megnyerjék maguknak a dolgozók és a középrétegek tömegeit. Ha azonban jó odafigyelünk, észrevesszük, hogy egy valami nem változott politikájukban, sőt utóbb pontosabbá és tudatosabbá vált: igyekeznek fenntartani a dolgozó osztályok megosztottságát, elősegíteni és közvetlenül is ösztönözni a szakszervezetek és a dolgozók politikai szervezeteinek szakadását, felhasználni az egyes pártokkal fenntartott kapcsolataikat, nekik tett engedményeiket, sőt még a kormányon belüli vagy kívüli együttműködés lehetőségét is, hogy ezt a céljukat elérjék. A kereszténydemokrácia nápolyi kongresszusán ezeket a szándékokat ki is fejtették, s ezt követően nyíltan alá is húzták. Nagyobb nyíltságot kívánni sem lehetett volna. Mindennap és minden órában — nemcsak a nagyburzsoázia napilapjainak hasábjain, hanem a nyilatkozatokban, írásokban, s éppen az úgynevezett középbaloldal minden vagy majdnem minden szószólójának beszédében — kifejtik a dolgozó osztályok mozgalmának mélyreható megosztására irányuló tervüket, s úgy kommentálják, követelik és magasztalják

ezt, mint igazi új mozzanatot, amelynek az új olasz politikai helyzet jellemzőjévé kell válnia.

Mindez drámai erővel húzza alá a szocialista jobboldal súlyos felelősségét. Itt már nem csupán az egyik vagy másik programpont körül tett „engedményekről" van szó, nem csupán egy egész külpolitikai irányzat gyökeres megváltoztatásáról, hanem a dolgozó osztályok mozgalmának sorsát érintő alapvető kérdésről. A szocialista jobboldal képviselői gyűléseiken sohasem feledkeznek meg arról, hogy néhány rövid mondatban sajnálkozásukat fejezzék ki afelett, hogy a munkásosztálynak nem egy, hanem több politikai szervezete van, de képtelenek, sőt nem is törekszenek arra, hogy saját baloldaluk politikai jellegű problémáját ne a pártfegyelem szempontjából, hanem politikai síkon vizsgálják meg. Így azután mintegy kedveskedve, újévi ajándékként nyújtják át pártjuk újabb szakadását a burzsoá uralkodó osztályoknak. Pedig a kereszténydemokrata vezetők — mintha csak szándékosan tennék — példát adtak arra a tisztán politikai eljárásra, ahogyan párton belüli lázadó csoportjukat kezelték, megadva a pártfegyelemmel szembeszegülő tagjaiknak mindazokat az engedményeket, amelyeket azok kértek.

Egyelőre nem tudhatjuk, hogy pontosan mivé fog fajulni a jelenlegi helyzet. Azt azonban tudjuk, hogy a mi feladatunk az egységet elősegítő dialektika szem előtt tartása. Az a harc, amelyet a fennállásunk első éveire jellemző régi gyerekes szektásság ellen vívtunk, megtanított bennünket arra is, hogy leküzdjük a hiú pártgőgöt, minthogy az oda vezetne, hogy valamely új helyzetet nem értünk minden vonatkozásában. Helyesen tettük, amikor óva intettünk a szocialista párt szakadásától. Senki sem gondolhatta azonban, hogy ez

azt jelentette, mintha nem értettük volna meg a szocialista baloldal akciójának nagy értékét az egész munkás- és demokratikus mozgalom számára. Ez az akció olyan létfontosságú elvi és politikai álláspontok megerősítéséért folyt, amelyekről nem mondhattak le anélkül, hogy meg ne adnák magukat az ellenfélnek. Az a nekikeseredettség, amely az akció folyamán itt is, ott is megmutatkozott, nagyrészt azokra a nehéz feltételekre vezethető vissza, amelyek közt a baloldalnak küzdenie kellett. A szocialista baloldalnak — amikor a jobboldal felülkerekedik — megvan a maga politikailag és történelmileg meghatározott helye a szocializmus felé előrehaladni kívánó dolgozó osztályok között. Ezt bizonyítja az is, hogy — feltételezve a szakadás tényleges bekövetkezését — máris kirajzolódnak a jobbszárny vezetése alatt megmaradó párton belül olyan új csoportok körvonalai, amelyek készek lépésről lépésre küzdeni egy általuk — helyesen — elítélt politika ellen. Feltételezhető tehát, hogy olyan differenciált alakulattal lesz dolgunk, amelyben ma még nincsenek végleges álláspontok minden kérdésben, amelyet azonban kötelességünk már most figyelmesen és előítéletek nélkül tekintetbe venni, hogy minden irányban az egységet elősegítő politikát tudjunk folytatni.

Két súlyos hibát kell elkerülnünk. Az első: azt hinni, hogy a szocialista párt szociáldemokrata típusú elfajulása a jelenlegi körülmények között immár feltartóztathatatlan és végzetes folyamat. Lehet, hogy a jobboldal vezetőinek, vagy legalábbis egy részüknek ez a tervük, ez azonban nem valósítható meg anélkül, hogy ne váltson ki energikus és élénk reakciót a szocialista dolgozók tömegeiből. A másik, még súlyosabb hiba az a vélemény volna, hogy a szocialista párt fokozatos szét-

forgácsolódása során az egységet elősegítő egyetlen lehetőség: minden irányból a mi pártunkba toborozni a szocialistákat s így erősíteni pártunkat. Megnövekedett felelősségünk jogos tudata ebben az esetben hiú és szektás pártgőggé válna.

Országunk dolgozó osztályai mozgalmának fejlődése szempontjából azt a perspektívát tartjuk helyesnek, amelyet legutóbbi határozatainkban egyértelműen megjelöltünk. Minden irányban nyitva akarjuk tartani és valóra akarjuk váltani a találkozás, a kölcsönös megértés, a megállapodás lehetőségét az összes olyan szervezett erőkkel, amelyek a demokratikus megújulás és országunk gazdasági és politikai struktúrájának reformja révén akarnak előrehaladni a szocializmus felé. Ez részünkről nem frázis, s nem azért hangoztatjuk, hogy megtapsoljanak bennünket valamilyen gyűlésen, mely tartalmánál fogva épp az ellenkező célt szolgálja. Ez számunkra reális perspektíva, amelyet meg akarunk valósítani, a politikai kidolgozás és a kritika nagy munkájával, harccal és gyakorlati akciókkal. Semmilyen lehetőséget nem fogunk elhanyagolni, s mindazoktól, akik látják a jelenlegi helyzet veszélyeit és káros oldalait, azt kérjük, hogy hasonló értelemben cselekedjenek; a magunk részéről meg fogjuk adni nekik a szükséges segítséget. Pártunk egész történetéből, a belső vitákból, a kudarcokból és a sikerekből, a kivívott győzelmekből világossá válik az egység iránti odaadásunk, amelyhez hívek vagyunk és maradunk.

„Rinascita", 1964. január 4.

A NEMZETKÖZI KOMMUNISTA ÉS MUNKÁSMOZGALOM EGYSÉGÉÉRT

A nemzetközi kommunista és munkásmozgalom egységének, s a mozgalomban folyó vitának problémáit és — ezzel összefüggésben — pártunk nemzetközi kapcsolatainak alakulását, mint bizonyára mindannyian emlékeznek, Központi Bizottságunk előző ülésén kellett volna megvizsgálnunk. Erre objektív okok miatt nem kerülhetett sor. Elvtársaink kaptak azonban részletes írásbeli tájékoztatást a különböző pártokkal, különösen a Jugoszláv Kommunisták Szövetségével, az Algériai Nemzeti Felszabadítási Fronttal és a kubai forradalmi mozgalom vezetőivel folytatott megbeszéléseinkről. Felesleges, hogy most részletesen visszatérjek ezekre a találkozásokra és eredményeikre, bár tájékoztatóm során talán még szólnom kell róluk. Ezzel szemben szükséges, hogy figyelmünket annak a vitának és éles hangú polémiának fejleményeire összpontosítsuk, amely egyrészről a Kínai Kommunista Párt vezetői, másrészről a Szovjetunió Kommunista Pártja és a többi jelentős kommunista párt vezetőségei között folyik.

Mint tudják, a múlt év utolsó hónapjaiban a polémia bizonyos mértékig enyhült. Abban az időben a Szovjetunió Kommunista Pártjának vezetői és különösen Hruscsov elvtárs több ízben kifejezték azt az óhajukat

és megfogalmazták azt a javaslatukat, hogy vessenek véget az éles hangú nyilvános polémiának, s ily módon tegyék lehetővé a higgadt vitát, amelynek célja: megteremteni az egyetértést, elkerülni a nyílt szakadás veszélyét és helyreállítani a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom egységét. A szovjet elvtársak e javaslatoknak megfelelően 1963 júliusa után tartózkodtak újabb vitairatok közzétételétől, s arra szorítkoztak, hogy decemberben egy kötetben kiadták az előző hónapok írásait. Mi magunk, mint — azt hiszem — mindazok a pártok, amelyek egyetértenek a szovjet vezetők álláspontjával, bizonyos ideig szintén tartózkodtunk újabb polémiák kezdeményezésétől, abban a reményben, hogy ily módon megnyílik az egység ügye szempontjából kedvező megbeszélések útja, s a pártok közti eszmecsere ésszerű és hasznos módon folyhat tovább. Meg kell azonban mondanunk, hogy a kínai vezetők nem ezt a magatartást tanúsították. Álláspontjukat rendszerezve az 1963 nyarán közzétett 25 pontban fejtették ki, amelyre megkapták a szükséges választ. Ezután megszakítás nélkül folytatták az olyan iratok terjesztését, amelyek bírálták és támadták a kommunista pártok magatartását; tovább folytatták azokat a kísérleteket is, hogy különböző országokban kis frakciós és szakadár csoportokat hozzanak létre.

Mindezek ellenére ez év elején egy bizonyos fajta — jóllehet csak részleges — szünet jött létre. Ezt azonban február elején lármásan félbeszakította a kínai sajtó egy rendkívül hevesen támadó cikke, amelyet azután rádió és nyomtatványok útján minden országban terjesztettek. A cikk azzal vádolta a Szovjetunió Kommunista Pártjának vezetőit, hogy úgynevezett revizionista politikájukkal készakarva szakadást provokálnak a

nemzetközi forradalmi mozgalomban. A cikk érvelése tarthatatlan. Kétségbeejtő gyerekességgel tárgyalja az ellentétek és az irányzatok közti harcoknak azt a hosszú, és bonyolult, többévtizedes folyamatát, amelyen át a forradalmi munkásmozgalom kialakult. A cikkben minden azoknak a megállapításoknak ismételgetésére redukálódik, amelyek a kínai részről folytatott polémiában immár elcsépelt közhelyekké váltak, és messze vannak a valóságos helyzetek és feladatok bármiféle komoly figyelembevételétől. A cikk mégis, ezen az alapon, lényegében elméletet állít fel annak a nézetnek alátámasztására, hogy a forradalmi mozgalomban szakadásra van szükség; a szovjet vezetők, különösen Hruscsov elvtárs ellen pedig hihetetlenül éles, részben személyes jellegű támadást intéz, mintegy azt követelve, hogy a Szovjetunió Kommunista Pártjának vezetőségében és politikájában gyökeres változást hajtsanak végre.

A válasz szükséges volt, s azt Szuszlov elvtárs adta meg a Központi Bizottság február 15-i ülésén. E beszámoló megtörténtéről a többi pártot is tájékoztatták, de szövegét nem tették azonnal közzé, mert éppen azokban a napokban még függőben volt a kérdés, hogy a kínai vezetők elfogadják-e a nyilvános polémia felfüggesztését vagy sem.

Ebben az időben ugyanis a Román Munkáspárt vezetősége arra kérte a szovjet vezetőket, hogy halasszák el Szuszlov beszámolójának közzétételét; a román párt vezetősége elhatározta, hogy elküldi saját küldöttségét a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságához és közvetítésével igyekszik elősegíteni a nyilvános polémia felfüggesztését. A kezdeményezés nem járt sikerrel. Mialatt a román vezetők Pekingből visszatérve és a szovjet vezetőkkel folytatott megbeszélés után Buka-

restbe hazaérve megpróbálták kezdeményezésüket újabb konkrét javaslattal tovább fejleszteni, a kínai sajtóban ismét éles támadás jelent meg a Szovjetunió Kommunista Pártjának és más kommunista pártoknak a munkásosztály forradalmi mozgalma békés fejlődésének lehetőségeire vonatkozó politikai vonala ellen. Közzétettük ennek a cikknek részletes ismertetését; az elvtársak tehát láthatják, hogy a kínai polémia, mint mindig, nem politikai elemzés alapján, nem a különböző országok mai helyzetének és a helyzet várható alakulásának vizsgálata alapján folyik, hanem az ismétlődő idézetek szokásos hajtogatásával, nézeteink meghamisításával, a revizionizmus és az árulás megszokott, ádáz vádjaival stb.

Elkerülhetetlen volt tehát, hogy közzétegyék Szuszlov elvtárs beszámolóját. A beszámoló, mint az elvtársak tudják, a kínai álláspontok részletes, dokumentumokkal és érvekkel alátámasztott cáfolata és erélyes visszautasítása. Hruscsov elvtárs magyarországi tartózkodása és a lengyel elvtársakkal való találkozása során szintén ebben az értelemben nyilatkozott, erőteljesen leleplezve és visszautasítva a kínaiak álláspontját. Szuszlov elvtárs beszámolóját pártunkban széleskörűen terjesztenünk, tanulmányoznunk, kommentálnunk kell és meg kell vitatnunk. Ez a beszámoló azoknak az álláspontoknak legjobb kifejtése, amelyeket a Szovjetunió Kommunista Pártja a nemzetközi mozgalomban a kínai elvtársakkal szemben védelmez. Ezekkel az álláspontokkal mi lényegében egyetértünk.

Hozzá kell tennünk, hogy nem tudjuk, mi volt pontosan a kínai vezetők álláspontja a szovjet elvtársak által javasolt vitabeszüntetéssel és a később tett román javaslatokkal kapcsolatban. Azok a dokumentumok azonban, amelyeket ismerünk, azt a meggyőződést keltik bennünk,

hogy a kínai elvtársak a más pártokkal való kapcsolataikban nem járnak el a szükséges egyenességgel. Úgy látszik, az opportunista diplomácia módszerét követik, amely úgy igyekszik kényelmes helyzetet teremteni magának, hogy visszautasítja vagy megmagyarázhatatlanul halogatja a világos, pontos, egyértelmű választ és állásfoglalást. Eléggé komoly és jelentőségteljes tény ez. Ha a kínai vezetők valóban azért óhajtanának harcolni, hogy — ahogyan mondják — megszabadítsák a forradalmi mozgalmat az opportunizmustól, akkor egészen másképpen cselekednének és nem alkalmaznának ilyen kétes értékű, kisszerű módszereket.

E tények következtében a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom belső helyzete rosszabbodott, egysége súlyosabb veszélybe került, és csapás érte azt a bizalmat, amelyet a dolgozók milliói a forradalmi mozgalom iránt éreznek, s amelynek alapja részben éppen ennek az egységnek a tekintélye és vonzóereje. Helyes és szükséges tehát, hogy a többi kommunista és munkáspárthoz hasonlóan mi is figyelmesen megvizsgáljuk ezt az új helyzetet és a benne rejlő veszélyeket, döntéseket hozzunk vagy megerősítsük régebbi döntéseinket, egyrészt a lényegbe vágó kérdésekre, másrészt azokra a módszerekre vonatkozólag, amelyeket az egész mozgalom egységének védelme és távolabbi perspektívában való helyreállítása érdekében véleményünk szerint alkalmazni kell. Mint tudják, Szuszlov elvtárs beszámolója ismét felvetette azt a javaslatot, hogy tartsanak a 81 párt képviselőinek 1960. évi értekezletéhez hasonló nemzetközi értekezletet. Ezt az újabb értekezletet több párt helyesli, köztük elsősorban a Francia Kommunista Párt. Más pártok viszont — hozzánk hasonlóan — kétségeiket fejezték ki ezzel kapcsolatban, vagy még vizsgálják a kér-

dést. Erre a kérdésre vonatkozólag is — melyről egyébként már nyilvánosságra hoztuk álláspontunkat — újólag ki kell fejtenünk a jelenlegi helyzetet figyelembe vevő véleményünket.

Úgy vélem azonban, hogy mielőtt tovább mennénk, meg kell tisztítanunk a talajt a forradalmi munkásmozgalom minden rendű és rangú ellensége antikommunista propagandájának lerakódásaitól, amelyeket zavarkeltés, provokáció és reakciós agitáció céljából halmoztak fel. Kampányuknak két célja van: egyrészt el akarják hitetni, hogy a kommunista mozgalom halálos válság előtt áll, másrészt a mi pártunk nézeteivel akarnak spekulálni, amelyeket agyonhallgatnak vagy meghamisítanak, hogy diszkreditáljanak bennünket. E kampány végcélja nagyon is világos. Miközben gyakran szemérmetlen koholmányokkal és hamisításokkal zavart hintenek el, csapást akarnak mérni a haladás, a demokrácia és a béke élenjáró erőire, s ily módon akarnak elősegíteni egy a dolgozó tömegek érdekeivel ellentétes kül- és belpolitikát. Nem szabad elrejtenünk önmagunk előtt azt sem, hogy a konzervatív és reakciós erők ezekkel a kérdésekkel kapcsolatban az említett módon ma el tudnak érni bizonyos sikert, főként ha nem adunk nekik a tömegek előtt hathatós választ.

Erre a tényre a kínai vezető elvtársak figyelmét is fel szeretnénk hívni. Különös, hogy ők nem veszik észre, vagy úgy tesznek, mintha nem vennék észre, hogy a kommunista pártok lejáratására és egységük megbontására irányuló tevékenységük, főleg a Szovjetunió Kommunista Pártja és Hruscsov elvtárs elleni ádáz és rágalmazó harcuk az imperializmus propagandistáinak ütőkártyája. Amikor Marx vagy Lenin a munkásmozgalomban meglevő opportunista vagy álbaloldali irányza-

tok ellen harcolt, sohasem fordult elő, hogy a jelentős burzsoá lapok harsogták volna szét polémiájukat és terjesztették volna érveiket, úgy ahogyan ma a reakciós sajtó teszi a kínai támadások terjesztésével kapcsolatban. Ez is bizonyítja, hogy Marx és Lenin a forradalmi mozgalom érdekében, a mozgalom egységének érdekében cselekedett, arról azonban, amit a kínai elvtársak tesznek, nem mondhatjuk el ugyanezt.

De verjék ki a fejükből a reakciós csoportok és a konzervatív uralkodó osztályok, szociáldemokrata, klerikális és áldemokratikus szolgahadukkal együtt, hogy jelenleg folyó nemzetközi vitánk a kommunista és szocialista mozgalom halálos válságát, vagy annak akár csak kezdetét is jelentheti. Ez egészen mást, ennek éppen ellenkezőjét jelenti. Azt jelenti, hogy a szocialista és kommunista mozgalom a fejlődésnek azon a pontján van, amikor feladata már nem csupán az objektív fejlődés kilátásainak elméleti kidolgozása és meghatározása, nem csupán az egyes országokban és területeken végzendő tevékenység és megvalósítandó előrehaladás, hanem az is, hogy saját perspektíváit és céljait világviszonylatban valósítsa meg, s hogy olyan horderejű kérdéseket vessen fel, vizsgáljon és oldjon meg, amelyek immár az egész világot érdeklik. És a történelem megmutatja, hogy minden eszmei és gyakorlati mozgalom mélyreható vitákon ment keresztül és azok révén haladt előre, mégpedig éppen akkor, amikor világviszonylatban elérkezett a megszilárdulás és az előretörés e szakaszához. Elég különös, hogy a történelemnek ezt a tanulságát ma éppen a katolikus világ képviselői felejtik el.

Ha ellenségeink, ellenfeleink és lagymatag barátaink ennek az igazságnak bizonyítékára kíváncsiak, ne csak azt figyeljék meg, hogy vitánk annak a 'progresszív

küzdelemnek a témáival foglalkozik, amely a világ minden részén a legkülönfélébb területeken folyik. Figyeljék meg azt is, hogy mindezeken a területeken — a harc színhelyei és a helyzetek közti különbségek ellenére, a nehézségek és visszahúzó erők, az ellenség erőteljes ellentámadása ellenére s a mi saját gyengeségeink és tévedéseink ellenére is — mi kommunisták a haladásért, a békéért, az egész mai társadalom gazdasági és politikai struktúrájának átalakításáért, az új osztályok vezető szerepének kivívásáért folyó harc első soraiban haladunk. Győződjenek meg erről a valóság alapján. Mozgalmunk, bár ma belül differenciálódott, és bár problémáiról — olykor éles hangon — vitát folytat, olyan mozgalom, amely előtt nyitva áll a történelem országútja, s amely éppen azért vitázik és fáradozik, mert egyre jobban meg akarja nyitni önmaga előtt ezt az utat és egyre biztosabb léptekkel akar előrehaladni rajta. Megerősít bennünket ebben a meggyőződésben az emberek tíz- és százmillióinak világszerte nekünk nyújtott támogatása és rokonszenve, s az a várakozás, amellyel ránk tekintenek. A reakciós sajtó legjobban összehangolt hadjáratának sem fog soha sikerülni semmisnek nyilvánítani ezt az igazságot.

Azt hiszem, némi gunyoros szánalommal figyelhetjük azt a lármát, amit körülöttünk csaptak és csapnak, a különös agyszüleményeket és hamisításokat pártunknak a jelenleg folyó nemzetközi vitában elfoglalt álláspontjaival kapcsolatban. Összehordtak hetet-havat. Saragat szerint mi vagyunk a nyugati forradalmárok közül a legkínaibbak. Mások szerint mi vagyunk Moszkva és Hruscsov legnemtelenebb szolgái. Megint mások szerint furcsa módon a kínai állásponttal való „békéltetők" lettünk. A kereszténydemokrata lap vezércikk-

írói garmadával szedték össze és pazarolták el a skolasztikus állogika kincseit annak bizonygatására, hogy ezeknek egyike is vagyunk, meg a másika is, ellentmondunk önmagunknak gondolatainkban és szavainkban, nem tudjuk mit tegyünk, egyszóval „zavarban vagyunk", s ez még a legjóakaratúbb kifejezés, amit ezek az írócskák ellenünk használnak, amikor már semmi egyebet nem tudnak kitalálni.

De hadd tegyek fel mindezek számára egy egyszerű kérdést: miért nem próbálnak egy kicsit becsületesek lenni, mielőtt ilyen „mélyenszántó kutatók", ilyen „éles elméjű logikusok" lennének? Becsületesek, mint olyan újságírókhoz méltó, akik komolyan akarják ismertetni egy másik párt álláspontját, és meg akarják vizsgálni és bírálni azt. A becsületesség nélkülözhetetlen kiindulópontja és alapja pedig az, hogy figyelembe vegyék ezt az álláspontot, de legalábbis bizonyságát adják, hogy ismerik.

Lássuk tehát becsületesen, mi is a helyzet. Pártunk korántsem békéltető, nincs zavarban és így tovább, hanem mindig is az elsők között és a leghatározottabban harcolt a kínai elvtársak álláspontjai ellen és utasította vissza őket. Így volt ez mindenekelőtt már a 81 párt értekezletén, ahol mi kifejezetten fenntartásokkal éltünk az elfogadott határozat egyes pontjaival szemben, amelyek a kínai álláspontoknak tett helytelen engedményeket tartalmaztak. Ez kiderül az általunk közzétett dokumentumokból, amelyeket bárki beszerezhet. Ezt követően és főleg az SZKP XXII. kongresszusa után a kínaiak további polémiájára és támadásaira került sor, abban a nyakatekert formában, hogy „bizonyos pártokat" és „bizonyos személyeket" emlegettek és vádoltak revizionizmussal és még rosszabbal. X. kongresszusunkon, sőt

már annak előkészítése során is célszerűnek tartottuk, hogy véget vessünk ennek a szembekötősdinek és világosan, habozás nélkül megbíráltuk és visszautasítottuk a kínai pártnak a legfontosabb kérdésekben elfoglalt álláspontját. A polémia nyilvános volt, s utána a pekingi támadások egyik kedvelt céltáblájává váltunk. Higgadtan és szilárdan válaszoltunk, újra megerősítettük valamennyi állásfoglalásunkat, ugyanakkor azonban nyíltan felvetettük a nemzetközi kommunista és szocialista munkásmozgalom egységének kérdését; leszögeztük, hogy ez az egység értékes dolog, nélkülözhetetlenül szükséges ügyünk győzelméhez, de ezt az egységet úgy kell elérnünk és megvédenünk, hogy figyelembe vesszük az egyes országok helyzetének és politikai fejlődésének eltéréseit, tiszteletben tartjuk azoknak a kommunista és munkáspártoknak teljes önállóságát, amelyek kötelessége úgy folytatni tevékenységüket a közös célokért, hogy közben kellőképpen figyelembe veszik a meglevő eltéréseket. Ezeket az álláspontjainkat nem csupán vezetőink nyilvánosságra hozott írásaiban fejtettük ki és indokoltuk részletesen, hanem a Központi Bizottságunk által elfogadott 1963. október 24-i határozatban is. Ebben megbíráltuk és elutasítottuk a kínai elvtársak dokumentumaiból ismert stratégiai és taktikai irányvonalat, kifejtettük a helyes marxista—leninista felfogást a szocializmus felé — a jelen körülmények között — vezető útról; ami pedig a fennálló nézeteltérések megvizsgálásának és leküzdésének módját illeti, határozott fenntartással éltünk azzal a javaslattal szemben, hogy nemzetközi értekezlet üljön össze és globálisan ítélje el a kínai álláspontot. Ehelyett szükségesnek tartottuk, hogy a vitatott kérdéseket az érdekelt pártok közti találkozások és eszmecserék során vizsgálják meg tüzetesen,

oly módon, hogy a vizsgálódás és a politikai tevékenység terén egyaránt szilárd és hatékony egységet, vagy legalábbis jóindulatú kölcsönös megértést érhessenek el. Ez az az álláspont, amelyet pártunk az eddigiekben tökéletesen világosan leszögezett, és amelyet továbbra is, a jelenlegi körülmények között is fenntartunk.

Hol tartunk ma mozgalmunk előrehaladásának útján?

Marx és Engels klasszikus művei a kapitalista társadalom tudományos elemzése alapján kijelölték a munkásosztály és a dolgozó tömegek ama harcainak nagy távlatait, amelyek célja az, hogy a munkásosztály és a dolgozó tömegek egy új, szocialista társadalom vezetőivé váljanak. Lenin, az imperializmusnak, az imperializmus jellemző vonásainak, fejlődéstörvényeinek pontos meghatározása alapján alkalmazta és tovább fejlesztette Marx és Engels tanítását. A marxizmus—leninizmust történeti sorrendben először a dolgozó osztályoknak az első világháború előtti időszakban folyó mozgalma és szervezett harcai ültették át a gyakorlatba és valósították meg, majd az októberi forradalom diadala és az első szocialista társadalom azt követő felépítése, később a fasizmus szétzúzása — melynek fő célja éppen ennek a folyamatnak feltartóztatása és a szocializmus megsemmisítése volt —, végül pedig mindaz, ami a fasizmus veresége után történt, tehát a szocialista államok egész rendszerének kialakulása, a kínai forradalom győzelme, a gyarmati népek felszabadító mozgalmának roppant erejű előretörése. Alig több mint száz év alatt a jelenkori világ realitásává lettek azok a megállapítások, amelyeket egyesek a Kommunista Kiáltvány messiási próféciájának hittek, valamint Lenin pontos megállapításai és az általa előrelátott fejlemények is.

A dolgozó osztályok egy új társadalomban vezető osztályokká váltak; az imperializmus elveszítette osztatlan világuralmát; a gyarmatok szolgaságba döntésének rendszere nem tudott ellenállni a sok-sok nép nyomásának és forradalmi harcának. A világ egy nagy része még kapitalista és imperialista uralom alatt áll, de a tőkésországokban is gyors és mélyreható változások mennek végbe, a dolgozó osztályok széles körű tömegmozgalmak révén a régi társadalom gazdasági és politikai struktúrájának olyan átalakítására törekszenek, amely megnyitja előttük az utat, hogy az egész társadalom életében vezető szerephez jussanak. A harc megkezdődött és folyik a nemzetközi élet, a politika, a gazdasági és a kulturális élet minden területén.

Nyilvánvaló, hogy ebben a harcban a közös cél, amely egész mozgalmunkat összefogja: a tőkés kizsákmányolás megszüntetése, az imperializmus megbuktatása és a szocializmus győzelme, aminek kilátása ma már történelmileg konkrétan kirajzolódik. Másrészről azonban az is nyilvánvaló, hogy a harc és az előrehaladás területei a világ különböző részein és a különböző országokban nagyon is eltérőek, s ezért szükségképpen el kell térniük egymástól az előrehaladás és a cselekvés formáinak is. Ráadásul olyan világban élünk, amely új dimenziókat vesz fel, mivel sok probléma terminusai gyorsan változnak, vagy már meg is változtak. Megváltozott a háború jellege, mióta a legnagyobb államok birtokában az egész emberiség elpusztítására alkalmas fegyverek vannak. Módosul a politikai mozgalmak jellege: egyes mozgalmak ragaszkodnak vagy visszatérnek az antidemokratikus reakció és a fasizmus régi álláspontjaihoz, mások úgy akarják megvédeni a kapitalista rendszert, hogy közben tiszteletben tartják a

demokratikus intézményeket. Egyes országokban megnövekedett a katolikus mozgalom politikai súlya, de már ebben a mozgalomban is jelen van egy haladó, társadalmi jellegű erjedés, és vannak, akik vallásos szemléletből kiindulva eljutnak odáig, hogy megértik a kapitalista rendszer megszüntetésének szükségességét. Szóba sem jöhet ma már a régi gazdasági liberalizmus, amely minden esetben elítélte az állami beavatkozást; sőt, mindenfelé programozásról és tervszerűségről beszélnek, ami — ha egyebet nem is — azt jelenti, hogy tisztelettel adóznak a szocializmus eszméinek. És szocializmusról beszélnek, magasabb rendű társadalmi formának tekintik, amelyet ki kell vívni, hogy megoldódjanak a mai gazdasági fejlődés nagy problémái, nem csupán a nyugati országokban, ahol a kapitalizmus fejlettebb, hanem a világ minden részén — Algériától Indiáig, Egyiptomtól a latin-amerikai országokig. S közben a szocializmus a világ egyharmad részén már valóság. A szocializmus országaiban nincs többé tőkés kizsákmányolás, és a hatalom a dolgozó osztályok kezében van. A tőkésországok munkásosztálya, megtartva a szervezettség hagyományos formáit, új problémákkal áll szemben. A leigázás formái a lakosság nagy tömegeire terjednek ki, lehetővé válik tehát a szélesebb körű együttműködés a falusi és a városi középrétegekkel, lehetővé válik, hogy a munkásosztály nagyobb arányú és eredményesebb harcot vívjon mind gazdasági, mind politikai téren, hogy átalakítsa a mai társadalmi struktúrákat, és szövetségben a dolgozó osztályokkal valamint a haladó erőkkel vezető szerepet töltsön be. Ne rejtsük véka alá végül, hogy a társadalmi változások és a tudományos eredmények a gondolkodás fejlődését is ösztönzik, nehezebbé teszik a kul-

túra problémáit, és nem csupán azért, mert az uralkodó osztályok igyekszenek új ideológiai köntösbe öltöztetni az uralmukat alátámasztó elméleteket, hanem azért is, mert új, alkotó szellemű kutatások és elméleti munkák vannak folyamatban és főleg, mert megindult az a széles körű — részben szervezett, részben spontán — folyamat, amelynek során nagy tömegek sajátítják el a kultúrát. Ezek a tömegek nem csupán világosságot igényelnek, hanem megkövetelik az alkotás szabadságát, s a szellem alkotásainak, a tudomány és a művészet új eredményeinek szabad megismerését is.

Ebben a helyzetben a forradalmi mozgalom legfontosabb feladata, hogy közel tudjon maradni az átalakuló valósághoz, megértse minden vonatkozását és hozzá igazítsa kutatásait, ítéleteit, az ellentétes nézetek elleni harcát, célkitűzéseinek meghatározását és egész munkáját.

Ez a kínai elvtársakkal fennálló elvi nézeteltérés igazi kiindulópontja. Politikánkról alkotott felfogásuk hamis, mert hiányzik belőle a világ mai valóságának látása és megértése, és nem áll egyébből, mint általános megállapítások sematikus, unalmas és meddő ismételgetéséből. Forradalmiságuk frázisokra, idézetek sorozatára szorítkozik, nem hatol be az olyannyira bonyolult mai valóságba, hogy onnan termékeny útmutatást merítsen a kutatáshoz, a munkához, a cselekvéshez. Ezen az úton haladva nem nehéz odáig jutni — ahogyan a kínaiak teszik —, hogy az összes többi pártot árulással, revizionizmussal, a forradalmi irányvonal megtagadásával és hasonlókkal vádolják. Teljesen egyetértünk Gomulka elvtárssal abban, hogy az, amit Peking mint revizionizmust bélyegez meg, a valóságban éppen az az alkotó marxizmus, amelyre ma szükségünk van,

ha azt akarjuk, hogy megértsenek bennünket, ha cselekedni akarunk, ha a helyzet magaslatán akarunk állni és előre akarunk haladni.

Azt is el kell ismernünk, hogy mozgalmunk hosszú ideig szenvedett attól, hogy ez az alkotóképesség hiányzott vagy csak korlátozott mértékben volt meg, ha pedig megvolt, megakadályozták kibontakozását. A sematizmus, a dogmatizmus, az új gondolatok és cselekvés elutasítása, a skolasztikus formulák és a kész frázisok imádata, az újtól való félelem roppant súlyos károkat okozott nekünk. Az Internacionálé VII. kongresszusa nagy, megújító lendületet adott a kommunista és munkásmozgalomnak. Ez olyan nagy mozgalmakban nyilvánult meg, mint a francia népfront, a Spanyol Köztársaság védelme, a fasizmus legyőzéséért vívott egységes harc. Ez a nagy lendület azonban a háború után nem folytatódott úgy, ahogyan kellett és lehetett volna. Elhibázott volt az a próbálkozás, hogy leplezett formák között felújítsák azt a központosított nemzetközi szervezetet, amelynek feloszlatására éppen azért került sor, mert kitűnt, hogy a demokráciáért és a szocializmusért vívott harcban minden egyes pártnak önálló fejlődésre van szüksége. Sok hadállásunkat elveszítettük. Sok előretörési lehetőséget nem tudtunk kihasználni. Elszakadtunk a szellemi és kulturális fejlődéstől. Röviden, stagnálás következett be, amely megcsontosodássá válhatott volna, ha a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa döntő csapást nem mér a sematizmusra és a dogmatizmusra, ha ezen a kongresszuson végre új és helyes módon fel nem vetik azokat a kérdéseket, amelyek felvetését nem lehetett tovább halogatni, és amelyeket nem lehetett tovább elhallgatni. Ez a kongresszus elismerte, hogy az újabb világháború

elkerülése szükséges és lehetséges, hogy a különböző társadalmi rendszerű országok közötti békés egymás mellett élés rendszerének megteremtése szükséges és lehetséges, leszögezte, hogy a szocializmushoz vezető úton különböző formák lehetségesek; felszámolta a sztálini személyi kultuszt; felvetette a Szovjetunió szocialista társadalmának építésében és irányításában elkövetett súlyos hibák kijavítását. A XX. kongresszus ily módon annak a megújulási folyamatnak kezdetét jelezte, amelynek általánossá kellett tennie a sematizmus elleni harcot, helyre kellett állítania elméleti munkánk és politikánk alkotó jellegét.

Ezért érthető számunkra, hogy a kínai elvtársak a XX. kongresszusra összpontosítják a tüzet. Ma már visszautasítják a XX. kongresszusnak azokat az állásfoglalásait is, amelyeket tegnap még helyeseltek. Elutasítják tehát azt a megújulási folyamatot, amely az egyes országokban előforduló és egyes időpontokban mély válságot is okozó minden bizonytalanság, késlekedés és hiba ellenére is előrehaladt.

Itt van a döntő, áthidalhatatlan ellentét a kínai elvtársak álláspontja, valamint a nemzetközi kommunista mozgalom és különösen a mi pártunk álláspontja között. Igaz, mi már a XX. kongresszus előtt is igyekeztünk kidolgozni saját elméletünket a demokráciáért és a szocializmusért hazánk körülményei között vívott harcról s e téren igen jelentős sikereket is értünk el; igaz, hogy már 1954-ben, a hidegháború kellős közepén konkrétan felvetettük az atomháború kilátásának kérdését és az abból szükségképpen származó következtetést, azt, hogy egységes harcot kell indítani az enyhülésért és a békés egymás mellett élésért. De a XX. kongresszus tette lehetővé nekünk és valamennyi pártnak, hogy nagyobb

biztonsággal és bizalommal haladjunk előre, megszabaduljunk minden káros béklyótól és új irányt szabjunk mind az elméleti munkának, mind a politikai tevékenységnek. Ezért tartottuk fontosnak kérni minden nemzetközi összejövetelen, hogy a XX. kongresszusnak ezt a funkcióját újra szögezzék le és húzzák alá, küzdjék le az ezzel kapcsolatban kifejezésre jutó habozást, ami különösen a kínai elvtársak részéről nyilvánult meg. XX. kongresszusának határozataival a Szovjetunió Kommunista Pártja ismét bebizonyította, hogy az egész kommunista és munkásmozgalomban iránymutató és élenjáró funkciót tölt be. Mindannyiunknak megadta a szükséges segítséget, hogy véget vessünk az egy helyben topogásnak és előrehaladjunk.

Abból, hogy elutasítják a marxizmus helyes, alkotó szellemű, az imperializmus ellen és a szocializmusért vívott harc mai feltételeihez kapcsolódó továbbfejlesztését, származik véleményem szerint a hibás kínai álláspontok nagy része. Ehhez az elutasításhoz járul azonban az a kísérlet is, hogy a mai körülményeket nem csupán a marxista tanítás alapjaival és Lenin pontos megállapításaival ellentétes módon, hanem az olyan cselekvés szükségleteivel ellentétes módon is értelmezik, amely sikert akar elérni. Furcsa keveréket kapunk így, amelyben megtaláljuk a trockizmus álforradalmi frazeológiáját, de megtaláljuk az ellenkező előjelű álláspontokat is, mint például azt, amely szerint a szocializmusért folyó világméretű mozgalom élén nem a szocialista országok és a nemzetközi proletariátus, hanem az elmaradott országok parasztttömegei állnak. A kínai vezetők egyébként belpolitikájukban és gazdaságpolitikájukban is egyik álláspontról a másik, ellentétes álláspontra tértek át anélkül, hogy ennek okait megma-

gyarázták volna. A már a kommunista rendszerhez vezető erőltetett előrehaladás álláspontjáról, amellyel még a szovjet ipar fejlődésénél is gyorsabb ütemű ipari fejlődés járt együtt, áttértek arra, hogy ma az egész nemzetgazdaság fejlődését a mezőgazdaság szükségleteinek rendelik alá; arról az elméletről, hogy „virágozzék száz virág", arra, hogy elutasítják a korszerűbb filmművészeti alkotásokat. Nagyon jól tudjuk, hogy ezek a kínai párt belső kérdései. De a kínai párt, amely minden más pártot a maga módján akar megítélni és elítélni, miért utasítja el, hogy magyarázatot kérjenek tőle saját politikáját illetően, vezetői miért nem ismerik el, hogy tévedtek, miért nem mondják meg nyíltan, mik voltak hibáik, amint ezt minden párt kommunista vezetőinek tenniük kell? Ennek igazi oka az, hogy a kínai vezetők által folytatott agitáció álbaloldalisága mögött zavar húzódik meg, szándékosan szegülnek szembe azokkal a helyes álláspontokkal, amelyeket mi védelmezünk; voluntarizmusuk egyenes következménye annak, hogy nem tudják, sőt nem is akarják figyelembe venni a ma előttünk álló helyzetek reális vonásait. Ez a helyzet mind a szocialista világra, mind az imperializmus elleni harcra, mind pedig a nemzeti felszabadító mozgalmak fejlődésére vonatkozó nézeteikkel. A kínai elvtársak még akkor is, amikor valóban meglevő és megoldásra váró problémát vetnek fel, képteleneknek bizonyulnak elhagyni az álforradalmi frazeológiát, figyelembe venni a valóságot és helyes, eredményre vezető, megvalósítható megoldásokat javasolni.

Megengedhetetlennek, szégyenletesnek és az egész munkásmozgalomra nézve veszélyesnek tartjuk azt a kampányt, amelyet a kínai vezetők a Szovjetunió ellen,

a Szovjetunió kül- és belpolitikája és gazdaságpolitikája ellen, vezetői és főleg Hruscsov elvtárs ellen folytatnak. A legkisebb tény sem létezik, mely ezt a kampányt igazolhatná, hacsak nem akarjuk elfogadni azoknak a bulvárlapoknak magyarázatát, melyek nagyhatalmi konfliktust emlegetnek. Azt állítani, hogy a szovjet vezetők az amerikai imperialistákkal esküdtek össze az elnyomott népek és az elmaradott országok kárára, azt mondani, hogy a Szovjetunióban a kapitalizmust és a burzsoá rendszert állítják helyre, arról hangoskodni, hogy a szovjet elvtársak a kommunista és munkásmozgalom egységének megbontásán fáradnak — ilyet csak józan eszét vesztett ember tehet. Ami a két állam ellentéteit illeti, nem tudjuk, mekkora szerepük lehetett a kínai elvtársak támadásainak előidézésében; tudjuk azonban, hogy a kínai elvtársaknak mint szocialista állam vezetőinek kötelességük volt és marad, hogy ne úgy kezeljék ezeket a kérdéseket, ahogyan az burzsoá államok között szokás, hogy ne indítsanak e kérdések miatt eszeveszett vád- és rágalomhadjáratot, hanem higgadtan és türelemmel keressék a megoldásokat a szükséges kapcsolatok felvétele útján, egymás álláspontjának kölcsönös megértésével. Máskülönben előfordulhat, hogy az egyszerű emberek felteszik majd a kérdést és joggal, hogy ugyan mi a különbség a szocialista és a burzsoá államok között, s hogy vajon az azonos társadalmi alapnak és rendszernek nem kellene-e más módszereket magával hoznia, mint a támadásokat, amelyek csak arra jók, hogy egyre jobban kiélezzék az ellentéteket és zavart hintsenek el? A kínai elvtársaknak a Szovjetunióval szemben követett magatartása ténylegesen aláássa a tömegeknek a szocializmus eszményeibe vetett bizalmát.

Lehetetlen és képtelen dolog tagadni, hogy a Szovjetunió — az első szocialista állam, amelyet forradalmi harc teremtett meg, épített fel, védett meg, tett hatalmassá nemzedékek munkájával és elmondhatatlan áldozatok árán — különleges helyzettel rendelkezik és különleges felelősséget visel a szocialista országok közösségében és az egész munkásmozgalomban. Tudni kell mégis, hogy Sztálin halála után éppen a szovjet vezetők szálltak síkra minden egyes kommunista párt önállósága, teljes szuverenitása mellett és saját politikájának saját országában való kialakítása terén viselt felelőssége megszilárdítása mellett. Már a Kominunista Internacionálé 1943-ban jóváhagyott feloszlatásának is ez volt az értelme. Amikor azonban a szovjet elvtársak ünnepélyes nyilatkozatot terjesztettek elő valamennyi pártnak jóváhagyásra, amelyben elutasították a vezérpártra és a vezérállamra vonatkozó nézeteket, éppen a kínai elvtársak éltek fenntartásokkal és fordultak szembe a nyilatkozattal. Miért változtatták meg véleményüket? Talán azért, mert most önmaguknak kívánják tulajdonítani a vezér szerepét? Számunkra minden egyes párt autonómiája és szuverenitása elvi kérdés és a mozgalom jelenlegi fejlődésének feltétele. Ez nem mond ellent a nemzetközi proletár szolidaritásnak és e szolidaritás gyakorlati megvalósításának; nem áll ellentétben egész mozgalmunk céljainak közösségével és a pártok közti együttműködés feltétlen szükségességével. Az autonómia és a szuverenitás az a forma, amelyben az imperializmus ellen és a szocializmusért vívott harc egységének ma meg kell valósulnia.

A kínai elvtársak szovjetellenes kampánya le akarja rombolni az első szocialista állam tekintélyét a tömegek előtt — pedig ez a tekintély nagy vívmány —, meg akarja

osztani a szocialista országokat és zavart akar kelteni közöttük, meg nem értést és ellenségeskedést akar elhinteni a szocialista országok és az elnyomott népek felszabadító mozgalma között, meg akarja bontani a nélkülözhetetlen szolidaritást és harci egységet a Szovjetunió és a fejlett tőkésországok munkásmozgalma között. Mindezeken a területeken határozottan szembe kell szállnunk azzal a kísérlettel, hogy veszélyes, végzetes szakadásokat idézzenek elő.

A szocialista országok gazdasági fejlődésének gyors üteme általában már meghaladja a tőkésországokét. Komoly problémáik vannak a gazdaság irányításában; ezeket a gyakorlatban kell megoldaniuk, hiszen nem áll rendelkezésre a tökéletes szocialista építés előre megírt kézikönyve — a kezdeményezés és a tapasztalat a döntő. Korántsem egyszerű nehézségek és megoldásra váró problémák vannak és lesznek. Elkerülhetetlen volt például, hogy azok az emberfeletti erőfeszítések, amelyekre a hatalmas ipari bázis megteremtése érdekében mindenütt szükség volt, negatívan hassanak a mezőgazdaság fejlődésére. Az is elkerülhetetlen, hogy a gazdasági tervezés első módszereit felülvizsgálják és folyamatosan tökéletesítsék, abból a célból, hogy minden szinten kiszélesítsék az alkotó kezdeményezés szféráját és lehetővé tegyék a tömegek egyre szélesebb körű részvételét a gazdaság irányításának folyamatában.

Amikor a Szovjetunió és a többi szocialista ország felveti és megoldja ezeket a kérdéseket, növeli gazdasági potenciálját és a nép általános jólétét, ezzel az egész forradalmi mozgalom érdekében cselekszik, minthogy növeli a szocialista rendszer erejét és bebizonyítja felsőbbrendűségét. Hadd tegyük azonban hozzá, hogy ez a felsőbbrendűség, a tömegek jólétének mutatószámaitól

eltekintve is, a szocialista rendszer természetében, a hatalom jellegében, a nemzetgazdaság irányítását szabályozó elvekben, az embernek, nevelésének, öntudatának, személyisége szabad és teljes kifejlesztésének szerepében van. Jól tudjuk, mi rejlik a tömegfogyasztás csillogó felszíne alatt a fejlett tőkésországokban: az emberek mint termelők és fogyasztók általános és fokozódó alávetése az uralkodó kasztok érdekeinek, annak a személyi szabadságnak és alkotó kezdeményezésnek felszámolása, amelyeknek a társadalmi egyenlőségen és igazságon alapuló társadalom jellemzőinek kell lenniük. A csillogó felszín alatt az emberek nagy többségének és egész népeknek kizsákmányolása, leigázása, szolgasága rejlik. A szocialista országok és a munkásosztály feladata, hogy olyan társadalmat teremtsenek, amelyben nem csupán a jólét, hanem minden ember szabadsága és méltósága is egyenlően biztosítva van. A szocialista országokban ezt a célt kell szolgálnia a termelőerők fejlődésének, a technikai, a tudományos, a kulturális fejlődés egészével együtt.

Így érkezünk el a szintézishez, egyrészről a szocialista országok közötti egységhez, másrészről a szocialista országok világa és a nemzeti felszabadító mozgalmak, valamint a tőkésországok munkásosztályának harcai közötti egységhez.

A szocializmus építése történelmi szükségszerűségből egyetlen országban kezdődött meg és aratta első győzelmét, majd az országok egy egész csoportjában, amelyben a kiindulópontok és az objektív feltételek országonként eltérőek voltak. Azóta azonban a szocialista országok nagy utat tettek meg, és elkerülhetetlen, hogy ugyanazok a gazdasági problémák új megvilágításban jelentkezzenek; nem csupán arra van szükség, hogy a fejlettebbek se-

gítsék az újonnan érkezetteket, hanem nemzetközi összehangolásra, sőt integrációra is, úgy ahogyan az a szocializmus természetéből fakad, ahogyan azt a szocializmusnak mint világgazdasági rendszernek fejlődéstörvényei előírják. A szocialista országok ezen a téren nem haladhatnak lassabban előre, mint ahogyan saját érdekükben, de objektív tényezők nyomása alatt is a nagy nyugati kapitalista monopóliumok teszik. Ehhez azonban kölcsönös bizalomra van szükség; le kell küzdeni a káros rivalizálást, meg kell teremteni a szándékok egységét és a szoros együttműködést; szükséges, hogy minden egyes ország megőrizze teljes függetlenségét és szuverenitását. Mindezek olyan dolgok, amiket a Szovjetunió elleni gátlástalan kínai támadás lehetetlenné és semmissé akar tenni.

A kínai elvtársaknak soha nem volna szabad megfeledkezniük arról, hogy az imperializmus és a kolonializmus ellen általuk vívott hősies harcot sem koronázta volna valószínűleg olyan nagy győzelem, ha nem létezett volna a Szovjetunió ereje, ha ennek az erőnek köszönhetően nem verték volna le a fasizmust Európában és a japán imperializmust Ázsiában, ha a szocializmusnak a Szovjetunióban kivívott győzelmei nem módosították volna oly mélyrehatóan az erőviszonyokat az egész világon. Ez a megállapítás érvényes minden más népre is, amelyet valamikor gyarmati iga alá kényszerítettek, de már sikerült kivívnia szabadságát. Minél erősebb lesz gazdaságilag és politikailag a Szovjetunió és a többi szocialista állam, annál inkább kaphatnak ezek a népek konkrét segítséget és kellő politikai támogatást teljes felszabadulásukért folyó harcukban. Ugyanez vonatkozik a fejlett tőkésországok munkásosztályának és néptömegeinek mozgalmára is. A Szovjetunióval és az ösz-

szes többi szocialista országgal való szolidaritás és kapcsolat erőt és tekintélyt, biztos támogatást jelent számunkra, elősegíti gyorsabb előrehaladásunkat a békéért, a demokráciáért és a szocializmusért vívott küzdelmeinkben.

Tudjuk, hogy a sztálini periódusban uralkodó sematizmus és dogmatizmus a Szovjetunióban és a többi szocialista országban jelentős károkat okozott. Éppen ezért jött létre az e károk jóvátételéért folytatott harcban szorosabb együttműködés és egység a Szovjetunió Kommunista Pártjával és vezetőivel, akik ezt a harcot vívják. Ezt az egységet tovább kell fejleszteni.

Szuszlov elvtárs legutóbbi beszámolója újabb megdöbbentő részleteket tartalmaz a bűnös módon felülről elrendelt személyi üldözésekről, amelyek során az állam vezető szerveiben nem csupán a hatalom eltorzulása — elfajulása, mondottuk mi — mutatkozott meg, hanem a demokratikus hatalom és ellenőrzés bármiféle formájának hiánya is. Megértjük, hogy amikor ilyen súlyos tények kerültek napvilágra, a Sztálin és bűntársainak kis csoportja által teremtett rendszer bírálatában a bűnügyi természetű leleplezés került túlsúlyba. Továbbra is fenntartjuk azonban, hogy ezeknek a leleplezéseknek együtt kellene járniuk azoknak a politikai hibáknak figyelmesebb és elmélyültebb bírálatával, amelyekből minden egyéb baj származott, s e hibák okainak feltárásával, annak feltárásával, hogyan kezdtek megmutatkozni és hogyan kerekedtek felül ezek a hibák. Erre azért van szükség, hogy jobban megértsük, milyen veszélyek fenyegethetnek egy szocialista rendszert, és hogyan kell leküzdeni őket, s ezenkívül azért is, hogy ellenfeleink ne vethessék az úgynevezett sztálinizmus bizonytalan lomtárába az első proletárállam történelmének összes

pozitív momentumait, a szocialista gazdasági építéstől a nagyszabású demokratikus külpolitikáig — melyet a Szovjetunió abban az időben folytatott, amikor Európában összeomlottak a demokratikus rendszerek —, a háború emberfeletti erőfeszítéseitől az összes haladó erők egységéért vívott következetes harcig.

Mozgalmunkban teljes mértékben helyre kell állítani a szocialista demokrácia koncepcióját, ami a törvényességen, az egyenlőségen és a testvéries kapcsolatokon kívül a tömegeknek mind a gazdasági építésben, mind az állam építésében való aktív részvételét is jelenti. A szocialista állam nem lehet olyasvalami, ami kívül áll a dolgozó tömegeken, amelynek a dolgozó tömegek engedelmeskednek, mint bár jóindulatú, de tőlük mégis idegen hatalomnak. Ezért helyeseltük és üdvözöltük a Szovjetunió Kommunista Pártja új programjában az egész nép államának létrehozására vonatkozó célkitűzést. Az ezzel kapcsolatos kínai bírálatok alaptalanok és veszélyesek. A tőkésországok munkásmozgalmának szüksége van arra, hogy ezen a téren gyorsan felszámolják a múlt minden csökevényét. És nem kell félni az újításoktól, az olyan új szervezeti formáktól, mint a jugoszláv önigazgatás, ha ezek a gazdasági és társadalmi kezdeményezések új területeit nyitják meg a munkástömegek előtt, és megkönnyítik, hogy ez utóbbiak elláthassák a tényleges ellenőrzésnek, s a gazdaság és a társadalom irányításának funkcióit. Ha ezen az úton hibák elkövetésére is sor kerülhet, mindig van idő és mód kijavítani őket. A legsúlyosabb hiba: egy helyben maradni, olyan szervezeti formákhoz ragaszkodni, amelyekből hiányzik a tömegek éltető, alkotó lendülete.

Mi is hasonló problémákkal állunk szemben mozgalmunkban, szakszervezeti akcióink fejlesztésében, a

munkahelyeken végzett szervező munkában. Ez annak a jele, hogy a szocialista öntudat érlelődik a munkásosztályban. A szocialista országokban elért eredmények és az általunk elérendő eredmények között kölcsönös kapcsolat van. Együttműködésre és egységre van tehát szükség e problémák bátor megvizsgálásában és helyes megoldásában. Itt kell a legjellegzetesebben megerősíteni a demokrácia és a szocializmus közötti eltéphetetlen kapcsolatot. Amikor a kínai elvtársak nem csupán a proletárdiktatúra szükségességét hangoztatják, hanem egyúttal elutasítják a Sztálin vezetése alatt kialakult rendszer bírálatát, ezzel rossz szolgálatot tesznek magának a proletárdiktatúra ügyének, mert azt végső soron a Sztálin vezetése alatt kialakult rendszerrel azonosítják, akadályozzák, hogy elméletben és gyakorlatban újra teljesen érvényesüljön az a koncepció, amely szerint a szocializmus nem létezhet másképpen, mint az állam demokratikus jellegének és a tömegek demokratikus életének legszélesebb körű, legkövetkezetesebb fejlesztésével.

Ami a külpolitikát és az imperializmus elleni harcot illeti, hadd emeljem ki még egyszer azt, ami Csou En-laj kínai miniszterelnöknek számos ázsiai és afrikai országban tett látogatása alkalmával történt. Csou En-lajnak a szóban forgó országok fővárosában tett nyilatkozatai lényegükben és megfogalmazásukban egybehangzók a Szovjetunió, a többi szocialista ország és a nemzetközi munkásmozgalom alapvető irányvonalával és követeléseivel, még ha óvakodott is erre utalni. Beszélt az ENSZ alapokmányának tiszteletben tartásáról, a békés egymás mellett élésről, az enyhülésről, annak szükségességéről, hogy az Egyesült Államok új irányt szabjon politikájának. Hogyan? A kínai miniszterelnök megfeled-

kezett pártja propagandájának valamennyi alapelvéről — arról, hogy az imperializmus természete nem teszi lehetővé ezeket a követeléseket, hogy a békés egymás mellett élés óhaja az amerikai vezető körökkel való összeesküvést jelenti, hogy világszerte el kell terjeszteni az atomfegyverek birtoklását, és hogy hiba volt az atomfegyver-kísérletek részleges eltiltása? Minderről nem feledkezett meg, de megértette, hogy félre kell tennie ezeket a dolgokat, ha úgy akar tárgyalni a nemzetközi kérdésekről, ahogyan kell, figyelembe véve a mai körülményeket, és olyan konkrét célokat tűzve ki, amelyeket a békét kívánó államok, a tömegek mozgalma és mindazok együttes erőfeszítése révén lehet elérni, akik — bármely okból — elutasítják egy újabb világháború perspektíváját. Mély ellentmondással állunk tehát szemközt; összeomlik az egész agitáció, amit a kínai vezetők a nemzetközi kérdésekkel kapcsolatban néhány éve folytatnak. Ennek az agitációnak összeomlását azonban üdvözöljük, mint újabb megerősítését azon módszer helyességének, amellyel véleményünk szerint az imperializmus ellen és a békéért vívott harcot folytatni kell.

Ez a harc ma egy alapvető előfeltételből, annak elismeréséből indul ki, hogy a háború többé nem elkerülhetetlen, hogy az új világkonfliktus — vagyis egész népeknek és talán az egész emberiségnek az atomtűzben való megsemmisülése — elkerülhető. Ez az az előfeltétel, amely politikánknak konkrét tartalmat ad, amelynél fogva az nem puszta agitáció, minthogy olyan reális távlatot jelöl ki, amely pozitív értéket kölcsönöz minden részleges követelésünknek és vívmányunknak. E nélkül az előfeltétel nélkül viszont minden egyéb értékét veszíti; nem marad más, mint szkepticizmus és fatalista várakozás, a régi opportunista jelszónak, „Ám jöjjön

a háború!" — mely ellen mindig is harcoltunk —, kínai nyelvű új kiadásával együtt.

A kínai vezetők a napokban például udvarias táviratot intéztek Hruscsov elvtárshoz születésnapja alkalmából. Értékeljük azt az egységre való felhívást, amelyet a távirat tartalmazott. De a kérdés felvetését nem látjuk helyesnek. A kínai elvtársak megállapítják, hogy a Szovjetunió és a népi Kína — mai nézeteltéréseik ellenére — kétségkívül egységesek lesznek a jövőben, ha és amikor az imperialisták megtámadják őket. Az egységet így lényegében a háború, a világháború perspektívájához kötik. Ámde mi éppen ezt a perspektívát utasítjuk el, mert úgy véljük, hogy az a mai nemzetközi erőviszonyok között elkerülhető. Ahhoz azonban, hogy elkerülhessük, cselekvésre, az imperializmus elleni harcra van szükség, és ennek a harcnak sikeréhez ma nem csupán a Szovjetunió és a népi Kína, hanem valamennyi szocialista ország, az egész munkásmozgalom és valamennyi, bármely táborhoz tartozó békeszerető erő egységére is szükség van.

Az imperializmus természetéről szóló elvont vita és idézetgyűjtemény semmit sem ad hozzá ahhoz, amit mindig is tudtunk és amiről nem feledkezünk meg. Ámde előrehaladni egy olyan világban, ahol egy új világháború feltétlenül együtt járna civilizációnk pusztulásával, egy olyan világban, amelynek struktúrája megváltozott, amelyben az imperializmus már nem uralkodik osztatlanul és amelyben új, mélyreható változások érlelődnek — egészen más dolog, mint idézeteket gyűjtögetni. Az imperializmus elleni harc egész tevékenységünk egyik tengelye, de igen nagy baj lenne, ha nem látnánk, hogyan változnak e harc körülményei, mik a lehetséges és szükséges közvetlen célkitűzései.

A hidegháború folytatására alakult nagy imperialista

szövetségek ma nyugaton is, keleten is válságban vannak. Hogyan használhatja ki mozgalmunk ezt a válságot arra, hogy meghiúsítsa az imperializmus terveit és előrevigye az enyhülés, a leszerelés és a béke ügyét? Csakis úgy, ha olyan világos célokat tűz ki, amelyeket a haladó erők széles frontja elfogadhat és támogathat. Ezt a frontot olyan politikai csoportok is támogathatják, amelyek nem fogadják el az imperializmusról szóló meghatározásunkat, sőt nem is érdeklődnek iránta. A lényeg az, hogy felismerjük a béke ellenségeit és konkrétan harcoljunk ellenük, a minden országban meglevő szélsőséges reakciós csoportok ellen, az amerikai imperializmus jobboldali vezető körei ellen, a német militarizmus és revánspolitika ellen, a kolonializmus, a fasizmus ellen. Nyilvánvaló, hogy az ilyen aktivitás nemcsak hogy nem erősíti az imperializmust, hanem állandóan válságba sodorja belső egyensúlyát, defenzívába kényszeríti, kiélezi saját belső ellentmondásait. Ennek az aktivitásnak nem az a célja, hogy fenntartsa a dolgok jelenlegi állását, hanem hogy megváltoztassa a helyzetet, fokozatosan felvesse és megoldja a legégetőbb kérdéseket, szétbogozza a legbonyolultabb csomókat és ily módon készítse elő a szilárd és tartós békéhez vezető újabb sikereket.

Nem haboztam megírni folyóiratunkban, hogy a polémia és a támadások, amelyek Peking részéről egész mozgalmunkat érik, bizonyos értelemben kihívást tartalmaznak. Kihívnak bennünket, hogy értsük meg jobban nemzetközi politikánk tartalmát és dolgozzunk jobban megvalósításáért. A moszkvai részleges atomcsendegyezmény aláírásával kivívott győzelmet, amelyet minden nép nagy sikerként üdvözölt, még nem követték újabb sikerek, kivéve a hasadóanyagok termelésének csökkentéséről szóló, nemrégiben kötött megállapodást. Az eny-

hülés és a béke ellenségei aktívak, ellenállnak, igyekeznek fenntartani frontjuk egységét, több helyütt is szítják a tüzet, hogy újabb tűzvészeket lobbantsanak lángra. Harcunkban nem szabad megállnunk, figyelemmel kell kísérnünk minden olyan területet, ahol a béke veszélyben forog, módunkban kell állnia, hogy mindig hatalmas tömegmozgalommal védhessük meg a békét.

Olaszországban különösen ránk hárul az a feladat, hogy e téren aktívak és harcosak legyünk. A középbaljelleg és néhány pacifista frázis álarca mögött mind a kormány, mind a közvéleményt irányítani akaró sajtóorgánumok a régi „hűségpolitikát" (mint Andreotti mondja), „lojális politikát" (mint Pietro Nenni mondja), vagyis az atlanti tömb és az amerikai imperializmus kiszolgálásának politikáját folytatják.

Nincs semmiféle új kezdeményezés, semmiféle eltávolodás a múlt idők legmerevebb atlanti konformizmusától. Határozottan elutasítják a Kínai Népköztársaság elismerését és jogainak helyreállítását. Együttműködnek az amerikai katonai körökkel, hogy előkészítsék a multilaterális atomfegyverkezés kész tényként való elfogadtatását (ez még a kisebbik rossz, mondják majd a szocialista miniszterek). Ezeken a dolgokon változtatni kell.

Lám, mi történt a brazíliai eseményekkel kapcsolatban. Igaz megindultsággal értesültünk arról, hogy magas állású állami személyiségek utaztak Bariba az évforduló napjára és foglaltak helyet ugyanazokban a padokban, ahol 1944-ben a bari kongresszust[1] tartották. Csakhogy ez antifasiszta kongresszus volt: az egész nemzet moz-

[1] A Bariban tartott kongresszusról lásd e kötet 123. oldalát. — *A szerk.*

gósítása arra, hogy harcával mindörökre megsemmisítse a fasizmust hazánkban, és hozzájáruljon világméretű megsemmisítéséhez. De Brazíliában két héttel ezelőtt a fasizmus hódított tért, semmisítette meg a demokratikus szabadságjogokat és borította fel a törvényes rendet bandákból álló csapataival és reakciós fegyveres erők felhasználásával. S nem volt egy sem az olasz burzsoázia jelentős lapjai között, amely ne magasztalta volna ezt a bűncselekményt, méghozzá azzal az arcátlansággal, hogy azt egyenesen a szabadság győzelmének tüntette fel. Mint olaszok és mint antifasiszták, szégyenkezünk, hogy országunk szövetségese, kormányunk uszályhordozója azoknak az amerikai imperialista köröknek, amelyek akarták a fasizmusnak ezt a brazíliai győzelmét és most óriási vívmányként akarják feltüntetni. Vajon kormányunk miért nem talált valami módot arra, hogy kifejezze ezzel a súlyos, szégyenletes fasiszta eseménnyel kapcsolatban azt, amit minden jó olasznak éreznie kell?

Visszautasítjuk azt a káros agitációt, amit a kínai elvtársak a nemzetközi kérdésekkel kapcsolatban folytatnak, melynek során odáig mennek, hogy az egész országok lakosságát megsemmisíteni képes atomháború katasztrofális gondolatával játszadoznak. Ismét megerősítjük valamennyi ezzel kapcsolatos álláspontunkat. Elfogadjuk azonban a kihívást, hogy erőteljesebben és eredményesebben vívjuk harcunkat az imperializmus ellen azon a talajon, amit mi helyesnek tartunk. Minden demokratikus és népi erő ügyévé kell tennünk az olyan olasz béke-külpolitika követelését, amelynek világos cselekedetekben és konkrét kezdeményezésekben kell megvalósulnia, el kell tépnie az imperializmus láncait és meghiúsítani intrikáit, nagyobb teret kell biztosítania az enyhülésnek, meggyorsítani az enyhülés fokozódását, az

olasz népet és az olasz államot aktív tényezővé kell tennie egy olyan új nemzetközi helyzet megteremtésében, amelyben a népek nyugodtak lehetnek jövőjük felől, és minden erőfeszítésüket gazdasági és társadalmi emancipációjuk megvalósítására fordíthatják.

A marxizmus forradalmi tanításainak a mai körülmények közötti alkalmazása és továbbfejlesztése érdekében végzett vizsgálódások és megtett erőfeszítések során figyelmünket leginkább a szocializmus felé — a fejlett tőkésországokban — vezető demokratikus és békés út kérdésére összpontosítottuk. A fasizmus veresége és a demokratikus rendszer megteremtése után azonnal igyekeztünk helyes választ adni erre a kérdésre. Tudatában voltunk annak, hogy tevékenységünket olyan körülmények között kell folytatnunk, amelyek mélységesen eltérnek azoktól a körülményektől, amelyek között a hatalom meghódítása más országokban végbement. Pártunk tevékenységének ezért kezdettől fogva megvolt a sajátos jellege, megvoltak sajátos célkitűzései, amelyeket legutóbbi három országos kongresszusunk elméleti szempontból teljesen igazolt és egyre pontosabban fogalmazott meg. Ez az a pont, amellyel kapcsolatban a legmélyebb nézeteltérésünk a kínai elvtársak által ma vallott állásponttal, az a pont, amelyben a kínai elvtársak polémiája a legádázabb és a leghevesebb nyelvezettel irányul ellenünk.

A polémia tartalmával kapcsolatos gondolkodás során elsősorban az derül ki, hogy a kínai elvtársak nyilvánvalóan meghamisítják nézeteinket. Kényelmes eszköz ez számukra ahhoz, hogy olyan színben tüntessék fel magukat velünk szemben, mintha a történelmi értelmezés és elméletünk alapelveit védelmeznék. Meghamisítva

álláspontunkat azt állítják, hogy szerintünk az erőszaknak és a nyílt forradalmi robbanásoknak a modern világban többé semmiféle létjogosultságuk nincsen, mivel ma már minden politikai és társadalmi folyamat szükségszerűen és mindenütt csakis békés formák között mehet végbe. Ilyen ostobaságot mi sohasem állítottunk. Nagyon jól tudjuk, hogy az erőszaknak mi volt mindig is és mi ma is a történelmi szerepe a népek függetlenségi harcában és az osztályharcban. Igen furcsa lenne, ha erről éppen most feledkeztünk volna meg, amikor egyes népeket erőszakkal tartanak szégyenletes fasiszta rendszerek uralma alatt, amikor az amerikai imperialisták fegyveres erőszakot alkalmaznak például Délkelet-Ázsia országainak leigázására és gyűlöletes gyarmati rendszereket kényszerítenek rájuk, amikor a tőkés világ beleegyezésével szemünk láttára megy végbe fasiszta államcsíny Brazíliában. Mi Olaszországban fegyveres forradalmi harccal szabadultunk meg a fasizmustól. Nem hallgathatunk arról sem, hogy a reakciós vezető osztályok mindig készek erőszakhoz folyamodni, hogy megakadályozzák a politikai és társadalmi haladást, megsemmisítsék a dolgozó osztályok vívmányait. Erről az igazságról mindenekfelett az olyan országokban, mint a mi hazánk, sohasem szabad megfeledkezni.

Mindezt emlékezetünkbe idézve azonnal hozzá kell azonban fűznünk azt is, hogy a forradalmi erőszakra való felhívás nem következhet be akármilyen körülmények között, és hogy a forradalmi előretörés és a legmélyrehatóbb átalakulások is lehetségesek forradalmi erőszak nélkül. Kuba és Algéria hosszú fegyveres harccal szabadult fel; de tucatjával vannak gyarmati népek, amelyeknek nem kellett keresztülmenniük ilyen nehéz próbatételeken és mégis kivívhatták függetlenségüket

olyan tömegmozgalmak révén, amelyek kedvezőbb nemzetközi körülmények között folytak le, mint a múltban. A kérdést tehát a harc konkrét körülményeinek pontos értékelése alapján kell megvizsgálni és csakis így lehet eldönteni; ezek a konkrét körülmények határozzák meg a harc célkitűzéseit, szervezete és fejlődése formáit. Hadd mondjam meg, hogy én valahogy sematikusnak és elvontnak találom a békés fejlődés és a nem békés fejlődés merev szembeállítását. Adva van a munkásosztálynak és a dolgozó tömegeknek gazdasági és politikai követeléseikért, a társadalmi reformokért és átalakulásért folyó mozgalma. Ennek a mozgalomnak olyan módon kell haladnia, ahogyan a helyzet megkívánja és lehetővé teszi; a mozgalom vezetőinek pedig tudniuk kell, helyesen — a végbemenő objektív változásoknak és fordulatoknak megfelelően — irányítani és vezetni a mozgalmat, sohasem veszítve el az események feletti ellenőrzést. 1943 és 1945 között fegyverrel harcoltunk. Őrültség lett volna, ha a győzelem után nem tértünk volna át a demokratikus talajon folytatott legális harcra. De 1960-ban például a demokratikus talajon folytatott legális harcban olyan eseményekre került sor, amelyek már-már megváltoztatták a harc természetét, anélkül, hogy annak alapvető célkitűzései megváltoztak volna. A lényeg az a kapcsolat, amely egyetlen folyamatban egyesíti a mozgalom valamennyi fázisát. A lényeg az, hogy a tömegmozgalom és annak tevékenysége minden időpontban meglegyen. Veszélyes minden olyan önkényes vagy sematikus különválasztás és szembeállítás, amely a békés küzdelmet egy helyben topogásnak vagy céljainkról való lemondásnak minősíti, a nem békés eszközökkel vívott harcot pedig — amikor az elkerülhetetlen — kalandorpolitikaként elítéli.

Az ilyen terminusokban folytatott vita azonban még távol áll a mai valóság konkrét vizsgálatától. De éppen ez az a pont, amelyben megmutatkozik, hogy a kínai elvtársak a legcsekélyebb pozitív hozzájárulásra is képtelenek. Úgy látszik, szinte egyáltalán nem érdeklődnek a fejlett tőkésországok mai helyzete iránt. Április 28-i nagy győzelmünkről[2] tudomást sem vettek. De ha ez így van, hogyan tarthatnak igényt arra, hogy ítélkezzenek politikánk és tevékenységünk felett? Azt mondják, hogy szociáldemokrata típusú opportunizmusba süllyedtünk, mert a szocializmusra való áttérést úgy képzeljük el, hogy megszerezzük a szavazatok felét, plusz még egy szavazatot. Ez megint csak számukra kényelmes hamisítás. A parlament a demokratikus típusú társadalom politikai struktúrájának része és kisebb-nagyobb mértékben megvalósíthatja a demokratikus képviseletet és a demokratikus funkciókat; eszerint kisebb vagy nagyobb a jelentősége és az a lehetőség, hogy benne olyan tevékenységet folytassunk, amely nem szorítkozik leleplezésre és agitációra. Mi a parlamentben ez idő szerint a dolgozó tömegek akcióját és küzdelmét tudjuk folytatni; ezt a tevékenységünket azonban a tőkés társadalom gazdasági és politikai rendszerének egészéhez alkalmazzuk, azzal a céllal, hogy haladó vívmányokat érjünk el, olyan reformokat vívjunk ki, amelyek ennek a rendszernek módosítására irányulnak, egyre erősebbé és biztosabbá teszik a dolgozó osztályok és szervezeteik pozícióit, gyengítve ugyanakkor a kapitalista uralkodó osztályok, és különösen legreakciósabb és döntő szerepet be-

[2] Az 1963. április 28-án megtartott parlamenti választásokon az Olasz Kommunista Párt 321 mandátumból 83-at szerzett meg, s ezzel a második legnagyobb párt lett a parlamentben. — *A szerk.*

töltő csoportjaik — azaz ma a monopoltőke csoportjai — hatalmi pozícióit.

Ez részben kétségkívül új stratégia, amely a demokráciáért és a szocializmusért vívott harc széles útján halad előre. Megvannak azonban azok a feltételek, amelyek ezt lehetségessé és szükségessé teszik: a dolgozó tömegek szervezettségének és harci szellemének nagyarányú fejlődése, a demokratikus szellem elterjedése, a néptömegek mozgósítására való képességünk. Mindez nehezíti a burzsoázia reakciós kalandorpolitikáját. A városi és a falusi középrétegek számottevő tömegei nagymértékben közelednek a monopoltőke ellen harcoló munkásosztály álláspontjaihoz, ami sokkal szélesebb körű társadalmi szövetségeket tesz lehetővé. Léteznek mérsékelt pártok, amelyek elfogadják a demokratikus és a társadalmi reformok programját, ami szintén új típusú együttműködést tesz lehetővé. Végül, a hagyományos burzsoá rendszer mély válságba került, ami magukat az uralkodó osztályokat is arra kényszeríti, hogy a gazdaság irányításának új formáival próbálkozzanak, s ez lehetővé teszi, hogy e téren is harcot indítsunk a radikális reformokért és változásokért. Mindez lehetségessé és szükségessé teszi, hogy a társadalmilag és politikailag haladó erők összefogásának megteremtése révén a hatalomra jutáshoz vezető új utakat keressünk.

„Nyugat-Európában — állapítottuk meg 1963 októberi határozatunkban és szögezzük le most újra — annak a szocialista megoldásnak, amely szétzúzza a kapitalista nagyburzsoázia gazdasági és politikai hatalmának alapját, nem csupán kenyeret és munkát kell adnia, hanem meg kell valósítania a termelés gyors ütemű fejlesztését is; olyan gazdasági tervezésről kell gondoskodnia, amelyben az egyéni kezdeményezés helyet talál és ösztönzést kap;

úgy kell irányítania a társadalmat, hogy biztosítsa a széles körű politikai önállóság és szabadság rendszerét, előmozdítsa a tudományos kutatómunkát, a kultúra fejlődését és a különböző nézetek állandó vitáját."

Azért idéztem ezt a részletet, mert hangsúlyozni szeretném, hogy amikor a szocializmus demokratikus és békés útjáért küzdünk, nem csupán arra törekszünk, hogy — ami minket illet —, kizárjuk a fegyveres felkelés és a polgárháború lehetőségét, hanem arra is, hogy új módon oldjuk meg a szocialista társadalom szervezetének problémáit. Szükségesnek tartjuk, hogy a szocialista társadalom szervezetének minden szakaszában nyilvánvalóan demokratikus tartalma legyen; el akarjuk kerülni azokat a hibákat, elzárkózásokat, torzulásokat, amelyekre másutt sor került; nem akarjuk elutasítani a már megvalósult demokratikus vívmányokat és a politikai küzdelem azoknak megfelelő módszereit; lehetővé akarjuk tehát tenni több szervezett politikai erő működését, azaz olyan együttműködést kívánunk, amely másutt kivétel számba ment, a mi szemléletünk szerint azonban szükséges szabály lesz. Semmiképpen sem mondunk le végső céljainkról, vagyis a tőkés kizsákmányolás megszüntetéséről és az osztály nélküli társadalom megteremtéséről; de ezeket olyan nagyarányú mozgalom révén akarjuk megvalósítani, amely megőrzi és tovább fejleszti a demokratikus rendszernek mindazon pozitívumait, amiket a nép oly kemény harcok és oly nagy áldozatok árán vívott ki magának.

Nem hisszük, hogy könnyű dolog lenne ezen az úton haladni, ezt mégis úgyszólván kötelezőnek tekintjük, hacsak nem akarunk arra szorítkozni, hogy valamilyen forradalmi cselekvésről szónokoljunk, amelyhez azonban nem tudni hogyan lehet eljutni és mit lehet konkrétan

tenni érte. A forradalom szerintünk olyan folyamat, amelyet már ma kell a társadalmi élet minden területén folytatott tevékenységgel előrevinni. Már ma új tartalmat akarunk adni a demokráciának; olyan demokráciát akarunk, amely nem merül ki korlátozott és vitatott külső formákban, hanem politikai és gazdasági reformokat foglal magában. Ez azt jelenti, hogy a tömegek közvetlenül részt vesznek a nemzetgazdaság ellenőrzésében és irányításában, a dolgozók szervezetei megerősödnek és új feladatokat kapnak, az egész közélet és társadalmi rendszer megújul. Így kapcsoljuk össze máris ma elválaszthatatlanul a szocializmus és a demokrácia ügyét és így nyitjuk meg már ma a szocializmushoz vezető utat. A munkásosztály és minden demokratikus és népi erő egységéért vívott szüntelen harcunk éppúgy, mint pártunk jellege, szervezetének és belső életének formái teljes egészükben ennek a politikai szemléletünknek felelnek meg, ennek váltak lényeges elemeivé.

A kínai elvtársak ránk vonatkozó kifogásai, bírálatai és támadásai között egyetlenegy sincs, amely bármilyen módon is cáfolhatná ennek az irányvonalnak a helyességét, vitássá tehetné érvényességét és eredményességét.

Csak a szocialista párt jobboldali vezetői kapaszkodtak bele a kínaiak ellenünk intézett támadásaiba annak érdekében, hogy a saját malmukra hajtsák a vizet. Azt állítják ugyanis, hogy a politikánk felett gyakorolt kínai bírálat azonos azzal, amit mi gyakoroltunk a szocialisták politikája felett. Szerintük tehát a kínai elvtársak álláspontjainak visszautasítása annyit jelent, mint helyeselni és magunkévá tenni a szocialista párt jobbszárnyának magatartását. Ez mélységes félreértés. A valóságban mi elsősorban azt vetjük a szocialista

jobbszárny szemére, hogy nem dolgozta ki komolyan a szocializmusért vívott harcra vonatkozó elméletét és a szocialista párt egymást követő kongresszusain arra szorítkozott, hogy empirikus és rögtönzött módon kijelölje az ideiglenes, vitatható és korlátozott értékű célokat és jelszavakat. A szükséges irányban való vizsgálódást ezeken a kongresszusokon csak azok az elvtársak végezték el, akiket a jobboldali áramlat utóbb arra kényszerített, hogy kilépjenek a pártból. Azt vetjük a szocialista jobbszárny szemére, hogy amikor bennünket bírálnak és egészen addig a képtelenségig mennek el, hogy egy olyan pártot, mint a mienk, minden további nélkül kirekesztenek a szocializmusért vívott demokratikus küzdelem szférájából, a nem szocialista — vagyis a szociáldemokrata és a klerikális — csoportok mögött kullognak. Mindenekfelett azonban azt vetjük szemére, hogy magatartása következetlen, ellentmondásos és elhibázott; néhány hasznos haladó reform kivívására irányuló kísérletei egymást követő megalkuvásokkal és kapitulálásokkal járnak együtt, amelyek lehetővé teszik a kereszténydemokrata párt konzervatív erőinek, hogy felülkerekedjenek, s amelyek olyan engedményeket tesznek a gazdasági jobboldalnak, hogy az felbátorodott és támadásba ment át. Hadd tegyük hozzá, azt is szemére vetjük a szocialista jobboldalnak, hogy saját pártjában szakadást idézett elő, és kétségtelen, hogy ez nem vezet a párt erejének és politikai súlyának növekedéséhez. Az általunk védelmezett politika és a szocialista jobbszárny politikája között nyilvánvaló áthidalhatatlan ellentét van.

Amikor visszautasítjuk a kínai elvtársak támadásait és a szocialista elvtársak elfogult és gyakran kétértelmű bírálatát, nem azt a kötelezettséget kell vállalnunk,

hogy megváltoztatjuk utunkat, hanem azt, hogy még alaposabban törekszünk politikánk megvalósítására; felfedezzük azt, ami tevékenységünkben még nem felel meg a helyzet új vonásainak és a harc szükségleteinek; kijavítjuk hibáinkat és ugyanakkor elmélyítjük vizsgálódásunkat; jobban fejlesztjük politikai vitánkat annak érdekében, hogy új célokat határozhassunk meg, új hódításokat érhessünk el a tömegek körében, új lendületet adhassunk az egész társadalmunk megújításáért folyó mindig eredményesebb tevékenységnek. Ebben az értelemben állítom, hogy a bennünket ért támadásokat ezen a téren is kihívásként kell értelmeznünk arra, hogy jobban dolgozzunk, s a gyakorlatban, a tények erejével bizonyítsuk be, hogy az általunk követett út a mi országunk körülményei között a szocializmushoz vezető helyes út.

Véleményem szerint hasonló módon kell felvetnünk egy másik, a kínai elvtársak stratégiai és taktikai nézeteinek középpontjában álló kérdést is: a gyarmati népek és a nemrég függetlenné vált népek felszabadító mozgalmának kérdését, e mozgalomnak az imperializmus elleni harcban betöltött funkciója és további fejlődése kérdését. A kínai elvtársak itt is gyökerében hibás álláspontból indulnak ki. Szerintük ez a mozgalom az egész antiimperialista harc fő és vezető ereje. Elszigetelik a mozgalom többi részétől, sőt szembeállítják vele. Ez nem csupán hibás, hanem rendkívül veszélyes álláspont is. Az elnyomott népek felszabadító mozgalmának az utóbbi húsz évben elért nagy sikerei összefüggnek a világban végbement változások összességével, vagyis nagyrészt annak köszönhetők, hogy a kapitalista rendszer válságba került. Ennek a válságnak fő tényezője pedig az

volt, hogy a Szovjetunióban győzelmesen felépült a szocializmus és létrejött a szocialista országok tábora. Minél erősebbek lesznek a szocialista országok, annál inkább megnyílik az elnyomott vagy nemrég felszabadult népek előtt a teljes felszabadulás útja. A kínaiak néhány dokumentuma már-már a szocialista országok imperializmusát emlegeti a gyarmati népeknek, amely szerintük a burzsoá államok imperializmusához hasonló. Ez színtiszta őrültség. Azt jelenti, hogy szét akarják törni azt az összefogást és együttműködési lehetőséget, a szándékoknak és a céloknak azt az egységét, amely az imperializmus elleni harc egyik legfontosabb rugója. Ez pedig azt jelenti, hogy cselekedeteikkel ténylegesen nehezítik a régi és az új típusú kolonializmus leleplezését és legyőzését. A kínai vezetők ezen a téren is meg nem értést és megoszlást akarnak teremteni ott, ahol az egységet kellene kiharcolni, megőrizni és kiterjeszteni.

Ezt leszögezve, véleményem szerint őszintén el kell ismernünk, hogy ezen a téren vannak problémák, amelyeket alaposabban meg kell vizsgálnunk. A nagy tőkésországok munkásmozgalma nem valósította meg kellőképpen a gyarmati elnyomás elleni harcban és az elnyomott népek mozgalmának támogatása terén rá háruló feladatokat. Elkövetett hibákat, köztük komolyakat is, amelyeket el kell ismernie, s amelyek ártottak a közös ügynek. Az Ázsiában, Afrikában, Latin-Amerikában és az Egyesült Államokban folyó nemzeti felszabadító, antikolonialista, illetve fajüldözés elleni harcokkal való szolidaritásunk mindig is megnyilvánult és gyakran erőteljes akciókban fejeződött ki. Úgy látszik azonban, hogy hiányzott és még mindig hiányzik az imperializmus elleni harc széles frontjának különböző szektorai között szükséges közeledés és teljes megértés,

a szükséges kölcsönös segítség. A gyarmati uralom régi formája vereséget szenvedett és csaknem teljesen eltűnt; ma a kolonializmus új formáját szervezik, ami a szabad államokká vált egyes egykori gyarmatokon már megszilárdulóban van. A leigázás új formájának előmozdítói a monopoltőke ama vezető csoportjai, amelyek ugyanakkor a tőkésországok minden demokratikus átalakulásának és minden társadalmi haladásnak ellenségei. Megvan tehát az objektív alapja annak, hogy mind a volt anyaországokban, mind a volt gyarmatokon egységes harc folyjék; s ebben a harcban a proletariátusra és a dolgozó osztályokra hárul a hatékonyabb akciók kezdeményezése. Ezt azonban nem elég kijelenteni. Értenünk kell ahhoz, hogy e kezdeményezést egy világos programmá, olyan konkrét követelésekké változtassuk, amelyek a monopoltőkés gazdasági struktúrákat a nemzetközi kapcsolatok terén is támadják, megteremtve ily módon a nemrég felszabadult országok népeivel és kormányaival is közösen megvalósítandó lépések alapját. Ahhoz azonban, hogy ezt megtehessük, minden előítélettől mentesen kell ezekre a népekre és kormányokra tekintenünk; jól kell ismernünk életkörülményeiket, fejlődésük feltételeit, szervezeteiket; szoros kapcsolatot kell létesítenünk szervezeteik és a mi országaink dolgozó osztályainak hasonló szervezetei között; ezzel a széles körű munkával kell megvetni az alapját annak, hogy igazi közös harcot folytathassunk a közös ellenség ellen. Ha a nagy tőkésországok pártjai nem tudnak — erőfeszítéseiket jól összehangolva — előrehaladni ezen az úton, egyik alapvető feladatuk megvalósítatlan marad.

Az a tény, hogy a nemrég felszabadult államok népei és kormányai nyíltan kijelentik, hogy szocialista gaz-

daságot és társadalmat akarnak felépíteni, elméletünk nagy sikere és a jövőre vonatkozó nagy reménységünk. Itt is óvakodnunk kell azonban a dogmatizmustól és a felületességtől. Meg kell értenünk, hogy a szocializmushoz való előrehaladás a nemrég még gyarmati és ma is még elmaradott országokban sajátos folyamat lesz, eltérő attól, ami eddig lezajlott. A szóban forgó országok népi mozgalmának és az azt irányító politikai erőknek kell majd pontosan meghatározniuk a szocializmushoz való előrehaladás célkitűzéseit és szakaszait. A mi feladatunk elkerülni, hogy ezeknek az országoknak kommunistáira körülményeiknek meg nem felelő irányvonalat erőltessünk rá. A tőkésországokban, valamint a szocialista országokban immár hagyományossá vált szervezeti formák a nemrég felszabadult országok viszonyai között akadályaivá válhatnak a széles néptömegekkel való kapcsolatoknak és annak, hogy a kommunisták az egész politikai fejlődésben pozitív szerepet tölthessenek be.

A kínai elvtársak által hirdetett sematizmus, az a szándékuk, hogy a felszabadító harcot a fegyveres harcra korlátozzák, ezen a téren is káros és veszélyes. A fegyveres harc a gyarmati országok helyzetében gyakran elkerülhetetlen, hiba azonban ezt kizárólagos mintaképnek feltüntetni s nem tudni összehangolni a tömegek politikai fellépésével és az összes nemzeti, demokratikus és haladó erőkkel való széles körű politikai szövetség megteremtésével. Különösen lehetségesek az ilyen jellegű hibák a latin-amerikai országokban, ahol — ha értesüléseink helyesek — néhány esetben már el is követték őket, egész mozgalmunk kárára.

Úgy gondolom, hogy mindabból, amit eddig elmondtam, a legvilágosabban kitűnik, hogy szemben állunk

annak az irányvonalnak tartalmával, amelyet a kínai vezetők ma a nemzetközi kommunista és munkásmozgalomnak ajánlanak. E szembenállásunk mélyreható és semmiképpen sem hidalható át esetleges formális kompromisszumokkal, mivel abból az elméleti és politikai tevékenységből származik, amelyet hosszú éveken át folytattunk, és amely pártunknak a dolgozó tömegek körében, az országban és nemzetközileg oly kiemelkedő eredményeket nyújtott. Sohasem tartottunk igényt arra, hogy tevékenységünk más pártoknak mintaképe legyen, melyek közül nem egy sok tekintetben más körülmények között dolgozik, mint a mi körülményeink. Szeretnénk azonban, ha tevékenységünket és tapasztalatainkat úgy tekintenék, mint komoly hozzájárulást egész mozgalmunk fejlődéséhez, a fennálló problémák megvitatásához és megoldásához, amelyeket nem lehet másképpen megoldani, mint szabad bírálat, a munka és a harc során szerzett tapasztalatok figyelembevétele útján.

Határozottan szembefordulunk azzal a módszerrel is, amelyet a kínai elvtársak állásfoglalásaik terjesztése során követtek. Az ilyen módszer nem azoknak sajátja, akik erősíteni akarják a mozgalmat, azzal is, hogy — ha szükséges — kijavítják hibáit, hanem azoké, akik törést és szakadást akarnak előidézni a mozgalomban. Propagandájuk, azonkívül, hogy — mint már többször említettük — meg akarja bontani az imperializmus elleni harc szektorai közötti szerves egységet, fokozatosan áttért arra, hogy egyre nyíltabb szakadásra szólítson fel a kommunista és munkásmozgalmon belül, hogy kis szakadár csoportokat hozzon létre a meglevő pártokban, áttért arra a harcra, amely, ha sikert aratna, azzal végződne, hogy minden országban két egymással

szemben álló szervezet létezne. Néhány ázsiai párt elfogadja a kínai álláspontokat, vagy erősen azok befolyása alatt áll. Másutt apró csoportok váltak ki soraink ból, amelyek pártoknak nevezik magukat és ekörül némi lármát csapnak. Segítséget nyújtott nekik ebben a burzsoá sajtó, amely egyáltalán nem nyújtott segítséget nekünk kommunistáknak, amikor kiváltunk a szociáldemokraták soraiból, hogy önálló pártot alakítsunk. Egészében véve azonban a kommunista és munkáspártok nagy többsége egységesen utasítja vissza a pekingi bírálatokat és támadásokat. Ha pedig kissé figyelmesebben megnézzük azokat, akik mozgalmunk perifériáin, vagy akár mozgalmunk soraiban is rokonszenvet tanúsítanak a kínai álláspontok iránt, vagy hagyják, hogy azok befolyása alá kerüljenek, nem szabadulhatunk attól a benyomástól, hogy gyakran olyan elvtársakról van szó, akik a jelenlegi bonyolult és ellentmondásos időszakban nem tudják megragadni az alapvető jellegzetességeket; szükségét érzik a forradalmi útnak, de nem tudják meglátni, hogy az hogyan ölt testet a konkrét politikában. A kínaiak álbaloldali frázisai csábítják őket, de abban, amit a kínaiak írnak és mondanak, hiába keresik a cselekvés pontos és megvalósítható irányvonalát.

Habozás nélkül el kell tehát ítélnünk a kínai vezetők szakadár szándékait és tevékenységét. Hazánkban és nemzetközi téren folytatott egész tevékenységünknek egyik lényeges mozzanata a kommunista és munkásmozgalom egységének megszilárdítása és megvédelmezése. Az egység megszilárdítását és megvédelmezését azonban olyan módon akarjuk megvalósítani, amely összhangban áll politikai nézeteinkkel és az egyes pártok közötti viszonyra, a nemzetközi kommunista mozgalom

egységének ma szerintünk szükséges jellegére vonatkozó felfogásunkkal.

Ma már senki sem vonja kétségbe azt a szükségszerűséget, hogy az egyes pártok tevékenységében eltérések legyenek. Ezek az eltérések a nemzeti sajátosságokból, a mozgalom fejlettségi fokából, a tapasztalatok és az egyes pártok előtt álló problémák különbségeiből erednek. Ez vonatkozik mind a szocialista országok, mind a tőkésországok pártjaira, mind pedig a gazdaságilag elmaradott övezetekben és a nemrég függetlenné vált országokban működő pártokra egyaránt. Az egységet nem biztosíthatja centralizált szervezet. Ezt az eddigi tapasztalatok eldöntötték. Az egységnek tevékenységünk alapvető céljainak közösségéből és a nemzetközi szolidaritásból kell következnie. De az egység mellett, sőt az egység feltételeként, egész mozgalmunk erejének és sokoldalú fejlődésének feltételeként minden pártnak teljes önállósággal és szuverenitással kell rendelkeznie és — elsősorban saját országának munkásosztálya és dolgozó tömegei előtt — teljes felelősséget kell vállalnia saját tevékenységéért. Ha jól fontolóra vesszük, ma éppen a kínai elvtársak próbálják tagadni ezt az elvet, azzal a meggondolatlan erőfeszítésükkel, hogy mindenkire rákényszerítsék saját álláspontjukat. Mi azonban ragaszkodunk és mindig is ragaszkodni fogunk ehhez az elvhez, amelyet pártunk vezető szervei már hosszú évekkel ezelőtt ünnepélyesen leszögeztek.

Elismerjük, hogy ez bonyolultabbá teszi a kínai elvtársak tévedései és az azok terjesztése elleni harcot. Centralizált szervezetben alkalmazni lehet, mondjuk, a kiközösítés módszerét. Hruscsov elvtárs 1963 januárjában a Német Szocialista Egységpárt VI. kongresszusán elmondott beszédében jól határozta meg és helyesen ítélte

el ezt a módszert. „Ha bizonyos kérdésekben nézeteltéréseink támadnak — mondotta akkor —, ha vitába szállunk egymással, s nyomban ezután kijelentjük, hogy az a szocialista ország, amelynek vezetői valamiben nem értenek egyet velünk, nem szocialista ország — ez merő szubjektivizmus. Ugyanúgy járnánk el, mint egyházi körökben: ha valaki nem tartja meg az egyházi előírásokat és szertartásokat, akkor kiközösítik az egyházból, egyházi átokkal sújtják. Nem illik hozzánk, hogy klerikálisok módjára járjunk el, hogy a szocializmusból való »kiközösítéssel« foglalkozzunk."[3]

Sztálin idejében a jugoszláv elvtársakkal szemben a kiközösítés módszerének alkalmazására került sor. Ez hiba volt, amit ma már valamennyien elismerünk, s amelynek nyomai az 1960. évi közösen hozott határozatban még megtalálhatók. A jugoszláv elvtársakkal folytatott megbeszéléseink lehetővé tették számunkra, hogy alaposan megértsük, hogyan merült fel velük kapcsolatban mind 1948-ban, mind 1960-ban a vita, az eszmecsere problémája, amelynek során az eltérő álláspontokat és az eltérő tapasztalatokat meg kellett volna vizsgálni. Egy új kísérlet, amelyet komolyan folytatnak, anélkül, hogy lényeges céljaink bármelyikéről lemondanának, új utakat keresve e célok jobb megvalósítása érdekében, csak hasznos lehet egész mozgalmunk számára.

Amikor arról kezdtek beszélni, hogy szükség van valamennyi kommunista párt újabb nemzetközi értekezletére a kínai elvtársak nézeteinek megvitatása és megítélése végett, azonnal arra gondoltunk, hogy ez a kezdeményezés ismét — ezúttal új irányú — kiközösítéssel végződ-

[3] A Német Szocialista Egységpárt VI. kongresszusa. Kossuth Könyvkiadó 1963. 295. old.

het, ez pedig felesleges és káros dolognak látszott előttünk. Igaz, hogy vannak a világon olyan pártkáderek, olyan kommunista vezetők, akik számára a pártok nagy többsége által jóváhagyott dokumentumban ünnepélyesen kinyilvánított megállapítások nagyobb meggyőző és mozgósító erővel rendelkeznek, mint e nagy többséget alkotó pártok egyenként elfoglalt álláspontja. De ezekkel a káderekkel kapcsolatban is és általában egész mozgalmunkkal kapcsolatban úgy véltük, hogy a helyes politikai irányvonal megvédéséhez szükséges meggyőződés és szilárdság elérését azzal kell elősegíteni s valóban az is fogja megkönnyíteni, ha figyelmesebben tanulmányozzuk, elmélyültebben és jobban oldjuk meg mind azokat a problémákat, amelyek az egyes pártok előtt saját helyzetükben felmerülnek, mind pedig egész mozgalmunk közös problémáit. Ezért javasoltuk, hogy kétoldalú vagy csoportos találkozások sorát szervezzük meg, s ezeken komolyan vessük fel mindezeket a problémákat. Így olyan eredményekre jutnánk, amelyek nem sértenék egyetlen párt önállóságát és szuverenitását sem, de minden egyes pártot megerősítenének saját feladatainak, perspektíváinak és annak tudatában, hogy hogyan kell harcolnia feladatai megvalósításáért. Szerettünk volna a kínai elvtársakkal is találkozni országunkban, hogy pontosan ismertethessük velük azt a helyzetet, amelyben dolgozunk, a múltban és a jelenben vívott nagy harcainkat, az eddig elért eredményeinket.

Ez a javaslatunk összhangban áll azzal a felfogásunkkal, amely szerint a nemzetközi kommunista és munkásmozgalmat mélységes szolidaritásnak kell egyesítenie, de amely ugyanakkor szükségesnek tartja, hogy a mozgalom ne zárkózzék el a szükségszerű eltérésektől s az eszmecseréktől; ily módon az elméleti álláspontok pon-

tosabbá válnak és tovább fejlődnek, s megvalósul a szükséges kollektív erőfeszítés, amelynek igenis célja az elvi hibák elkerülése, de ugyanakkor célja az is, hogy ítéleteinket és tevékenységünket az állandóan változó valósághoz alkalmazzuk.

Furcsának találom, hogy a szocialista De Martino elvtárs és Riccardo Lombardi is ezt a magatartásunkat a kínai elvtársak álláspontjai iránti „békülékenységnek" minősítik. Éppen ellenkezőleg, úgy véljük, hogy ez a kínai elvtársak álláspontjai leküzdésének legeredményesebb módja, mert lehetővé teszi mozgalmunk nemzetközi és országunkon belüli egységének fenntartását és megerősítését. Világos előttem, hogy ez az egység nem szívügye valamennyi szocialista elvtársnak, s előfordulhat az is, hogy nem tudják eltitkolni a kiközösítések módszere iránti rokonszenvüket. Nem világos előttem, miért állítják, hogy az általunk javasolt módszer polgárjogot ad a kínaiak tévedéseinek. Ezek a tévedések fennállnak és nem kérnek tőlünk polgárjogot. A mi feladatunk az, hogy harcoljunk e tévedések ellen, de ezt olyan módon tegyük, hogy kilátás nyíljék leküzdésükre, nem adva polgárjogot egy merev és többé nem leküzdhető elkülönülésnek és szakadásnak. Hogyan lehetséges, hogy Lombardi és De Martino, akik oly gyakran kiáltják ki magukat a demokrácia védelmezőinek, nem értik meg, hogy az általunk javasolt módszer a demokratikus elvek alkalmazása a nemzetközi kommunista mozgalom fejlődésére?

Az ünnepélyes kiközösítés módszere ezzel szemben azt a veszélyt rejti magában, hogy ismét ellentmondást nem tűrő és szektás módszerek honosodnának meg az egyes pártok vezetésében; ezenkívül veszélyeztetné a nemzetközi tömegszervezeteknek, szakszervezeti és más szer-

vezeteknek tevékenységét, fejlődését és részben létét is. A kínai elvtársak felvették azt a szokást, hogy ezeket a szervezeteket szószékül használják a nemzetközi kommunista mozgalom politikai irányvonala elleni támadásaikhoz, vagyis túlnyomórészt pártjellegű polémiájukhoz. Ezt a szokást el kell ítélnünk és ennek a módszernek véget kell vetnünk. A tömegszervezetek nem erre a célra szolgálnak. Megvan a programjuk és megvannak céljaik, amelyekről lehet és kell is szabadon és felelősségteljesen vitatkozni. A vita végeztével azonban a kisebbség nem tehet mást, mint hogy elfogadja a többség álláspontját. Ezekben a szervezetekben tehát lehetségesnek kell lennie, hogy ellentétes vélemények létezhessenek egymás mellett, de el kell kerülni azt a szüntelen éles polemikus csatát, amely kérdésessé teszi e szervezetek egységét és tevékenységük eredményességét.

Az általunk tett javaslatok, mint ismeretes, nem valósulhattak meg. Hasznos munka vette kezdetét a nyugati tőkésországokban működő pártok találkozója érdekében, de ez később félbeszakadt. Most ismét felmerült és — mint említettem — támogatásra is talált valamennyi kommunista párt nemzetközi értekezletének gondolata, azzal a céllal, hogy megvitassuk a kínai támadások által felvetett összes kérdéseket és újra megerősítsük mozgalmunk fő irányvonalát.

Az értekezlet gondolata — feltéve, hogy valamennyi érdekelt párt részt vesz azon — elvben jogos. Meg kell azonban vizsgálnunk, hogy vajon ez a legmegfelelőbb módszer-e a nézeteltérések leküzdésére, a szakadár kísérletek meghiúsítására, tehát mozgalmunk egységének és összeforrottságának megerősítésére. Meg kell vizsgálnunk azt is, hogy hogyan kell az értekezletet előkészíteni annak érdekében, hogy e célok elérése lehetővé váljék.

Szeretném azonnal megmondani, hogy mi ma nem tartanánk célszerűnek a vita — és a nyilvános vita — felfüggesztését. Ahol most tartunk, ez mit sem használna. Csupán egyik módja lenne önmagunk ámításának. A vitát nem lehet nem létezőnek tekinteni; sőt, nekünk az a szándékunk, hogy célszerű formák közt a dolgozók vagy elvtársak azon csoportjaival is folytatjuk, amelyek a kínai elvtársak befolyása alatt állnak. A mi hazánkban, mint más országokban is, vannak területek és időpontok, ahol, illetve amikor a velünk szemben álló reakciós és konzervatív erők összefogása miatt úgy tűnik, nincs kilátás eredményes akciókra a munkásosztály konkrét gazdasági és politikai követelései terén, sem arra, hogy ezen az úton haladhassunk a szocializmus felé. Ilyenkor felüti fejét az az irányzat, amely álbaloldali frázisokba menekül, elvont módon hirdeti a forradalmat mint egyedül lehetséges — de a valóságban nem létező — alternatívát. Ezekben az esetekben nélkülözhetetlen az olyan vita, amely ösztönzi és lehetővé teszi a pozitív politikai vizsgálódást; ezt a vitát állhatatosan és türelmesen kell folytatnunk, nehogy egyet is elutasítsunk azon erők közül, amelyek harcunkat előmozdíthatják.

A vita azonban mindig objektív érvelés legyen, a reális tényekből induljon ki, kerülje a sommás és sértő minősítéseket, az ellentétek elmérgesítését. Ha ezt a kínai elvtársaknál elérhetnénk, ezzel máris sokat nyernénk. Nagy haladás lenne az is, ha sikerülne bizonyos mértékig különválasztani az ideológiai problémákkal összefüggő ellentéteket az államok közti ellentétektől. Elvégre olyan államokról van szó, amelyekben a társadalmi alap azonos és közös ellenség ellen kell harcolniuk, s amelyek között nem létezhetnek megoldhatatlan problémák.

A nemzetközi értekezlet előtt tehát tagoltabb és elmélyültebb előkészítő munkát kellene tervbe venni, mint amilyen a 81 párt 1960. évi értekezletét megelőzte. Kétoldalú vagy csoportos találkozókat kellene szervezni; figyelembe kellene venni a közvetítések lehetőségeit; igyekezni kellene ily módon pontosabban meghatározni azokat a témákat, amelyek abban a reményben vethetők fel, hogy azokban megegyezést lehet elérni, és tudni kellene, melyek azok a témák, amelyekben az ellentét leküzdhetetlennek látszik.

Ami az értekezlet eredményeit illeti, kétségeink nemcsak abból a kívánságunkból származnak, hogy elkerüljük a sommás kiközösítés módszerét, hanem abból az aggodalomból is, hogy az ilyen szinten folytatott, tehát szükségszerűen meglehetősen általános vitával igen nehéz lenne határozottan előrelépni politikánk alkotó kidolgozása terén. Ha pedig ezután szakadásra kerülne sor, ennek következményei egész mozgalmunkra nézve nagyon súlyosak lehetnének. Fennállna az a veszély, hogy két egymással szemben álló központ alakulna ki, ami után az egész munka e két központ közti szervezett harcban merülne ki; minden országban, szinte elkerülhetetlenül, kis, kínai alapon álló pártocskák jönnének létre; mindkét oldalon olyan szervezeti és fegyelmi formák merevednének meg, amelyek nem felelnek meg a jelenlegi helyzetnek és szükségleteknek; szinte szükségszerűen abbamaradnának az alkotó kutatások, amelyek célja a kommunisták tevékenységének továbbfejlesztése harcunk valamennyi területén. Különösen nehéz lenne a helyzet a „harmadik világ" országaiban és az ott működő népi szervezetek számára, amelyek egyelőre még meglehetősen gyengék, és amelyek éppen akkor kerülnének választ elé, amikor a legnagyobb szükségük

van arra, hogy minden irányban fejlesszék kapcsolataikat. A szakadás itt veszélyesebb lenne, mint másutt.

Összegezve, ma is meggyőződésünk, hogy a legjobb megoldás tovább folytatni a vitát és a nemzetközi mozgalom helyes politikai irányvonaláért és egységéért vívott következetes harcot a jelenlegi körülmények között, oly módon, hogy — amint már utaltam rá — remény szülessen az éles polémia enyhülésére, a pozitív megbeszélésekre és a teljes egységhez való fokozatos visszatérésre.

Ezeket a nézeteinket részletesen kifejtjük és megindokoljuk majd a többi kommunista pártot, elsősorban a Szovjetunió Kommunista Pártját vezető elvtársak előtt. Bizonyosak vagyunk abban, sikerül majd meggyőznünk őket legalábbis arról, hogy nézeteinket az a kívánság s az a szándék hatja át, hogy az általunk legeredményesebbnek tekintett módon előmozdítsuk a sematizmus és a dogmatizmus minden formájának leküzdését, az egész kommunista és munkásmozgalom teljes egységének, belső szolidaritásának és együttműködésének megvédését és helyreállítását. Megbeszéléseinkről és azok eredményeiről rendszeresen tájékoztatni fogjuk pártunk Központi Bizottságát és Központi Ellenőrző Bizottságát.

Elvtársak! Azt hiszem, hogy az általam kifejtett és a vitánk során még pontosabban körvonalazható álláspontok tekintetében legfőbb vezető szerveink egységesek. Úgy gondolom, pártunk is egységesen támogatja álláspontjainkat. Az általam kifejtett álláspontok összhangban állnak azzal, ami az e kérdések megvitatásával foglalkozó taggyűléseken kifejeződött. Összhangban állnak ezenkívül a dolgozó tömegek széles körben elterjedt hangulatával, véleményével, aggodalmaival is.

Amikor ezeket az álláspontokat megfogalmazzuk, teljes mértékben tudatában vagyunk annak, hogy milyen felelősséget rónak ránk nem csupán múltunk, hosszú ideje folytatott harcunk és tapasztalataink, hanem pártunk ereje, a bennünket átható mélységesen internacionalista szellem, s az a szilárd elszántság is, amellyel az Olasz Kommunista Párt hosszú-hosszú éveken át, a tevékenység minden szükséges formájának alkalmazásával vívta nehéz harcát a dolgozó osztályok érdekeiért és törekvéseiért, és amellyel nagy horderejű győzelmeket és sikereket ért el.

Felhívjuk valamennyi szervezetünket, hogy vizsgálják meg még egyszer a nemzetközi kommunista mozgalomban folyó polémiát, vitassák meg taggyűléseken és szabad pártnapokon, a szocialista elvtársak, a szimpatizánsok, sőt ellenfeleink részvételével is. Szeretnénk, ha pártunk egysége ezekkel a problémákkal kapcsolatban is megokolt és világos meggyőződésen, nem pedig csupán a pártfegyelmen alapulna. Semmiképpen sem szeretnénk, ha bárki is azt mondhatná, hogy elvtársainkat nem tájékoztattuk, csak felül hoztuk meg a döntést. Szeretnénk, ha — ebből az alkalomból különösen — példát nyújthatnánk arra az eszmecserére, arra a demokratikus belső pártéletre, amelynek véleményünk szerint minden kommunista pártban és az egész nemzetközi mozgalomban szabállyá kell válnia.

Javítsuk meg és fejlesszük tovább politikánkat és küzdelmünket, hogy demokratikus és békés úton haladhassunk előre a szocializmus felé.

Vívjuk ki a békés egymás mellett élés rendszerét, harcoljunk a leszerelésért, a szilárd és tartós békéért.

Harcoljunk minden nép függetlenségéért és szabadságáért, testvéri és aktív szolidaritásukért az imperia-

lizmus elleni harcban és a szocialista társadalmak felépítéséért folyó küzdelemben.

Harcoljunk vezérfonalunknak, a marxista—leninista elméletnek alkotó továbbfejlesztéséért.

Harcoljunk az egész nemzetközi kommunista és munkásmozgalom szolidaritásáért, aktív együttműködéséért és egységéért, a szocializmus és a kommunizmus világméretű győzelméért.

Ezekért a célokért dolgozunk, ezeket a jelszavakat írjuk zászlainkra. E jelszavak körül akarjuk egyesíteni a munkásosztály és az olasz nép többségét.

1964. április 21.
Beszámoló az Olasz Kommunista Párt
Központi Bizottságának és Központi
Ellenőrző Bizottságának együttes ülésén.

A KAPITALIZMUS ÉS A STRUKTURÁLIS REFORMOK

A jelenlegi kormányválságról írt legutóbbi kommentárunkban megállapítottuk: a jelenlegi politikai bonyodalmak során napvilágra kerül az a probléma, amely a gazdasági és a politikai struktúra reformja tervének megvalósításával kapcsolatos. E terv megvalósítását nemcsak az alkotmányunkban rögzített elvek írják elő, hanem a közvélemény egyre nagyobb része is elengedhetetlennek tartja országunk demokratikus haladásához. A kérdésnek sok vonatkozása van és megköveteli, hogy figyelmesen tanulmányozzuk.

A strukturális reform mint a demokrácia fejlődésének útja, mint az új társadalom felépítésének eszköze nem a mi találmányunk, nem is szocialista elvtársainké, sem kifejezetten bármelyik meghatározott politikai csoporté. A strukturális reformok az ellenállás idején létrejött nagy egységmozgalom programjellegű követeléseinek szerves részét alkották és alkotják. E mozgalomnak valóban nemcsak az volt a célja, hogy megszabadítsa Olaszországot a fasizmustól, hanem az is, hogy egyszer s mindenkorra megakadályozza egy nyílt reakciós rendszer újjászületését, s ennek érdekében olyan társadalmat akart megalapozni, amely kitépi a reakció és a társadalmi konzervativizmus gyökereit. Ezért vált nélkülöz-

hetetlenné az ország gazdasági és politikai szervezetének mélyreható átalakítása, amit nagy vonalakban az állam alkotmánya is előírt. E politikai mű eredeti vonása az, hogy összekapcsolja a gazdasági és a társadalmi megújulás programját a demokrácia elveinek — a köztársasági állam megingathatatlan alapjainak — megerősítésével, amelyeket mint alkotmányos előírásokat a későbbi fejlődés minden szakaszában be kell tartani.

De milyen erőkre lehetett bízni az olasz társadalom e nagy megújulási tervének megvalósítását? Számunkra nyilvánvaló, hogy nem lehetett másra bízni, mint egy olyan egységre törekvő mozgalomra és vezetésre, amelyben részt vesznek mindazok a politikai erők és mindazok a társadalmi csoportok, amelyek az ellenállást győzelemre vitték. Ehelyett azonban ezt az egységet szétt örték, felülkerekedett a De Gasperi-féle elzárkózó konzervativizmus[1], s ennek megfelelően sor került a politikai helyzet súlyosbodására és azokra a harcokra, amelyekre mindannyian emlékszünk. A nemzeti élet egész vezetésére igényt tartó Kereszténydemokrata Pártnak számolnia kellett a régi burzsoá uralkodó körökkel, amelyek az ellenállásból legfeljebb ha kivételesen vették ki részüket, s amelyek — miként a múltban — újra kezükben akarják tartani a gazdasági élet feletti, senki által nem ellenőrzött hatalmat. E csoportok természete és

[1] Alcide De Gasperi (1881—1954) olasz kereszténydemokrata politikus; az első világháború után az olasz Katolikus Néppárt egyik alapítója, 1929-től 1944-ig a Vatikán alkalmazottja, a második világháború idején a Kereszténydemokrata Párt egyik újjászervezője, majd vezetője volt. 1945-től 1953-ig miniszterelnök; vezető szerepe volt abban, hogy Olaszország 1949-ben a NATO tagja lett; kormányfői tevékenységét antidemokratikus célok szolgálatába állította. 1947-ben ő kezdeményezte a kommunista és szocialista miniszt ereknek a nemzeti egységkormányból való kizárását. — *A szerk.*

hagyományos irányzatai azonnal napvilágra kerültek. A dühödt antikommunizmus, amely kezdte szemmellátható-lag lehetetlenné tenni az ellenállási mozgalom politikai terveinek megvalósítását, teljes megelégedésükre szolgált. Táplálták az antikommunizmust és maguk is hasznot húztak belőle. A Kereszténydemokrata Párt azon csoportjának, amely maga is részt vett az ellenállásban, és saját társadalmi eszményeit követve nem mondott le gazdasági és politikai újító szándékairól, nem maradt más hátra, mint hogy megelégedjék egy határozatlan polgári reformizmussal. De még e reformizmusnak gyakorlati megvalósítására irányuló kísérleteiket is állandóan akadályozták, illetve korlátozták.

Ezen a ponton viszont felmerül egy fontos kérdés: az ti., hogy milyen mértékben készek az olasz nagyipar és agrárburzsoázia vezető csoportjai akárcsak a mérsékelt polgári reformok komplexumának elfogadására is? Más szóval: milyen mértékben van lehetőség Olaszországban polgári reformizmusra? Felhívjuk a történelem- és a közgazdaságtudományok művelőit, vizsgálják meg elmélyülten ezt a kérdést, mely nem annyira a múlt megítélése, mint inkább a jövőbeli távlatok körvonalazása szempontjából döntő fontosságú. A kérdés szorosan kapcsolódik a szociáldemokrata párt sorsához és a dolgozók más pártjainak sorsához; a szociáldemokrata párt egyébként Olaszországban sohasem tudott azzá a párttá válni, amivé más európai országokban vált.

A figyelmet az olasz kapitalizmus struktúrájára kell összpontosítani. Történelmi kialakulása és hagyományai, évtizedeken át követett gazdaságpolitikai iránya következtében ezt a struktúrát az jellemzi, hogy a felhalmozás folyamatának feltételeit a nemzeti terület felének elmaradottsága és fejlődésének hiánya, a munkaerő

bősége, az ennélfogva megdöbbentően alacsony bérszínvonal, s végül az az erőltetett támogatás határozza meg, amelyet az állam az egész közösség rovására a kiváltságos rétegnek biztosít (protekcionizmus, költséges állami megrendelések, adópolitika stb.). A magas rátájú extraprofit és a nagy jövedelmek hatalmas övezetei léteznek tehát és növelik a kapitalista burzsoá csoportok gazdagságát, a kormány gazdaságpolitikája pedig éppen ezt a helyzetet védelmezi hatékonyan. Egy ilyenfajta struktúrára mindig is igen nehéz volt polgári reformokat építeni, még ha talán egyesek akarták is. Ebből a struktúrából keletkezett viszont a fasizmus. S vajon milyen mértékben változott meg ez a struktúra a mai napig?

Közvetlenül a felszabadulás után a nagyburzsoázia defetista és malthusianus volt. Tőkét exportált és csak akkor vett részt a gazdasági újjáépítésben, amikor biztos lehetett uralkodó szerepében. Ellenezte az agrárreformot is, majd az elkerülhetetlen minimumra redukálta s nem engedte minden szükséges irányban kifejleszteni, nehogy a nagyiparosok és a földbirtokosok összefogása meglazuljon. A tömeges munkanélküliség hosszú időszaka, a szakszervezeti mozgalom ezzel összefüggő nehéz, de győzelmeket arató kibontakozása, majd a világpiaci konjunktúra készítette elő és tette lehetővé a híres „csodát", amely a nemzetgazdaságon belül megváltoztatta a mezőgazdaság és az ipar arányát, de az alapvető társadalmi struktúrákban semmiféle változtatásnak nem adott teret. A haladó erők sikerei (a nők munkához juttatása, az egyenlő bérezés, a munkanélküliség csökkenése) ily módon meglehetősen ingatagoknak bizonyultak. A kivándorlásnak és a nagyarányú, keserves belső munkaerő-vándorlásnak másrészt döntő jelentősége volt a gazdasági fejlődés egészében. Az első idő-

ben az olasz ipar versenyképessége a világpiacon megszilárdult, újabban azonban eltűnőben van. Fenntartásához a monopolista nagytőkének le kellett volna mondania az azonnal elérhető extraprofit hagyományos hajszolásáról, a nagy jövedelmet biztosító pozíciókért való versengésről s a középbaloldal nagyon is jámbor reformóhajainak ugyancsak hagyományos szabotálásáról. A villamosipar államosításakor a kisajátított társaságok javára a nemzetgazdaságot jó néhány évre kimerítő feltételeket szabtak. A jelentős állami szektor megteremtése kétségtelenül új és fontos dolog, mind ez ideig azonban nem sikerült a felhalmozást e szektor felhasználásával módosítani, sőt ezt meg sem kísérelték. Az állami szektor nem tudta vitássá tenni a magánszektor törvényeit.

Lényegében a struktúrákat támadó egyetlen olyan módszeres akció, amely nem elhanyagolható sikert ért el, ebben az egész időszakban az a harc volt, amelyet a szakszervezetek folytattak a bérek növeléséért és a munkaszerződésekkel kapcsolatos szakszervezeti jogok kiterjesztéséért. A struktúrák egyetlen tényleges reformja az volt, hogy a szakszervezeti mozgalomnak sikerült kisebb-nagyobb bér-, illetve fizetésemelést kikényszerítenie. Nem ok nélkül indított támadást az egész kapitalista világ éppen ebben az irányban, s lényegében e körül érlelődött meg a jelenlegi válság is.

Következésképpen, ha az ellenállás győzelmével kivívott rendszer demokratikus lényegét nem tudták is kikezdeni — jóllehet ismételten megkísérelték korlátozását, illetve megsemmisítését (a Scelba-féle támadás[2],

[2] Mario Scelba kereszténydemokrata politikus nevéhez fűződik az 1950. évi januári modenai vérengzés, amikor a rendőrség alakulatai tüzet nyitottak a békésen tüntető munkásokra. Scelba ekkor belügyminiszter volt. — *A szerk.*

a csaló választójogi törvény, a De Gasperi által előterjesztett akasztófa-törvények, Tambroni[3] kísérletei és egyéb akciók révén), s jóllehet ma is vannak fenyegető szándékaik —, a gazdasági struktúra reformtervei viszont ez ideig szinte kizárólag tervek maradtak. Ily módon az olasz társadalomban olyan egyensúlyzavar keletkezett, amely ma nyilvánvalóbb, mint valaha. Nemcsak az alkotmányban leszögezett terv és a valóság között áll fenn ellentét, hanem a valóság és a dolgozó tömegek törekvései között is. Másrészt, a demokratikus rendszer lényegét csakis annak az erőteljes cselekvésnek köszönhetően sikerült megmenteni, amelyet e tömegek az elmúlt két évtizedben megvalósítottak. S ha egy bizonyos ponton a közvélemény egy része megmozdult, hogy a reformtevékenység, a gazdaság és a társadalom megújításának azonnali elkezdését követelje, ennek az az oka, hogy az összes őszintén demokratikus gazdasági és társadalmi erők határozottan bírálták a régi gazdasági rendszert, s követelték, hogy az alkotmány következetes alkalmazásában legalább a kezdő lépésekre kerüljön sor.

Ez tehát egyelőre a mi célkitűzésünk és egyben kiindulópontunk is. A gazdasági és társadalmi struktúrák helyes és mélyreható reformját mindaddig lehetetlen elérni, amíg nem világos, hogy politikai harcra van szükség a régi kapitalista uralkodó körök gazdasági hatalma ellen. Ezért ha előre akarunk menni, széles körű és eltökélt politikai harcra, a közvélemény mozgósítására van szükség. E követelésünknek tehát semmi

[3] Fernando Tambroni a Kereszténydemokrata Párt jobbszárnyának egyik vezető politikusaként 1953-tól kezdve különböző kormányokban viselt tárcát; 1960 márciusától ugyanez év júliusáig miniszterelnök volt. — *A szerk.*

köze sincs a „maximalizmushoz", amelyről egyesek meggondolatlanul oly sokat beszélnek, sem azokhoz a tévedésekhez, amelyeket mind a szociáldemokrata, mind a kommunista mozgalom elkövetett a reakciónak a két világháború közti időszakban folytatott támadásaival szemben. E tévedéseket akkor azért követtük el, mert a dolgozó osztályok mozgalmának nem voltak konkrét célkitűzései, s mert nem volt meg a demokratikus tábor, elsősorban a munkásosztály egysége. Most azonban mindenki számára javasoljuk ilyen konkrét célkitűzések elfogadását, miközben minden erőnkkel fáradozunk és harcolunk megvalósításukért.

„Rinascita", 1964. július 11.

FELJEGYZÉS A NEMZETKÖZI MUNKÁSMOZGALOM ÉS EGYSÉGÉNEK KÉRDÉSEIRŐL[1]

Indulásom előtt néhány nappal érkezett meg Rómába az SZKP levele a nemzetközi értekezletet előkészítő ülésre szóló meghívással. Nem nyílt tehát lehetőségünk arra, hogy a vezetőség közös összejövetelén tanulmányozzuk a levelet, azért sem, mert sok elvtárs távol volt. Csupán a titkárság néhány tagjával folytathattunk rövid eszmecserét. A levelet a párt Központi Bizottsága elé fogjuk terjeszteni, mely szeptember közepén tart ülést. Addig is bizonyos azonban, hogy részt fogunk venni, mégpedig aktívan az előkészítő ülésen. Továbbra is vannak viszont kétségeink és fenntartásaink a nemzetközi értekezlet célszerűségével kapcsolatban, főleg azért, mert ma már nyilvánvaló, hogy az értekezletről a kínai párton kívül a pártok egy nem elhanyagolható csoportja is távol fog maradni. Magán az előkészítő ülésen kétségkívül lehetőségünk nyílik majd rá, hogy kifejtsük és megindokoljuk álláspontjainkat, azért is, mert azok a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom problémáinak egész sorát érintik. Ezekre a prob-

[1] A feljegyzést Togliatti néhány órával azelőtt fejezte be, hogy halálát előidéző súlyos betegsége megtámadta. (Az olasz kiadó jegyzete.)

lémákra fogok röviden utalni a jelen emlékeztetőben, többek között azért, hogy megkönnyítsem a további eszmecserét önökkel, amikor ez lehetővé válik.

A KÍNAI ÁLLÁSPONTOKKAL SZEMBENI KÜZDELEM LEGJOBB MÓDJÁRÓL

Az a terv, amelyet mi javasoltunk a kínai kommunisták téves politikai álláspontjai és szakadár tevékenysége elleni eredményes harc érdekében, eltért attól, ami ténylegesen megvalósult. Tervünk lényegében a következő pontokon alapult:

— soha ne szüntessük be a kínai elvi és politikai álláspontokkal folytatott polémiát;

— eltérően attól, ahogy a kínaiak teszik, ádáz szócsata és általános elítélések nélkül folytassuk a polémiát konkrét témákról, tárgyilagos és meggyőző módon és mindig bizonyos tisztelettel az ellenfél iránt;

— a pártok ugyanakkor tartsanak sorozatos csoportos találkozókat annak érdekében, hogy elmélyültebben vizsgálják meg és jobban határozzák meg azokat a feladatokat, amelyek ma mozgalmunk különböző szektorai előtt állnak (Nyugat-Európa, Latin-Amerika, a „harmadik világ" országai és kapcsolataik a tőkésországok kommunista mozgalmával, népi demokratikus országok stb.). Ezt a munkát annak figyelembevételével kellett volna elvégezni, hogy a helyzet 1957, illetve 1960 óta mindezekben a szektorokban lényegesen megváltozott, és alapos kollektív elméleti munka nélkül nem határozhatjuk meg helyesen mozgalmunk közös feladatait;

— csakis ilyen, esetleg egy évig vagy még tovább

tartó munkát igénylő előkészítés után vált volna lehetségessé megvizsgálni egy olyan nemzetközi értekezlet kérdését, amely valóban új mérföldkő lehetne mozgalmunkban, s új és helyes álláspontok alapján ténylegesen megerősíthetné azt. Ily módon az is lehetővé vált volna, hogy jobban elszigeteljük a kínai kommunistákat, összeforrottabb frontot állíthattunk volna szembe velük, olyat, amelyet nem csupán az egyesít, hogy a kínai álláspontok közös általános meghatározását alkalmazza, hanem az is, hogy alaposabban ismeri az egész mozgalom közös feladatait és a mozgalom minden egyes szektorában konkrétan felvetődő feladatokat. Ezenkívül, ha minden szektorban jól meghatároztuk volna a feladatokat és politikai irányvonalunkat, le is mondhattunk volna a nemzetközi értekezletről, ha a formális szakadás elkerülése érdekében szükségesnek látszott volna.

Ettől eltérő irányvonalat követtek, és a következmények — megítélésem szerint — nem valami jók. Egyes pártok (talán sok párt) azt várták, hogy a legrövidebb időn belül összeül az értekezlet azzal a céllal, hogy félreérthetetlen, ünnepélyes elítélő nyilatkozatot tegyen, mely az egész mozgalomra kötelező. Lehet, hogy a várakozás zavart is előidézett körükben.

A kínaiak támadása eközben széleskörűen kibontakozott, hasonlóképpen az arra irányuló tevékenységük is, hogy kis szakadár csoportokat hozzanak létre és néhány pártot megnyerjenek álláspontjaiknak. Támadásukra általában ideológiai és propagandisztikus polémia volt a válasz, nem pedig politikánknak a kínai álláspontok elleni harccal kapcsolatos továbbfejlesztése.

A Szovjetunió tett néhány lépést az utóbbi irányban (a nukleáris kísérletek elleni moszkvai egyezmény alá-

írása, Hruscsov elvtárs egyiptomi útja stb.), s ezek a kínaiakkal szemben elért igazi és fontos győzelmek voltak. Más országok kommunista mozgalmának azonban semmi hasonlót sem sikerült tennie. Hogy világosabban fejezzem ki magam, arra gondolok például, milyen jelentősége lett volna egy nemzetközi találkozónak, amelyet néhány nyugati kommunista párt a „harmadik világ" demokratikus országait és azok haladó mozgalmait képviselők széles körének részvételével hívott volna össze, hogy kidolgozzák az ezekkel a mozgalmakkal való együttműködés és a nekik nyújtandó segítség konkrét módozatait. Ez is egy formája lett volna annak, hogy tényekkel, nem pedig csak szavakkal küzdjünk a kínaiak ellen.

Érdekesnek tartom ezzel kapcsolatban pártunk tapasztalatait. Akadnak pártunkban és pártunk körül elvtársainknak és a szimpatizánsoknak olyan csoportocskái, amelyek a kínai álláspontok felé hajlanak és azokat védelmezik. Pártunk egyes tagjait ki kellett zárni sorainkból, mert frakciós és a pártfegyelmet sértő cselekményekért voltak felelősek. Általában azonban a kínaiakkal folyó polémia minden kérdéséről széles körű vitát folytatunk a pártsejtek és -szekciók taggyűlésein, valamint a városi pártaktíva-értekezleteken. A legnagyobb sikert mindig akkor érjük el, amikor az általános kérdések vizsgálatáról (az imperializmus és az állam jellege, a forradalom mozgatóerői stb.) áttérünk napi politikánk konkrét kérdéseire (a kormány elleni harc, a szocialista párt kritikája, a szakszervezeti egység, a sztrájkok stb.). Ezekben a kérdésekben a kínaiak érvei teljesen védhetetlenek és hatástalanok.

Ezekből az észrevételekből azt a következtetést vonom le, hogy (ha már folyik is a nemzetközi értekezlet

előkészítése), nem szabad lemondanunk az olyan politikai kezdeményezésekről, amelyek segítenek nekünk legyőzni a kínai álláspontokat, és hogy az a terület, ahol könnyebben győzhetjük le őket, az a ma előttünk álló konkrét helyzet megítélése, s a mozgalmunk egyes szektoraiban, az egyes pártokban és általában az egész mozgalomban felvetődő problémák megoldására irányuló tevékenység.

A JELENLEGI HELYZET KILÁTÁSAIRÓL

Nemzetközileg és hazánk vonatkozásában egyaránt bizonyos pesszimizmussal ítéljük meg a jelenlegi helyzet kilátásait. A helyzet rosszabb, mint két-három évvel ezelőtt volt.

A legkomolyabb veszély forrása ma az Amerikai Egyesült Államok. Ez az ország mély társadalmi válságon megy keresztül. A fehérek és a négerek faji konfliktusa ennek a válságnak csupán egyik eleme. Kennedy meggyilkolása felszínre hozta, hogy meddig mehet el a reakciós csoportok támadása. Semmiképpen sem lehet kizártnak tartani, hogy az elnökválasztásokon a Köztársasági Párt jelöltje (Goldwater) győz, akinek programjában szerepel a háború, és aki úgy beszél, mint egy fasiszta. A legrosszabb az, hogy Goldwater offenzívája egyre inkább jobbra tolja az egész amerikai politikai frontot és erősíti azt az irányzatot, amely fokozott nemzetközi agresszivitásban keres egyrészt kiutat a belső ellentétekből, másrészt alapot a nyugat-európai reakciós csoportokkal való megegyezéshez. Ez pedig elég veszélyessé teszi az általános helyzetet.

Nyugat-Európa országaiban a helyzet nagyon diffe-

renciált, de közös elemként mindenütt uralkodó szerepet tölt be a további monopolista koncentrációnak az a folyamata, amelynek színhelye és eszköze a Közös Piac. Az egyre erőteljesebb és agresszívabb amerikai gazdasági konkurrencia elősegíti a koncentráció folyamatának gyorsulását. Ily módon erősödik egy olyan reakciós politika objektív alapja, amelynek célja felszámolni vagy korlátozni a demokratikus szabadságjogokat, fenntartani a fasiszta rendszereket, tekintélyuralmi rendszereket létrehozni; megakadályozni a munkásosztály minden előretörését és érezhetően leszállítani életszínvonalát. A nemzetközi politika tekintetében az egymással való versengés heves és az ellentétek mélyrehatók. A NATO szervezete nyilvánvaló és súlyos válságba került, különösképpen de Gaulle állásfoglalása következtében. Nem szabad azonban illúziókba ringatnunk magunkat. Bizonyos, hogy vannak ellentmondások, amelyeket alaposan kihasználhatunk; de a kontinentális államok vezető csoportjaiban mind ez ideig nem tapasztalható olyan törekvés, hogy önálló és következetes tevékenységet folytassanak a nemzetközi enyhülés érdekében. Mindezek a csoportok ezenkívül ilyen vagy olyan módon, kisebb vagy nagyobb mértékben, a neokolonializmus talaján azon munkálkodnak, hogy megakadályozzák az újonnan szabaddá vált afrika államok gazdasági és politikai előrehaladását.

A vietnami és a ciprusi események megmutatják, hogy — főleg, ha tovább folyik az egész helyzet jobbratolódása — hirtelen igen súlyos válsággá és veszélyekkel állhatunk szemközt, s akkor az egész kommunista mozgalomra, Európa és az egész világ szocialista és munkáserőire igen nagy kötelezettségek hárulnak.

Véleményünk szerint ezt a helyzetet a kínai kommu-

nisták iránti egész magatartásunkban figyelembe kell vennünk. Elengedhetetlenül szükséges, hogy az ideológiai nézeteltéréseken is felülemelkedve, minden szocialista erő közös akcióban egyesüljön az imperializmus legreakciósabb csoportjai ellen. Nem gondolhatunk arra, hogy Kina és a kínai kommunisták kizárhatók ebből az egységből. Következésképpen már a mai naptól kezdve úgy kell tevékenykednünk, hogy ne akadályozzuk e cél elérését, sőt inkább könnyítsük meg. Semmiképpen sem szabad félbeszakítani a polémiát, de polémiánknak mindig abból kell kiindulnia, hogy a mai tények alapján bebizonyítsa az egész szocialista világ, az egész kommunista és munkásmozgalom egységének szükségességét és megvalósíthatóságát.

Az előkészítő bizottság december 15-i ülésével kapcsolatban már most gondolhatnánk valamilyen külön kezdeményezésre. Például néhány párt képviselőiből alakított delegációt küldhetnénk el, amely kifejtené a kínai elvtársaknak azt a szándékunkat, hogy egyesüljünk és működjünk együtt a közös ellenség elleni harcban, s felvetné nekik, hogy igyekezzünk megtalálni ennek az együttműködésnek a konkrét útját és formáját. Ezenkívül gondolni kellene arra is, hogy ha — s véleményünk szerint erre van szükség — a kínai álláspontok elleni egész harcunkat az egységért vívott harcként kell folytatnunk, akkor ezt a meghozandó határozatoknak is figyelembe kell majd venniük, mellőzniük kell az általánosító negatív minősítéseket, s helyettük erősen és túlnyomórészt pozitív és az egység szellemétől áthatott politikai tartalmat kell kifejezniük.

Mi mindig úgy véltük, hogy nem helyes túlnyomóan optimista módon értékelni a nyugati országok kommunista és munkásmozgalmát. A világnak ezen a részén, ha itt-ott történt is előrehaladás, fejlődésünk és erőink még nem felelnek meg az előttünk álló feladatoknak. Néhány párt kivételével (Franciaország, Olaszország, Spanyolország stb.) a kommunisták még nem tudnak olyan igazi és eredményes politikai akciókat megvalósítani, amelyek a dolgozók nagy tömegeivel összekapcsolnák őket; propagandamunkára szorítkoznak, és nincs tényleges befolyásuk országuk politikai életére. Mindenképpen el kell érnünk, hogy túllépjünk ezen a szakaszon; arra kell ösztönöznünk a kommunistákat, hogy leküzdjék viszonylagos elszigeteltségüket, tevékenyen és tartósan kapcsolódjanak a politikai és társadalmi valósághoz, valósítsanak meg politikai kezdeményezéseket, s mozgalmuk váljék igazi tömegmozgalommá.

Ez okból is — bár a kínai álláspontokat mindig hibásnak és végzetesnek tekintettük — mindig erős fenntartásaink voltak és vannak ma is egy olyan nemzetközi értekezlet hasznosságát illetően, amelynek egyetlen vagy fő célja a kínai álláspontok elítélése és a velük folytatott harc. Attól tartottunk ugyanis és tartunk ma is, hogy a tőkésországok kommunista pártjai így nem a helyes, hanem helytelen irányba fordulnának, vagyis bezárkóznának belső, kizárólag ideológiai természetű és a valóságtól távol eső vitákat folytatva. Különösen súlyossá válna a veszély, ha a mozgalomban elismert szakadás következne be, és létrejönne egy kínai nemzetközi központ, amely minden országban megalakítaná

a maga „szekcióit". Minden párt — de különösen a gyengébbek — kénytelen lenne tevékenysége nagy részét a polémiának, és egy új „Internacionálé" úgynevezett szekciói elleni harcnak szentelni. Ez csüggedést idézne elő a tömegek körében, és erősen akadályozná mozgalmunk fejlődését. Igaz, hogy a kínaiak frakciós kísérletei már ma is csaknem minden országban széleskörűen kibontakoznak. De el kell kerülnünk, hogy az ilyen kísérletek mennyisége minőséggé, vagyis igazi, általános és tartós szakadássá váljék.

Előrehaladásunknak igen kedvező objektív feltételei vannak mind a munkásosztály, mind a dolgozó tömegek körében és általában a társadalmi életben. Szükséges azonban, hogy ezeket a feltételeket meg tudjuk ragadni és fel tudjuk használni. Ezért a kommunistáknak nagy politikai bátorságra van szükségük, le kell küzdeniük a dogmatizmus minden formáját, új problémákat kell új módon felvetniük és megoldaniuk, s olyan munkamódszereket kell alkalmazniuk, amelyek a szüntelenül és gyorsan változó politikai és társadalmi környezetben megfelelők.

Egészen röviden felsorolok néhány példát.

A burzsoá világ gazdasági válsága nagyon mély. Az állami monopolkapitalizmus rendszerében merőben új problémák keletkeznek, amelyeket az uralkodó osztályok a hagyományos módszerekkel már nem tudnak megoldani. Különösen a legnagyobb országokban vetődik fel ma a gazdasági irányítás központosításának kérdése, amit felülről jövő programozással, állami beavatkozás útján igyekeznek a monopóliumok érdekében megoldani. Ez a kérdés van napirenden mindenütt Nyugaton; nemzetközi programozásról esik szó, amelynek előkészítésén a Közös Piac vezető szervei dolgoznak. Kézenfekvő, hogy

a munkás- és a demokratikus mozgalom nem lehet közönyös e kérdés iránt. Ezen a területen is küzdenünk kell. Ehhez szükség van a munkások közvetlen követeléseinek és a gazdasági struktúra reformjára vonatkozó javaslatoknak (államosítás, földreform stb.) egy olyan általános gazdaságfejlesztési terv kereteiben való kidolgozására és összehangolására, amelyet szembeállíthatunk a kapitalisták programozásával. Ez bizonyára nem lesz még szocialista terv, mert annak feltételei nincsenek meg, de mindenesetre a szocializmushoz vezető haladásért vívott küzdelem új formája és új eszköze lesz. A szocializmushoz való előrehaladás békés útjának lehetősége szoros kapcsolatban áll azzal, hogy hogyan vetjük fel ezt a kérdést és hogyan oldjuk meg. Az ilyen irányú politikai kezdeményezés megkönnyítheti számunkra, hogy újabb jelentős befolyást gyakoroljunk a lakosság minden olyan új utat kereső rétegére, amelyet még nem nyertünk meg a szocializmusnak.

Ebben a keretben a demokráciáért vívott harc az eddigiektől eltérő, konkrétabb, s a gazdasági és társadalmi élet valóságához szorosabban kapcsolódó tartalmat kap. A tőkés programozás ténylegesen mindig antidemokratikus és önkényes tendenciákkal függ össze; demokratikus módszert kell szembeszegeznünk vele a gazdasági élet irányítását illetően is.

A tőkés programozási kísérletek érlelődésével a szakszervezetek helyzete nehezebbé válik. E programozásnak ugyanis lényeges része az úgynevezett jövedelempolitika, amely sorozatos intézkedéseket tartalmaz a bérek felemeléséért folyó harc szabad kibontakozásának megakadályozására; ezek: a munkabérszint felülről való ellenőrzésének rendszere és a bérek bizonyos határon túl való emelésének tilalma. Ez a politika kudarcra van

ítélve (érdekes Hollandia példája), de csak akkor fog kudarcot vallani, ha a szakszervezetek határozott és ésszerű lépéseket tesznek, s közvetlen követeléseiket ők is a gazdasági reformok igényével, s a gazdaságfejlesztés olyan tervével kapcsolják össze, amely megfelel az ipari s a mezőgazdasági munkások és a középrétegek érdekeinek.

A szakszervezetek harca azonban a jelenlegi nyugati viszonyok között többé nem folytatható csupán elszigetelten, minden országban külön-külön. Nemzetközi síkon is ki kell bontakoznia, közös követelésekkel és akciókkal kell folynia. És itt van mozgalmunk egyik legfőbb fogyatékossága. Nemzetközi szakszervezeti szervezetünk (Szakszervezeti Világszövetség) csak általános propagandát folytat. Mindeddig egyszer sem kezdeményezett eredményesen a monopóliumok politikája ellen irányuló egységes akciót. Mind a mai napig semmiféle kezdeményezés nem történt a többi nemzetközi szakszervezeti szövetséggel való együttműködés irányában. Ez pedig nagy hiba, mert már vannak e szakszervezeteknek olyan tagjaik is, akik bírálják a monopóliumok javaslatait és politikáját, és igyekeznek szembehelyezkedni velük.

De ezeken kívül is sok egyéb terület van még, amelyeken bátrabban lehet és kell is előrehaladnunk, felszámolva a mai valóságnak többé nem megfelelő régi formulákat.

A szervezett katolikus világban és a katolikus tömegek körében János pápa idejében nyilvánvaló balratolódás következett be. Központilag most ellenkező irányú visszakozás mutatkozik. Az alapszinten azonban megmaradtak a balratolódás feltételei, s az ilyen irányú nyomás is, amit nekünk meg kell értenünk és segítenünk kell.

Ám erre a célra mit sem érünk a régi ateista propagandával. Az eddigitől eltérő módon kell felvetnünk a vallásos tudatnak, e tudat tartalmának, a tömegekbe lenyúló gyökereinek és leküzdésének kérdését, ha hozzá akarunk férni a katolikus tömegekhez, és azt kívánjuk, hogy megértsenek bennünket. Ellenkező esetben megtörténhet, hogy a „katolikusoknak nyújtott kezünket" csupán eszköznek és majdnem hogy képmutatásnak tekintik.

Ma a kultúra (irodalom, művészetek, tudományos kutatás stb.) terén is szélesen kitárultak a kapuk a kommunisták előtt. A tőkés világ teremtette viszonyok tényleges iránya az, hogy gúzsba kössék a szellemi élet szabadságát. Legyünk mi a szellemi élet szabadságának, a szabad művészi alkotásnak és a tudományos haladásnak a bajnokai. Ehhez az kell, hogy ne szegezzük szembe elvont módon nézeteinket a különböző irányzatokkal és áramlatokkal, hanem kezdjünk velük párbeszédet, s azon keresztül igyekezzünk elmélyültebben megvizsgálni a kultúra területén ma jelentkező kérdéseket. Nem mindenki ellenségünk, vagy ellenségeink ügynöke, aki a kultúra különböző területein, a filozófiában, a történelemtudományban és a társadalomtudományok területén ma távol áll tőlünk. Tekintélyünk az állandó vitával megteremtett kölcsönös megértésből származik, s ez teszi lehetővé ugyanakkor, hogy leleplezzük igazi ellenségeinket, a hamis prófétákat, a művészi kifejezés sarlatánjait és így tovább. Ezen a téren sok segítséget kaphatnánk — de nem mindig kaptunk — azoktól az országoktól, amelyekben már a társadalom egész életét irányítjuk.

A rövidség kedvéért nem térek ki sok más kérdésre, amelyet még érinthetnék.

Egészében véve, politikánk kidolgozásában a XX. kongresszuson elfogadott álláspontokból indulunk ki, és továbbra is meggyőződésünk, hogy azokból kell kiindulni. Ma azonban ezek az álláspontok is elmélyítésre és továbbfejlesztésre szorulnak. Így például, ha mélyrehatóbban gondoljuk végig a szocializmushoz vezető békés út lehetőségét, el kell jutnunk annak pontos meghatározásához, hogy mit értünk demokrácián a burzsoá államban, hogyan lehetne kiszélesíteni a szabadság és a demokratikus intézmények határait, s a munkás- és dolgozó tömegek milyen formák között vehetnének a lehető legeredményesebben részt a gazdasági és a politikai életben. Ily módon felmerül a kérdés, hogy a dolgozó osztályok hogyan hódíthatnának meg hatalmi pozíciókat egy olyan állam keretei között, amelynek burzsoá jellege nem változott meg, s vajon lehetséges-e belülről harcolni jellegének fokozatos megváltoztatásáért? Azokban az országokban, amelyekben a kommunista mozgalom megerősödött, mint nálunk (és Franciaországban), ma ez a politikai harc alapkérdése. Ez természetesen maga után vonja e harc radikálisabbá válását és a későbbi kilátások ettől függnek.

Kétségtelen, hogy egy nemzetközi értekezlet segítséget nyújthat e problémák legmegfelelőbb megoldásához, de elmélyült vizsgálatuk és megoldásuk lényegileg az egyes pártok feladata. Sőt, félő, hogy merev általános formulák elfogadása akadályt jelenthet. Az én véleményem az, hogy a jelenlegi történelmi fejlődésnek és általános kilátásainak (a szocializmus előrehaladása és világméretű győzelme) szemszögéből tekintve a szocializmus előrehaladásának és győzelmének formái és konkrét feltételei ma és a közeljövőben sokban különböznek és fognak különbözni az eddigiektől. Ugyanakkor meglehetősen

nagy eltérések vannak az egyes országok között is. Minden pártnak tudnia kell tehát önállóan haladni. A pártok önállósága — aminek mi eltökélt hívei vagyunk — nemcsak mozgalmunk belső szükséglete, hanem a jelenlegi viszonyok között fejlődésünk lényeges feltétele is. Ezért elleneznénk minden olyan javaslatot, amely egy központosított nemzetközi szervezet újból való felállítására irányulna. Állhatatos és eltökélt hívei vagyunk mozgalmunk és a nemzetközi munkásmozgalom egységének, de ennek az egységnek a minden egyes ország helyzetének és fejlődési fokának megfelelő konkrét politikai álláspontok sokfélesége közepette kell megvalósulnia. Fennáll természetesen az a veszély, hogy az egyes pártok elszigetelődnek egymástól, és ebből bizonyos zavar keletkezik. E veszély ellen harcolnunk kell. Ezért úgy gondoljuk, hogy a következő eszközökhöz kell folyamodnunk: meglehetősen gyakori, széles körű érintkezés és tapasztalatcsere a pártok között; találkozók rendezése a pártok bizonyos csoportjai közös problémáinak tanulmányozása végett; nemzetközi találkozók szervezése általános gazdasági, filozófiai, történelmi stb. kérdések tanulmányozása céljából.

Emellett helyeseljük, hogy az egyes pártok között közérdekű kérdésekről, nyilvánosan is olyan vita folyjék, amely felkeltheti az egész közvélemény érdeklődését. Ez magától értetődően megkövetelné, hogy a vitát helyes módszerekkel folytassák, s az a vitapartnerek kölcsönös tiszteletben tartásával és tárgyilagos érveléssel folyjék, nem pedig az albánok és kínaiak által használt vulgáris és heves hangnemben!

KAPCSOLATOK A GYARMATI ÉS A VOLT GYARMATI ORSZÁGOK MOZGALMÁVAL

Mozgalmunk fejlődése szempontjából döntő jelentőséget tulajdonítunk annak, hogy a tőkésországok kommunista pártjai s a gyarmati és a volt gyarmati országok felszabadító mozgalmai között a kölcsönös megismerés és együttműködés széles körű kapcsolatai jöjjenek létre. E kapcsolatoknak nemcsak az utóbbi országok kommunista pártjaival kell létrejönniük, hanem a függetlenségért és az imperializmus ellen harcoló összes erőkkel, valamint, a lehetséges mértékben, azoknak az újonnan felszabadult országoknak a kormányköreivel is, amelyeknek haladó kormányuk van. Célunk az legyen, hogy az imperializmus és a gyarmatosítás elleni harchoz konkrét közös platformot teremtsünk és dolgozzunk ki. Ezzel párhuzamosan elmélyültebben kell megvizsgálnunk a volt gyarmati országok fejlődése útjainak kérdését és azt, hogy mit jelent számukra a szocializmus mint cél és így tovább. Új kérdésekről van szó, amelyekkel eddig még nem néztünk szembe. Ezért, mint mondottam, örömmel üdvözölnénk egy olyan nemzetközi értekezletet, amely kizárólag ezekkel a kérdésekkel foglalkozna; e kérdéseknek mindenképpen egyre nagyobb helyet kell kapniuk egész munkánkban.

A SZOCIALISTA VILÁG KÉRDÉSEI

Azt hiszem, nem kell tévedéstől tartanom, amikor azt állítom, hogy a Szovjetunió, az SZKP, annak vezetői és különösen Hruscsov elvtárs ellen irányuló fékevesztett

és szégyenletes kínai és albán kampánynak nem volt említésreméltó hatása a tömegekre, annak ellenére sem, hogy a burzsoá országok hírközlő szervei és kormányainak propagandája alaposan kihasználják. A Szovjetunió tekintélye a tömegek körében változatlanul óriási. Teljesen hatástlanok maradtak a kínaiak legdurvább rágalmai (a Szovjetunió elpolgáriasodása stb.). Ezzel szemben felmerült bizonyos zavar a szovjet műszaki szakemberek Kínából történt visszahívásával kapcsolatban.

Ami aggodalmat kelt a tömegek körében, sőt (legalábbis hazánkban) a kommunisták nem csekély részében is, az maga az a tény, hogy ily éles ellentét támadt két olyan ország között, amelyek mindegyike egy-egy nagy forradalom győzelmén keresztül vált szocialistává. Ez a tény vitákat kelt magukról a szocializmus elveiről, s nekünk nagy erőfeszítéseket kell tennünk, hogy megmagyarázzuk, milyen történelmi, politikai, pártbeli és személyi körülmények járultak hozzá a jelenlegi ellentét és konfliktus kialakulásához. Hozzá kell tennünk ehhez még azt is, hogy Olaszországnak kiterjedt vidékein élnek szegényparasztok, akiknek körében a kínai forradalom mint parasztforradalom meglehetősen népszerű lett. Ez arra kötelezi a pártot, hogy nyilvános gyűléseken is megvitassa, megbírálja és visszautasítsa a kínai álláspontokat. Az albánokra viszont senki sem fordít figyelmet, bár Dél-Olaszországban él néhány albánul beszélő népcsoport.

A kínaiakkal való konfliktuson kívül azonban vannak más olyan kérdések is a szocialista világban, amelyeknek kérünk figyelmet szentelni.

Nem helyes úgy beszélnünk a szocialista országokról (még a Szovjetunióról sem), mintha azokban mindig minden jól menne. Ez a hibája például az 1960. évi határozat az említett országokkal foglalkozó fejezetének

is. Ténylegesen valamennyi szocialista országban állandóan merülnek fel nehézségek, ellentmondások és új problémák; ezeket a maguk tényleges valóságában kell jellemeznünk. Nincs rosszabb, mint azt a benyomást kelteni, hogy minden mindig rendben van, aztán váratlanul mégiscsak arra kényszerülni, hogy beszéljünk nehézségeinkről és megmagyarázzuk őket. De nemcsak egyes tényekről van szó. Nyugaton a szocialista gazdasági építés és politika egész problematikáját túlságosan sommásan, sőt gyakran primitíven ismerik. Nem ismerik az egyes országok helyzetének különbözőségét, a tervezés eltérő módszereit és azok fokozatos átalakulását, a különböző országok között a gazdasági integráció érdekében alkalmazott módszereket és az ezzel kapcsolatban felmerülő nehézségeket és így tovább. Ezért bizonyos helyzeteket alig tudnak megérteni. Ilyen esetekben az a benyomás alakul ki, hogy a vezető csoportok között véleményeltérések vannak, de nem lehet tudni, hogy tényleg vannak-e és hogy milyen eltérésekről van szó. Talán bizonyos esetekben hasznos lenne, ha a szocialista országokban is nyílt vitát folytatnának az időszerű kérdésekről, amelyben a vezetők is részt vennének. Ez bizonyosan hozzájárulna ahhoz, hogy magának a szocialista rendszernek a tekintélye növekedjék.

Nem kell véka alá rejtenünk, hogy a Sztálint ért bírálatok elég mély nyomokat hagytak. A legsúlyosabb az, hogy hozzánk közel álló elemek is bizonyos szkepticizmussal fogadják az új gazdasági és politikai sikerekről szóló híreket. Ezenkívül általában megoldatlannak tekintik Sztálin kultusza eredetének problémáját, és azt a problémát, hogy az miképpen vált lehetővé. Az emberek nem hajlandók mindent csupán Sztálin súlyos személyes hibáival magyarázni. Kutatják, hogy milyen politikai

tévedések járultak hozzá a kultusz keletkezéséhez. Ez a vita történészek és képzett pártkádereink között folyik; mi nem vesszük el ettől a kedvüket, mert e vita a forradalom történetének és nehézségeinek elmélyültebb megismerését mozdítja elő. De azt tanácsoljuk, hogy legyenek körültekintők következtetéseikben és kísérjék figyelemmel a Szovjetunióban megjelenő kiadványokat és az ott folyó kutatásokat.

Ma azonban — mind a Szovjetunió, mind a többi szocialista ország tekintetében — a legnagyobb figyelem a demokratikus szabadságjogokat és a személyes szabadságot korlátozó és megszüntető, Sztálin által meghonosított rendszer leküzdésének kérdésére összpontosul. Nem minden szocialista ország nyújt egyforma képet. Az általános benyomás az, hogy van bizonyos lassúság és ellenállás a lenini normákhoz való visszatéréssel kapcsolatban, azokhoz a normákhoz, amelyek mind a párton belül, mind azon kívül széles körű szabadságot biztosítottak a véleménynyilvánításra és a vitatkozásra, kulturális, művészeti és politikai téren egyaránt. Ez a lassúság és ellenállás számunkra nehezen érthető, különösen a jelenlegi viszonyokat véve tekintetbe, amikor nem létezik többé a kapitalista bekerítés és a gazdasági építésben óriási sikerek vannak. Mindig abból az elgondolásból indulunk ki, hogy a szocializmus rendszere a legszélesebb körű szabadságot biztosítja a dolgozóknak, akik ténylegesen, szervezett módon vesznek részt a társadalom egész életének irányításában. Örömmel üdvözlünk minden olyan elvi állásfoglalást és minden olyan tényt, amely azt mutatja, hogy ez a valóságos helyzet minden szocialista országban és nem csupán a Szovjetunióban. Viszont az egész mozgalomnak kárt okoznak azok a jelenségek, amelyek néha ennek ellenkezőjét mutatják.

Aggaszt bennünket az a tény — és nem is tudjuk teljesen megmagyarázni —, hogy a szocialista országok körében bizonyos centrifugális irányzat mutatkozik. Ez nyilvánvaló és súlyos veszélyt rejt magában, amivel véleményünk szerint a szovjet elvtársaknak foglalkozniuk kell. Kétségtelen, hogy létezik egy újjászületőben levő nacionalizmus. Tudjuk viszont, hogy a nemzeti érzés a szocialista és munkásmozgalom állandó tényezője marad hosszú időn át a hatalom meghódítása után is; a gazdasági eredmények nem oltják ki, sőt táplálják. A szocialista táborban is talán (hangsúlyozom ezt a „talán"-t minthogy sok konkrét tényt nem ismerünk) helyes, ha őrizkedünk az erőszakolt külsőleges egyformaságtól, és arra kell gondolnunk, hogy az egységnek az egyes országok sokféleségében és teljes önállóságában kell megszilárdulnia és fennmaradnia.

Végezetül fontosnak tartjuk, hogy a szocialista országok vonatkozásában is legyen meg a kellő bátorság ahhoz, hogy bíráló szellemben nézzenek szembe a sokféle helyzettel és problémával, mert csak így lehet megteremteni a jobb megértésnek és egész mozgalmunk szorosabb egységének alapjait.

AZ OLASZ HELYZETRŐL

Még sok mindent kellene elmondanom, hogy pontos tájékoztatást nyújtsak országunk helyzetéről. Ezek a jegyzetek azonban máris túlságosan hosszúra nyúltak, s ezért elnézést kérek. Jobb lesz, ha a kizárólag olasz ügyeket az élőszóban történő megbeszélések és tájékoztatás számára tartjuk fenn.

Jalta, 1964 augusztus.

TARTALOM

Előszó 5

A német és az olasz helyzet hamis párhuzamba állítása ellen *(1932 szeptember.)* 11

Új világháború előkészítése az imperialisták részéről és a Kommunista Internacionálé feladatai *(1935. augusztus 13—14.)* 35

1. A kapitalizmus egyenlőtlen fejlődése a válság éveiben 36
2. A Szovjetunió hatalma, Japán agresszív tervei és a fasizmus előretörése 39
3. Az imperialista nagyhatalmak magatartása 52
4. A fasiszta Olaszország agressziója Abesszínia ellen és a gyarmati kérdések kiéleződése 58
5. Központi jelszavunk: harc a békéért és a Szovjetunió megvédéséért 61
6. A Szovjetunió békepolitikája 66
7. A kölcsönös segélynyújtási szerződések és a nemzetközi proletariátus 70
8. Egységfront a békéért és a Szovjetunió védelméért vívott harcban 76
9. A hadsereg és feladataink 89
10. A békéért és a forradalomért vívott harc .. 95

Nemzeti politikánk *(1944. április 11.)* 108
Milyen legyen a kommunista párt *(1944 június.)* 137
Harcunk a demokráciáért és a szocializmusért *(1947. január 10.)* 140
Demokratikus és haladó alkotmányt! *(1947. március 11.)* 157
Interjú a „Nuovi argomenti" számára *(1956 május—június.)* 191
A leninizmus Antonio Gramsci gondolkodásában és tevékenységében *(1958 január.)* 234
A Kommunista Internacionálé történetének néhány kérdése *(1959 július—augusztus.)* 266
Új többséget! *(1960. január 30.)* 314
Az Olasz Kommunista Párt megalapításának 40. évfordulója *(1961. január 23.)* 328
Fordulat balra *(1962 december.)* 354
A munkásosztály politikai pártjának marxista felfogása *(1963 december.)* 365
Az egység dialektikája *(1964. január 4.)* 377
A nemzetközi kommunista és munkásmozgalom egységéért *(1964. április 21.)* 384
A kapitalizmus és a strukturális reformok *(1964. július 11.)* 439
Feljegyzés a nemzetközi munkásmozgalom és egységének kérdéseiről *(1964 augusztus.)* 446

Felelős kiadó a Kossuth Konyvkiadó igazgatója Szerkesztette Koós Bélané A kotés terv Szantó Tibor munkaja Műszaki vezető Szecsi Anoor Muszaki szerkeszto Lengyel Jozsef A szedest 1965 IX 2 án kezdték meg Megjelent 1965 XII 15 en, 5300 pél danyban Terjedelme 23,4 (A/5) iv PL—187—K—6567

65 3786 Athenaeum Nyomda, Budapest Felelős vezető Soproni Béla igazgato